

MINISTERSTWO PRACY I OPIEKI SPOŁECZNEJ

Do użytku służbowego

**PORADNIK
OPIEKUNA SPOŁECZNEGO**

Warszawa 1960

93

23693 KPiP

1123693

MINISTERSTWO PRACY I OPIEKI SPOŁECZNEJ

Do użytku służbowego

PORADNIK
OPIEKUNA SPOŁECZNEGO

Warszawa 1960

9 (-) - 0
0 () - 0

S P I S T R E Ś C I

	Str.
Wstęp	7

Rozdział pierwszy

POLITYKA SOCJALNA I ZADANIA OPIEKUNA SPOŁECZNEGO

I. Polityka socjalno-opiekuńcza	11
II. Rola, zadania i metody pracy opiekuna społecznego	17
1. Główne kierunki działalności opiekuna społecznego	17
2. Zasady działania opiekuna społecznego	20
3. Postawa opiekuna społecznego	26
4. Rola opiekuna terenowego (w bloku, osiedlu, wsi)	30
5. Rola opiekuna powiatowego (miejskiego, dzielnicowego)	36
6. Dokumentacja pracy opiekuna społecznego	40
7. Wywiad społeczny — podstawowa metoda pracy opiekuna społecznego. Wywiad społeczny jako metoda pracy społecznej w środowisku	41

Rozdział drugi

DZIAŁALNOŚĆ SOCJALNA WŁADZ PAŃSTWOWYCH ZWIĄZKÓW ZAWODOWYCH I ORGANIZACJI SPOŁECZNYCH

I. Działalność władz państwowych (centralnych i terenowych)	49
1. Zadania rad narodowych	50

	Str.
2. Pomoc społeczna, opieka nad inwalidami, renty i zaopatrzenia, sprawy zatrudnienia	54
3. Oświata i wychowanie, opieka nad dziećmi i młodzieżą	59
4. Lecznictwo i profilaktyka, opieka nad matką i dzieckiem	63
5. Opieka sądowa nad nieletnimi	72
6. Opieka nad życiem i zdrowiem obywateli. Walka z przestępczością, pijaństwem i prostytutką	79
7. Akcja socjalna w zakładach pracy	87
II. Działalność związków zawodowych	90
III. Działalność organizacji społecznych	95
1. Polski Komitet Pomocy Społecznej	96
2. Liga Kobiet	98
3. Polski Czerwony Krzyż	102
4. Towarzystwo Przyjaciół Dzieci	104
5. Związek Harcerstwa Polskiego	107
6. Związek Młodzieży Socjalistycznej	111
7. Związek Młodzieży Wiejskiej	114
8. Towarzystwo Świadomego Macierzyństwa	116
9. Społeczny Komitet Przeciwalkoholowy	117
10. Związek Kółek Rolniczych	119

Rozdział trzeci

POTRZEBY SPOŁECZNE I ICH ZASPOKAJANIE

I. Opieka nad dzieckiem	121
1. Pomoc dziecku w rodzinie	121
2. Dzieci trudne	126
3. Dzieci chore	133
4. Dzieci niedorozwinięte umysłowo	138
5. Dzieci osierocone	140

	Str.
6. Dzieci w rodzinach obcych	145
7. Obowiązki prawne rodziców wobec dzieci	150
II. Opieka nad młodzieżą	157
1. Zatrudnienie i ochrona pracy młodocianych	157
2. Usamodzielnianie wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych	164
3. Młodzież moralnie zagrożona	169
4. O przestępstwach w stosunku do nieletnich	177
III. Ochrona macierzyństwa, pracy i praw kobiety	183
1. Ochrona macierzyństwa	183
2. Inne szczególne uprawnienia kobiet pracujących	194
3. Prawa kobiety	197
4. Pomoc państwa przy dochodzeniu alimentów	199
5. Roszczenia matki samotnej przeciwko ojcu dziecka	201
6. Świadome macierzyństwo	203
IV. Opieka nad starcami	204
1. Zagadnienie osób starych	204
2. Zabezpieczenie społeczne ludzi starych	206
3. Zakład pomocy społecznej czy rodzina?	210
4. Pomoc pozazakładowa	212
V. Pomoc dla osób przewlekle chorych i dla osób niezdolnych do pracy	214
1. Inwalidzi	215
2. Zadania opiekuna społecznego w organizowaniu pomocy dla inwalidów	219
VI. Pomoc dla rodzin więźniów i osób opuszczających więzienie	220
1. Wypłata uposażenia	220
2. Renta i dodatki do renty	221

	Str.
3. Pomoc dla rodzin	222
4. Pomoc dla osób zwalnianych z więzienia	223
VII. Pomoc dla innych grup osób	224
1. Opieka nad rodzinami alkoholików	224
2. Opieka nad osobami uprawiającymi żebractwo i włóczęgostwo	225
Wykaz załączników	227
Załączniki	229

W S T Ę P

W ostatnich latach coraz powszechniejsze stało się przekonanie o konieczności rozwinięcia form pomocy społecznej, szczególnie zaś tych form, które pozwalają na wykorzystanie inicjatywy społecznej dla rozwiązywania trudnych spraw ludzi bezpośrednio w miejscach ich zamieszkania — w domu, w rodzinie, w środowisku, w którym żyją. Konieczność tę podkreślił Sekretariat Komitetu Centralnego PZPR.

Dla umożliwienia radom narodowym realizacji tych zadań — Rada Ministrów podjęła w dniu 5 marca 1959 r. uchwałę w sprawie powołania opiekunów społecznych. Dążeniem Partii i Rządu jest kształtowanie takiego systemu pomocy społecznej, który umożliwi rzetelne i prawidłowe poznanie potrzeb ludzi wymagających pomocy i zorganizowanie skuteczniejszego zaspokajania tych potrzeb.

Poradnik, który oddajemy do rąk opiekunów społecznych, ma na celu ułatwienie im orientacji w skomplikowanej problematyce socjalnej, zarówno od strony potrzeb, jak też możliwości ich zaspokajania. Potrzeby te zaspokajane są za pośrednictwem prezydów rad narodowych, organizacji społecznych oraz siłami miejscowego społeczeństwa. Niniejszy poradnik daje więc przegląd problematyki pomocy społecznej, dotyczącej zarówno dzieci i młodzieży, jak też dorosłych i ludzi starszych. Ma on zatem służyć jako przewodnik i informator — nie daje

natomiast jakichś gotowych recept, gotowych rozwiązań. Poradnik zawiera również wskazówki dotyczące organów prezydentów rad narodowych, które ponoszą odpowiedzialność za poszczególne działy pomocy społecznej.

Ułatwieniem w posługiwaniu się poradnikiem jest zestawienie treści najważniejszych przepisów (aktów prawnych) regulujących poszczególne dziedziny działalności opiekuńczej. Rzetelne przestudiowanie całości materiału powinno ułatwić opiekunowi społecznemu:

po pierwsze — poznanie różnych zagadnień, z którymi się w swej pracy spotka,

po drugie — orientację, do jakiego urzędu lub organizacji społecznej należy się zwrócić, aby załatwić konkretną sprawę.

Poradnik będzie pomocą w pracy zarówno opiekunów społecznych powiatowych (miejskich, dzielnicowych), jak i terenowych opiekunów społecznych.

Aby móc należycie koordynować pracę terenowych opiekunów społecznych i kierować nią, opiekun powiatowy powinien znać strukturę administracyjną i funkcje poszczególnych organów opiekuńczych państwa, rolę i metody pracy organizacji społecznych działających w terenie, a także potrzeby w dziedzinie udzielania pomocy rodzinom, dzieciom, starcom czy inwalidom. Jest on bowiem pierwszą osobą, do której zwracać się będzie opiekun terenowy, i obowiązany jest udzielić mu wszechstronnej pomocy w jego działalności opiekuńczej.

Poradnik kładzie specjalny nacisk na takie wnioskowanie w sprawach pomocy, które będzie zgodne z przepisami i z miejscowymi możliwościami finansowymi. Równocześnie wskazuje, jak te miejscowe możliwości rozwijać, wykorzystując olbrzymie zasoby sił społecznych, apelując do solidarności i wrażliwości ludzkiej na cierpienie współobywateli.

Znajomość terenu, jego potrzeb i możliwości oraz inicjatywa własna mają w pracy opiekunów, spełniających trudną, ale piękną funkcję społeczną, podstawowe znaczenie.

Rada Ministrów w swej uchwale zobowiązała właściwe organy władzy i administracji państwowej, by w granicach swego zakresu działania udzielały opiekunom społecznym wszechstronnej pomocy w ich działalności i współdziałały z nimi przy wykonywaniu czynności opiekuńczych.

Poważnym oparciem w pracy terenowych opiekunów społecznych powinny stać się ich macierzyste organizacje społeczne, które typując ich do tej pracy wzięły na siebie odpowiedzialność za ułatwienie im działania. Opiekunowie społeczni znajdują również pomoc i oparcie w organizacjach Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Tej pomocy należy szukać w szczególnie jaskrawych przypadkach, kiedy wskutek bezduszności czy biurokratycznego formalizmu zawiodą inne drogi.

Poradnik, jako pierwsze tego rodzaju, wydawnictwo w Polsce, na pewno nie jest dziełem doskonałym. Opiekunowie społeczni nie zawsze znajdują w nim odpowiedź na różne skomplikowane pytania wysuwane przez życie. Dlatego też wydaje się słuszne, by opiekunowie społeczni notowali różne wątpliwości, pytania, niejasności i uwagi, jakie nasuwać będzie ich działalność praktyczna, i przekazywali je przy każdej okazji opiekunom powiatowym, miejskim i dzielnicowym. Materiały te posłużą do opracowania uzupełnień lub nowego wydania poradnika.

* * *

Choć poradnik przeznaczony jest przede wszystkim dla opiekunów społecznych, zgromadzony w nim materiał informacyjny, jak też wskazówki dotyczące pracy opiekuńczej, interesować będą niewątpliwie daleko szersze grono czytelników.

Jest to bowiem pierwsza w Polsce Ludowej publikacja omawiająca z wielu punktów widzenia problematykę pomocy społecznej i jako taka powinna zainteresować szerokie koła pracowników społecznych w radach narodowych, resorty i instytucje prowadzące akcję socjalno-opiekuńczą, a także działaczy organizacji społecznych zajmujących się zagadnieniami socjalnymi.

ROZDZIAŁ PIERWSZY

POLITYKA SOCJALNA I ZADANIA OPIEKUNA SPOŁECZNEGO

I. POLITYKA SOCJALNO-OPIEKUŃCZA

Polityka socjalno-opiekuńcza państwa i akcja opiekuńcza organizacji społecznych mają na celu przyjsie z pomocą jednostkom i rodzinom, które napotykają trudności materialne, zdrowotne, społeczne lub wychowawcze, nie dające się przewyciężyć ich własnym staraniem i własną pracą. W państwie socjalistycznym, które w zasadzie usunęło bezrobocie i jego źródła, zapewniając pracę każdemu obywatelowi mogącemu i chcącemu pracować, które upowszechniło i szeroko rozbudowało ubezpieczenia społeczne, pokrywające podstawowe potrzeby wynikające ze zdarzeń losowych — opieka społeczna ma zasadniczo inny charakter niż w ustroju kapitalistycznym.

Doświadczenie opieki społecznej w Polsce międzywojennej ujawniło sprzeczności wewnętrzne, z jakimi boryka się każdy system opieki społecznej w państwie kapitalistycznym. Prędzej czy później każdy taki system staje nieuchronnie przed problemem: jak przyjsć z pomocą osobom pozbawionym pracy i ich rodzinom, narazonym z tego powodu na znaczne obniżenie poziomu życia lub całkowitą utratę środków egzystencji. W Polsce międzywojennej bezrobocie (całkowite i częściowe) które w latach trzydziestych ogarniało setki tysięcy

pracowników i ich rodzin, stawiało ówczesnych opiekunów i działaczy społecznych przed problemami nie do rozwiązania: najbardziej nowoczesne i racjonalne formy służby społecznej, oparte na zdobyczach współczesnej psychologii i socjologii, zawodziły — najbardziej oddani sprawie działacze społeczni stawali się bezsilni wobec niemożności zapewnienia pracy jednostkom powierzonym ich opiece i przywrócenia im w ten sposób samodzielności.

Byłoby jednak błędem uważać, że wraz z likwidacją kapitalistycznego wyzysku, głodu, nędzy i bezrobocia zniknęły automatycznie potrzeby zaspokajane przez pomoc społeczną. Istnieje i długo jeszcze istnieć będzie wiele indywidualnych potrzeb materialnych i niematerialnych, których zaspokojenie wymaga działalności państwa i organizacji społecznych.

W ubiegłych latach duży nacisk położono na organizację pomocy zakładowej, w przekonaniu, że rozwiąże ona wszystkie podstawowe zagadnienia z zakresu pomocy społecznej. Poważnie zostały rozwinięte w ubiegłym piętnastoleciu domy opieki, domy rencistów, a w szczególności zakłady specjalne dla przewlekle chorych, dla niewidomych, dla psychicznie chorych, dla umysłowo niedorozwiniętych.

Mimo bardzo nierównomiernego rozmieszczenia tych zakładów na obszarze poszczególnych województw i mimo braku budownictwa (do roku 1955) nowych zakładów o typie nowoczesnego domu pomocy społecznej — nasycenie tą formą pomocy wzrosło poważnie. Gdy w okresie przedwojennym liczono w Polsce około 6,7 miejsc w zakładach pomocy społecznej na 10 tys. mieszkańców, wskaźnik ten wzrósł do 11,4 miejsc na 10 tys. mieszkańców w roku 1958, zaś w roku 1965

osiągnie on poziom 14,8. Jest to niewątpliwie poważny sukces polityki społecznej naszego państwa.

Jednocześnie jednak zanotować należy różne niedociągnięcia, w szczególności jeżeli chodzi o opiekę pozazakładową (otwartą). Organy władzy i organizacje społeczne nie mają prawidłowego rozeznania co do rozmiarów i charakteru potrzeb rodzin i jednostek wymagających opieki. Pomoc pozazakładowa w wielu przypadkach sprowadzona została do udzielania doraźnych zapomóg pieniężnych. Pomocą tą obejmowano poszczególne zgłaszające się do organów opieki społecznej jednostki, nie zawsze starając się wnikać w sytuację innych członków ich rodziny, w istotne przyczyny występujących trudności i braków. Zanikało też często docenianie doniosłej roli, jaką w społeczeństwie odgrywa rodzina, jak też wielkiego znaczenia, jakie mieć może pomoc rodzinie dla prawidłowego rozwiązania sytuacji człowieka starego, chorego, upośledzonego umysłowo czy wykołejonego.

Istniejący system pomocy pieniężnej nie zapewniał też ciągłości opieki nad daną jednostką czy rodziną, ani koordynacji poczynań poszczególnych władz i czynników społecznych. Z uwagi na to, że akcją pomocy społecznej prowadzi w Polsce na szczeblu centralnym kilka resortów, a w terenie — poddane ich nadzorowi organy pomocy społecznej, służby zdrowia, oświaty i sprawiedliwości — brak koordynacji ich poczynań odbijał się niekorzystnie na skuteczności i celowości akcji społeczno-opiekuńczej.

Bardzo małą rolę odegrały też formy pomocy niematerialnej — jak różnego rodzaju porady prawne, pedagogiczne, społeczne czy zdrowotne, które w dobrze zorganizowanym systemie pomocy społecznej służą

zapobieganiu załamaniom, katastrofom i wykolejeniom życiowym i pomagają przezwyciężyć ich skutki.

W wyniku tych wszystkich niedociągnięć, mimo poważnego wysiłku organizacyjnego i finansowego ze strony państwa i niektórych organizacji społecznych, efekty osiągnięte na polu pomocy rodzinie i jednostkom wymagającym opieki były nieraz niewspółmierne do włożonego wysiłku.

Koordinacja wysiłków

W chwili obecnej państwo prowadzi akcję socjalno-opiekuńczą poprzez kilka swoich resortów jak: Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej, Ministerstwo Zdrowia, Ministerstwo Oświaty, Ministerstwo Sprawiedliwości, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych (Milicja Obywatelska). W miastach, w powiatach i gromadach wiejskich akcją tą zajmują się bezpośrednio odpowiednie organy rad narodowych. Akcja ta obejmuje dzieci, samotne matki, rodziny zagrożone różnego rodzaju trudnościami życiowymi, osoby stare i niezdolne do pracy, jednostki czasowo wyrwane ze społeczności i pozabawione oparcia. Te różne formy akcji opisane są w rozdziale drugim niniejszego poradnika. Rozdział trzeci stara się wyjaśnić, w jaki sposób występujące w terenie potrzeby mogą być najlepiej zaspokajane.

Jak już wskazano, różne formy akcji pomocy są niewystarczające, czasem w praktyce nie stosuje się ich, mimo że są przewidziane w istniejących przepisach prawnych czy w statutach organizacji społecznych. Ale nawet tam, gdzie zostały one rozbudowane, brak jest często należytego powiązania zarówno akcji poszczególnych wydziałów i komórek rad narodowych, jak i poszczególnych organizacji społecznych — pomiędzy sobą i z władzami państwowymi.

Stąd też nasuwa się konieczność bliższej koordynacji tych wszystkich wysiłków, powiązania ich w jedną, przemyślaną i sprawnie funkcjonującą, całość. Sprawa koordynacji jest niezwykle ważna dla zapewnienia ciągłości opieki.

W Polsce ustawowo powierzono opiekę nad dziećmi do lat 3 Ministerstwu Zdrowia (wydziały zdrowia rad narodowych), nad dziećmi od 3 do 18 lat — Ministerstwu Oświaty (kuratoria i inspektoraty), zaś nad dorosłymi — Ministerstwu Pracy i Opieki Społecznej (wydziały zatrudnienia i spraw socjalnych). Chodzi o takie zorganizowanie opieki, ażeby resortowy podział zadań nie powodował w opiece nad obywatelem luk wynikających bądź z zakończenia procesu wychowania (po ukończeniu szkoły), bądź z zakończenia leczenia (po wypisaniu ze szpitala), bądź wreszcie w związku z opuszczeniem zakładu karnego (po odbyciu kary). W związku z tym, w ramach koordynacji międzyresortowej należy opracować zasady przekazywania osób wymagających opieki w celu dalszego jej kontynuowania przez inny resort w ramach jego kompetencji.

Koordynacja ta nie może jednak dotyczyć tylko centralnych władz państwowych i zarządów głównych poszczególnych instytucji społecznych. W terenie troska o koordynację powinna spoczywać na radach narodowych, z ramienia których działają opiekunowie społeczni. Na codzien, w każdej konkretnej sprawie koordynacja, a raczej realizacja jednoci akcji społeczno-opiekuńczej — to rola opiekuna społecznego. W stosunku do jednostki i rodzin poddanych jego opiece opiekun społeczny wystąpi jako przedstawiciel wszystkich zainteresowanych komórek rad narodowych, znający ich możliwości i uprawnienia i ula-

twiający niezorientowanej nieraz jednostce uzyskanie koniecznej pomocy.

Koordynując i porządkując działalność socjalno-opiekuńczą państwa i społeczeństwa w terenie, nie tylko uniknie się rozpraszania wysiłków, ale umożliwi się skupienie ich tam, gdzie stwierdzi się najmocniej występujące potrzeby. Można też będzie przystąpić do zaspokajania takich potrzeb, które dotąd uchodziły z pola widzenia.

Mamy tu w szczególności na myśli wszechstronną pomoc dla rodziny, jako podstawowej komórki społecznej. Pomoc ta stanowi część składową szeroko pojętej polityki rodzinnej, obejmującej wiele dziedzin — działalności państwa i inicjatywy społecznej — jak położenie prawne kobiety w rodzinie, ochrona praw dziecka, pomoc dla starców i osób niezdolnych do pracy. Obejmuje ona również zagadnienia związane z pracą kobiet i młodocianych, ochroną zdrowia, opieką nad dzieckiem przestępczym, nad rodzinami zagrożonymi alkoholizmem, deprawowanymi prostytutką, żebractwem i włóczęgostwem; opieką nad rodziną więźnia, problemem rodzin zastępczych dla dzieci pozbawionych własnych rodzin i wiele innych dziedzin.

W ostatnich czasach państwo ludowe i wszystkie zdrowe siły społeczne zwracają coraz większą uwagę na zapewnienie rodzinie lepszych podstaw egzystencji i umożliwienie jej wychowania dzieci w dobrych warunkach, na wzmocnienie więzi rodzinnej dzięki pomocy materialnej, opiece moralnej i ułatwieniu przezwyciężania różnego rodzaju trudności, tam gdzie zachodzi tego potrzeba. Tak pojęta opieka nad rodziną staje się częścią składową państwowej polityki, zabezpieczenia społecznego. Opiekunowie społeczni powołani są do odegrania wielkiej roli, która będzie rosła

w miarę rozwoju współdziałania wszystkich instytucji opiekuńczych, rozbudowy sieci opiekunów, podnoszenia ich kwalifikacji i coraz lepszego poznawania przez nich istotnych potrzeb społecznych, występujących na terenie ich działalności.

Toteż opiekunowie społeczni staną się z czasem jednym z ważnych ogniw działalności społeczno-opiekunczej państwa.

II. ROLA, ZADANIA I METODY PRACY OPIEKUNA SPOŁECZNEGO

1. GŁÓWNE KIERUNKI DZIAŁALNOŚCI OPIEKUNA SPOŁECZNEGO

Powołanie opiekunów społecznych (powiatowych, miejskich, dzielnicowych i terenowych) uchwałą Rady Ministrów Nr 92/59 z dnia 5.III.1959 r. oznacza rozszerzenie działalności państwa w oparciu o współpracę społeczeństwa w sprawowaniu opieki nad tymi obywatelami, którzy o własnych siłach nie są w stanie zapewnić sobie samodzielnego bytu.

Sytuacja każdego człowieka wymagającego opieki jest inna i jest ona nierozzerwalnie związana z położeniem jego rodziny i najbliższego środowiska. Przyczyny powodujące konieczność zaopiekowania się jakąś osobą (czy to dorosłym, czy dzieckiem) są najczęściej różnorodne i tkwią nie tylko w niej samej (np. kalectwo, choroba, nieporadność życiowa), ale także poza nią — w jej rodzinie lub w najbliższym środowisku (np. ciężkie warunki materialne rodziny, brak odpowiedniego mieszkania). Często w celu poprawy sytuacji jednego człowieka trzeba podjąć szereg czynności zmierzających do zmiany warunków życia jego rodziny, a nawet najbliższego otoczenia.

Osoba potrzebująca pomocy — człowiek dorosły czy dziecko — to jednostka nie umiejąca lub nie mogąca sobie poradzić z trudnościami, przystosować się do normalnego życia, osamotniona lub wytracona ze swego środowiska. Zadaniem opieki społecznej jest przywrócić ją społeczeństwu, włączyć do normalnego życia.

Najlepiej jest wtedy, kiedy można organizować pomoc zainteresowanemu w środowisku, w którym żyje, we współdziałaniu z nim samym i z jego otoczeniem.

Odrywanie człowieka od jego środowiska w celu umieszczenia go w zakładzie, chociaż nieraz konieczne (np. samotnego starca lub kaleki) należy stosować tylko w wyjątkowych wypadkach, wówczas gdy nie ma już możliwości otoczenia go odpowiednią opieką w jego dotychczasowym środowisku.

Osobami, które mają organizować taką opiekę w środowisku w oparciu o miejscowe siły i środki społeczne, stać jak najbliżej potrzebujących pomocy, być jak by rzecznikiem ich potrzeb wobec państwa — są opiekunowie społeczni.

Ich działalność ma wypełnić poważną lukę w istniejącym dotychczas systemie opieki społecznej, spowodowaną brakiem istotnej możliwości dotarcia indywidualnego i poznania potrzeb oraz skutecznego organizowania najwłaściwszych dla danych środowisk form pomocy.

Zadaniem opiekunów społecznych jest sprawowanie działalności opiekuńczej tak, aby była ona realizowana całościowo. Znaczy to, że sprawy dzieci czy osób dorosłych potrzebujących pomocy będą rozpatrywane i załatwiane przez właściwe resortowe komórki rad narodowych na tle całokształtu spraw rodziny. Opiekun społeczny będzie bowiem tą osobą, która poznaw-

szy sytuację całej rodziny przyczyni się do scalenia opieki nad nią; potrzebujący otrzyma taką pomoc, która zmierza do usunięcia wszystkich przyczyn złej sytuacji nie tylko jednego z jej członków, ale całej rodziny (np. przyczyn zdrowotnych, zawodowych, wychowawczych i mieszkaniowych), przez co zapewni się lepsze warunki życia rodziny. W ten sposób wysiłki, dotychczas rozproszone, oraz środki będące w dyspozycji poszczególnych resortów i organizacji społecznych będą mogły być wykorzystane bardziej racjonalnie i celowo.

Opiekunowie terenowi działają na terenie najbliższym ich miejsca zamieszkania i stosunkowo niewielkim (w bloku, osiedlu, wsi). Spełniają oni swoje funkcje ochotniczo i w bezpośrednim kontakcie z bliskim im środowiskiem oraz z opiekunem powiatowym (miejskim, dzielnicowym), zajmującym stanowisko etatowe w wydziale zatrudnienia i spraw socjalnych prezydium powiatowej (miejskiej lub dzielnicowej) rady narodowej. Opiekunowie terenowi — to bezpośredni organizatorzy pracy opiekuńczej w małym, wyznaczonym sobie rejonie, działający w oparciu o miejscowe możliwości oraz te, które stworzy im z ramienia państwa i organizacji społecznych opiekun społeczny, działający we właściwej radzie narodowej. Opiekunowie powiatowi (miejscy czy dzielnicowi) działają w oparciu o sieć opiekunów terenowych, których działalność organizują i koordynują. Razem mają rozwijać działalność opiekuńczą, wiążącą wysiłki społeczeństwa i państwa w jedną całość, które pozwoli na lepsze rozeznanie i zaspokojenie potrzeb społeczeństwa. Wśród tych potrzeb na pierwszym miejscu opiekun społeczny będzie stawiał:

a) opiekę nad rodziną jako całością, starając się rozwiązywać w niej wszystkie sprawy w ten sposób, aby

nie dopuścić do rozbicia rodziny, aby wzmocnić jej funkcję społeczną, przede wszystkim jako podstawowej komórki społecznej wychowującej dzieci;

b) opiekę nad dziećmi i młodzieżą, szczególnie sierotami, pólsierotami, chorymi, kalekami, upośledzonymi fizycznie i umysłowo, zaniedbanymi wychowawczo, opuszczonymi lub demoralizowanymi przez własnych rodziców — starając się przede wszystkim stworzyć im odpowiednie warunki wychowania i opieki we własnej rodzinie, a jeżeli to niemożliwe — w zastępczej (obcej lub spokrewnionej), a w ostateczności korzystać z formy opieki zakładowej, pamiętając, że utrzymanie więzi z rodziną i środowiskiem daje istotne, mocne podstawy do samodzielnego życia;

c) opiekę nad niezdolnymi do pracy, szczególnie starcami, kalekami, chorymi chronicznie, inwalidami — starając się ich ciężką nieraz sytuację rozwiązywać w miarę możliwości przez utrzymanie ich w rodzinie własnej lub obcej, ponieważ daje im to większe zadowolenie, wiąże ich bardziej z życiem i jest bardziej celowe społecznie.

2. ZASADY DZIAŁANIA OPIEKUNA SPOŁECZNEGO

1. Walkę ze zjawiskami szkodliwymi społecznie i wychowawczo, takimi jak: chuligaństwo, wykołajanie się i przestępczość nieletnich, rozpadanie się młodych rodzin, alkoholizm, prostytutka nieletnich, demoralizowanie i znęcanie się nad dziećmi, trudności wychowawcze z dziećmi i młodzieżą — powinno się prowadzić w dwojaki sposób:

— w płaszczyźnie bezpośredniej walki z nimi,

— w płaszczyźnie zapobiegania ich powstawaniu.

2. Dotychczasowa analiza sytuacji wielu osób, które znalazły się poza nawiasem życia społecznego, które

„wykoleiły się“, wykazała, że nie brak środków pomocy jest najczęściej przyczyną tego stanu, ale zbyt późna i nieumiejętna interwencja. Wczesna, w porę przeprowadzona interwencja wiąże się z profilaktyką, czyli zapobieganiem, a umiejętna interwencja — ze scalaniem, czyli całościowym rozwiązywaniem sprawy.

Profilaktyka

Dotychczas walczy się u nas raczej ze skutkami zła tworząc: zakłady wychowawcze — dla dzieci moralnie zaniedbanych, domy dziecka — dla dzieci osieroconych lub opuszczonych przez swych rodziców, zakłady poprawcze — dla młodzieży przestępczej; nie rozwinęła się natomiast jeszcze na szeroką skalę akcja zmierzająca do zapobiegania złu. Nie dostrzegano też dotąd możliwości innych form pomocy np. dla starców, niż umieszczenie ich w zakładach pomocy społecznej.

Takie rozwiązania, aczkolwiek często niezbędne, są bardzo kosztowne i co ważniejsze — nie zawsze dają dobre rezultaty. Niezależnie więc od stosowania opieki zakładowej, tam gdzie jest ona konieczna, trzeba skoncentrować się na wczesnym rozpoznawaniu i usuwaniu przyczyn nienormalnej sytuacji, prowadzących często do zjawisk szkodliwych społecznie.

A więc trzeba w porę pomóc matce borykającej się ze zbyt trudnymi warunkami materialnymi lub mężem pijakiem, aby nie dopuścić do zaniedbania i wykolejenia się jej dzieci, trzeba zainteresować się dziećmi, które nie chodzą do szkoły, bo od tego zaczyna się chuligaństwo, trzeba zapewnić miejsce i możliwości interesującej zabawy dla dzieci, trzeba zatroszczyć się o starca, aby nie musiał żebrać i był otoczony szcunkiem i opieką swego otoczenia, trzeba w porę czło-

wieka chorego leczyć, nie mającemu pracy — pomóc w uzyskaniu kwalifikacji zawodowych i pracy, aby nie dopuścić do demoralizacji lub popełnienia przestępstwa.

Do tej roli, jako czynnik obywatelski bezpośrednio związany ze swoim środowiskiem i znający go, jest szczególnie predestynowany opiekun społeczny. Jego naczelną zasadą powinno być wczesne rozpoznanie złej lub nienormalnej sytuacji osób, rodzin i całych środowisk oraz usuwanie przyczyn, które powodują te sytuacje, w celu zapobiegania wykołajeniu się osób dorosłych, rozpadowi rodzin, a zwłaszcza w celu wprowadzenia na normalną drogę spraw dzieci z rodzin rozbitych, zdemoralizowanych lub będących w stadium wykołajenia czy rozbicia.

Scalenie

Drugą zasadą, którą powinien kierować się opiekun społeczny, nierozzerwalnie związaną z profilaktyką, jest scalenie, polegające na rozwiązywaniu całokształtu spraw rodzin i osób potrzebujących pomocy. Oznacza to, że opiekun społeczny nie będzie rozpatrywał żadnej sprawy dziecka czy osoby dorosłej bez rozważenia jej na tle sytuacji całej rodziny i najbliższego środowiska, a więc wszystkich osób stanowiących pewną całość rodzinną lub społeczną. Że będzie dążył do utrzymania tej całości i stworzenia z niej normalnej, zdrowej komórki społecznej, stosując wszechstronnie wszystkie dostępne mu środki i zabiegi, a więc i środki materialne, jeżeli będą takie potrzebne, i wychowawcze, i prawne, i zdrowotne, i wszelkie inne.

Bez względu na to, co będzie przyczyną zainteresowania się opiekuna rodziną — czy bite dziecko, czy maltretowana przez męża pijaka matka, czy głodzony

starzec, czy choroba żywiciela — będzie on starał się załatwić sprawę nie wycinkowo, jednostronnie, w odniesieniu tylko do osoby potrzebującej pomocy, ale wszechstronnie, obejmując wszystkie sprawy w rodzinie.

A więc, jeżeli przy okazji załatwiania pomocy dla chorego starca okaże się, że synowa jest chorowita, syn zarabia niedostatecznie na utrzymanie rodziny, dzieci nie chodzą do szkoły, bo nie mają w czym — opiekun postara się nie tylko o pomoc lekarską dla starca, ale także spowoduje leczenie synowej, pomoc materialną dla starca (wzmacniając tym jego sytuację w rodzinie), zaopatrzenie dzieci w potrzebną odzież i zapisanie ich do szkoły.

Każda sytuacja jest inna i każda będzie wymagała innych rozwiązań — chodzi tu jednak o spojrzenie na sprawę całościowo i o takie działanie, które spowoduje scalenie i umocnienie rodziny, szczególnie w celu stworzenia odpowiednich warunków dla dzieci i starców. Osoby dorosłe wartościowe, dźwigające na sobie ciężar utrzymania rodziny i nie dające sobie rady, szczególnie matki samotne porzucone przez mężów, wdowy lub ojcowie chorzy, inwalidzi — powinny być wspierane w swych wysiłkach materialnie i moralnie przez opiekuna. Natomiast zabieranie z takich rodzin dzieci w celu poprawy ich sytuacji do domów dziecka jest niesłuszne, ponieważ powoduje rozbitcie wartościowej rodziny i stwarza warunki nienormalne, a więc mniej skuteczne dla wychowania dzieci.

U s a m o d z i e l n i a n i e

Trzecią zasadą logicznie wypływającą z poprzednich, którą powinien kierować się opiekun społeczny w swojej działalności — jest oddziaływanie na potrzebujących

pomocy w kierunku budzenia ich własnych sił i zdolności do samodzielnej egzystencji. Pomoc społeczna, która nie jest oparta na współdziałaniu zainteresowanych, która daje a nie żąda, nie zmienia postawy życiowej obdarowanych — to szkodliwa filantropia. Pomoc powinna być udzielana tylko do momentu całkowitego usamodzielnienia się osób lub rodzin i powinna być taka, aby do tego celu jak najszybciej i jak najlepszymi drogami zmierzała. Na tym powinna polegać właściwie pojęta służba społeczna.

Jest to zadanie bardzo trudne, ale nieuniknione, jeżeli pomoc ma przynieść pożądane społecznie rezultaty. Aby zadanie to wykonać, opiekun musi szukać w środowisku, w którym działa, sprzymierzeńców, osób współdziałających społecznie, chcących przyczynić się do poprawy warunków życia innych, mniej uświadomionych ludzi. Takich sprzymierzeńców trzeba szukać przede wszystkim wśród działaczy komitetów blokowych, kół przyjaciół dzieci, Ligi Kobiet, gospodyń wiejskich, harcerzy, organizacji młodzieżowych, wśród rencistów itp.

Praktycznie opiekun społeczny powinien ustalić plan pomocy z osobami zainteresowanymi, ukazując im ostateczny cel, tj. samodzielną, pożyteczną egzystencję; powinien wspierać ich wysiłki radą, życzliwą zachętą, usuwaniem przeszkód niezależnych od nich, tworzeniem wokół nich odpowiedniego klimatu, zapewnieniem pomocy sąsiadów itp.

Koordinacja (uporządkowane współdziałanie)

Pomoc społeczna, jeżeli ma stworzyć z jednostki osobę samodzielną i wartościową społecznie, a z rodziny — komórkę zdrową i mocną społecznie, powinna być w

swoim oddziaływaniu jednolita, zmierzająca świadomie i zgodnie — mimo stosowania rozmaitych środków i form pomocy udzielanych z różnych źródeł — do jednego celu. Jednolitość celów i środków zapewnić może tylko koordynacja pomocy, którą w bezpośrednim odniesieniu do osób i rodzin podlegających opiece powinien wykonywać opiekun społeczny.

On właśnie musi uzgodnić i spowodować połączoną działalność w stosunku do danej osoby czy rodziny ze strony komitetu pomocy społecznej, inspektoratu oświaty, sądu dla nieletnich, lekarza, szkoły, władz policyjnych lub administracyjnych i organizacji społecznych, jak Liga Kobiet czy TPD.

Każda z tych instytucji ma pewną funkcję do spełnienia w stosunku do rodziny — jedna np. zajmie się pomocą materialną, druga — uporządkowaniem spraw szkolnych dzieci, zapewnieniem im opieki poza szkołą, trzecia — usunięciem trudności mieszkaniowych, czwarta — leczeniem, zależnie od występujących potrzeb.

Aby jednak nie była to pomoc szkodliwa, demoralizująca osoby lub rodziny (łatwość korzystania z pomocy z rozmaitych źródeł), opiekun społeczny musi uzgodnić plan pomocy w szczegółach ze wszystkimi współdziałającymi instytucjami i organizacjami oraz musi czuwać, aby ta pomoc przebiegała zgodnie z planem i potrzebami oraz by zmierzała do jednego celu.

Udzielić pomocy wszechstronnej, z rozmaitych źródeł, ale skutecznej, świadomej, skoordynowanej — oto zadanie opiekuna społecznego.

Właśnie w bezpośrednim działaniu w stosunku do osób i rodzin potrzebujących pomocy, przez koordynację rozmaitych poczynań instytucji i organizacji społecznych — opiekun społeczny ma możliwość scalić to, co jest podzielone pomiędzy poszczególne resorty. Brak

czynnika koordynującego działania oddolne był w dużej mierze przyczyną dotychczasowych niepowodzeń w zahamowaniu zjawisk społecznie szkodliwych.

Ciągłość opieki

Aby udzielona pomoc była skuteczna, musi ona spełniać jeszcze jeden warunek. Musi być ciągła. Znaczy to, że opiekun rozwiązując całościowo sprawę rodziny nie załatwia ich od przypadku do przypadku i tylko wtedy, kiedy do niego zgłoszą się o pomoc, ale planuje pomoc długodystansową, dalekowzrocznie i czuwa nad realizacją tego planu. Utrzymuje więc z własnej inicjatywy kontakt z rodziną i interweniuje wtedy, kiedy widzi, że pomoc jego jest potrzebna. Otcza rodzinę wszechstronną opieką i ciągle pilnuje, aby doprowadzić ją do samodzielnej egzystencji, do spełniania zadań rodzinnych i społecznych w sposób społecznie wartościowy.

Praca opiekuna nie będzie właściwie spełniona, jeżeli ograniczy on swoje funkcje do wystawienia wniosku o pomoc i nie będzie dalej interesował się tym, co z jego wnioskiem się dzieje.

Ciągłość opieki zapewnia szczególnie realizację zasady usamodzielniania rodzin.

3. POSTAWA OPIEKUNA SPOŁECZNEGO

Zadaniem opiekuna społecznego, a więc celem jego pracy, jak to było już omówione poprzednio, jest współdziałanie z rodziną lub osobami samotnymi, które znalazły się w sytuacji wymagającej pomocy z zewnątrz i doprowadzenie tych osób do równowagi życiowej.

Nawiązywanie bezpośredniego kontaktu z ludźmi nie-szczęśliwymi, niezaranymi, chorymi, czy wreszcie wy-

kolejnymi czy zdemoralizowanymi, wytworzenie atmosfery sprzyjającej podjęcie wspólnych wysiłków rodziny i opiekuna społecznego w celu wydzwignięcia jej z anormalnej sytuacji i doprowadzenia do tzw. normy życiowej — należy zaliczyć do zasadniczych umiejętności, jakie powinien posiadać opiekun społeczny.

Co trzeba zrobić, jak postępować, aby np. wykolejonego osobnika doprowadzić do zrozumienia, że postępowanie jego jest niewłaściwe? Co trzeba zrobić, aby znękaną i zniechęconą do życia samotną matkę pobudzić do działania w kierunku samodzielnego organizowania życia rodziny? W dużej mierze zależne to jest od samego opiekuna, jego postawy i osobowości.

Oddziaływanie osobiste

Niezwykle ważnym czynnikiem będzie tu forma bezpośredniego kontaktu opiekuna społecznego z osobami powierzonymi jego opiece. Jego sposób podchodzenia do ludzi i ich spraw wywiera tutaj wielki wpływ — dodatni lub ujemny.

Obcowanie jego z ludźmi powinno być nacechowane dobrocią i wyrozumiałością, ale opiekun społeczny winien mieć jednocześnie umiejętność stanowczego wymagania pewnych rzeczy, wynikających z danej sytuacji i musi umieć pobudzić do działania. Połączenie tych dwóch czynników jest rzeczą trudną, wymagającą odpowiednich metod postępowania i cierpliwości. Opiekun społeczny powinien być przygotowany na trudności nie tylko ze strony osób będących pod jego opieką, ale także ze strony osób czy organizacji współdziałających. Trudności te będą najczęściej wynikały nie ze złej woli (choć i takich przypadków wykluczyć całkowicie nie można), ale często z braku umiejętności załatwiania spraw, z powikłania przepisów lub nieunor-

mowania jeszcze wszystkich spraw naszego społecznego życia, z nieświadomości, z trudności życiowych itp. Opiekun społeczny powinien próbować pokonywać te trudności, kierując się zdrowym rozsądkiem i rzeczywistym dobrem ludzi, z którymi i dla których pracuje. Oparciem mu będzie w trudnych nieraz sytuacjach uchwała Rady Ministrów, zobowiązująca wszystkie czynniki państwowe i społeczne do pomocy opiekunom społecznym w zwalczaniu przeszkód i realizowaniu właściwej pomocy społecznej.

Opiekun społeczny może prosić o bezpośrednią pomoc i opiekę Milicję Obywatelską, jeżeli zajdzie tego potrzeba, np. przy badaniu sprawy ojca pijaka lub przestępcy demoralizującego dzieci i maltretującego żonę. Może zwrócić się także do prokuratora w wypadku karygodnych nadużyć i gróźb lub prób napaści ze strony zdemoralizowanych osobników. Powinien jednak mądrze, roztropnie interweniować, trzeźwo oceniać sytuację, otaczać się ludźmi uspołecznionymi, zdobyć sobie ich przyjaźń, aby przy ich pomocy wywierać odpowiedni wpływ na innych, tworzyć wartościowe zespoły, organizujące się nie tylko dla niesienia pomocy, ale i wytwarzania odpowiedniej opinii, pod wpływem której osobnicy aspołeczni będą musieli, jeżeli nie całkowicie zmienić tryb życia, to przynajmniej przestać być groźnymi dla otoczenia.

Od opiekuna społecznego wymagać więc należy, aby był człowiekiem opanowanym, wszechstronnie przygotowanym do trudnego i odpowiedzialnego zadania, jakie ma do spełnienia.

Poradnictwo społeczno-życiowe

Z oddziaływaniem osobistym wiąże się bardzo ściśle rola opiekuna jako przewodnika, mogącego pokierować

drugim człowiekiem, udzielić mu właściwej rady, skierować do właściwych osób czy instytucji, które zajmą się jego sprawą, wyjaśnią ją i załatwią.

Opiekun społeczny musi być zatem uzbrojony w wiedzę i mieć ogólne doświadczenie, które pozwoli mu udzielić właściwej rady lub przeprowadzić interwencję. Musi on więc wiedzieć, że sprawę dziecka trudnego trzeba skierować do poradni psychologicznej lub społeczno-wychowawczej, a sprawę kobiety opuszczonej przez męża nie płacącego alimentów — do poradni prawnej. Musi on nie tylko wiedzieć, gdzie i kto może najwłaściwiej pomóc w danej sprawie, ale utrzymywać z tymi czynnikami kontakt, śledzić za daną sprawą. Musi on być ogólnie zorientowany w obowiązujących przepisach dotyczących życia rodzinnego, praw kobiety, opieki nad dzieckiem, pomocy społecznej itp.

W tym zakresie „Poradnik“ stanowić będzie pewną pomoc dla opiekuna. Jednak opiekun będzie musiał ciągle i stale uzupełniać swoje wiadomości, zdobywać przez kontakty osobiste z instytucjami, organizacjami oraz przez czytanie odpowiednich wydawnictw — wiedzę i doświadczenie, które pozwolą mu służyć ludziom właściwą radą i pomocą.

Nie znaczy to, iż opiekun ma być tak wszechstronny, że zastąpi np. psychologa, prawnika czy lekarza. Ma on być tylko tak zorientowany, aby wiedzieć, gdzie i do kogo skierować zgłaszającego się w danej sprawie i jak go przekonać o potrzebie udania się do danej instytucji, np. do poradni, lekarza czy prawnika. Opiekun musi umieć przede wszystkim właściwie patrzeć na każdą sprawę i kierować ją do odpowiedniego specjalisty.

Wartość jego porady jest zależna od siły przekonania, od argumentów, których użyje, od ogólnej znajomości życia i obowiązujących przepisów, jak też od autory-

tetu, który posiada. Autorytet w dużej mierze buduje się na wiedzy i na umiejętności rozwikłania skomplikowanych ludzkich trudności.

4. ROLA OPIEKUNA TERENOWEGO

(w bloku, osiedlu, wsi)

Na tle tak zarysowanych ogólnych kierunków i zasad działania opiekunów społecznych spróbujmy nakreślić rolę i czynności opiekuna terenowego w jego najbliższym środowisku, tj. w wyznaczonym rejonie opiekuńczym. Będzie to zależnie od potrzeb — blok w dużym mieście, osiedle lub wieś.

Poznanie rejonu opiekuńczego

Przed przystąpieniem do swej podstawowej pracy, opiekun społeczny powinien poznać swój rejon opiekuńczy, który będzie terenem jego działalności codziennej, a ponadto tereny pobliskie, do których z konieczności załatwiania różnych spraw, związanych z charakterem jego pracy, wypadnie mu pojechać.

Co należy poznać? W zależności od rejonu opiekuńczego trzeba zaznajomić się z położeniem wsi, gromady, osiedla, dzielnicy czy powiatu.

Charakter pracy opiekuna społecznego wymaga stałego kontaktu z ludźmi, ze środowiskiem, z instytucjami i organizacjami tam działającymi. Wymaga to głębszego wejrzenia w życie społeczne, które toczy się na różnych odcinkach i które wytwarza specyficzną atmosferę, właściwą dla danego rejonu.

Stąd też będzie rzeczą cenną, jeżeli opiekun społeczny z czasem pozna życie mieszkańców gromady, osie-

dla czy dzielnicy pod względem zabudowy, warunków higieniczno-sanitarnych, charakteru pracy zawodowej i jeżeli (co się z tym ściśle wiąże), pozna zakłady produkcyjne, punkty handlowe zaopatrujące ludność w przedmioty codziennego użytku, placówki oświatowo-kulturalne, instytucje państwowe, organizacje społeczne itp.

Na tym tle opiekun społeczny łatwiej pozna codzienne życie mieszkańców, atmosferę współżycia, więzi społeczne wiążące ludzi, ich tradycje, obyczaje i zwyczaje.

Opiekun społeczny, jako działacz w środowisku społecznym, powinien poznać szczególnie dobrze te instytucje państwowe i organizacje społeczne, działające na terenie jego rejonu opiekuńczego, i te — poza rejonem, z którymi wypadnie mu współdziałać w udzielaniu pomocy. W szczególności musi nawiązać ścisły kontakt z kierownictwem miejscowej szkoły, z radą gromadzką na wsi, komitetem blokowym w mieście, posterunkiem MO, ośrodkiem zdrowia, komitetem pomocy społecznej, kołem TPD, Ligi Kobiet, gospodyń wiejskich i innymi. Wiele kontaktów opiekun terenowy będzie mógł nawiązać przez opiekuna powiatowego.

Pomoże to opiekunowi społecznemu zorientować się w zakresie działalności danych instytucji oraz w możliwościach uzyskania pomocy dla rodzin będących pod jego opieką (np. jakiej pomocy może udzielić poradnia psychologiczno-wychowawcza, miejscowy ośrodek zdrowia, zakład pracy, spółdzielnia pracy, inspektorat oświaty, wydział kwaterunkowy, komenda MO, sąd powiatowy itp.).

Udzielenie pomocy — jej forma, sposób i rodzaj uwarunkowane są dokładnym rozpoznaniem potrzeb zgłaszających się lub zgłoszonych do pomocy.

Poznanie potrzeb

Poznanie potrzeb osób i rodzin, których sytuacja życiowa z różnych przyczyn uległa zachwianiu, uzależnione jest od właściwie ustawionego aparatu sygnalizacji. Chodzi tutaj o to, aby każdy obywatel, komitet blokowy, rada gromadzka, koła TPD, koła LK, przedszkole, szkoła czy organy MO zgłaszały do opiekuna społecznego zauważone przypadki nienormalnej sytuacji w rodzinie.

Forma takiego zgłoszenia może być różna — ustna lub pisemna. Musimy szczególnie podkreślić konieczność podjęcia różnymi środkami akcji uświadamiającej i mobilizującej społeczeństwo do wykazywania stałego zainteresowania się otoczeniem. Należy bowiem stopniowo przekształcać obojętność ludzką na krzywdę dziecka lub dorosłego czy na nieudolne borykanie się niektórych osób z trudnościami życiowymi. Wczesne zgłoszenie każdej dostrzeżonej przez obywateli tego rodzaju sprawy pozwoli opiekunowi na zorganizowanie w porę odpowiedniej pomocy i zapobieżenie wielu poważnym niedomaganiom i schorzeniom społecznym.

Podstawową metodą, umożliwiającą opiekunowi społecznemu wszechstronne zbadanie sytuacji, jest wywiad społeczny, przeprowadzony w miejscu zamieszkania rodziny.

Trzeba jednak zaznaczyć, że nie we wszystkich przypadkach zajdzie konieczność przeprowadzania wywiadu w miejscu zamieszkania rodziny. Często wnikliwa rozmowa na miejscu zorientuje opiekuna społecznego w istocie sprawy i pozwoli mu na udzielenie porady niejednokrotnie wystarczającej dla usunięcia powstałych w rodzinie trudności (np. skierowanie do specjalistycznej poradni, poinformowanie o krótkoterminowych kursach przysposabiających do zawodu, zatelefonowanie

do rady zakładowej danej instytucji o udzielenie zapo-
mogi lub pożyczki, pomoc w uzyskaniu skierowania
na leczenie uzdrowiskowe itp.).

Jeżeli natomiast opiekun społeczny oceniając już na
wstępie zgłoszoną sprawę dojdzie do wniosku, że roz-
wiązanie jej wymaga poznania warunków życia rodziny
— przeprowadza wywiad społeczny.

Organizowanie pomocy

Wynikiem skrupulatnego poznania sytuacji rodziny
na podstawie wywiadu w miejscu zamieszkania, a je-
żeli trzeba, to i w szkole, i u sąsiadów, i w milicji —
jest plan pomocy i jego realizacja.

Pomoc można organizować:

- a) siłami miejscowego społeczeństwa,
- b) ze środków publicznych,
- c) przez współdziałanie z istniejącymi na danym te-
renie organizacjami społecznymi lub instytucjami.

Siłami miejscowego społeczeństwa opiekun społeczny
będzie mógł organizować tzw. małe formy pomocy, jak
dyżury przy chorej matce i opieka nad jej dziećmi w
okresie choroby, opieka nad staruszką, sąsiedzkie do-
żywianie dzieci, organizowanie wspólnego odrabiania
lekcji przez dzieci przy pomocy sąsiadów, organizowa-
nie placu zabaw dla dzieci, zaopatrzenie dzieci lub
starca w odzież czy bieliznę (przez zbiórkę), organizo-
wanie sprzątnia tygodniowego u niedołęznej staruszki,
chorej matki lub wdowca, odnowienia i zaopatrzenia
mieszkania, zaopiekowanie się „dzikim“ klubem
młodocianych, zaopatrzenie go w sprzęt sportowy, or-
ganizowanie wycieczek, organizowanie dyżurów na
placu zabaw dzieci i wiele, wiele innych.

Zasób sił społecznych tkwiących w najbliższym śro-
dowisku nie był dotąd właściwie doceniany i spożytko-

wany. Szczególnie po wojnie społeczeństwo przywykło do otrzymywania pomocy socjalnej od państwa. Niewielu ludzi zastanawiało się nad tym, że mogłoby podjąć i rozwiązywać we własnym zakresie nurtujące ich i najbliższe otoczenie kłopoty i problemy życia codziennego. Inicjowanie różnych form pomocy, pobudzanie do czynu ludzi blisko siebie mieszkających — na rzecz sąsiada, gromady, osiedla — to piękna rola opiekuna społecznego.

Organizowanie pomocy ze środków publicznych, które są w dyspozycji wydziału zatrudnienia i spraw socjalnych, a częściowo — w odniesieniu do dzieci — i w inspektoracie oświaty, może się odbywać tylko za pośrednictwem opiekuna powiatowego (miejskiego, dzielnicowego), zgodnie z obowiązującymi przepisami. Tam gdzie potrzebna jest (stała lub jednorazowa) pomoc, jak udzielanie stałego zasiłku starcowi, matce obciążonej kilkorgiem dzieci, rodzinie opiekującej się zastępczo dziećmi w czasie choroby matki, zapomogi na uruchomienie warsztatu pracy, kupno narzędzi niezbędnych do wykonywania zawodu itp. — opiekun terenowy zgłasza odpowiednio uzasadniony wniosek do opiekuna powiatowego.

Pomoc materialna może być udzielana także przez organizacje społeczne, jak: Polski Komitet Pomocy Społecznej, Liga Kobiet, PCK, TPD, jednakże również w porozumieniu z opiekunem powiatowym. Drogą współdziałania z tymi organizacjami, a także z zakładami pracy, można organizować rozmaite inne formy pomocy, szczególnie dotyczące życia zbiorowego, jak: świetlice dla dorosłych i dzieci, kluby dla młodocianych, czytelnie, stołówki, wycieczki, ogrody i place zabaw, warsztaty szkolenia zawodowego, praktyki i inne.

Realizacja planu pomocy może przebiegać dwojako: część spraw może i powinna załatwiać sama rodzina, a inne musi z konieczności podjąć opiekun społeczny. W zależności od rodzaju spraw, które wymagają załatwienia, opiekun społeczny:

a) poucza rodzinę, dokąd ma się udać, aby uzyskać niezbędną pomoc, lub też jak ma postępować, aby usunąć istniejące niedomagania;

b) podejmuje osobiście bezpośrednio, telefonicznie lub pisemnie interwencje we właściwych instytucjach i organizacjach społecznych o udzielenie rodzinie pozostającej pod jego opieką niezbędnej pomocy. Ten etap pracy opiekuńczej nosi wyraźnie charakter współdziałania społecznego. Drogą bezpośrednich lub pośrednich kontaktów opiekun społeczny uruchamia różne komórki (państwowe i społeczne) do wydzwignięcia rodziny z niekorzystnej sytuacji.

Kontrola realizacji planu pomocy

Ułożenie planu pomocy rodzinie i nawiązanie kontaktu z odpowiednimi instytucjami i organizacjami w sprawie realizacji tego planu — nie kończy pracy opiekuna społecznego. Opiekun społeczny swoją dalszą działalność opiera na okresowych odwiedzinach rodziny, mających na celu skontrolowanie, czy i w jakim zakresie plan pomocy jest prawidłowo realizowany, co zostało już zrobione, a czego jeszcze nie podjęto, jakie przyczyny zahamowały lub uniemożliwiły udzielenie pomocy w zaplanowanym zakresie.

W toku sprawdzania może się okazać, że pewne punkty planu trzeba zmienić, że trzeba podjąć nowe interwencje, że należy wzmocnić wysiłek w kierunku dalszego uświadomienia rodziny o konieczności leczenia, zmiany sposobu życia, atmosfery rodzinnej itp.

Okresowe odwiedziny domowe mają podstawowe znaczenie w stopniowym i trudnym procesie przekształcania się rodziny w normalną komórkę społeczną.

Praca z rodziną ma charakter ciągły (pierwsze zetknięcie, rozmowy w urzędzie, okresowe odwiedziny, domowe). Praca ta kończy się wówczas, kiedy rodzina pozostająca pod opieką doprowadzona jest do stanu samodzielnej egzystencji, przeszła tzw. okres „rekonwalescencji“ i może dalej prowadzić byt samodzielny.

Wynikiem dobrze prowadzonej pracy opiekuńczej, oprócz rezultatów wymienionych wyżej, jest samorzutne utrzymywanie przez rodzinę kontaktu z opiekunem, nawet po ustaniu potrzeby pomocy.

5. ROLA OPIEKUNA POWIATOWEGO (MIEJSKIEGO, DZIELNICOWEGO)

Opiekun społeczny powiatowy, miejski lub dzielnicowy — to przede wszystkim organizator i koordynator pomocy społecznej i pracy opiekunów terenowych na terenie właściwym dla rady narodowej, w której jest zatrudniony.

Organizowanie pracy terenowych opiekunów społecznych

Pierwszą czynnością opiekuna powiatowego jest stworzenie odpowiedniej sieci opiekunów terenowych przez podział terenu na rejony opiekuńcze i wejście w kontakt z organizacjami społecznymi w celu wytypowania najodpowiedniejszych ludzi na opiekunów terenowych. Następnie pomaga opiekunom terenowym w uzyskaniu odpowiedniego lokalu (miejsca) do przyjmowania interesantów i ustala z nimi system pracy: godziny przyjęć interesantów, sposób załatwiania spraw,

sporządzania wywiadów i wniosków, dokumentacji itp. oraz system interwencji.

W trakcie działalności udziela opiekunom terenowym bezpośredniej pomocy i instruktażu.

Przede wszystkim jednak opiekun powiatowy ściśle współpracuje z opiekunami terenowymi i tworzy im warunki do prowadzenia właściwej działalności opiekuńczo-społecznej.

Warunki te tworzy nie tylko przez bezpośrednią pomoc, ale też przez wykonywanie szeregu innych zadań.

Współdziałanie ze wszystkimi resortowymi komórkami w zakresie pomocy społecznej

Opiekun powiatowy nawiązuje kontakty i ustala zasady współdziałania z tymi organami rady narodowej i instytucjami, do których właściwości należą jakiegokolwiek formy pomocy społecznej, a w szczególności: z wydziałem zdrowia, inspektoratem oświaty, komendą milicji obywatelskiej, sądem dla nieletnich, wydziałem gospodarki komunalnej i referatem kwaterunkowym.

Kontakty te i ściśle współdziałanie są potrzebne nie tylko dla załatwiania rozmaitych interwencyjnych spraw wskazanych przez opiekunów terenowych, ale przede wszystkim dla prowadzenia jednolitej, słusznej i celowej polityki opiekuńczo-socjalnej dotyczącej całego powiatu.

Opiekun powiatowy powinien doprowadzić do tego, aby sprawy i zagadnienia społeczne dotyczące sytuacji ludności na terenie powiatu były rozpatrywane i rozwiązywane wspólnie przez wszystkie zainteresowane organy rady narodowej i organy sprawiedliwości.

Od współpracy opiekuna powiatowego z tymi organami będzie zależało przede wszystkim całościowe roz-

wiązywanie spraw osób i rodzin podanych przez opiekunów terenowych. Będą to sprawy poważniejsze, których opiekunowie terenowi nie byli w stanie załatwić we własnym zakresie siłami miejscowego społeczeństwa. Będą to także wnioski dotyczące pomocy w organizowaniu rozmaitych form zbiorowej opieki nad dziećmi czy pomocy kulturalno-oświatowej wśród dorosłych (plac zabaw, świetlice, kluby dla dzieci i dorosłych itp.).

Rola opiekuna powiatowego jest trudna, ponieważ nie jest on czynnikiem nadrzędnym w stosunku do innych organów rady narodowej. Może on działać tylko w drodze porozumienia. Powinien doprowadzić do takiego porozumienia, aby w ustalone dni odbywało się wspólne rozpatrywanie spraw i wniosków, składanie sprawozdań z wykonanych postanowień i zobowiązań przez przedstawicieli poszczególnych organów oraz uzgadnianie dalszej działalności. Sprawy powinny być jak najwszechstronniej omówione, jak najkonkretniej rozwiązywane.

Uprawnienia do takiego postępowania daje opiekunowi powiatowemu uchwała Rady Ministrów, zobowiązująca wszystkie organy państwowe i społeczne do współdziałania z nim w udzielaniu pomocy ludziom, w których imieniu występuje.

Przedstawiciele odpowiednich organizacji społecznych, instytucji, zakładów pracy, w zależności od rozpatrywanych spraw, powinni być zapraszani na zebrania organizowane przez opiekuna powiatowego i włączani do rozwiązywania zagadnień lub indywidualnych konkretnych sytuacji ludzkich. Opiekun powinien być w ciągłym z nimi kontakcie i czuwać nad wykonaniem podjętych przez nich zobowiązań.

Współpraca z sąsiednimi opiekunami powiatowymi

Ponieważ zadania i praca opiekuna powiatowego są nowe i trudne, konieczne jest porozumienie się z sąsiednimi opiekunami powiatowymi, dzielenie się doświadczeniami, służenie sobie pomocą i dopracowywanie się w ten sposób właściwego stylu pracy. Każdy opiekun powiatowy bowiem może znaleźć jakąś własną drogę działania, pomocną w rozwiązywaniu sytuacji, które będą różnorodne, wymagające zupełnie różnego podejścia i sposobu załatwienia. Należy także (jak to już zaznaczono we wstępie) w miarę możliwości spisywać swoje doświadczenia, które będą mogły posłużyć w przyszłości do lepszego zorganizowania pracy opiekunów społecznych w całej Polsce.

Kontakt z prezydium właściwej rady narodowej

Przy dobrej organizacji i pracy opiekunów terenowych, opiekun powiatowy (miejski, dzielnicowy), pracujący z nimi w ścisłym kontakcie, będzie człowiekiem najbardziej zorientowanym w potrzebach społecznych i kulturalnych ludności danego powiatu, miasta czy dzielnicy. W rozwiązywaniu tych spraw na pewno będzie potrzebna niejednokrotnie pomoc samego prezydium rady narodowej. Jednocześnie prezydium powinno być jak najbardziej zorientowane w sytuacji ludności pod tym względem.

W związku z tym opiekun powiatowy powinien być w jak najściślejszym kontakcie z przewodniczącym rady lub z wyznaczoną przez niego osobą i informować prezydium systematycznie o istniejących potrzebach, występujących trudnościach przy załatwianiu spraw z

zakresu pomocy społecznej oraz stawiać odpowiednie wnioski co do rozwiązywania najbardziej palących spraw i zagadnień terenowych.

Między innymi będą to sprawy dotyczące zjawisk najbardziej obecnie niepokojących, jak walka z alkoholizmem, prostytutką i przestępczością nieletnich oraz sprawy opieki nad dziećmi i młodzieżą.

6. DOKUMENTACJA PRACY OPIEKUNA SPOŁECZNEGO

Podstawą dobrej pracy opiekuńczej jest prowadzenie przez opiekuna powiatowego odpowiedniej dokumentacji. Dokumentacja ta winna być przechowywana w powiatowym wydziale zatrudnienia i spraw socjalnych. Obejmuje ona oprócz podstawowego wywiadu środowiskowego wraz z odpowiednimi dokumentami dotyczącymi rodziny (np. zaświadczenie o stanie zdrowia, opinia szkoły o dzieciach, zaświadczenie o wysokości zarobków itp.) — notatki, ilustrujące przebieg realizacji pomocy: osiągnięcia, trudności, zahamowania, interwencje itp. łącznie z adnotacją co do wysokości udzielonych świadczeń materialnych (pieniężnych lub w naturze).

Opiekun terenowy prowadzi jedynie zeszyt, w którym notuje sprawy do załatwienia oraz sposób ich załatwienia wraz z udzieloną pomocą. Może także prowadzić kartotekę lub skorowidz nazwisk osób lub rodzin, którymi się zajmuje, ponieważ pozwala to na szybkie odnalezienie sprawy i powiązanie aktualnych sytuacji z dawnymi.

Opiekun powiatowy, miejski i dzielnicowy powinien bezwzględnie taką kartotekę u siebie prowadzić, ponieważ pozwoli mu to na koordynację pomocy udzielanej także z innych źródeł.

Opiekun społeczny, podobnie jak lekarz, obowiązany jest do zachowania tajemnicy co do spraw, które zostały mu powierzone w toku jego działalności urzędowej.

7. WYWIAD SPOŁECZNY – PODSTAWOWA METODA PRACY OPIEKUNA SPOŁECZNEGO. WYWIAD SPOŁECZNY JAKO METODA PRACY SPOŁECZNEJ W ŚRODOWISKU

Wywiad społeczny, jako podstawowa metoda pracy opiekuna społecznego, jest zarazem jedną z metod badania zjawisk społecznych i ma na celu rozpoznanie stanu rzeczy (postawienie diagnozy społecznej), m.in. ustalenie przyczyn niedomagania czy nieprawidłowości badanego zjawiska — oraz propozycję naprawy. Metoda ta jest stosowana we wszelkiej działalności społecznej mającej na celu niesienie pomocy. W tym przypadku wywiad jest nie tylko badaniem i poznawaniem źródeł występujących braków czy trudności, ale także próbą oddziaływania na badanych w kierunku pożądanym społecznie.

W czasie wywiadu staramy się nawiązać takie kontakty z osobami, będącymi przedmiotem naszej interwencji oraz z najbliższym ich otoczeniem, aby wciągnąć zainteresowanych do współdziałania. Skuteczność bowiem wszelkich zmian na lepsze w indywidualnych sytuacjach poszczególnych ludzi, jak i w środowiskach społecznych (np. podniesienie kultury, higieny lub poziomu życia) jest zależna nie tylko od obiektywnych warunków życia ogólnego (np. warunków pracy urzędzeń kulturalnych i zdrowotnych), ale także od stopnia uświadomienia, aktywności i umiejętności oraz od własnej woli poszczególnych członków tego środowiska.

Pomoc czy interwencja płynąca z zewnątrz, jeżeli nie została oparta na współdziałaniu zainteresowanych, nie przynosi właściwie pożytku.

Wynikiem wywiadu społecznego jest konstruktywny plan pomocy dla osoby czy rodziny, w którym czynny udział biorą sami zainteresowani.

Ogólne zasady przeprowadzania wywiadu społecznego

Ogólne zasady przeprowadzania wywiadu społecznego są następujące:

a) zapoznanie się z kwestionariuszem wywiadu i nadanie właściwego kierunku obserwacji przez dobre opamiętanie pamięciowe kwestionariusza i rozumienie go (rozmowa podczas wywiadu powinna być swobodna — nie należy się trzymać kolejności pytań kwestionariusza i notować tylko sprawy trudne do zapamiętania, jak nazwy, daty);

b) umiejętne nawiązanie właściwego kontaktu z ludźmi, do czego potrzebne jest wyrobienie i doświadczenie życiowe badającego oraz życzliwość i bezstronność w ocenie zjawisk i ludzi;

c) odpowiednie prowadzenie rozmowy, polegające na umiejętnym słuchaniu (tak aby rozmówca był przekonany, że to, co mówi, głęboko interesuje badającego) i odpowiednim zadawaniu pytań skierowujących rozmowę na interesujące badającego sprawy;

d) przeprowadzenie w czasie rozmowy obserwacji ludzi, zjawisk i rzeczy mających znaczenie dla zbadania sprawy będącej celem wywiadu oraz dla poznania osobowości ludzi, którymi zajmuje się opiekun społeczny.

e) zbieranie potrzebnych wiadomości od osób postronnych (sąsiadów, krewnych, zakładu pracy, nauczycieli dziecka itp.);

f) ustalenie diagnozy społecznej, tj. przyczyn czy źródła trudności lub nienormalności będącej przedmiotem badania;

g) opracowanie planu pomocy, wyznaczenie osób odpowiedzialnych za jego realizację i kontrolowanie wyników działania.

Wywiad jest czynnością ciągłą, zaczyna się z chwilą pierwszego zetknięcia opiekuna społecznego z osobą będącą przedmiotem jego zainteresowania, a przebiega poprzez odwiedziny domowe — niekiedy kilkakrotne, kontakty z sąsiadami i instytucjami w zależności od potrzeb oraz poprzez kontrolę realizacji planu pomocy.

Wywiad omawiający wszechstronnie warunki życia osoby lub rodziny i wyjaśniający przyczyny występujących trudności najczęściej nie będzie wynikiem jednorazowej rozmowy lub jednorazowych odwiedzin. W przypadku jednak, kiedy przyczyna trudności zostanie wyjaśniona w miejscu, gdzie działa pracownik społeczny, kiedy jest ona jasna po rozmowie z zainteresowanymi, nie zawsze trzeba odwiedzać rodzinę w domu. Wywiad w domu, w środowisku, w szkole, w milicji itp. przeprowadza się wtedy, kiedy potrzebne to jest do wyjaśnienia sprawy, do nawiązania odpowiednich kontaktów, do ustalenia najwłaściwszego planu pomocy.

Kwestionariusz wywiadu

Do każdego wywiadu potrzebny jest kwestionariusz. Kwestionariusz ma wskazać te zagadnienia, które przeprowadzający wywiad musi wyjaśnić. Powinny to być zagadnienia istotne dla badanej sprawy, np. w przypadku dziecka będą one inne niż w przypadku starca.

Opiekun społeczny w swojej pracy będzie kierował się obowiązującym kwestionariuszem (wzory w załącznikach 3 i 3a).

Powinien jednak wiedzieć, że żaden kwestionariusz nie jest w stanie objąć i pokazać wszystkich zagadnień istotnych dla jakiejś sprawy, ponieważ każda sprawa jest inna. W związku z tym, po wypełnieniu części pierwszej zawierającej dane ogólne o osobie zgłoszonej i jej rodzinie (skład rodziny, imiona i nazwiska, daty urodzenia, adres, miejsce pracy itp.), pozostałe zagadnienia dotyczące warunków życia, mieszkania, stosunków panujących w rodzinie, wychowania dzieci itp., łącznie z własnymi uwagami mogą być opisywane na czystych kartkach papieru, z zachowaniem kolejności wymienionych w kwestionariuszu zagadnień. Taka forma wywiadu pozwala na szeroką interpretację i indywidualizację występujących w rodzinie spraw i stosunków. Pozwala także na uzupełnianie wywiadu w miarę powiększania wiadomości o rodzinie i poszczególnych osobach.

Każdy wywiad powinien być zaopatrzony w datę każdorazowych odwiedzin lub rozmów z zaznaczeniem, kto udziela informacji.

Czynności opiekuna społecznego związane z wywiadem

Opiekun społeczny przeprowadza wywiad społeczny z własnej inicjatywy lub na podstawie zgłoszenia, kierując się następującymi wskazaniem:

a) przed pójściem do rodziny powinien zapoznać się dokładnie z podaniem o pomoc wniesionym przez zainteresowanego, względnie z pismem instytucji czy notatką, sporządzoną w wyniku zawiadomienia ustnego, sygnalizującego o potrzebie udzielenia komuś pomocy.

Czynność ta pozwoli opiekunowi społecznemu na nadanie badaniom właściwego kierunku;

b) ponadto, jeżeli sprawa tego wymaga, opiekun społeczny zasięga informacji o poszczególnych członkach rodziny w instytucjach, w których pracują, a w odniesieniu do dzieci — w szkołach, do których uczęszczają. Czynność ta, w zależności od charakteru sprawy, może być dokonana także po odwiedzinach domowych;

c) opiekun społeczny, przygotowany w ten sposób, przystępuje do przeprowadzenia wywiadu w miejscu zamieszkania zgłoszonej do pomocy rodziny.

Mając na uwadze omówione wskazania, opiekun społeczny przychodzi do rodziny jako przyjaciel i doradca w pełni świadomy, że wydzwignięcie rodziny z obecnego impasu może dokonać się jedynie przy jej ścisłej współpracy, współdziałaniu. W czasie swobodnej rozmowy z domownikami opiekun społeczny stara się pozyskać ich pełne zaufanie i wytworzyć atmosferę przyjazną.

W toku rozmowy opiekun społeczny stara się stworzyć atmosferę szczerości, tak potrzebnej dla uzyskania wiarygodnych informacji, i zapamiętać wszystkie istotne dla sprawy a przekazane mu przez rozmówcę fakty, zdarzenia i wynurzenia. Opis wywiadu opiekun społeczny sporządza „na świeżo“, natychmiast po rozstaniu się z petentami, ale nie przy nich. Notowanie bowiem w czasie wywiadu może wywołać niepokój i utrudnić nawiązanie właściwego kontaktu, tak potrzebnego do dalszej współpracy opiekuna z rodziną. W żadnym wypadku nie rozkłada kwestionariusza wywiadu i nie zaczyna od systematycznego notowania odpowiedzi przy zainteresowanych. Jeżeli potrzebuje coś zanotować, np. nazwisko czy datę, wyjaśnia, do czego to jest potrzebne, lub nawet lepiej, jeżeli poprosi swego rozmówcę o zapisanie mu tego na karteczce;

d) jeżeli w toku przeprowadzania wywiadu środowiskowego okaże się, że opiekun społeczny nie wyrobił sobie poglądu na sytuację panującą w rodzinie, wówczas powinien zasięgnąć informacji od komitetu blokowego, od rady gromadzkiej oraz od najbliższych sąsiadów. Na ogół, jak to wykazuje praktyka, informacje uzyskane tą drogą w bardzo zasadniczy sposób uzupełniają wiadomości, które opiekun społeczny zdołał uzyskać w czasie odwiedzin domowych. Zdarza się bowiem, że zgłaszający się o pomoc ukrywa swoje błędy, nałogi, sposób bycia, które są powodem kłęski rodziny i stara się obecną sytuację tłumaczyć ubocznymi przyczynami. Wnikliwość w rozpatrywaniu spraw, rozsądne korzystanie z rozmaitych informacji powinno uchronić opiekuna przed błędną oceną sytuacji;

e) po zebraniu odpowiedniego materiału i uzyskaniu pełnego obrazu sytuacji rodziny, umożliwiającego ustalenie przyczyn istniejących niedomagań, opiekun społeczny stara się postawić tzw. „diagnozę społeczną“, która powinna wskazać, co należy zrobić, aby rodzina mogła wrócić do równowagi życiowej.

W zależności od rodzaju sprawy, opiekun społeczny może niezwłocznie na miejscu razem z rodziną, ewentualnie w późniejszym terminie, po uzyskaniu dodatkowych informacji, dokonać analizy sytuacji i ułożyć plan pomocy rodzinie.

Przykłady planu pomocy

Dla bardziej obrazowego przedstawienia form i zakresu pomocy, możliwej do zrealizowania w obecnych warunkach, podajemy kilka przykładów planu pomocy:

A. Ob. I. została nagle sama bez środków do życia z 4-gim nieletnim dzieckiem w wieku od 2 do 8 lat. Mąż jedynym żywicielem, nagle zmarł.

Plan pomocy:

a) uzyskać skierowanie Ob. I. do spółdzielni dziewiar-
skiej na krótkoterminowy kurs w celu zdobycia umie-
jętności produkowania z przydzielonej wełny i na wy-
pożyczonym warsztacie swetrów, pulowerów, szalików
itp.;

b) udzielać potrzebnej pomocy na utrzymanie ro-
dziny do czasu opanowania przez Ob. I. tych umiejęt-
ności i rozpoczęcia samodzielnego utrzymania rodziny
w oparciu o uzyskaną pracę chałupniczą;

c) nawiązać kontakt ze szkołą, do której uczęszcza
najstarsze dziecko, w celu przyznania mu bezpłatnych
obiadów w ramach prowadzonego dożywiania w szkole;

d) nawiązać kontakt z inspektoratem oświaty w spra-
wie umieszczenia 2 dzieci w przedszkolu;

e) nawiązać kontakt z referatem żłobków w wydziale
zdrowia w sprawie umieszczenia najmłodszego dziecka
w żłobku.

B. Małżonkowie K. mieszkają w domku jednorodzin-
nym, zbudowanym własnymi siłami. Mieszkanie zimne
i wilgotne. Prowizorycznie założony dach przecieka.
Mają pięcioro dzieci. Są one zaniedbane, brudne, za-
wzzone, trzecie z nich jest chore na krzywicę. Ojciec
pracuje w przedsiębiorstwie budowlanym. Zarabia
ok. 2.000 zł. O rodzinę nie dba. Matka tych dzieci jest
kobietą niezaradną. Sama zabiedzona, mizerna, nie ma
dość siły, aby podolać zbyt ciężkim obowiązkom.

Opiekun społeczny nawiązał kontakt z dyrekcją i ra-
dą zakładową w celu zainteresowania ich sytuacją ro-
dziny pracownika zakładu.

Plan pomocy:

W wyniku porozumienia rada zakładowa postano-
wiła energicznie zająć się rodziną według następujące-
go planu:

a) przeprowadzić rozmowę z Ob. K., mającą na celu zmianę jego stosunku do rodziny i spowodowanie, aby dopomagał żonie w prowadzeniu gospodarstwa,

b) spowodować przeprowadzenie dezynfekcji i dezynsekcji mieszkania i domowników,

c) spowodować badanie lekarskie wszystkich członków rodziny i stosownie do orzeczenia lekarskiego — rozpoczęcie systematycznego leczenia,

d) przydzielić z funduszu zakładowego pewną kwotę na jednorazowe zaopatrzenie w odzież wszystkich członków rodziny,

e) udzielić Ob. K. w części zapomogi, w części pożyczki na wyremontowanie domku i doprowadzenie go do higienicznego i użytkowego stanu,

f) delegować stałego członka rady zakładowej do czuwania i kontroli nad przebiegiem realizacji planu pomocy, aż do czasu pełnego wydzwignięcia się rodziny z anormalnej sytuacji.

Ze swej strony opiekun społeczny czuwa również nad przebiegiem realizacji planu pomocy, utrzymując kontakty z rodziną oraz z osobą delegowaną przez radę zakładową.

ROZDZIAŁ DRUGI

DZIAŁALNOŚĆ SOCJALNA WŁADZ PAŃSTWOWYCH, ZWIĄZKÓW ZAWODOWYCH I ORGANIZACJI SPOŁECZNYCH

I. DZIAŁALNOŚĆ WŁADZ PAŃSTWOWYCH (centralnych i terenowych)

Państwową politykę socjalno-opiekuńczą prowadzi w Polsce szereg resortów, które koordynują i nadzorują działalność odpowiednich organów terenowych (prezydów rad narodowych) w tym zakresie.

W pracy swojej opiekun społeczny stykać się będzie z najróżnorodniejszymi formami tej działalności opiekuńczej państwa. Jest więc rzeczą konieczną, aby miał on jasny obraz zakresu działania i sposobu pracy poszczególnych komórek administracji terenowej w tej dziedzinie oraz państwowych instytucji i zakładów opiekuńczych.

Omówimy zatem kolejno działalność administracji państwowej dotyczącą:

- 1) pomocy społecznej, opieki nad inwalidami, rent i zaopatrzeń oraz zatrudnienia (dział podległy Ministerstwu Pracy i Opieki Społecznej);
- 2) oświaty oraz opieki nad dziećmi i młodzieżą (dział podległy Ministerstwu Oświaty);

3) leczenia i profilaktyki, opieki zdrowotnej nad matką i dzieckiem (dział podległy Ministerstwu Zdrowia);

4) opieki sądowej nad nieletnimi (dział podległy Ministerstwu Sprawiedliwości);

5) opieki nad życiem i zdrowiem obywateli, walki z przestępczością nieletnich, walki z pijaństwem, walki z prostytutką, pomocy dla repatriantów (dział podległy Ministerstwu Spraw Wewnętrznych).

Zanim omówiona zostanie działalność i metody pracy opiekuńczej w tych poszczególnych dziedzinach, należy w kilku słowach przypomnieć o roli rad narodowych w tym zakresie.

1. ZADANIA RAD NARODOWYCH

Uchwała Rady Ministrów z dnia 5.III.1959 r. w sprawie powołania opiekunów społecznych stanowi, że wszystkie organy administracyjne rad narodowych zobowiązane są współdziałać z opiekunami społecznymi. Postanowienie to ma duże znaczenie. Pozwala ono na oparcie planu pomocy jednostce czy też rodzinie, opracowanego przez opiekuna społecznego, o działalność organów prezydium rady narodowej, radnych i całej rady. Ustawa z dnia 25 stycznia 1958 r. o radach narodowych (Dz. U. Nr 5 z dnia 29 stycznia 1958, poz. 16) jest zasadniczym dokumentem, którego dokładne poznanie ułatwi opiekunowi społecznemu wykonywanie swoich obowiązków.

Opiekun społeczny winien szczególnie dokładnie zapoznać się z następującymi postanowieniami tej ustawy, z którymi będzie miał niejednokrotnie do czynienia w swej codziennej działalności.

Art. 3 ustawy stwierdza, że rady narodowe kierują na swoim terenie działalnością gospodarczą, społeczną

i kulturalną i że należą do nich wszystkie sprawy w zakresie władzy i administracji państwowej, nie zastrzeżone na rzecz innych organów.

W dziedzinach interesujących szczególnie opiekuna społecznego, do zakresu działania rad narodowych należą m.in. sprawy: ochrony porządku i bezpieczeństwa publicznego; gospodarki komunalnej i mieszkaniowej; zdrowia, oświaty i kultury; zatrudnienia oraz rent i pomocy społecznej.

Art. 4 ustawy stwierdza, że rady narodowe dbają o coraz lepsze zaspokojenie potrzeb ludności i o wszechstronny rozwój terenu, wiążąc jego potrzeby z zadaniami ogólnopaństwowymi. Szczególne znaczenie ma przepis art. 6 ustawy, nakładający na rady narodowe obowiązek zwalczania przejawów samowoli i biurokratycznego stosunku do obywateli.

Organami pomocniczymi rad narodowych są komisje, które stanowią płaszczyznę więzi rad narodowych z masami pracującymi i całą ludnością. Przewodniczącym komisji jest zawsze radny, jednakże w skład komisji mogą wchodzić również osoby spoza rady, co oznacza możliwość znacznego poszerzenia aktywu społecznego grupującego się wokół rady narodowej.

Powiatowe rady narodowe i miejskie w miastach stanowiących powiaty miejskie właściwe są we wszystkich sprawach należących do zakresu działania rad narodowych z wyjątkiem spraw zastrzeżonych do właściwości rad narodowych niższego lub wyższego stopnia (art. 18).

Podstawowym zadaniem **miejskich rad narodowych** jest prowadzenie gospodarki komunalnej, zaspokajanie potrzeb bytowych i kulturalnych mieszkańców miasta (art. 21).

Rady narodowe osiedli zapewniają rozwój urzędzeń komunalnych w osiedlu oraz wykonują zadania, okre-

ślone dla miejskich rad narodowych w miastach nie stanowiących powiatów (art. 23). Wreszcie podstawowym zadaniem **gromadzkich rad narodowych** jest wykorzystanie lokalnych możliwości dla zaspokojenia potrzeb komunalnych, socjalnych i kulturalnych mieszkańców gromady (art. 24).

Rady narodowe powołują **komisje stałe** dla poszczególnych dziedzin swej działalności i w miarę potrzeby komisje niestałe dla określonych zadań doraźnych (art. 38).

Komisje powołane w zakresie działalności interesującej opiekunów społecznych noszą na poszczególnych obszarach różne nazwy jak: komisje pracy i spraw socjalnych, komisje pomocy społecznej, komisje zdrowia, oświaty itp.

Do zadań stałych komisji rad narodowych należy:

- 1) utrzymywanie stałej łączności z masami pracującymi i ich organizacjami, przyciąganie ich do współpracy z władzą państwową i jej organami, pobudzanie i wykorzystywanie społecznej inicjatywy, przyjmowanie, rozpatrywanie i nadawanie dalszego biegu projektom pochodzącym od organizacji społecznych lub poszczególnych obywateli,

- 2) występowanie z inicjatywą i projektami w stosunku do rady narodowej i jej organów,

- 3) kontrola działalności wydziałów oraz podporządkowanych radzie przedsiębiorstw, zakładów i instytucji,

- 4) sprawowanie kontroli społecznej nad nie podporządkowanymi radzie narodowej organami państwowymi, instytucjami i jednostkami gospodarczymi. Szczególnie istotne są uprawnienia komisji w zakresie kontroli. Uprawnienia te dotyczą nie tylko wydziałów i przedsiębiorstw podporządkowanych radzie, ale i instytucji, które nie są jej bezpośrednio podległe.

Radny utrzymuje stałą więź z wyborcami, dba o najlepsze zaspokojenie ich potrzeb gospodarczych, społecznych i kulturalnych, pobudza ich inicjatywę w tych dziedzinach, przyjmuje ich wnioski i uwagi krytyczne, przedkładając je radzie bądź jej prezydium lub innym właściwym organom i instytucjom, oraz czuwa nad sposobem ich załatwienia (art. 45).

Organem wykonawczym i zarządzającym rady narodowej jest jej prezydium, któremu podporządkowane są wydziały, będące terenowymi organami administracji państwowej (art. 9).

Wydziały kierują poszczególnymi dziedzinami spraw, należących do właściwości rad narodowych.

Zamiast wydziałów, prezydium rady narodowej może tworzyć zarządy, oddziały, referaty, kolegialne komisje lub urzędy o innej nazwie, do których stosuje się odpowiednio przepisy o wydziałach.

Rady narodowe w gromadach, osiedlach, miastach, dzielnicach większych miast, powiatach i województwach są organami władzy państwowej ludu pracującego i wyrażają jego wolę. Są one organami zarządzania i kontroli aparatu administracyjnego.

Wojewódzka rada narodowa jest koordynatorem działalności organów administracyjnych na terenie całego województwa i nadzoruje działanie tych organów we wszystkich powiatach tego województwa.

Powiatowa rada narodowa to podstawowa jednostka administracji państwowej, sprawująca nadzór nad radami gromadzkimi, osiedlowymi i miejskimi.

Gromadzka i miejska rada narodowa to organizator zaspokajania najbardziej elementarnych, a przez to samo najbardziej powszechnych potrzeb ludności, a jednocześnie organ czuwający nad wykonywaniem przez

obywatela jego obowiązków wobec współmieszkańców i państwa.

W naszym kraju działa ok. 200.000 radnych, z tego ponad 150.000 w małych miasteczkach i gromadach. Sama ta liczba świadczy o tym, w jakim stopniu opiekun społeczny poprzez bliski kontakt z radnymi uczynić może pracę swoją bardziej skuteczną, wpłynąć na zaspokojenie wielu potrzeb ludzi, wśród których działają radni, oraz przyczynić się do powiązania władzy ludowej ze społeczeństwem.

Opiekun może w dużej mierze wpłynąć na to, by radni odczuli ciężące na nich obowiązki wobec społeczeństwa, które ich wybrało, starali się wykonywać przyjęte na siebie zadania i w ten sposób zyskiwali poparcie i szacunek ludności. Chodzi o to, by radny, od którego działania zależy rozwiązanie niejednej sprawy miasteczka czy gromady, w codziennej pracy z mieszkańcami widział potrzebę współdziałania z opiekunem działającym na jego terenie.

To współdziałanie opiekunów społecznych z radnymi, komisjami i innymi organami rad narodowych wzmocni działalność całej rady danego terenu, pomoże radzie w wykonywaniu jej zadań.

2. POMOC SPOŁECZNA, OPIEKA NAD INWALIDAMI, RENTY I ZAOPATRZENIA, SPRAWY ZATRUDNIENIA

Ta dziedzina działalności państwa kierowana jest centralnie przez Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej, zaś w terenie zarządzana przez właściwe wydziały prezydiów rad narodowych.

Ustawienie w tym pionie powiatowych opiekunów społecznych oznacza, że ponoszą oni poważną odpowiedzialność za prawidłowy rozwój działalności socjalno-opiekuńczej państwa.

Akcja pomocy społecznej. Zadaniem Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej jest ustalanie zasad i wytycznych w zakresie pomocy zakładowej i pozazakładowej, współpraca z instytucjami i organizacjami społecznymi w sprawowaniu opieki nad rodziną, inicjowanie rozwoju różnych form pomocy społecznej oraz współpraca na tym odcinku z zainteresowanymi resortami.

Terenowymi jednostkami, które realizują ustalone zasady w zakresie pomocy społecznej, są wydziały za-trudnienia i spraw socjalnych w prezydiach wojewódzkich rad narodowych, miast wyłączonych z województw oraz w prezydiach powiatowych i miejskich (miast stanowiących powiaty) rad narodowych.

Pomocą społeczną jest pomoc udzielana przez państwo osobom niezdolnym do pracy, nie mającym środków utrzymania i nie posiadającym rodzin zobowiązanych i zdolnych do alimentacji, jak również osobom, które ze względów od nich niezależnych znalazły się przejściowo w trudnej sytuacji życiowej.

Rozróżniamy dwie zasadnicze formy pomocy społecznej:

- a) pomoc zakładową,
- b) pomoc pozazakładową.

W ostatnim okresie punkt ciężkości akcji pomocy społecznej przesuwa się z pomocy zakładowej na różne formy pomocy pozazakładowej (otwartej).

Pomoc społeczna zakładowa polega na umieszczeniu w zakładzie pomocy społecznej osób dorosłych od lat 18, kwalifikujących się do pomocy społecznej, niezdolnych do samodzielnego życia z powodu wieku lub stanu zdrowia oraz dzieci głęboko niedorozwiniętych umysłowo w wieku od lat 3.

W wyjątkowych, uzasadnionych przypadkach, przy niemożności zapewnienia ze strony rodziny opieki nad osobą wymagającą stałego nadzoru lub pielęgnacji, mogą korzystać z pomocy zakładowej również osoby nie kwalifikujące się do pomocy społecznej.

Zakładem pomocy społecznej jest każda placówka stałego pobytu osób kwalifikujących się do pomocy społecznej. Wykaz rodzajów zakładów pomocy społecznej zamieszczono w załączniku 6.

Kwalifikacji kandydatów ubiegających się o przyjęcie do zakładu pomocy społecznej dokonują wydziały zatrudnienia i spraw socjalnych prezydiów powiatowych, dzielnicowych i miejskich (miasta stanowiące powiaty) rad narodowych na podstawie:

- a) wywiadu społecznego,
- b) orzeczenia lekarskiego.

Skierowania do zakładów wydają wydziały zatrudnienia i spraw socjalnych prezydiów wojewódzkich rad narodowych i rad narodowych miast wyłączonych z województw.

Od decyzji wydziału zatrudnienia i spraw socjalnych prezydiów powiatowych, dzielnicowych i miejskich przysługuje odwołanie do wydziału zatrudnienia i spraw socjalnych prezydiów wojewódzkich rad narodowych w terminie 14-dniowym od daty otrzymania decyzji.

Prezydium rad narodowych wykonują obowiązki pomocy społecznej przy współudziale i współpracy:

- właściwych komisji rad narodowych,
- terenowych opiekunów społecznych,
- organizacji społecznych,
- komitetów blokowych itp.

Do pomocy pozazakładowej kwalifikuje się osoby nie mające żadnych lub tylko częściowe środki utrzymania i nie posiadające rodzin zobowiązanych i zdolnych do alimentacji, a w szczególności:

- 1) osoby zaliczone przez komisje do spraw inwalidztwa i zatrudnienia do I i II grupy inwalidów,
- 2) starcy, którzy przekroczyli wiek emerytalny, (kobieta lat 60, mężczyzna 65),
- 3) rodziny lub osoby czasowo pozostające w ciężkich warunkach materialnych, np. wskutek choroby,
- 4) osoby, którym udzielenie pomocy jest koniecznym warunkiem, umożliwiającym podjęcie pracy,
- 5) rodziny lub osoby samotne po utracie lub porzuceniu ich przez jedyne go żywiciela,
- 6) rodziny lub osoby dotknięte klęską żywiołową,
- 7) osoby powracające z zakładów służby zdrowia i zakładów karnych,
- 8) osoby zdolne do pracy, ale czasowo pozostające bez pracy i zarejestrowane w organach zatrudnienia.

Pomoc pozazakładowa nie może być traktowana jako uzupełnienie płac, lub zasiłków (świadczeń krótkoterminowych — chorobowych, macierzyńskich, rodzinnych).

Do najczęściej stosowanych form pomocy pozazakładowej należą:

- a) zapomogi stałe (zasiłki),
- b) zapomogi okresowe,
- c) zapomogi celowe,
- d) zapomogi doraźne.

— **Zapomogi stałe (zasiłki miesięczne)** mogą być udzielane osobom w wieku emerytalnym i niezdolnym do pracy (inwalidzi I i II grupy), nie posiadającym upraw-

nień do świadczeń rentowych i żadnych środków utrzymania oraz rodziny mogącej zapewnić opiekę.

— **Zapomogi okresowe** mogą być udzielane przez kilka kolejnych miesięcy osobom mającym częściowe środki utrzymania, jako uzupełnienie posiadanych środków materialnych, oraz osobom czasowo niezdolnym do pracy i nie mającym środków utrzymania.

— **Zapomogi celowe** mogą być udzielane osobom posiadającym częściowe środki utrzymania. Zapomogi te są udzielane na określone ściśle cele: na kupno opału, niezbędnych sprzętów domowych, odzieży, obuwia, zapasów żywności na zimę itp.

— **Zapomogi na pogrzeby** dla osób zakwalifikowanych do pomocy społecznej.

— **Zapomogi na podróże** są udzielane w postaci zlecenia — biletu na kredytowany przejazd koleją osobom kwalifikującym się do pomocy społecznej.

Inne formy pomocy

Niezależnie od pomocy pieniężnej, osoby zakwalifikowane do pomocy społecznej mogą ubiegać się o pomoc w sprawach leczenia, uzyskania mieszkania, czy remontów w zajmowanym mieszkaniu.

Osoby zakwalifikowane do pomocy społecznej oraz renciści mogą korzystać z pomocy w postaci obiadów bezpłatnie lub za odpłatnością, organizowanych przez organy pomocy społecznej.

Pomoc osobom poszkodowanym wskutek klęsk żywiołowych

jak pożar, powódź, huragan, itp. jest udzielana rodzinom, osobom samotnym (dorosłym i dzieciom) jednorazowo na najbardziej niezbędne potrzeby np. żywność i odzież

— bezpośrednio po klęsce. Zapomogi przyznanej z tego tytułu nie traktuje się jako odszkodowania za poniesione straty.

**Pomoc dla osób zwolnionych
z zakładów karnych
oraz dla rodzin więźniów**

jest udzielana w formie zapomogi pieniężnej i w naturze (odzież, obuwie, bielizna itp.) tym, którzy znajdują się w trudnej sytuacji życiowej.

Tryb przyznawania zapomóg

Zapomogi są udzielane przez prezydya rad narodowych powiatowych, miejskich, dzielnicowych, gromadzkich, osiedlowych na podstawie przeprowadzonego wywiadu społecznego.

Ubiegający się o zapomogę powinien złożyć podanie do rady narodowej w miejscu zamieszkania.

Osoby nie posiadające uprawnień do zaopatrzenia emerytalnego — trwale niezdolne do pracy, powinny do podania załączyć orzeczenie komisji lekarskiej do spraw inwalidztwa i zatrudnienia, stwierdzające inwalidztwo.

Osoby czasowo niezdolne do pracy powinny przedstawić zaświadczenie lekarskie, stwierdzające niezdolność do pracy. Zapomoga może być również udzielona na wniosek urzędów, instytucji i organizacji społecznych oraz opiekunów społecznych.

**3. OŚWIATA I WYCHOWANIE,
OPIEKA NAD DZIEĆMI I MŁODZIEŻĄ**

Zasadniczym zadaniem państwa w dziedzinie oświaty jest czuwanie nad realizacją przyjętego systemu

oświaty, mającego zapewnić wszystkim obywatelom podstawowe wykształcenie (7-letnia szkoła podstawowa), zaś średnie wykształcenie ogólnokształcące lub zawodowe — w zależności od zdolności i zainteresowań obywateli jak też potrzeb gospodarki narodowej.

Rodzaje szkół

Zadanie to spełniają terenowe jednostki organizacyjne: kuratoria okręgów szkolnych i inspektoraty oświaty. Prowadzą one następujące typy szkół:

- 1) 7-letnie szkoły podstawowe, obowiązujące wszystkie dzieci w wieku od 7 do 16 lat,
- 2) szkoły ogólnokształcące stopnia licealnego, upoważniające do dalszych studiów na wyższych uczelniach,
- 3) szkoły zawodowe stopnia niższego — zasadnicze szkoły zawodowe przygotowujące do zawodu i średnie — technika zawodowe, przygotowujące do zawodu na wyższym poziomie, i upoważniające do dalszych studiów na wyższych uczelniach,
- 4) szkoły i kursy dla dorosłych-pracujących (oświata dorosłych) w zakresie szkoły podstawowej, licealnej, przysposobienia zawodowego itp.,
- 5) szkoły i zakłady specjalne dla dzieci upośledzonych: niewidomych, głuchych, niemych, przewlekle chorych, kalekich, upośledzonych umysłowo, moralnie zagrożonych,
- 6) szkoły specjalistyczne średniego i wyższego stopnia (licea pedagogiczne, studia nauczycielskie, studia dla wychowawców) przygotowujące kadre do pracy w szkołach, przedszkolach, świetlicach itp. — oraz kursy dokształcające tę kadre.

Wychowanie pozaszkolne

W celu zapewnienia dzieciom wykonywania obowiązków szkolnego — dąży się do stworzenia dzieciom

i młodzieży należytych warunków wychowania i rozwoju tak w placówkach oświatowych, jak i poza nimi.

Władze oświatowe podejmują więc rozmaite akcje mające za zadanie podnoszenie sprawności fizycznej, ogólnej kultury dzieci i młodzieży przez prowadzenie i propagowanie na terenie szkół i poza nimi wychowania fizycznego, sportu i turystyki, kolonii, półkolonii, obozów i innych form wczasów letnich (prowadzonych w dużej mierze pod nadzorem pedagogicznym aparatu oświaty przez zakłady pracy). Prowadzi się też rozmaite placówki wychowania pozaszkolnego. Do nich należą: przedszkola, dziecińce, świetlice dziecięce, ogrody jordanowskie, domy kultury dziecka, kluby młodzieżowe, młodzieżowe domy kultury, pałace młodzieży (sportowe i in.) mające nie tylko wychowywać dzieci i młodzież, ale także stwarzać im warunki do właściwego spędzania wolnego czasu i zapewnić odpowiednią opiekę.

Prowadzenie wymienionych akcji i placówek wychowania pozaszkolnego ma szczególne znaczenie dla przeciwdziałania wykołajeniu się dzieci i młodzieży, które najczęściej zaczyna się od złego spędzania czasu (powodując np. drugoroczność) i wypadania ze szkoły. Dopilnowanie regularnego uczęszczania dziecka do szkoły i zapewnienia mu możliwości odpowiedniego spędzania czasu poza szkołą jest więc sprawą najistotniejszej wagi.

Jednakże prowadzone w ramach resortu oświaty placówki wychowania pozaszkolnego nie wystarczają do zaspokojenia istniejących potrzeb. W związku z tym władze szkolne popierają, wszelką inicjatywę społeczną zmierzającą do organizowania placówek lub akcji pozaszkolnych w najbliższym środowisku dzieci i młodzieży, w powiązaniu z rodziną i miejscem zamieszkania. Inicjatywę taką podejmuje przede wszystkim To-

warzystwo Przyjaciół Dzieci i Towarzystwo Ogrodów Jordanowskich.

W celu zapewnienia dzieciom i młodzieży najlepszych warunków rozwoju, wybrania odpowiedniego zawodu, usuwania trudności wychowawczych i innych, prowadzone są przez resort oświaty i przez organizacje społeczne poradnie psychologiczne, wychowawcze i zawodowe.

Działalność opiekuńcza

Niezależnie od tych wszystkich akcji mających w zasadzie pomóc rodzinie w wychowaniu dzieci i młodzieży i przygotowaniu ich do życia, władze oświatowe otaczają opieką dzieci i młodzież w wieku od 3 do 18 lat: osierocone lub opuszczone przez rodziców, zaniedbane wychowawczo, upośledzone-kalekie, przewlekłe chore, upośledzone umysłowo, moralnie zagrożone, nie-mie, głuche, niewidome itp. (opiekę nad dziećmi do lat 3 sprawuje Ministerstwo Zdrowia).

Dzieci takie otaczane są opieką w szkołach (pierwszeństwo do dożywiania, korzystania ze świetlic szkolnych, internatów, stypendiów, niewielkich zapomóg itp.). Główną formą akcji jest tu jednak prowadzenie:

- 1) domów dziecka dla dzieci od 3 do 18 lat, osieroczonych lub pozbawionych opieki, normalnie rozwiniętych;
- 2) zakładów wychowawczych dla dzieci moralnie zagrożonych;
- 3) zakładów specjalnych dla dzieci wymagających specjalnej troski — niemych, głuchych, niewidomych, upośledzonych umysłowo, kalekich.

Zakłady specjalne są zróżnicowane w zależności od rodzaju defektów i poziomu rozwoju dzieci. Wiele

z tych zakładów prowadzi jednocześnie szkoły specjalne i zakłady przysposabiające do zawodu.

Kwalifikacja dzieci do wszystkich typów zakładów wyżej wymienionych odbywa się przez specjalne komisje (kwalifikacyjne i selekcyjne) na podstawie specjalnych badań, obserwacji dzieci i wywiadów domowych. Komisje te działają przy kuratoriach okręgów szkolnych. Badania wstępne i obserwacja dzieci przeprowadzane są w pogotowjach opiekuńczych mających charakter placówek rozdzielczych, przejściowych.

Ze względu na niewystarczającą liczbę zakładów opieki całkowitej i konieczność zwiększenia odpowiedzialności społeczeństwa za los dzieci, zamierzone jest rozwijanie rozmaitych form pomocy rodzinie w wychowaniu dzieci oraz powierzanie rodzinom obcym na wychowanie dzieci osieroconych lub pozbawionych opieki. Akcje te jednak będą prowadzone stopniowo, w miarę możliwości zapewnienia ścisłej kontroli i współpracy takich rodzin z państwowym aparatem pedagogicznym oraz organizacjami społecznymi.

4. LECZNICTWO I PROFILAKTYKA, OPIEKA NAD MATKĄ I DZIECKIEM

Zadaniem służby zdrowia prowadzonej przez Ministerstwo Zdrowia i podległe mu placówki w terenie jest zabezpieczenie zdrowia społeczeństwa przed czynnikami działającymi szkodliwie, zapewnienie pomocy leczniczej chorym wymagającym leczenia oraz zapewnienie opieki tym obywatelom, którzy ze względu na chorobę lub okres życia wymagają wyjątkowo korzystnych warunków i fachowej pomocy.

W tym celu państwo prowadzi działalność leczniczą, profilaktyczną i opiekuńczą. Oczywiście te trzy kierunki działania są nierozłącznie ze sobą związane i

większość instytucji służby zdrowia zajmuje się działalnością na wszystkich tych polach.

Bezpośrednią działalność organizacyjną i kontrolę zakładów leczniczo-profilaktycznych prowadzą wydziały zdrowia prezydentów wojewódzkich i powiatowych rad narodowych. Udzielaniem pomocy chorym oraz działalnością profilaktyczną i opiekuńczą zajmują się zakłady leczniczo-profilaktyczne i instytucje opiekuńcze.

L e c z n i c t w o

Organizacja lecznictwa oparta jest na zasadzie rejonizacji: poszczególne instytucje leczniczo-profilaktyczne zobowiązane są do udzielania pomocy wszystkim chorym zamieszkałym w przydzielonym rejonie. Rozróżnia się lecznictwo otwarte — zajmujące się udzielaniem pomocy chorym przebywającym w domu, a dochodzącym tylko na badania i zabiegi, oraz z a m k n i ę t e — zapewniające chorym nie tylko leczenie, ale również całodzienny pobyt w zakładzie (szpitalu, sanatorium itp.).

Lecznictwo otwarte w zakresie pomocy podstawowej (tj. udzielanej przez lekarzy ogólnych lub specjalistów szerokich „podstawowych“ specjalności, jak np. choroby wewnętrzne, położnictwo i choroby kobiece, choroby dzieci), jak też w zakresie pomocy specjalistycznej prowadzone jest zasadniczo na szczeblu powiatu (miasta stanowiącego powiat, dzielnicy).

Jednostką zasadniczą tego lecznictwa jest **przychodnia obwodowa**. Udziela ona porad specjalistycznych ludności całego powiatu, a pomocy „podstawowej“ ludności najbliższej zamieszkałej. Przychodnia obwodowa składa się więc niejako z dwóch części: specjalistycznej i podstawowej. W ramach części podstawowej pracują poradnie: ogólna, dla kobiet, dla dzieci zdro-

wych, dla dzieci chorych i lekarsko-dentystyczna. W ramach części specjalistycznej: internistyczna konsultacyjna, pediatryczna konsultacyjna, położniczo-ginekologiczna konsultacyjna, okulistyczna, laryngologiczna i inne, zależnie od potrzeb i możliwości kadrowych. Wyróżnić tu należy specjalne przychodnie: przeciwgruźliczą, skórno-wenerologiczną i zdrowia psychicznego (z poradnią przeciwalkoholową), które prowadzą szeroką działalność profilaktyczną. Przychodnia obwodowa rozporządza laboratorium, rentgenem i skromną fizykoterapią.

W zakresie pomocy leczniczej podstawowej powiat (lub równorzędne miasto czy dzielnica) jest podzielony na rejony obsługiwane przez przychodnie rejonowe i ośrodki zdrowia.

Przychodnie rejonowe stanowią niejako filię przychodni obwodowej, udzielającej pomocy w zakresie podstawowym. Prowadzą one te same „podstawowe” poradnie, co przychodnie obwodowe. Istnieją one na ogół w miastach.

Ośrodki zdrowia udzielają również pomocy podstawowej ludności swojego rejonu. Ponieważ jednak działają one na ogół na wsi, gdzie nie dociera działalność instytucji zajmujących się profilaktyką, mają one zwiększone zadania profilaktyczne. Przeprowadzają kontrole stanu sanitarnego, zajmują się higieną szkolną, organizują i nadzorują punkty lekarskie stałe i dojazdowe, punkty felczerskie i pielęgniarские, izby porodowe, punkty położnicze.

Na poziomie województwa w zakresie lecznictwa otwartego pracują specjalistyczne przychodnie wojewódzkie, które zasadniczo nie zajmują się szeroko leczeniem poszczególnych chorych. Zadaniem ich jest udzielanie porad konsultacyjnych chorym skierowanym z powodu trudności rozpoznawczych lub leczniczych

przez poradnie specjalistyczne przychodni obwodowych, prowadzenie działalności instruktażowej, szkoleniowej, organizacyjnej w zakresie swojej specjalności na terenie całego województwa. Wskutek braku kadr i odpowiedniej sieci poradni specjalistycznych niektórych specjalności w przychodniach obwodowych, przychodnie wojewódzkie muszą jeszcze w praktyce prowadzić czasem szeroką działalność leczniczą.

Lecznictwo zamknięte w zakresie podstawowym udziela świadczeń ludności na szczeblu powiatu, a w zakresie specjalistycznym na szczeblu województwa. Pomocy podstawowej udzielają **szpitale powiatowe**, które mają oddziały: internistyczne, chirurgiczne, ginekologiczno-położnicze i dziecięce. Pomocy specjalistycznej udzielają **szpitale wojewódzkie**, a czasem również szpitale innych województw. Szpitale wojewódzkie mogą być wieloprofilowe (oddziały różnych specjalności) lub jednoimienne (np. zakaźne lub dla nerwowo i psychicznie chorych).

W dużych miastach lecznictwo zamknięte bywa często zorganizowane w sposób nietypowy. **Szpitale miejskie** miewają wówczas różne oddziały specjalistyczne. Świadczenia w zakresie wąskich specjalności i świadczenia sanatoryjne normowane są często w sposób inny, zależnie od sytuacji poszczególnych specjalności i województw. Zawsze jednak znają ten system odpowiednio przychodnie specjalistyczne.

Pomocy w nagłych wypadkach udzielają powiatowe lub miejskie stacje pogotowia ratunkowego.

P r o f i l a k t y k a

Jak wspomniano wyżej wszystkie instytucje lecznicze prowadzą jednocześnie działalność profilaktyczną.

Nie wszystkie jednak choroby stanowią jednakowe niebezpieczeństwo dla zdrowia społecznego i przyszłości chorego.

Specjalne znaczenie mają pod tym względem choroby zakaźne, choroby związane z wykonywaniem zawodu i choroby u dzieci. Profilaktyka w tej dziedzinie wymaga pracy specjalnych instytucji.

Profilaktyką chorób zakaźnych zajmują się specjalne stacje sanitarno-epidemiologiczne. Kontrolują one stan sanitarny i higieniczny swoich rejonów i interweniują u właściwych władz lub osób celem usunięcia stwierdzonych niedociągnięć. Mają szerokie pełnomocnictwa aż do zamykania zakładów pracy zagrażających zdrowiu społecznemu oraz przymusowego umieszczenia chorych zakaźnie, specjalnie niebezpiecznych dla otoczenia, w szpitalach.

Profilaktykę chorób zawodowych prowadzą przychodnie leczniczo-zapobiegawcze lub punkty lekarskie czy felczerskie przy zakładach pracy. Przy większych zakładach, zwłaszcza zatrudniających pracowników w pracach niebezpiecznych dla zdrowia, istnieją odrębne sanatoria, półsanatoria i domy wczasowe w miejscowościach uzdrowiskowych, gdzie zagrożeni pracownicy mają możliwość odzyskania w odpowiednich warunkach zdrowia. Lekarze przemysłowi oraz inspektorzy pracy mają obowiązek kontrolowania warunków pracy w swoich zakładach.

Akcję zmierzającą do zapewnienia zdrowia i odpowiednich warunków życiowych dziecku prowadzi szereg instytucji. Kobieta ciężarna znajduje poradę i pomoc w poradniach dla kobiet, których głównym zadaniem jest zapobieganie powikłaniom ciąży, mogącym stanowić niebezpieczeństwo tak dla matki, jak i dla dziecka. Po urodzeniu dziecka opiekę nad nim obejmu-

je poradnia dla dzieci zdrowych, która kontroluje jego rozwój i udziela matce porad i wskazówek.

Dzieci narażone na zakażenie z powodu kontaktu z chorym (np. gruźlikiem) są kierowane w razie potrzeby do prewentoriów.

Kontrola stanu zdrowia dzieci w szkole prowadzona jest w miastach przez lekarzy pracujących w gabinetach higieny szkolnej, znajdujących się w każdej szkole. Na wsi okresowe badania połączone z bezpłatnymi poradami przeprowadzają ośrodki zdrowia, gabinety higieny szkolnej, które w szkołach miejskich udzielają również świadczeń dentystycznych polegających na okresowych przeglądach i leczeniu zachowawczym zębów.

Dzieci szkół wiejskich korzystają w tym zakresie z pomocy ośrodków zdrowia. Ogólny nadzór nad higieną szkolną sprawują wojewódzkie przychodnie higieny szkolnej.

Dziećmi wykazującymi zaburzenia psychiczne, mogące powodować trudności w nauce i wychowaniu, zajmują się przychodnie zdrowia psychicznego, pracujące w ramach przychodni obwodowej, lub (na szczelbu województwa) stanowiące odrębne przychodnie wojewódzkie. Przychodnie te rozporządzają możliwością kierowania do sanatoriów dla dzieci nerwicowych, dziecięcych oddziałów psychiatrycznych lub wreszcie do odpowiednich zakładów rehabilitacyjnych czy opiekuńczych. Celem zapobieżenia utrwalaniu się kalectwa u dzieci z zaburzeniami narządów ruchu wskutek przebycia niektórych chorób (np. reumatyzm, zapalenie mózgu, choroba Heine-Medina) istnieją, nadzorowane przeważnie przez wojewódzkie wydziały zdrowia, sanatoria rehabilitacyjne, do których kierują odpowiednie wojewódzkie przychodnie specjalistyczne..

Działalność opiekuńcza

Zakłady lecznictwa zamkniętego zapewniają opiekę tym wszystkim ciężko chorym, którzy przebywają w nich na leczeniu. Służba zdrowia udziela również opieki takim chorym na choroby o ostrym przebiegu nie wymagające leczenia szpitalnego, jeśli niektórzy nie mają opieki w domu. W tym celu organizuje się izby chorych przy zakładach pracy, izby porodowe itp. Specjalnym jednak zagadnieniem jest opieka nad dziećmi do lat 3. Ze względu na konieczność zapewnienia dzieciom w tym wieku specjalnie sprzyjających warunków życiowych, potrzebę indywidualizowania tych warunków zależnie od stanu zdrowia oraz częste występowanie w tym wieku groźnych chorób — opieka nad dziećmi do lat 3 należy całkowicie do resortu zdrowia.

Dzieci zdrowe mające troskliwych rodziców i dobre warunki domowe wymagają jedynie porad fachowych i okresowych badań lekarskich, co realizuje poradnia dla dzieci zdrowych. Dzieci do lat 3 nie mające rodziców, lub takie, których rodzice nie mogą się nimi zająć z powodu pracy, nauki i innych przyczyn — znajdują opiekę w żłobkach, domach małych dzieci lub w rodzinach opiekuńczych.

Do żłobków przyjmuje się dzieci od 6 tygodni do 3-go roku życia. Istnieją żłobki dzielnicowe, przeznaczone dla dzieci zamieszkałych na danym terenie — prowadzone przez wydziały zdrowia prezydentów powiatowych, miejskich i dzielnicowych rad narodowych oraz żłobki przyzakładowe, organizowane przez zakłady pracy, które zatrudniają więcej kobiet. Żłobki dzielą się na dzienne, do których matki przynoszą swoje dzieci codziennie i zabierają je do domu po pracy, oraz tygodniowe, w których dzieci pozostają przez cały tydzień, a do domu zabierane są tylko na niedziele i święta. Te ostatnie

przeznaczone są tylko dla dzieci matek, których czas pracy jest nieuregulowany czy związany z częstymi wyjazdami, dla dzieci tych matek, które pozostają w wyjątkowo ciężkich warunkach itp.

Dziećmi opuszczonymi, sierotami bądź dziećmi, którym rodzice z uzasadnionych przyczyn nie mogą zapewnić odpowiednich warunków bytowych, zajmują się domy małego dziecka. Zakłady te wyjątkowo przyjmują także matki karmiące i kobiety ciężarne, które z powodu różnych okoliczności nie mogą przebywać w dotychczasowym środowisku. Kobiety te są obowiązane pomagać w wychowaniu dzieci. Dom małego dziecka zapewnia dzieciom utrzymanie, odzież, opiekę lekarsko-pielęgniarską i wychowawczą oraz pomoc prawną.

Przez „rodzinę opiekuńczą“ rozumiemy rodzinę lub samotną kobietę, która na podstawie umowy z wydziałem zdrowia PWRN bierze z domu małego dziecka pod opiekę dziecko w wieku od 6 miesięcy do 3 lat. Dziecko otrzymuje z domu małego dziecka wyprawkę, a rodzina opiekuńcza 580 zł miesięcznie na koszty utrzymania dziecka. Oczywiście przed umieszczeniem dziecka w rodzinie opiekuńczej dom małego dziecka obowiązany jest uzyskać zgodę jego rodziców lub opiekuna. Sprawdza się również, czy rodzina opiekuńcza ma odpowiednie warunki i kwalifikacje moralne do wychowywania dziecka. Kontrolę nad stanem zdrowia i warunkami życiowymi oraz wychowaniem dziecka w rodzinie opiekuńczej sprawuje wydział zdrowia PRN za pośrednictwem wyznaczonej w tym celu opiekunki.

Instytucje służby zdrowia zajmują się ponadto opieką nad niektórymi chorymi, u których warunki życiowe mają specjalnie wyraźny wpływ na przebieg choroby. Opieka taka prowadzona jest zwłaszcza w stosunku do gruźlików przez przychodnię przeciwgruźli-

cze i do chorych psychicznie przez przychodnie zdrowia psychicznego. Polega ona na pomocy w znalezieniu odpowiedniej pracy, udzielaniu pomocy prawnej, obronie interesów majątkowych i mieszkaniowych chorych itp. czynnościach. Niektóre wojewódzkie przychodnie zdrowia psychicznego prowadzą własne warsztaty, w których zatrudniani są chorzy mieszkający u rodzin i pozostający pod opieką przychodni. Działalność opiekuńczą prowadzą również szpitale psychiatryczne, organizując dla chorych nie wymagających już leczenia, a nie mogących opuścić szpitala z powodu braku troskliwej rodziny — rejony opieki rodzinnej. Opieka ta polega na umieszczaniu chorych u rodzin zamieszkałych w pobliżu szpitala za zwrotem kosztów utrzymania w wysokości 16 zł dziennie. Chorzy mogą pomagać rodzinie opiekuńczej w pracy. Kontrolę nad zdrowiem, warunkami życiowymi i traktowaniem chorych wykonują specjalnie do tego delegowani lekarze i pielęgniarki.

Warunki korzystania ze świadczeń zakładów społecznych służby zdrowia

Usługi zakładów społecznych służby zdrowia udzielane są bezpłatnie, za opłatą ulgową lub odpłatnie. Ze świadczeń bezpłatnych (z wyjątkiem sanatoriów uzdrowiskowych i aptek) korzystają uprawnione do tego grupy ludności, jak: ubezpieczeni i ich rodziny, osoby zakwalifikowane do pomocy społecznej i uprawnione do bezpłatnych świadczeń, (pracownicy MON lub MSW, członkowie rolniczych spółdzielni produkcyjnych, rodziny wojskowych pełniących służbę czynną, pracownicy twórczy, posłowie na sejm, studenci i aspiranci, b. właściciele aptek, emeryci i renciści (ci ostatni otrzymują również bezpłatne leki).

Chłopi gospodarujący indywidualnie, których przychód roczny jest niski, korzystają ze świadczeń bezpłatnych lub ulgowych.

Nawet pełne opłaty za świadczenia służby zdrowia są znacznie niższe od rzeczywistych kosztów.

Całkowicie bezpłatne dla wszystkich grup ludności są świadczenia udzielane w zakresie leczenia i profilaktyki chorób zagrażających społeczeństwu, jak np. choroby zakaźne, choroby weneryczne, gruźlica, niektóre przypadki chorób psychicznych (internowani w szpitalach przez sądy). Bezpłatne są również wszystkie świadczenia udzielane dzieciom w pierwszym roku życia.

5. OPIEKA SĄDOWA NAD NIELETNIMI

Spśród szerokiego wachlarza zagadnień, jakimi zajmują się organy wymiaru sprawiedliwości, najściślej z pracą opiekuna społecznego wiąże się działalność sądów dla nieletnich, które są zarazem władzą opiekuńczą, oraz ich organów pomocniczych, kuratorów sądowych i inspektorów społecznych.

Jednakże ze skutkami innych wyroków sądowych — zarówno w sprawach cywilnych, jak i karnych — będzie się opiekun społeczny również spotykał w swojej pracy.

Sądy dla nieletnich

Sądy dla nieletnich zajmują się tymi nieletnimi, którzy przed ukończeniem 17 roku życia popełnili czyn karalny. W stosunku do tych osób zamiast kar zwykłych sądy orzekają środki wychowawcze albo po-

prawcze. Do sądów dla nieletnich należy zarówno prowadzenie śledztwa, jak i dochodzenie w sprawach przeciwko nieletnim, przeprowadzenie rozprawy i wybór odpowiedniego środka wychowawczo-poprawczego oraz jego wykonanie. Reedukacja około 90% nieletnich, którzy dopuścili się przestępstwa, dokonuje się w dotychczasowych warunkach środowiskowych, przy czym w większości przypadków współpracuje z rodzicami kurator sądowy. Sędzia dla nieletnich zapoznaje się na bieżąco z sytuacją wychowawczą nieletniego, z przebiegiem jego reedukacji, wydając w miarę potrzeby stosowne zarządzenia.

Sądy dla nieletnich wchodzi w skład sądów powiatowych jako ich wydziały. Nie w każdym jednakże sądzie powiatowym istnieje wydział dla nieletnich. Każdy z wydziałów dla nieletnich (sądów dla nieletnich) rozpoznaje sprawy z kilku powiatów. Ogółem działa w Polsce 52 sądy dla nieletnich, które utworzone zostały we wszystkich miastach wojewódzkich, a oprócz tego w następujących miastach: Suwałki, Chojnice, Toruń, Włocławek, Sopot, Elbląg, Bytom, Gliwice, Cieszyn, Częstochowa, Rybnik, Sosnowiec, Radom, Słupsk, Tarnów, Zamość, Chełm, Piotrków Tryb., Giżycko, Racibórz, Kalisz, Przemyśl, Jasło, Myślibórz, Ciechanów, Siedlce, Płock, Legnica, Świdnica, Jelenia Góra, Wałbrzych, Głogów i Gorzów.

K u r a t o r z y s ą d o w i

Z sądami dla nieletnich współpracują kuratorzy sądowi, którzy na zlecenie sądu dokonują następujących czynności:

- a) przeprowadzają wywiad środowiskowy, zasięgając o nieletnim opinii w miejscu zamieszkania, w szkole, w miejscu pracy,
- b) sprawują nadzór nad nieletnim.

O ile czynność pierwsza jest czynnością jednorazową i ma na celu przygotowanie rozprawy, w szczególności dostarczenie sądowi danych dotyczących nieletniego, jego rodziny i najbliższego środowiska, o tyle sprawowanie nadzoru ma charakter ciągły, długotrwały. Celem jego jest takie oddziaływanie na nieletniego, które by doprowadziło do korzystnych zmian w osobowości nieletniego, do ustąpienia ujemnych cech, które narażały w toku procesu wykolejenia.

Sprawowanie skutecznego dozoru nad nieletnim wymaga nawiązania kontaktów ze szkołą, do której nieletni uczęszcza, i zakładami pracy, w których nieletni jest zatrudniony. Kurator korzysta bardzo często z placówek wychowania pozaszkolnego, jak ogrody jordanowskie, domy harcerza, domy kultury itp. W pracy swej kurator napotyka niejednokrotnie poważne przeszkody obiektywne, jak np. brak odpowiedniego zatrudnienia dla nieletniego, ciężkie warunki materialne i mieszkaniowe, zła atmosfera wychowawcza — wszystko to stanowi poważny czynnik hamujący proces re-educacji dziecka, a niekiedy staje się źródłem recydywy. Przy przewyciężaniu tych trudności kuratorzy sądowi współpracują z różnego rodzaju instytucjami i organizacjami społecznymi, do których zakresu działania należy opieka nad dzieckiem i rodziną.

Kuratorzy sądowi powołani są przy sądach dla nieletnich, pracują pod bezpośrednim kierownictwem sędziego dla nieletnich. Pełnienie obowiązków kuratora sądowego dla nieletnich jest funkcją społeczną. Kuratorzy sądowi za swą pracę nie otrzymują wynagrodzenia. Wykonują te obowiązki obok pracy zawodowej. Na pokrycie poniesionych wydatków, związanych z pełnieniem dozoru mogą otrzymywać ryczałt miesięczny,

którego wysokość uzależniona jest od liczby i rodzaju czynności wykonywanych na zlecenie sądu.

Kuratorzy sądowi są głównymi pomocnikami sędziego dla nieletnich, są wychowawcami w środowisku otwartym, w którym praca jest o wiele trudniejsza, aniżeli praca wychowawcy w szkole lub zakładach wychowawczo-opiekuńczych. Obejmuje ona nie tylko samego nieletniego, ale również rodziców czy opiekuna nieletniego — w szczególności chodzi tu o zmianę stosunku rodziców do dziecka i zmobilizowania ich do zwiększenia opieki nad dzieckiem.

Ministerstwo Sprawiedliwości przystąpiło obecnie do powołania kuratorów zawodowych obok kuratorów pełniących swe obowiązki jako funkcje społeczne.

Obok zwalczania przestępczości nieletnich, istotne znaczenie ma działalność zmierzająca do jej zapobiegania, do likwidowania warunków sprzyjających jej powstaniu. Przyczyn wykołejenia młodzieży jest wiele. Główną, zasadniczą jednakże przyczynę wykołejenia stanowią zaniedbania wychowawcze i braki w opiece. Szczególnie głęboko sięgają zaniedbania wychowawcze w rodzinach zdegenerowanych (przestępcy, alkoholicy, prostytutki). Dzieci rekrutujące się z tych rodzin stanowią główną bazę przestępczości nieletnich, bowiem w stosunku do nich deformacje wychowawcze są najcięższe.

Rola sądów jako władzy opiekuńczej

Na straży prawidłowego wykonywania obowiązków rodziców wobec ich małoletnich dzieci stoją sądy, jako władza opiekuńcza. Do zadań władzy opiekuńczej należy między innymi korygowanie źle wykonywanej władzy rodzicielskiej. Jeśli rodzice wykonują nienale-

życie swoje obowiązki, sąd ogranicza ich władzę rodzicielską i wydaje stosowne zarządzenia, zmierzające do zapewnienia małoletniemu dziecku warunków umożliwiających mu prawidłowy rozwój fizyczny, umysłowy i moralny.

W przypadku natomiast kiedy wykroczenia rodziców są poważniejsze, a mianowicie kiedy nadużywają swej władzy rodzicielskiej lub w sposób rażący zaniedbują swe obowiązki wobec małoletnich dzieci, sąd pozbawia ich władzy rodzicielskiej. W tym przypadku sąd ustanawia dla małoletniego dziecka opiekuna.

Opiekun sprawuje zamiast rodziców pieczę nad osobą i majątkiem małoletniego. Władza opiekuńcza ustanawia również opiekę, gdy małoletnie dziecko z innych przyczyn nie pozostaje pod władzą rodzicielską, np. w razie śmierci rodziców, w przypadku zawieszenia władzy rodzicielskiej.

Władzą opiekuńczą jest każdy sąd powiatowy. Charakterystyczną cechą postępowania przed władzą opiekuńczą jest to, że w szeregu sprawach wszczyna ona postępowanie z urzędu, bez względu na wniosek osób zainteresowanych.

Aby władza opiekuńcza mogła działać szybko i skutecznie, aby ochrona interesów dziecka była powszechna, ustawa nakłada na każdego obywatela obowiązek współpracy z władzą opiekuńczą. Obowiązek ten polega na tym, że każdy, komu znane są fakty i zdarzenia będące podstawą do wszczęcia z urzędu postępowania przed władzą opiekuńczą, powinien ją o tym zawiadomić w ciągu dwóch tygodni. Niewypełnienie tego obowiązku może pociągnąć za sobą ukaranie przez władzę opiekuńczą grzywną do wysokości 300 zł.

Inspektorzy społeczni

Organem pomocniczym władzy opiekuńczej są inspektorzy społeczni. Podobnie jak kuratorzy sądowi — pełnią swe obowiązki honorowo.

W ogólnym zarysie do ich obowiązków należy dokonywanie następujących czynności:

a) sporządzanie wywiadów środowiskowych, w szczególności w sprawach o pozbawienie i ograniczenie władzy rodzicielskiej,

b) kontrola wykonywania władzy rodzicielskiej przez rodziców, których władzę rodzicielską ograniczono,

c) kontrola stanu opieki sprawowanej przez opiekunów oraz warunków bytowych i wychowawczych małoletnich przebywających na zarządzenie sądu w rodzinach zastępczych.

Inspektorzy społeczni zobowiązani są ponadto do udzielania pomocy opiekunom w zakresie prawidłowego wykonywania przez nich obowiązków wynikających z opieki, jak również służenia pomocą tym rodzicom, którzy ze względu na brak kwalifikacji wychowawczych spełniają swoje obowiązki rodzicielskie nienależycie.

Zakłady poprawcze i schroniska dla nieletnich

Resortowi Sprawiedliwości podlegają zakłady poprawcze i schroniska dla nieletnich. Obie te placówki przeznaczone są dla tych, którzy popełnili czyn zabroniony pod groźbą kary. Do schroniska dla nieletnich może być przyjęty jedynie taki nieletni, wobec którego postanowienie o zatrzymaniu wydał sąd lub prokurator.

Zatrzymanie w schronisku ma dwojaki cel, a mianowicie:

a) dokonanie dokładnej obserwacji nieletniego, jego przyzwyczajzeń i nawyków, właściwości jego charakteru, stopnia demoralizacji oraz innych danych potrzebnych dla właściwego zastosowania przez sąd środka wychowawczego lub poprawczego;

b) zabezpieczenie prawidłowości prowadzonego śledztwa czy dochodzenia.

Zatrzymanie w schronisku w toku śledztwa lub dochodzenie może trwać w zasadzie do 3 miesięcy. W wyjątkowych przypadkach sąd lub prokurator wojewódzki może przedłużyć termin zatrzymania na dalsze 3 miesiące. Jak z powyższego wynika, schroniska dla nieletnich nie są nastawione na długotrwałą pracę wychowawczą. W zależności od treści wyroku, nieletni wraca ze schroniska do domu lub skierowany zostaje do zakładu poprawczego lub wychowawczego.

Do zakładu poprawczego kieruje sąd nieletnich, którzy po ukończeniu 13 lat życia, a przed ukończeniem 17 lat życia, świadomie popełnili czyn zabroniony pod groźbą kary, chyba, że sąd uzna za celowe zastosowanie innych środków wychowawczych. W zakładzie poprawczym nieletni może przebywać do 21 lat życia. Sąd może za dobre zachowanie zwolnić wychowanka zakładu przed terminem. Takie wcześniejsze zwolnienie może jednakże nastąpić najwcześniej po 6-miesięcznym pobycie w zakładzie. W praktyce wypadki przebywania w zakładzie poprawczym do 21-go roku życia są bardzo rzadkie. Przeciętnie okres pobytu w zakładzie waha się od 1—2 lat.

W zakładzie poprawczym nieletni pobiera naukę z zakresu szkoły podstawowej i zawodowej. Wychowa-

nek opuszczający zakład otrzymuje świadectwo szkolne, z którego nie wynika, że uczył się w zakładzie poprawczym.

Chodzi bowiem o to, aby nie utrudniać wychowankowi życia po opuszczeniu przez niego zakładu.

Obok nauki, istotnym elementem wychowawczym w zakładzie jest praca. Wychowanek zakładu zatrudniony jest w warsztacie lub w gospodarstwie rolnym, w zależności od kierunku szkolenia zawodowego.

Na czele zakładu poprawczego stoi dyrektor, do którego należy zwracać się w sprawie odwiedzin, urlopu itp. Natomiast w sprawie warunkowego zwolnienia z zakładu poprawczego należy wyłącznie zwracać się do sądu, który wydał wyrok w sprawie nieletniego.

Władzą bezpośrednio przełożoną zarówno dla schroniska dla nieletnich, jak i dla zakładu poprawczego jest Departament Spraw Nieletnich w Ministerstwie Sprawiedliwości.

6. OPIEKA NAD ŻYCIEM I ZDROWIEM OBYWATELI. WALKA Z PRZESTĘPCZOŚCIĄ, PIJAŃSTWEM I PROSTYTUCJĄ

Ochrona spokoju, ładu i porządku publicznego oraz zapobieganie i przeciwdziałanie przestępczości, a także ochrona życia i zdrowia obywateli, należą do zakresu działania Milicji Obywatelskiej.

Dążąc do możliwie najlepszej realizacji wynikających stąd obowiązków, MO — niezależnie od ścigania sprawców przestępstw dokonanych — rozwija w szerokim zakresie działalność profilaktyczną także w interesujących opiekuna społecznego dziedzinach zwalczania moralnego zaniedbania i przestępczości nieletnich, walki z alkoholizmem oraz prostytucją.

Sprawowanie działalności opiekuńczej nad obywatelem w ogólności

Milicja Obywatelska służy całemu społeczeństwu i w interesie społeczeństwa została powołana. Zadaniem jej jest zapewnić społeczeństwu spokój, ład, porządek i bezpieczeństwo osobiste.

Każdy milicjant, bez względu na to, czy jest w służbie, czy poza służbą, w swoim czy innym rejonie służbowym, obowiązany jest natychmiast reagować na każde osobiście zauważone lub zgłoszone przez obywateli naruszenie praw, wymagające przywrócenia zakłóconego porządku publicznego.

Osobom, które doznały obrażeń ciała w nieszczęśliwych wypadkach lub nagle zachorowały, milicjant udziela pomocy przez wezwanie lekarza albo zorganizowanie środka transportu w celu odwiezienia do szpitala, kliniki lub punktu sanitarnego. W razie konieczności milicjant obowiązany jest udzielić osobiście odpowiedniej pomocy poszkodowanemu.

Milicjant ma obowiązek okazywania pomocy starcom, inwalidom czy matkom z małymi dziećmi na ulicy, w tramwaju, pociągu lub innych miejscach publicznych, a także dzieciom znajdującym się bez opieki w miejscach publicznych, jeżeli ich życiu lub zdrowiu zagraża niebezpieczeństwo.

Dzieci zabłąkane lub zagubione funkcjonariusz MO odprowadza do miejsca ich zamieszkania lub do milicyjnego posterunku.

Kontakt milicjanta ze społeczeństwem jest bardzo szeroki i różnorodny. Kontakt ten realizowany jest zarówno przez właściwe wykonywanie obowiązków organów MO wobec rad narodowych, jak i przez bezpośrednią styczność z ludnością — tak w toku codziennego wykonywania obowiązków służbowych (informo-

wanie obywateli, rozmowy indywidualne milicjanta z obywatelem), jak i przy pomocy innych środków (spotkania z ludnością i przyjęcia obywateli).

Przyjęcia obywateli odbywają się w określonych miejscach i godzinach. Celem przyjęć jest okazanie zainteresowanym pomocy w załatwianiu spraw związanych z zakresem działania milicji.

Wszystkie organy państwowe obowiązane są udzielać organom milicji pomocy niezbędnej dla wykonywania jej zadań, z drugiej zaś strony — mają prawo żądać od MO okazywania im pomocy w zakresie przewidzianym przez prawo.

R o l a M O w o p i e c e n a d d z i e c k i e m

Poza obowiązkiem okazywania pomocy dzieciom w określonych przypadkach (zabłędzenie, nieszczęśliwy wypadek, nagła choroba, przechodzenie przez jezdnię, wsiadanie do tramwaju, pociągu itp.), obowiązkiem każdego funkcjonariusza jest zwracać uwagę i reagować na postępowanie dzieci przebywających poza domem i szkołą, a których zachowanie lub wygląd zewnętrzny każą przypuszczać, że roztaczana nad nimi opieka rodzicielska lub opiekuńcza jest niewystarczająca lub niewłaściwa.

Jeżeli małoletni pozbawiony jest całkowicie opieki lub jego rodzice, względnie opiekunowie, nie zapewniają mu właściwej opieki, z uwagi na tryb życia, jaki prowadzą, albo wskutek przeszkód, jakie napotykają (np. przewlekła choroba lub kalectwo), organa MO występują do władzy opiekuńczej z wnioskiem o ustanowienie nad małoletnim opieki.

Prezydja rad narodowych zawiadamiane są przez milicję o tych wszystkich przypadkach, kiedy zachodzi konieczność przyścia rodzinie małoletniego lub jemu samemu z pomocą materialną, zdrowotną lub inną.

Zwalczanie przez MO moralnego zaniedbania i przestępczości nieletnich

W dziedzinie zwalczania zaniedbania moralnego i przestępczości wśród nieletnich funkcjonariusze milicji mają obowiązek:

1) wykrywać osoby dorosłe popełniające przestępstwa w stosunku do dzieci i młodzieży oraz kierować ich sprawy na drogę sądową;

2) wykrywać nieletnich, którzy popełnili czyn karalny i przekazywać ich sprawy do wydziału dla nieletnich sądu powiatowego, w celu zastosowania wobec nich środków zapobiegających dalszej demoralizacji.

W przypadku ujawnienia nieletnich moralnie zagrożonych (pozbawionych całkowicie opieki albo pozbawionych opieki właściwej) MO powiadamia o ich sytuacji władzę opiekuńczą, prezydium rady narodowej, szkołę, zakłady pracy zatrudniające rodziców, komitet blokowy, Towarzystwo Przyjaciół Dzieci oraz inne instytucje i organizacje społeczne powołane do opieki i wychowania, oraz zobowiązane do okazywania troski o los dzieci i młodzieży.

Nieletnich pozbawionych odpowiedniej opieki funkcjonariusze Milicji Obywatelskiej ujawniają zarówno podczas patrolowania ulic, parków i innych miejsc publicznych, jak i w czasie pełnienia służby w rejonach służbowo im przydzielonych (milicjant-dzielnicowy). Funkcjonariusze MO bezzwłocznie interweniują w tych wszystkich przypadkach, gdy zachodzi konieczność wszczęcia śledztwa przeciwko osobom dorosłym, popełniającym przestępstwa w stosunku do dzieci i młodzieży, przewidziane w odpowiednich artykułach kodeksu karnego i ustawie o zwalczaniu alkoholizmu. In-

terwenują także, gdy sami nieletni popełniają czyny zabronione.

Z tych zadań wynika konieczność współdziałania opiekunów społecznych z milicjantami (zwłaszcza dzielnicowymi), przy czym współdziałanie to polegać będzie na systematycznej wymianie informacji dotyczących nieletnich pozbawionych całkowicie opieki lub opieki właściwej.

Milicyjne izby dziecka

Izby Dziecka organizowane są i prowadzone przez jednostki MO w celu zapewnienia, w razie potrzeby, doraźnej opieki nad nieletnimi. Stanowią one wewnętrzną pomocniczą placówkę jednostek MO. Do milicyjnych izb dziecka przyjmowani są nieletni doprowadzeni zarówno przez funkcjonariuszy MO, jak i przez obywateli. Przyjmowani są do nich także nieletni, którzy sami zgłaszają się do Izby. Są to nieletni, którzy uciekli z domu lub zakładu wychowawczego, włóczy się, zabłądzili albo popełnili czyn karalny. Na terenie kraju funkcjonują obecnie 22 placówki tego typu.

Do Izb Dziecka MO przyjmowani są pozbawieni opieki nieletni w wieku od 3 do 18 lat oraz nieletni, którzy popełnili czyn karalny przed ukończeniem 17 lat.

Nieletni, którzy popełnili czyn karalny i wobec których dochodzenia prowadzą jednostki MO, mogą przebywać w Izbie Dziecka tylko 48 godzin. Pozostali przebywają w niej do chwili ustalenia bliższych danych dotyczących nieletniego, niezbędnych dla zadecydowania, dokąd go skierować, względnie czyjej dalszej opiece powierzyć (okres pobytu w Izbie Dziecka tych nieletnich nie powinien przekraczać 12 dni).

Postępowanie w walce z pijaństwem

Walka z pijaństwem i jego następstwami traktowana jest przez milicję jako jedno z najważniejszych jej zadań.

Do obowiązków funkcjonariuszy MO należy ujawnianie wypadków nielegalnego, pokątnego handlu wódką, zwalczanie produkcji samogonu, nadzorowanie zakazów sprzedaży alkoholu w określonym czasie i w określonych miejscach oraz sprzedaży i podawania napojów alkoholowych nieletnim do lat 18.

Osoby przebywające w stanie nietrzeźwym w lokalach gastronomicznych lub innych miejscach publicznych (ulicach, dworcach, parkach, kinach, boiskach sportowych, pociągach) i zakłócające porządek publiczny lub wywołujące zgorszenie — funkcjonariusze MO obowiązani są zatrzymywać do wytrzeźwienia, względnie doprowadzać do izby wytrzeźwień. MO kieruje do prezydium rad narodowych meldunki o tych osobach, a niezależnie od tego o zatrzymaniu pijaka zawiadamia kierownictwo jego zakładu pracy. O zatrzymaniu za opilstwo członka partii lub organizacji młodzieżowej MO zawiadamia ponadto zainteresowane organizacje.

Gdy do jednostki MO lub milicjanta zwróci się opiekun społeczny lub zwykły obywatel, meldując o wywołanej przez pijanego członka rodziny awanturze, funkcjonariusz MO obowiązany jest skutecznie interweniować. Gdy osoba pijana jest dla otoczenia niebezpieczna (np. bije domowników, niszczy dorobek rodziny), milicjant zabiera ją z mieszkania i zatrzymuje do wytrzeźwienia w areszcie.

Walka z prostytutką

Program przeciwdziałania prostytutce przez MO obejmuje przede wszystkim profilaktykę, tj. stosowa-

nie środków zapobiegawczych i opiekuńczych w stosunku do osób, które mogą obrać lub rozpoczęły już taki tryb życia.

Działalność profilaktyczna swoim zasięgiem obejmuje zarówno osoby uprawiające zawódowo nierząd, jak też osoby, które ułatwiają uprawianie prostytucji z chęci zysku, względnie z tego procederu stworzyły sobie stałe źródło dochodu.

W ramach działalności profilaktycznej MO przeprowadza rozeznanie osób, których zachowanie i warunki życia wskazują na to, że mogą rozpocząć uprawianie procederu i stara się zapobiec wejściu ich na tę drogę przez przeprowadzanie z nimi albo z ich rodzicami lub opiekunami rozmów profilaktycznych. Gdy zdaniem MO zachodzi konieczność udzielenia pomocy, powiadamia ona właściwe instytucje lub organizacje albo kieruje do nich te osoby.

W stosunku do osób, które rozpoczęły uprawianie prostytucji, obowiązki MO polegają na sprawdzeniu ich trybu życia (drogą wywiadów i obserwacji) oraz zbadaniu przyczyn mających wpływ na obranie przez nich tej drogi, aby poprzez powiadamianie właściwych instytucji ułatwić im powrót do uczciwego życia.

Naturalnie pierwszym warunkiem podjęcia jakiegokolwiek akcji resocjalizacyjno-zapobiegawczej musi być wszechstronne poznanie osób i przyczyn uprawiania przez nie prostytucji. W szerszym zakresie MO nie jest zdolna do ujawniania tego zjawiska własnymi siłami. Współdziała więc z całym społeczeństwem, a zwłaszcza z osobami, które w związku z wykonywaniem swych funkcji mogą posiadać przydatne MO informacje. Do takich właśnie osób między innymi należy opiekun społeczny.

Podczas wykonywania swej pracy opiekun społeczny może zetknąć się z młodymi dziewczętami, które z po-

wodu niedostatecznej opieki rodzicielskiej czy z innych przyczyn, np. w związku z trudnością znalezienia pracy po zwolnieniu z domów wychowawczych, poprawczych, z więzienia — prowadzą niewłaściwy tryb życia.

Interwencja zastosowana w porę może w wielu przypadkach uchronić te osoby od demoralizacji.

W rozmowach przeprowadzanych z lokatorami domów zdarzyć się mogą wypadki wskazywania przez mieszkańców kobiet uprawiających prostytutkę. Dane te, przekazane MO, mogą przyczynić się do podjęcia kroków ułatwiających ich resocjalizację.

Organy MO zwracają szczególną uwagę na osoby, których działalność stanowi bazę i oparcie dla prostytucji, i pociągają takie osoby do odpowiedzialności. Należą do nich wszystkie osoby, które ułatwiają nierząd z chęci zysku, np. odstępują dla celów nierządu za opłatą swoje mieszkania, pośredniczą w nawiązywaniu znajomości z prostytutkami lub w jakikolwiek inny sposób dążą do ułatwienia nierządu w celu osiągnięcia z tego korzyści materialnej.

P o m o c d l a r e p a t r i a n t ó w *)

W dziedzinie ochrony nad repatriantem poważne zadania spełniają zarządy spraw wewnętrznych wojewódzkich rad narodowych.

Kierownicy zarządów spraw wewnętrznych sprawują nadzór nad zorganizowanymi, na terenie ich województw punktami repatriacyjnymi.

Nadzór nad punktami repatriacyjnymi obejmuje w szczególności pracę punktu repatriacyjnego w zakresie szybkiego i należytego przyjmowania repatrianta, jego obsługi i wyżywienia, opieki kulturalnej nad repatrian-

*) Informacje dotyczące pomocy repatriantom stały się nieaktualne wobec zakończenia akcji repatriacyjnej.

tem oraz sprawnego kierowania go do miejsca zamieszkania, przydziału mieszkania i właściwego zatrudnienia.

Bezpośrednio po przekroczeniu granicy, repatriantom mogą być wypłacone jednorazowe bezzwrotne zasiłki pieniężne, a w uzasadnionych szczególnie trudną sytuacją przypadkach — również i jednorazowe, bezzwrotne zapomogi na zakup odzieży.

W celu stworzenia odpowiednich warunków dla osiedlenia i zatrudnienia repatriantów w kraju, po przybyciu na miejsce stałego zamieszkania mogą oni otrzymać pożyczkę na urządzenie się. Poza tym repatrianci korzystają z szeregu ulg i zwolnień określonych w uchwale Rady Ministrów z kwietnia 1957 r. w sprawie pomocy dla repatriantów.

Warto przypomnieć, że repatrianci (tak zresztą jak wszyscy obywatele) mogą, przy ewentualnych poszukiwaniach swych rodzin, znajomych itp., uzyskać dane o adresie interesujących ich osób zamieszkałych w Polsce — w powiatowych i miejskich komendach MO, a także w Głównym Biurze Adresowym przy Komendzie Głównej Milicji Obywatelskiej.

*

We wszystkich omówionych wyżej, interesujących opiekuna społecznego dziedzinach będzie on mógł oczywiście uzyskiwać od organów MO potrzebne informacje. Pewne dane będzie mógł opiekun społeczny uzyskać od milicji również i w sprawach wiążących się z pozostałymi zagadnieniami należącymi do jego zakresu działania, a szczególnie z dziedziny żebractwa i chuligaństwa.

7. AKCJA SOCJALNA W ZAKŁADACH PRACY

Zakłady pracy prowadzą opiekę socjalną nad swoimi pracownikami i ich rodzinami.

Opieka ta, zwana akcją socjalną, jest zjawiskiem nowym, ściśle związanym z powojennymi przemianami ustrojowymi. Jest ona wyrazem troski władzy ludowej o człowieka pracy, jego warunki bytu i potrzeby rozwojowe.

Akcja ta znajduje wyraz w prowadzeniu przez zakłady pracy rozmaitych urzędzeń socjalnych w zakresie:

1) opieki nad matką i dzieckiem; wchodzi tu w grę następujące urządzenia: żłobki stałe, zmianowe lub tygodniowe dla dzieci do 3 lat; dziecińce i żłobki-dziecińce (w zakładach rolniczych) dla dzieci w wieku od 1 roku do 7 lat; przedszkola dla dzieci od 3 do 7 lat; świetlice i czytelnie dziecięce dla dzieci szkolnych; wczasy letnie i zimowe dla dzieci i młodzieży, tj. kolonie, półkolonie, obozy;

2) socjalnej ochrony zdrowia pracownika; należy tu wymienić ambulatoria, akcję higieny i bezpieczeństwa pracy, stołówki pracownicze;

3) zaspokojenia kulturalno-oświatowych potrzeb pracowników poprzez świetlice i kluby robotnicze, robotnicze domy kultury, czytelnie i biblioteki, chóry oraz muzyczne, teatralne i taneczne zespoły amatorskie.

Urządzenia te, zależnie od potrzeb i możliwości. (od wielkości zakładu, liczby zatrudnionych kobiet, występujących potrzeb socjalnych) są organizowane i prowadzone bezpośrednio przez zakłady pracy, lub za pośrednictwem zjednoczenia, a w niektórych wypadkach, dla kilku mniejszych zakładów pracy, przez związki zawodowe lub inne organizacje społeczne.

W związku z tą akcją w większych zakładach pracy, zjednoczeniach i centralnych urzędach wszystkich

resortów istnieją referaty lub wydziały socjalne, do których należy:

1) badanie potrzeb pracowników i ich rodzin oraz możliwości zaspokojenia tych potrzeb poprzez urządzenia socjalne, świadczenia związkowe lub z funduszu zakładowego,

2) planowanie i prowadzenie własnych urządzeń socjalnych,

3) współpraca z radą zakładową w zakresie zaspokojenia potrzeb socjalnych pracowników.

Obok rady zakładowej akcją socjalną zainteresowana jest administracja zakładu pracy z tytułu prowadzenia urządzeń socjalnych i polityki zatrudnienia oraz samorząd robotniczy. Interesy tych trzech czynników wyraźnie się zbiegają i wspólnie mogą one wiele zdziałać dla poprawy warunków życia, oświaty i kultury pracowników i ich rodzin.

Mają one w tym zakresie szerokie pole do działania.

Rozporządzając funduszem zakładowym zakład pracy może przyjść z indywidualną większą pomocą jakiemuś pracownikowi (niezależnie od kasy zapomogowo-pożyczkowej), zwiększyć dotacje na urządzenia socjalne (stołówki, kolonie, dożywianie dzieci itp.), na poprawę warunków mieszkaniowych pracowników, oświatę, kulturę itp.

Obecnie, z uwagi na wielkie trudności mieszkaniowe, większość funduszu zakładowego przeznaczają się na budowę mieszkań pracowników. Niemniej tam, gdzie przejawia się zrozumienie dla spraw kultury, oświaty, poziomu życia, wychowania dzieci, przygotowania zawodowego pracowników, ich warunków życia — zakłady pracy (ich referaty socjalne lub organizacje związkowe) niejednokrotnie prowadzą wiele akcji nie objętych żadnymi rozporządzeniami ani przepisami, ale które nasuwają życie.

Do takich akcji należy: poradnictwo w zakresie świadomego macierzyństwa, wychowania dzieci, spraw rodzinnych, prowadzenia gospodarstwa domowego, poradnictwo prawne, nauka kroju i szycia na użytek domowy, doskonalenie zawodowe, organizowanie wycieczek, odczytów, kół sportowych, „małych form opieki nad dziećmi“ (odrabianie lekcji, spacery, dożywianie, opieka w czasie pracy rodziców itp.), szczególnie opieka nad sierotami i półsierotami po pracownikach zakładu, opieka nad młodzieżą zatrudnioną lub praktykującą w zakładzie, opieka nad dziećmi, młodzieżą trudną, ulegającą demoralizacji oraz nad rodzinami pracowników, wymagającymi szczególnej troski (np. z powodu pijaństwa ojca, przewlekłej choroby matki itp.).

Interwencja zakładu pracy, czy to w formie porady, czy roztoczenia opieki nad chorą matką, czy zajęcie się leczeniem gruźlika, czy jednorazowej większej pomocy materialnej rodzinie obciążonej dużą ilością dzieci, czy roztoczenia kontroli nad pijakiem itp., jest najczęściej skuteczna, ponieważ odbywa się w kręgu ludzi bezpośrednio związanych i wobec tego liczących się ze sobą.

W wielu przypadkach opiekun społeczny, mając do czynienia z trudną sytuacją życiową rencisty, pracownika lub jego rodziny, znaleźć będzie mógł pomoc przy rozwiązywaniu tych trudności, zwracając się do organizacji związkowej lub partyjnej danego zakładu pracy. Organizacje te pomogą mu przy uruchomieniu środków akcji socjalnej danego zakładu pracy.

II. DZIAŁALNOŚĆ ZWIĄZKÓW ZAWODOWYCH

Cele i zadania

Związki zawodowe spełniają w państwie ludowym zasadniczą rolę w wielu dziedzinach polityki społecznej.

W trosce o codzienne potrzeby ludzi pracy, poświęcają one szczególną uwagę działalności socjalno-bytowej. Są one w tym zakresie czynnikiem współdecydującym w zakładach pracy, jeśli chodzi o planowanie urządzeń socjalnych i najszersze zaspokajanie potrzeb pracowników i ich rodzin.

Stykając się w swej codziennej pracy z różnymi formami i kierunkami działalności socjalno-opiekuńczej realizowanej przez związki zawodowe, opiekun społeczny musi dokładnie je poznać.

Pracownicze kasy zapomogowo-pożyczkowe

Kasy takie organizowane są w zakładach pracy, które zatrudniają co najmniej 40 pracowników.

Zadaniem kasy jest udzielanie swoim członkom bezzwrotnych pożyczek, zaliczek oraz bezzwrotnych zapomóg. Każdy członek kasy, po dwóch miesiącach należenia do kasy, ma prawo do otrzymania zaliczki, bezzwrotnej zapomogi lub zaciągnięcia długoterminowej pożyczki. Członkowie-założyciele nabywają uprawnienia do tych świadczeń od chwili założenia kasy. O udzieleniu i wysokości zaliczki, pożyczki lub bezzwrotnej zapomogi oraz o terminach spłat pożyczek decyduje zarząd kasy na podstawie opinii rady zakładowej (komisji socjalno-ubezpieczeniowej). Bezzwrotnej zapomogi udziela się w razie zaistnienia ciężkich warunków z powodu wypadku losowego.

Zasiłki statutowe

Członkowie związków zawodowych, poza korzystaniem ze świadczeń kas zapomogowo-pożyczkowych, mogą od swych organizacji związkowych otrzymywać

bezwrotne zasiłki pieniężne w razie urodzin dziecka lub zgonu członka rodziny, zaś rodzina pracownika — w razie zgonu jego samego.

Wysokość zasiłków zależna jest od sytuacji finansowej poszczególnych związków zawodowych.

Prawo do otrzymania zasiłku mają pracownicy, którzy należą do związku zawodowego i posiadają określony staż związkowy. Z zasiłków statutowych mogą również korzystać repatrianci, pracownicy sezonowi oraz renciści, którzy po odejściu z pracy są nadal członkami związku zawodowego. Niezależnie od powyższych form pomocy pieniężnej, rady zakładowe w uzasadnionych życiowo przypadkach przyznają zapożyczenia z własnych funduszy związkowych.

Wczasy pracownicze

Prawo do korzystania z wczasów za opłatą ulgową ma członek związku zawodowego jeden raz w roku, w ramach urlopu. Może on ponadto korzystać z wczasów pełnopłatnych. Skierowanie na wczasy przydziela rada zakładowa na wniosek komisji socjalno-ubezpieczeniowej.

Wyjeżdżający na wczasy otrzymuje w radzie zakładowej bezpłatny bilet kolejowy na drogę powrotną. Prawo do jednorazowego kolejowego biletu bezpłatnego (w jedną stronę w dowolne miejsce), mają również członkowie związków nie korzystający z wczasów.

Prowadzi się następujące formy wczasów:

— 7-dniowe w Warszawie, na statku i pociągiem „dookoła Polski“,

— 14-dniowe: normalne, rodzinne i dla matek z dziećmi,

— 21-dniowe: 1) lecznicze (na wnioski lekarskie zatwierdzone przez komisje przy zarządzie okręgowym zw. zaw.) i 2) reumatologiczne (na wniosek poradni reumatologicznej),

— 28-dniowe przeciwgruźlicze (na wniosek poradni przeciwgruźliczej).

Opłaty za wczasy zależne są od wysokości zarobków. Na wczasy dla matki z dzieckiem można zabierać dzieci w wieku od 2¹/₂ do 8 lat, na wczasy rodzinne — dzieci do lat 14.

Leczenie sanatoryjno-uzdrowiskowe

Związki zawodowe zajmują się rozdziałem bezpłatnych skierowań na leczenie sanatoryjno-uzdrowiskowe, z wyłączeniem skierowań do sanatoriów gruźliczych.

Bezpłatne skierowanie na leczenie sanatoryjno-uzdrowiskowe pracownik powinien wykorzystać w okresie urlopu wypoczynkowego — w wyjątkowych wypadkach może na podstawie orzeczenia lekarskiego wykorzystać je w całości lub w części poza urlopem wypoczynkowym.

Członkowie rodzin mogą korzystać z bezpłatnych skierowań na leczenie sanatoryjno-uzdrowiskowe w zasadzie w okresie jesienno-zimowym (od października do marca włącznie). Przydział skierowania otrzymuje zainteresowany na podstawie orzeczenia lekarskiego o potrzebie leczenia uzdrowiskowego — z rady zakładowej w tych zakładach, które mają własną pulę skierowań, lub w zarządzie okręgowym zw. zaw. na wniosek rady zakładowej, jeśli zakład własnej puli nie posiada.

Skierowanie na leczenie, zaopatrzone podpisem i pieczęcią zarządu okręgowego lub rady zakładowej, należy wraz z kredytowanym biletem na przejazd dorę-

czyć zainteresowanemu, najpóźniej na 20 dni przed rozpoczęciem turnusu.

Opieka nad dzieckiem

Urządzenia^o socjalne dla dzieci, jak żłobki, przedszkola i świetlice dziecięce oraz niektóre formy wczasów dziecięcych (kolonie i półkolonie) prowadzone są w poważnym stopniu przez zakłady pracy. Kwalifikację społeczną dzieci do korzystania z tych urządzeń przyzakładowych prowadzą rady zakładowe.

Wysokość opłat za korzystanie przez dziecko z przyzakładowej placówki socjalnej ustalają rady zakładowe według obowiązującej tabeli, zwalniając w przypadkach uzasadnionych od tych opłat, całkowicie lub częściowo, określoną liczbę dzieci.

Rady zakładowe prowadzą różne formy pracy wychowawczej z dziećmi w placówkach kulturalno-oświatowych oraz przeprowadzają dla dzieci masowe akcje kulturalno-rozrywkowe w okresie ferii zimowych, wiosennych i letnich, organizują imprezy noworoczne dla dzieci swoich pracowników w ramach własnych środków finansowych.

Rady zakładowe współdziałają też ze szkołami w ramach komitetów opiekuńczych. Udzielają szkołom pomocy materialnej dla rozwijania gabinetów technicznych, doradzających młodzieży wybór zawodu, i prowadzą różne formy pracy z rodzicami.

Rady zakładowe mają obowiązek wpływać na rodziców, którzy zaniedbują obowiązki wychowawcze względem swoich dzieci. Powinny one także organizować indywidualną opiekę nad młodzieżą skierowaną do szkół przyzakładowych, a wymagającą szczególnej troski i opieki wychowawczej.

Sprawy mieszkaniowe

Związki zawodowe, chcąc przyczynić się do rozwoju budownictwa mieszkaniowego, rozwijają akcję powszechnego oszczędzania wśród ludności pracującej, a szczególności młodzieży, w celu poprawienia warunków mieszkaniowych. Wpływają one na rady zakładowe, aby część funduszu zakładowego przekazywać na budownictwo mieszkaniowe. Inicjują aktywny udział w organizowaniu różnych form budownictwa mieszkaniowego, a w szczególności spółdzielni mieszkaniowych.

Decyzję w podziale zakładowego funduszu mieszkaniowego podejmuje rada zakładowa. Jej obowiązkiem jest ustalanie najbardziej istotnych potrzeb wśród pracowników i występowanie z odpowiednimi wnioskami o przydział mieszkania.

III. DZIAŁALNOŚĆ ORGANIZACJI SPOŁECZNYCH

Obok działalności społeczno-opiekuńczej władz państwowych i związków zawodowych, rozwinęła się w Polsce Ludowej uzupełniająca tę działalność akcja organizacji społecznych.

Wytworzył się szeroki ruch społeczny, który aktywizuje środowisko w zakresie pomocy społecznej, sprzyja skutecznemu niesieniu pomocy i usuwaniu źródła zła.

Poniżej omówiona jest rola i działalność najważniejszych organizacji społecznych na polu pomocy społecznej, ich cele i zadania oraz metody pracy. Znajomość istniejących organizacji i ich zakresu pracy jest bardzo pomocna w działalności opiekuna społecznego, który w swej codziennej pracy będzie się niejednokrotnie zwracał do tych organizacji.

Wiele z tych organizacji ma podobny lub pokrewny zakres działalności. Efektywność działania w danej

dzielnicy czy miejscowości zależy od energii, zdolności organizacyjnych i umiejętności pobudzenia danego środowiska do pracy społecznej przez działające na jego terenie organizacje.

Jednym z pierwszych zadań opiekuna społecznego będzie zorientowanie się, na jaką pomoc może liczyć w danej dzielnicy czy miejscowości ze strony poszczególnych organizacji społecznych.

1. POLSKI KOMITET POMOCY SPOŁECZNEJ

Cele i zadania

Polski Komitet Pomocy Społecznej (PKPS) ma na celu inicjowanie, rozwijanie, a zwłaszcza koordynowanie w zakresie pomocy społecznej działalności instytucji i organizacji społecznych. Działalność Komitetu wyraża się przede wszystkim:

- a) w aktywizacji społeczeństwa w akcji pomocy,
- b) we współdziałaniu na tym odcinku z organami państwowymi, Komitetami Frontu Jedności Narodu itp.

Komitet organizuje też pomoc w usamodzielnieniu się gospodarczym repatriantów, ludzi zwolnionych z pracy — przez odbudowanie i wspieranie tworzących się warsztatów pracy w rzemiośle, rolnictwie itp., oraz niesie pomoc osobom dotkniętym klęskami żywiołowymi.

Polski Komitet Pomocy Społecznej przychodzi również z pomocą przygotowującym się do pracy studentom, ludziom opanowującym nowy zawód, zwolnionym z pracy czy też inwalidom — przez dostarczanie środków utrzymania, pomocy dydaktycznych, narzędzi itd.

Komitet organizuje sam oraz współdziała w dostarczaniu odzieży, żywności i innej pomocy osobom okre-

sowo pozbawionym pracy, repatriantom, niezdolnym do pracy, pozbawionym opieki, rodzinom wielodzietnym, znajdującym się w trudnych warunkach materialnych, jak również zwalnianym z więzień i rodzinom więźniów, jeżeli zachodzi taka potrzeba.

Srodki działania

PKPS organizuje swą działalność poprzez komitety terenowe w powiatach, miastach i dzielnicach. W swej pracy komitety terenowe stosują w szczególności następujące formy działania:

- a) organizowanie lub rozszerzanie istniejących stołówek dla podopiecznych;
- b) zakładanie i prowadzenie klubów rencistów;
- c) organizowanie bezpłatnych porad prawnych;
- d) współudział w rozdziale paczek żywnościowych, odzieży i innych środków pomocy rozprawdzanych przez prezidia rad narodowych;
- e) gromadzenie rzeczowych środków pomocy, w szczególności drogą uzyskiwania od państwowych i spółdzielczych przedsiębiorstw handlowych towarów o niepełnej wartości handlowej, lecz posiadających wartość użytkową, oraz rozprawdzanie tych towarów między podopiecznych;
- f) opiekę nad nie mającymi rodzin chorymi w szpitalach;
- g) remonty mieszkań podopiecznych;
- h) współudział w organizowaniu spółdzielni pracy dla produktywizacji podopiecznych;
- i) interwencje w urzędach w sprawach podopiecznych (np. w sprawach rent, w sprawach umieszczania w zakładach pomocy społecznej oraz służby zdrowia itp.);

j) organizowanie przy współpracy z harcerstwem przedstawień i wieczorynek na terenach wiejskich, pozbawionych rozrywek kulturalnych;

k) organizowanie przez koła PKPS pomocy sąsiedzkiej najbardziej potrzebującym rolnikom w pracach polowych;

l) organizowanie na terenach wiejskich zbiórek ziemniaków i żywności dla podopiecznych i przeprowadzanie rozdziału.

Współpraca opiekunów społecznych z terenowymi komitetami

Stała i ścisła współpraca opiekunów społecznych z terenowymi komitetami pomocy społecznej jest zasadniczym czynnikiem zespolenia wysiłków organizacji społecznych i działalności prezydiów rad narodowych. Warunkuje ona planową i skuteczną pomoc społeczną działających instytucji i organizacji. Opiekun społeczny przez stałą współpracę z terenowymi komitetami powinien być zorientowany w ich działalności i stosowanych formach pomocy; ponadto komitety terenowe powinny informować opiekuna społecznego o działalności i formach pomocy stosowanych przez organizacje społeczne.

Ze swej strony opiekun społeczny winien służyć komitetom terenowym radą i pomocą oraz współdziałać w rozszerzaniu dotychczasowych form pomocy stosowanych przez prezydium właściwej rady narodowej.

2. LIGA KOBIEC

Cele i zadania

Podstawową działalnością Ligi jest organizowanie różnych form pomocy kobietom samotnym oraz rodzinie w zakresie: pracy zawodowej, zagadnień zdrowot-

nych, świadomego macierzyństwa, wychowywania dzieci, opieki nad dzieckiem w rodzinie, a ponadto w podnoszeniu na wyższy poziom gospodarstwa domowego.

P r a c a z a w o d o w a

Liga Kobiet prowadzi swoją działalność we wszystkich środowiskach kobiecych. Stosuje różne formy organizowania nowych źródeł zatrudnienia kobiet; w celu podnoszenia kwalifikacji zawodowych Liga Kobiet prowadzi szkolenie i doszkalanie kobiet w zakładach pracy i w szkołach zawodowych oraz we własnym zakresie na kursach różnego typu.

W y c h o w a n i e d z i e c i .

Liga Kobiet pomaga w rozwijaniu i udoskonalaniu wszelkich urządzeń i placówek socjalno-opiekuńczych dla dzieci tak w mieście, jak i na wsi. Organizuje również nowe placówki dziecięce, np. place zabaw i ogródki jordanowskie w środowiskach miejskich i wiejskich oraz ogniska przedszkolne dla dzieci wiejskich.

G o s p o d a r s t w o d o m o w e

W racjonalnym prowadzeniu gospodarstwa domowego pomaga kobietom Komitet Gospodarstwa Domowego Ligi Kobiet.

Rozwija on działalność naukowo-badawczą i szkoleniowo-wydawniczą w dziedzinie racjonalnego żywienia, organizacji życia rodzinnego i racjonalnego planowania budżetu w rodzinie oraz udziela wszelkich porad i wskazówek z dziedziny prowadzenia gospodarstwa domowego i racjonalnych urządzeń domowych. W terenie w tym zakresie prowadzą działalność zarządy wojewódzkie i powiatowe Ligi Kobiet.

Poradnictwo prawne, zdrowotne, wychowawcze

W zakresie pomocy indywidualnej — Liga Kobiet prowadzi przy swoich zarządach wojewódzkich i powiatowych, miejskich i dzielnicowych poradnie, które służą kobietom radą i pomocą w ich różnorodnych codziennych trudnościach i kłopotach życiowych.

W poradniach LK udzielają pomocy kobietom fachowcy różnych specjalności: adwokaci, sędziowie i prokuratorzy — w sprawach o alimenty, o ustalenie ojcostwa, w różnych konfliktach rodzinnych, w sprawach rozwodowych, w sprawach rent i emerytur i we wszystkich sprawach z zakresu prawa rodzinnego, uwzględnione są również niektóre sprawy karne dotyczące np. egzekucji alimentów.

W sprawach wychowawczych w poradniach LK udzielają pomocy pedagogowie i nauczycielki, a w sprawach dzieci będących w kolizji z prawem lub w sprawach związanych z odebraniem władzy rodzicielskiej — sędziowie sądów dla nieletnich i sądów opiekuńczych oraz kuratorki i instruktorki społeczne, które w ten sposób niosą ulgę rodzinom i dzieciom moralnie zaniedbanym.

W umieszczaniu dzieci w żłobkach i przedszkolach, w domach dziecka i innych placówkach dziecięcych pomagają radne lub działaczki społeczne (opiekunki społeczne) w tychże poradniach.

W zakresie świadomego macierzyństwa i chorób, szczególnie kobiecych, prowadzą konsultacje lekarze, pielęgniarki i położne. Niektóre poradnie zajmują się opieką nad alkoholikami i ich rodzinami. Mają one w swoich kolektywach wydzielone grupy działaczek, które specjalizują się w tych zagadnieniach, odwiedza-

ją rodziny alkoholików, łagodzą różne konflikty, czuwają jednocześnie nad leczeniem alkoholika w poradni.

Liczne zarządy Ligi Kobiet (wojewódzkie i powiatowe) prowadzą również poradnie krawieckie dla kobiet, w których udziela się porad fachowych z zakresu kroju i szycia; można tam również, za niewielką opłatą, otrzymać gotowe wykroje konfekcji damskiej i dziecięcej lub na miejscu uszyć sobie odzież czy bieliznę.

Na wniosek poradni zarządy Ligi Kobiet udzielają także pomocy materialnej rodzinom w wyjątkowo ciężkiej sytuacji życiowej. Pomoc ta jest udzielana z własnych środków materialnych, ze środków Komitetów Pomocy Społecznej albo z funduszy wydziałów zatrudnienia i spraw socjalnych.

Zarządy Ligi Kobiet (wojewódzkie i powiatowe) prowadzą kursy gospodarstwa domowego obejmujące całość kształt organizacji życia w rodzinie, organizują pokazy gotowania, pieczenia, przyrządzania surówek, przetworów owocowych itp. oraz kursy kroju i szycia i wiele innych, związanych z ułatwieniem prowadzenia gospodarstwa domowego.

Niezależnie od wyżej omówionych form pomocy, poradnie rozwijają inne, bardzo ciekawe formy pracy.

Członkowie poradni wygłaszają pogadanki i odczyty na różne tematy z zakresu prawa, wychowania oraz z zakresu oświaty sanitarnej i świadomego macierzyństwa.

Jedną z podstawowych form działalności kulturalno-oświatowej Ligi Kobiet są kluby dyskusyjne przy zarządach LK. Kluby te prowadzą wieczory dyskusyjne, działalność rozrywkową, organizują czytelnictwo i naukę języków obcych.

Działalność w zakresie wymienionych form Liga Kobiet realizuje przez swoje instancje terenowe (wojewódzkie, powiatowe, miejskie i małomiasteczkowe) oraz w kołach LK, działających na terenie zakładów pracy, instytucji i placówek spółdzielczych, w kołach blokowych i terenowych LK, jak również w kołach gospodyń wiejskich.

3. POLSKI CZERWONY KRZYŻ

Cele i zadania

Polski Czerwony Krzyż, obok innej działalności, realizuje szereg form pomocy społecznej.

Ratownictwo w przypadkach klęsk żywiołowych

Jednym z najważniejszych zadań PCK w tym zakresie jest niesienie pomocy ofiarom klęsk żywiołowych. Pomoc ta przejawia się w udziale aktywu PCK w ewakuowaniu osób z miejsc zagrożonych, w udzielaniu pierwszej pomocy sanitarnej, w roztaczaniu opieki sanitarnej nad miejscami czasowego pobytu osób ewakuowanych oraz w udzielaniu doraźnej pomocy finansowej i materiałowej.

Pomoc repatriantom

Zadaniem PCK jest również niesienie pomocy i roztaczanie opieki nad repatriantami. PCK udziela repatriantom pomocy finansowej i rzeczowej oraz ułatwia im, poprzez interwencje, rozwiązywanie spraw związanych z uzyskaniem mieszkania, pracy czy pomocy leczniczej, organizuje — szczególnie dla osiedlają-

cych się na wsi — pomoc sąsiedzka, celem szybszego zagospodarowania się.

P o m o c i n d y w i d u a l n a

Ponadto, w miarę lokalnych potrzeb, PCK przychodzi z pomocą osobom znajdującym się przejściowo w trudnych warunkach materialnych, a w szczególności starcom, inwalidom i wdowom obciążonym licznymi dziećmi.

Niektóre zakładowe i szkolne koła PCK sprawują patronaty nad różnymi typami zakładów pomocy społecznej, świadczą pensjonariuszom tych zakładów różne drobne usługi, dbają o stan sanitarny zakładów i organizują imprezy rozrywkowe.

Ś r o d k i d z i a ł a n i a

Zadania swe w zakresie niesienia pomocy społecznej Polski Czerwony Krzyż wykonuje w oparciu o składane przez społeczeństwo dary i ofiary w naturze i w gotówce. PCK korzysta również z darów i pomocy społeczeństwa otrzymywanych od innych narodowych stowarzyszeń Czerwonego Krzyża i międzynarodowych organizacji Czerwonego Krzyża oraz różnych stowarzyszeń zagranicznych i zagranicznych ośrodków Polonii.

W celu zbierania i rozdawnictwa środków służących pomocy społecznej, zostały zorganizowane przy wszystkich wojewódzkich i większości powiatowych oddziałów PCK komitety społeczne spośród działaczy PCK.

Komitety te działają pod nadzorem zarządów odpowiednich szczebli i kontrolą komisji rewizyjnych.

Komitety rozwijają działalność w zależności od lokalnych potrzeb i zmobilizowanych przez aktyw środków.

Udzielanie indywidualnej pomocy poprzedzane jest przeprowadzeniem wywiadu domowego.

4. TOWARZYSTWO PRZYJACIÓŁ DZIECI

Cele i zadania

Podstawową działalnością Towarzystwa jako społecznej organizacji opiekuńczo-wychowawczej jest pomoc rodzinie w wychowywaniu młodego pokolenia w mieście i na wsi.

Towarzystwo Przyjaciół Dzieci (TPD) działa poprzez swoje ogniwa terenowe. Podstawową komórką organizacyjną jest Koło Przyjaciół Dzieci, zrzeszające obywateli do społecznej pracy dla dobra dzieci. Na szczeblu powiatu (dzielnic) istnieją (względnie powstają) zarządy oddziałów Towarzystwa.

Do podstawowych zadań Towarzystwa należy:

a) rozwijanie ruchu społecznego w służbie dziecka, włączenie do prac opiekuńczo-wychowawczych szerokiej rzeszy rodziców i działaczy społecznych;

b) niesienie pomocy dzieciom w celu zapobiegania niepowodzeniom w szkole oraz demoralizacji; udzielanie pomocy wychowawczej i materialnej rodzinom, które nie zapewniają dzieciom warunków normalnego rozwoju;

c) współdziałanie z organami administracji państwowej i organizacjami społecznymi w pracach opiekuńczo-wychowawczych, udzielanie pomocy placówkom oraz akcjom opiekuńczo-wychowawczym prowadzonym przez administrację oświaty, zdrowia i sprawiedliwości;

d) pomoc w rozwijaniu kultury pedagogicznej wśród rodziców;

e) gromadzenie środków społecznych na działalność Towarzystwa.

Towarzystwo realizuje swoje zadania m.in. prowadząc placówki stałe i sezonowe. Mają one na celu częściowe uzupełnienie istniejących form opieki i wychowania świadczonych przez państwo.

F o r m y d z i a ł a ł n o ś c i

Są to przede wszystkim:

1. **Poradnie społeczno-wychowawcze** prowadzone przez niektóre okręgi i oddziały Towarzystwa. Liczba ich stale wzrasta. Praca ich jest ściśle związana z działalnością środowiskowych kół przyjaciół dzieci.

Pracownikami pedagogicznymi poradni są: pedagog, psycholog i instruktor społeczny.

Poradnia obejmuje określony teren (dzielnicę, miasto). Przyjmuje ona zgłoszenia i po zbadaniu warunków dziecka w rodzinie, w szkole, w szerszym środowisku udziela porad wychowawczych, organizuje pomoc społeczną oraz korzysta z istniejących urządzeń, celem zapewnienia dziecku i rodzinie niezbędnej pomocy.

Przy poradniach, które mają odpowiednie warunki lokalowe, prowadzone są świetlice dla dzieci o charakterze obserwacyjno-opiekuńczym.

2. **Przedszkola społeczne.** Oddziały TPD i koła przyjaciół dzieci organizują 5-godzinne przedszkola własne w środowisku, w którym brak jest przedszkola.

3. **Ogniska przedszkolne.** W niektórych województwach TPD organizuje ogniska dla dzieci przedszkolnych, szczególnie przydatne na terenie wsi.

W ogniskach zajęcia prowadzi nauczyciel w godzinach nadliczbowych. Organizowane są one w sali szkolnej, świetlicy lub izbie mieszkalnej.

Stosunkowa łatwość organizowania tych placówek, nie wymagających specjalnego wyposażenia, stwarza sprzy-

jające dla ich rozwoju warunki, a tym samym dla podnoszenia kultury pedagogicznej i higieny.

4. Place zabaw. Koła przyjaciół dzieci, celem umożliwienia zabawy i spędzania czasu na wolnym powietrzu pod nadzorem wychowawczym, organizują tzw. place zabaw dla dzieci i młodzieży swojego bloku, osiedla, dzielnicy. Część prac, związanych z urządzeniem i prowadzeniem placów zabaw, wykonywana jest w formie pracy społecznej i ze składek członków kół przyjaciół dzieci oraz zainteresowanych mieszkańców.

5. Akcje letnie. Rozszerzeniem akcji wczasów letnich dla dzieci, które nie mają żadnych innych możliwości wypoczynku letniego, są prowadzone w okresie wakacyjnym przez zarządy oddziałów i okręgów Towarzystwa własne różne formy wczasów dla dzieci i młodzieży: kolonie i obozy, półkolonie, wczasy w mieście, dziecińce, ośrodki wycieczkowe w miastach powiatowych dla dzieci ze wsi. Towarzystwo prowadzi te placówki ze środków społecznych, a częściowo z funduszy państwowych, przyjmąwszy zasadę odpłatności rodziców.

6. Akcje okolicznościowe jak Międzynarodowy Dzień Dziecka, imprezy noworoczne itp. Towarzystwo inicjuje i przeprowadza wspólnie z instytucjami zrzeszonymi w Krajowym Komitecie Obchodu Międzynarodowego Dnia Dziecka prace mające na celu stałe poprawianie sytuacji wychowawczej, materialnej i kulturalnej dzieci. Bierze czynny udział w organizowaniu dzieciom i młodzieży szkolnej właściwego odpoczynku, opieki w czasie ferii zimowych, w urządzaniu imprez noworocznych dla dzieci.

7. Pomoc indywidualna dzieciom i rodzinom. Koła i oddziały TPD organizują pomoc indywidualną we własnym zakresie oraz interweniują w sprawach opieki ze strony państwa i instytucji społecznych. Dotyczy to w szczególności rodzin niepełnych i wielodzietnych,

rodzin dotkniętych klęskami żywiołowymi, jak powódź, huragan, pożary itp.

8. **Towarzystwo Przyjaciół Dzieci** inicjuje ponadto nowe formy opieki i wychowania (jak świetlice blokowe, świetlice dla młodocianych itp.).

Formy działania Towarzystwa są różnorodne i elastyczne. Są one dostosowane do potrzeb i warunków poszczególnych środowisk.

5. ZWIĄZEK HARCERSTWA POLSKIEGO

C e l e i z a d a n i a

Związek Harcerstwa Polskiego (ZHP) jest masową, ideowo-wychowawczą organizacją społeczną, skupiającą młodzież pod kierunkiem instruktorów.

ZHP dzieli się na chorągwie, a chorągwie na hufce. Hufce składają się z drużyn zuchowych i harcerskich. Chorągwie obejmują hufce znajdujące się na terenie województwa. Hufiec obejmuje drużyny zuchów i drużyny harcerskie znajdujące się na terenie powiatu. Drużyny harcerskie działają na terenie szkół. W ramach komitetów rodzicielskich istnieją zespoły zajmujące się pracą drużyn harcerskich — są to Koła Przyjaciół Harcerstwa.

Wychowanie przez pobudzanie własnej aktywności harcerza jest podstawową zasadą pedagogiczną, na której opiera się program pracy ZHP.

Harcerstwo skierowuje aktywność młodzieży do podejmowania zadań ważnych dla kraju i społeczeństwa, dla zespołu harcerskiego, dla rówieśników.

Młodzież harcerska, poznając zasady i normy życia społecznego i problematykę społeczno-polityczną oraz współdziałając z instytucjami społecznymi i władzami,

staje się inicjatorem prac, pożytecznym dla środowiska. Wśród kierunków działania ZHP, interesujących opiekunów społecznych, należy wymienić w szczególności organizowanie kulturalnej rozrywki i wypoczynku dla siebie i kolegów nieharcerzy, czyli akcje tzw. „Otwarte okna“.

Kierunek „Otwarte okna“ zrodziła pilna potrzeba podniesienia poziomu życia kulturalnego i gospodarczego małych miasteczek i osiedli — wspólnym wysiłkiem społeczeństwa i w miarę sił młodzieży. W tej działalności ZHP dąży do tworzenia warunków kulturalnego spędzania wolnego czasu przez całą młodzież. Organizuje on zimowe i wiosenne igrzyska sportowe, stałe punkty w parkach, gdzie harcerze urządzają zabawy dla dzieci itp. Szczególnie w okresie zimy i wiosny działają zespoły artystyczne — teatryki kukielkowe, kluby młodzieżowe.

Służba dziecku

Do ważnych zadań wychowawczych i społecznych harcerstwa należy kształtowanie stosunku starszych dzieci i młodzieży do dziecka i jego potrzeb.

Drużyny harcerskie podejmują więc opiekę nad najbardziej niebezpiecznymi dziećmi w swojej okolicy. Odwiedzają je często, bawią się z nimi, zbierają dla nich ciepłą odzież na zimę; niejednokrotnie harcerki same robią na drutach rękawiczki, czapeczki i szaliki.

Istnieją harcerskie pogotowia opiekuńcze. Pomagają one matkom, które chcą zostawić swoje dzieci na kilka godzin po południu, aby załatwić zakupy, rano odprowadzają dzieci do przedszkola, organizują wycieczki dla dzieci starszych. Drużyny harcerskie biorą udział w akcjach szczepień ochronnych dzieci. Harcerska służba zdrowia organizuje we wsiach wykłady dla młodych

matek z zakresu higieny i odżywiania niemowląt, propaguje szeroko zasady higieny na codzień itp.

W czasie lata nie ma obozu harcerskiego bez tzw. „zielonego przedszkola“, które organizuje dla dzieci świetlicę lub dzieciniec i otacza je opieką w czasie żniw.

Drużyny harcerskie współpracują z ogródkami jordanowskimi, budują lodowiska, tory saneczkowe itp. Dużym powodzeniem cieszą się wśród dzieci teatrzyki kukielkowe, wieczornice i ogniska ZHP.

Harcerskie kluby młodzieżowe mają za zadanie organizowanie wolnego czasu młodzieży harcerskiej i nie-harcerskiej. Powstały one z uwagi na aktualne potrzeby i sytuację wśród młodzieży. Chodzi tu o wykorzystanie wolnego czasu w sposób celowy, kształcący, sprzyjający rozwijaniu zainteresowań, uspołecznianiu młodzieży, a równocześnie odpowiadający jej temperamentowi, chęciom poznawczym i potrzebie rozrywki.

D z i a ł a l n o ś ć s p o ł e c z n a

ZHP dąży do rozwijania u młodzieży cech, które są najbardziej istotne dla budownictwa socjalizmu — poczucie odpowiedzialności za środowisko, w którym żyje, i za swoją postawę wobec tego środowiska.

Gazeta harcerska „Świat Młodych“ organizuje podczas wakacji „Wyprawę Tysiąca Przygód“ stanowiącą kompleksowy program zajęć dla dzieci spędzających lato w domu. Zadanie gazety sprowadza się do podsuwania dzieciom zabaw i działania, pozostawiając im sporo swobody w wyborze zadań i dostosowaniu ich do warunków miejscowych. Jedynym elementem „Wyprawy“, obowiązkowym dla wszystkich jej uczestników, jest działalność na szlaku „Niewidzialnej Ręki“. Akcja ta polega na wykonywaniu anonimowo i w nastroju tajemniczości różnych drobnych prac i przysług

współmieszkańcom. Tak np. „Niewidzialna Ręka“ w piaskownicach przedszkoli zmienia stary zanieczyszczony piasek na nowy. Na podwórkach ludzi starych i chorych „NR“ robi porządki, rąbie drzewo, naprawia płoty, na polach oczyszcza zagony z chwastów. Te anonimowe prace są często zupełnie drobne, świadczą jednak zawsze o chęci ulżenia komuś, sprawienia komuś przyjemności.

Starsze drużyny harcerskie opiekują się starcami, sprzątając im mieszkania, gotując pożywienie, rąbiąc drzewo. Wieczorami czytają dziadkom gazety, książki.

Harcerze interesują się życiem emerytów w swojej okolicy. Bardzo często, wobec szczupłości rent starczych — dziewczęta kupują dla nich rozmaite rzeczy z pieniędzy zarobionych przez zastęp.

Zakłady pomocy społecznej są również często odwiedzane przez drużyny harcerskie. Na terenie domów organizowane są przez harcerzy wieczory artystyczne.

Wreszcie harcerze chronią przyrodę przed wandalami, zwalczają kłusownictwo i kradzieże drzewa z lasów państwowych, dbają o zabytki kultury, pielęgnują szkółki leśne, organizują harcerskie zastępy przeciwpożarowe, sadzą drzewka owocowe na drogach, ukwiecają szkoły, wsie i miasta itp. Drużyny ZHP domagają się wizyt lekarskich we wsiach, dezynfekowania dołów na odpadki, organizowania kursów sanitarnych dla rodziców, zakładania punktów sanitarnych w szkołach i osiedlach wiejskich. Zwracają się o to do Czerwonego Krzyża, ośrodków zdrowia i lekarzy.

Te bogate formy działalności społecznej i pobudzania zainteresowania dzieci i młodzieży sprawami życia społecznego mogą być w wielu przypadkach wykorzystane przez opiekuna społecznego w jego pracy opiekuńczej w terenie.

6. ZWIĄZEK MŁODZIEŻY SOCJALISTYCZNEJ

Cele i zadania

Związek Młodzieży Socjalistycznej (ZMS) jest ideowo-polityczną organizacją przodujących młodych robotników, uczniów, studentów i inteligentów pracujących.

Celem ZMS jest pozyskiwanie najszerszych rzesz swoich rówieśników dla idei socjalizmu i demokracji oraz przyciąganie ich do aktywnego współdziałania w budowaniu ustroju socjalistycznego w Polsce.

Działalność w zakresie pracy młodzi e ż y

ZMS podjął w terenie szereg prac, wyrastających ze społecznych potrzeb środowiska, jak budowa boisk i parków, zagospodarowywanie określonych terenów, udział w realizacji terenowych inwestycji itp.

Aby pomóc państwu przy budowie nowych obiektów przemysłowych, przy zagospodarowaniu nowych terenów, zaś młodzieży dopomóc w zdobywaniu zawodu i znalezieniu pracy, ZMS powołał Ochotnicze Hufce Pracy. Przyjmowana jest do nich młodzież męska w wieku od 16 do 24 lat. Junacy w OHP otrzymują wynagrodzenie zgodnie z wykonywaną pracą na podstawie obowiązującego systemu płac w danym przedsiębiorstwie, bezpłatne zakwaterowanie oraz odpłatnie mundur i wyżywienie. W czasie pracy hufców organizowana jest dla junaków nauka zawodu i zajęcia kulturalno-sportowe. W hufcu można zdobyć zawód: murarza, betoniarza, cieśli, tynkarza, hydraulika, spawacza lub operatora sprzętu budowlanego.

Opieka socjalno-bytowa

Działając wśród młodzieży robotniczej ZMS stara się wpłynąć na polepszenie warunków socjalnych i bytowych młodzieży i przestrzeganie jej praw. Temu celowi podporządkowana jest działalność aktywistów ZMS biorących udział w pracach samorządu robotniczego i komisji młodzieżowych związków zawodowych, organizowanie grup ZMS bezpośrednio w miejscach zbiorowego zamieszkania młodych robotników — hotelach robotniczych. ZMS prowadzi 11 Młodzieżowych poradni prawnych, gdzie każdy młody człowiek może bezpłatnie uzyskać informację w interesujących go sprawach. Z inicjatywy ZMS w kraju powstało również dziesięć młodzieżowych spółdzielni mieszkaniowych.

Praca oświatowa

ZMS pomaga władzom oświatowym w realizacji obowiązku szkolnego poprzez organizowanie kursów początkowego nauczania w zakresie I—VI kl. i kursów nauczania ogólnokształcącego w zakresie V—VII klasy szkoły podstawowej.

Ponadto ZMS prowadzi 33 uniwersytety robotnicze. Są to społeczne instytucje oświatowe wychowujące i kształcące młodych robotników, bez odrywania od pracy. Nauka na uniwersytecie robotniczym prowadzona jest w dwóch formach: **wszechnicy** — umożliwiającej młodym robotnikom posiadającym podstawowe wykształcenie pogłębienie swojej wiedzy w wybranych zagadnieniach (zawodowych, kulturalno-artystycznych, gospodarstwa domowego itp.) i **stopnia śred-**

niego UR o zmodyfikowanym programie państwowych szkół średnich — ogólnokształcących i zawodowych, i dającego możliwość w trybie ustalonym przez Ministerstwo Oświaty uzyskania uprawnień (matura lub dyplom technika).

Działalność kulturalno-oświatowa

ZMS, w miarę posiadanych środków, stara się stwarzać swoim członkom i młodzieży warunki kulturalnego wypoczynku. Służą temu:

— 250 Klubów Młodzieżowych ZMS (rozrywkowych, dyskusyjnych, filmowych, sportowych i turystycznych),

— „Dni Młodości“ i „Żakinady“ — masowe imprezy kulturalne,

— „szlaki turystyczne“,

— akcja „Auto-stop“ prowadzona przez pismo ZMS „Dookoła Świata“ i PTTK,

— ustanowienie Sportowej Odznaki XV-lecia,

— zorganizowanie szerokiej akcji letniego wypoczynku młodzieży na obozach (wypoczynkowych, szkoleniowych, campingowych, kolarskich, żeglarskich, wędrkowych).

Struktura organizacyjna

Podstawową jednostką organizacyjną jest grupa działania. Pracami grupy kieruje komitet i sekretarz. Grupy podlegają — zależnie od miejsca swej pracy — komitetowi zakładowemu, szkolnemu lub uczelnianemu.

W powiatach istnieją komitety powiatowe (miejskie, dzielnicowe), w województwie — komitety wojewódzkie. Zewnętrzną formą przynależności do ZMS

jest znaczek organizacyjny oraz specjalny strój organizacyjny.

7. ZWIĄZEK MŁODZIEŻY WIEJSKIEJ

Cele i zadania

Związek Młodzieży Wiejskiej (ZMW) działa przede wszystkim na wsi, skupiając w swoich szeregach młodych chłopów i robotników rolnych oraz inteligencję wiejską, zmierzając do przyciągania ich do aktywnego współdziałania w pracy nad socjalistyczną przebudową wsi.

Przy zarządach wszystkich szczebli ZMW działają komisje społeczne złożone z ludzi interesujących się problemami pracy młodzieży, a zarazem mających w danej dziedzinie życia większe przygotowanie. W ten sposób ze Związkiem współpracują duże grupy działaczy politycznych i społecznych, nierzadko starszych i doświadczonych, którzy bardzo pozytywnie wpływają na rozwój pracy organizacji, na jej wychowawczą rolę wśród młodzieży.

Najważniejszym ogniwem ZMW jest koło młodzieży. Koło jest podstawą organizacji Związku. Działalność kół, ich dorobek jest najważniejszym osiągnięciem organizacji.

Działalność kulturalno-oświatowa

Zadaniem ZMW jest podnoszenie oświaty i kultury na wsi. W tym zakresie koła ZMW organizują kursy zdrowia, na których lekarze zapoznają młodzież ze współczesnymi wymaganiami higieny, profilaktyki, a także opieki nad dzieckiem, świadomego macierzyństwa itp. Dla dziewcząt organizuje się kursy kroju i szycia, przetworów owocowych i warzywnych, smacz-

nego przyrządzania pożywnych posiłków, dla chłopców koła organizują kursy nauki jazdy na motorze i samochodzie, obsługi maszyn rolniczych. Prowadzi się także kursy zaznajamiające z budową i obsługą telewizorów, radioaparatów, aparatów fotograficznych i innych.

Zarząd Główny ZMW prowadzi 9 internatowych uniwersytetów ludowych. Uniwersytety ludowe znajdują się w następujących miejscowościach:

- 1) Mosty, pow. Goleniów, woj. szczecińskie,
- 2) Rudziska, pow. Szczytno, woj. olsztyńskie,
- 3) Rudziniec, pow. Gliwice, woj. katowickie,
- 4) Błonica, pow. Strzelce Opolskie, woj. opolskie,
- 5) Większyce, pow. Koźle, woj. opolskie.
- 6) Wierzchosławice, pow. Tarnów, woj. krakowskie,
- 7) Rożnica, pow. Jędrzejów, woj. kieleckie,
- 8) Wzdów, pow. Brzozów, woj. rzeszowskie,
- 9) Klenica, pow. Sulechów, woj. zielonogórskie.

Do uniwersytetów ludowych przyjmuje się młodzież, która ukończyła 18 lat i ma co najmniej podstawowe wykształcenie oraz zdradza pewne zainteresowanie pracą społeczną. Uniwersytet ludowy nie daje żadnego wykształcenia zawodowego. Uniwersytet ludowy uczy i wychowuje działaczy chłopskich. Nauka rozpoczyna się w październiku i trwa 7 miesięcy.

Oprócz uniwersytetów ludowych zarządy powiatowe, wojewódzkie i Zarząd Główny ZMW często organizują kursy dla kierowników świetlic, reżyserów, kapelmistrzów, przewodników turystycznych i przysposobienia rolniczego. ZMW jest także, wspólnie z władzami oświatowymi, organizatorem doszkalania młodzieży w zakresie szkoły podstawowej i średniej. Informacje o wszystkich kursach oświatowych ZMW można otrzymać w zarządach powiatowych i wojewódzkich Związku Młodzieży Wiejskiej.

Inną dziedziną pracy kół ZMW jest działalność kulturalno-rozrywkowa. Koła urządzają amatorskie przedstawienia teatralne, tworzą chóry, zespoły taneczne i muzyczne, organizują zabawy. Nierzadko koło ZMW jest we wsi jedyną instytucją, która organizuje dla wszystkich mieszkańców interesującą rozrywkę kulturalną. Koła opiekują się pracą bibliotek, prowadzą świetlice, kluby dostępne dla całej wsi. Wspólnie z ludowymi zespołami sportowymi koła organizują sport i wychowanie fizyczne młodzieży i starszych oraz turystykę i wycieczki. Nową dla wsi formą organizacji są bazy turystyczne dla młodzieży wiejskiej.

Dobrze pracujące koło ZMW jest doskonałym wychowawcą młodzieży. Koło młodzieży może też stać się zespołem wychowawczym dla jednostek wykolejonych przez jakieś szczególne okoliczności, może być dobrym pomocnikiem mądrego wychowawcy i opiekuna społecznego.

8. TOWARZYSTWO ŚWIADOMEGO MACIERZYŃSTWA

C e l e i z a d a n i a

Towarzystwo Świadomego Macierzyństwa skupia lekarzy, literatów, publicystów, działaczy społecznych; wśród członków przeważają kobiety.

Celem działalności Towarzystwa jest podniesienie kultury i higieny życia seksualnego.

Zainteresowania Towarzystwa koncentrują się wokół zagadnień: regulacji urodzeń, leczenia niepłodności oraz poradnictwa seksualnego i przedślubnego, a szczególnie wychowania seksualnego dzieci i młodzieży.

Wobec dużej ilości sztucznych poronień, zaznajomienie społeczeństwa z zasadami zapobiegania niepożądaney ciąży uznano za najpilniejsze zadanie Towarzystwa.

Formy działalności Towarzystwa

Poradnia Lekarska Towarzystwa w Warszawie pełni również rolę ośrodka szkoleniowego. Lekarze przeszkoleni w poradni Towarzystwa prowadzą następnie szkolenie w poradniach wojewódzkich.

Towarzystwo zorganizowało w poszczególnych województwach kilkadziesiąt poradni świadomego macierzyństwa oraz poradnię korespondencyjną, która udziela informacji listownie. Poradnie „K“ poza lecnictwem mają za zadanie prowadzenie poradnictwa w zakresie świadomego macierzyństwa. Towarzystwo poza działalnością w zakresie poradnictwa i informacji (plakaty, broszury, ulotki) zorganizowało akcję udostępniania środków antykoncepcyjnych przez stworzenie przedsiębiorstwa „Securitas“, które je rozprowadza.

9. SPOŁECZNY KOMITET PRZECIWAŁKOHOLOWY

Cele i zadania

Działalność administracji państwowej w zakresie zwalczania alkoholizmu jest wspomagana przez równoległą akcję społeczną realizowaną przez komitety przeciwalkoholowe. Spełniają one rolę inicjatorów oraz koordynują poczynania ruchu przeciwalkoholowego.

Zadaniem społecznych komitetów przeciwalkoholowych jest:

a) praca nad uświadamianiem społeczeństwa o szkodliwości alkoholizmu;

b) organizowanie społeczeństwa do walki z alkoholizmem;

c) badanie zasięgu alkoholizmu, a w szczególności sprzedaży i spożywania alkoholu;

d) opracowywanie wniosków i projektów zmierzających do zwalczania alkoholizmu i przedstawianie ich władzom i organom administracji państwowej;

e) kontrola społeczna akcji przeciwalkoholowej.

Komitety przeciwalkoholowe w pierwszym rzędzie czuwają nad tym, aby wszystkie społeczne organizacje masowe włączyły do programu i realizowały w zakresie własnej działalności zwalczanie alkoholizmu. Dbają o to, aby związki zawodowe, organizacje młodzieżowe, Liga Kobiet i inne organizacje prowadziły systematyczną akcję uświadamiającą — pogadanki, wykłady, poradnictwo oraz interwencje w wypadkach łamania obowiązujących przepisów. Wielką rolę odgrywają również różnorodne akcje kulturalne, w których ludzie biorą udział w czasie wolnym od pracy. Zakres działania wszystkich komitetów przeciwalkoholowych obejmuje, jako bardzo istotny element, opiekę nad alkoholikami i ich rodzinami w kontakcie z poradniami przeciwalkoholowymi, komisjami społeczno-lekarskimi dla orzekania o przymusowym leczeniu alkoholików i izbami wytrzeźwień.

Współpraca komitetów z organami władzy i administracji państwowej przejawia się w różnorodny sposób: może to być udział w kontroli przestrzegania obowiązujących przepisów przez przedsiębiorstwa handlowe, komunikacyjne itp., albo w organizowaniu wykładów i innych akcji uświadamiających.

10. ZWIĄZEK KÓLEK ROLNICZYCH

Cele i zadania

Kółko rolnicze jest dobrowolną, powszechną, społeczno-gospodarczą organizacją chłopską, skupiającą chłopów do pracy nad zwiększeniem i doskonaleniem produkcji rolniczej w drodze kojarzenia indywidualnych wysiłków z zespołową pracą i pomocą.

Kółko rolnicze prowadzi działalność w oparciu o gromadzone środki własne i środki Funduszu Rozwoju Rolnictwa, stanowiące społeczną, niepodzielną własność i służące zaspokojeniu produkcyjnych potrzeb członków.

Między innymi celem kółka rolniczego jest podniesienie poziomu życia społecznego i kulturalnego ludności wiejskiej. Częścią składową kółek rolniczych są koła gospodyń wiejskich. Ich podstawowe zadania polegają na:

— organizowaniu kobiet do udziału w społecznym, gospodarczym i kulturalnym życiu wsi dla lepszego wykorzystania istniejących możliwości rozwoju gospodarki chłopskiej, poprawy warunków bytowych i kulturalnych rodziny wiejskiej i przyspieszenia postępu na wsi;

— organizowaniu pomocy dla kobiet w zakresie wychowania i opieki nad dziećmi i młodzieżą, podnoszenia higieny i zdrowotności na wsi przez inicjowanie i współdziałanie w zakładaniu: dziecińców, pralni, piekarni, łaźni i innych punktów usługowych;

— szerzeniu wśród kobiet wiejskich kultury oraz oświaty ogólnej i zawodowej przez organizowanie kursów, odczytów, pokazów, konkursów i wycieczek.

Rozwój kół gospodyń wiejskich ma poważne znaczenie dla poprawy warunków socjalno-bytowych i podnoszenia poziomu kulturalnego ludności wiejskiej. Współpraca z tymi kołami może być w wielu przypadkach bardzo cenna dla opiekuna społecznego, który w tych kołach znajdzie oparcie w organizowaniu różnych form pomocy dla poszczególnych osób i rodzin, znajdujących się w trudnej sytuacji na terenie wsi.

ROZDZIAŁ TRZECI

POTRZEBY SPOŁECZNE I ICH ZASPOKAJANIE

I. OPIEKA NAD DZIECKIEM

1. POMOC DZIECKU W RODZINIE

Wśród wielu zadań, jakie stoją przed opiekunami społecznymi, najdonioślejszym jest pomoc dzieciom w rodzinach niepełnych oraz społecznie chorych.

W latach, kiedy nie było pomocy otwartej dla rodzin, jedynym sposobem poprawy losu dziecka było zabranie go do domu dziecka. Doświadczenia dowiodły, że ta pomoc jest niewystarczająca i często pociąga za sobą ujemne skutki. Dzieci wychowywane bez rodziny nie-rzadko obojętnieją uczuciowo. Odbija się również niekorzystnie na ich stosunku do społeczeństwa. Nawet w rodzinach o niskim poziomie kultury więź uczuciowa między moralnie i społecznie zdrowymi członkami rodziny nie zanika: jeżeli nawet dziecko boi się lub nienawidzi ojca pijaka, to tym żywiej jest związane z matką lub rodzeństwem. Nie należy więc, jeśli tylko jest to możliwe, zabierać dzieci z rodzin, a raczej pozostawić je w rodzinie, pomagając jej w wychowaniu dzieci, aby złe obyczaje rodziców nie udzielały się dzieciom.

W okresie niemowlęctwa

Dziecko do trzeciego roku życia bezwzględnie potrzebuje matki. Jeżeli w domu nie ma nikogo, kto by w czasie nieobecności matki zaopiekował się odpowiednio dzieckiem — dziecko winno być oddane do żłobka. Należy jednak pamiętać, że żłobki — nawet najlepsze — matki całkowicie nie zastąpią. Braki wypływające z konieczności pobytu dziecka w żłobku mogą rodzice wyrównać, utrzymując ze żłobkiem ścisły kontakt i poświęcając swój wolny czas możliwie całkowicie dziecku.

Rodzicom, których niemowlęta i małe dzieci nie korzystają ze żłobka, trzeba pomóc w ich wychowaniu w domu. Matka obarczona dużą liczbą dzieci, matka dorabiająca pracą chałupniczą nie ma czasu na spacery z dzieckiem. A niemowlę powinno spać na powietrzu ok. 4 godzin, nie tylko latem, ale i zimą. Jak można pomóc matce? Można np. zorganizować przy bloku czy zespole domów bezpieczne miejsce, gdzie matki mogą zostawić wózki ze śpiącymi dziećmi pod opieką jednej matki, która podjęła się kolejnego dyżuru. Będzie to korzyść podwójna, gdyż dzieci będą na powietrzu, a pozostałe matki (kolejno) uzyskają wolny czas na załatwianie swoich najpilniejszych spraw.

W okresie przedszkolnym

Dziecko w wieku przedszkolnym (3 do 7 lat) nie musi i nawet nie powinno obcować cały dzień z dorosłymi. Lgnie ono do rówieśników i najlepiej się rozwija w zabawie z nimi. W przedszkolu dobrze się czuje i matka spokojnie może powrócić do swojej pracy zawodowej wiedząc, że dziecko jest pod dobrą opieką. Często jednak przedszkoli jest za mało. Pomoc w tym zakresie może

się wyrażać w organizowaniu dziecięcych grup przedszkolnych pod opieką opiekunek-wychowawczyń płatnych przez rodziców.

Warunkiem zdrowia dla dziecka w każdym wieku jest przynajmniej kilkugodzinne przebywanie na świeżym powietrzu. Ma to ogromne znaczenie nie tylko dla zdrowia fizycznego, ale i dla zdrowia psychicznego dziecka. Przebywanie w ciasnym mieszkaniu, razem ze zmęczonymi i często wyczerpanymi nerwowo rodzicami, ujemnie wpływa na prawidłowy rozwój dziecka. Dlatego też staranie się o powstawanie gęsto rozsianych placów zabaw, oddzielnie dla dzieci małych, średnich i dzieci starszych, jest doniosłym zadaniem społecznym, a w akcjach tych opiekun społeczny może znaleźć pomoc w kołach TPD, Ligi Kobiet, gospodyń wiejskich, komitetach blokowych itp.

W wieku szkolnym

Sytuacja staje się dużo trudniejsza z chwilą pójścia dziecka do szkoły, w której pobyt dziecka trwa znacznie krócej, bo zaledwie jedną trzecią czasu spędzonego w przedszkolu. Jeśli na ogół dzieci dobrze znoszą przedszkole, w którym zostawia im się dużą swobodę ruchu i działania oraz zapewnia właściwy odpoczynek (po obiedzie dziecko leży i śpi), o tyle po kilku godzinach pobytu w klasie o surowej dyscyplinie dziecko 7—8-letnie jest znużone, wrywa się z murów szkolnych i dąży do odpoczynku w otoczeniu domowym. Ale w mieszkaniu nie zawsze jest odpowiednia atmosfera. Również w świetlicach szkolnych, mieszczących się często w nieodpowiednich lokalach i mających podobny system zajęć jak szkoła, nie zawsze dzieci czują się lepiej i znajdują prawdziwą pomoc dla dalszego rozwoju.

Dzieciom w wieku szkolnym należy stwarzać odpowiednie warunki do spędzania wolnego czasu poza szkołą w miejscu ich zamieszkania. Do tego celu służą place zabaw, ogrody jordanowskie, place sportowe, świetlice, kluby środowiskowe i międzyszkolne, czytelnie dziecięce oraz rozmaite formy zajęć prowadzonych w ramach organizacji dziecięcych i młodzieżowych jak ZHP, czy ZMS.

Rozwijanie turystyki i krajoznawstwa, organizowanie wycieczek, obozów wędrownych najpierw w najbliższej okolicy, a potem dalej, jest jak najbardziej wskazane. Bardzo istotną rolę w wychowaniu dzieci odgrywają biblioteki i czytelnie dziecięce, których działalność polega m. in. na budzeniu zainteresowań, tworzeniu potrzeb kulturalnych i w tym zakresie skutecznie zastępuje braki domu.

Tworzenie dzieciom szkolnym najróżnorodniejszych możliwości spędzania czasu wolnego poza szkołą jest troską nie tylko władz oświatowych, ale takich organizacji społecznych, jak Towarzystwo Przyjaciół Dzieci, Liga Kobiet, Towarzystwo Turystyki i Krajoznawstwa, Koła Gospodyń Wiejskich, oraz większych zakładów pracy i spółdzielczości. W tej sprawie należałoby w jak najszerszym zakresie wykorzystywać inicjatywę społeczną.

Rodziny niepełne

W szczególnie trudnym położeniu są dzieci z rodzin niepełnych — samotni ojcowie oraz matki (wdowy lub kobiety, które nie miały męża lub rozeszły się z nim), a także z rodzin „łatanych“ — z macochą lub ojczymem. Często poważne konflikty zaciemniają życie dziecka. Trudną jest również sytuacja rodziny, jeśli główny żywiciel staje się niezdolny do pracy z powodu

przewlekłej choroby. Rzetelnym i oddanym matkom oraz ojcom często jest potrzebna tylko pomoc materialna. Chcąc ulżyć matce, która w żaden sposób na utrzymanie całej rodziny zarobić nie mogła, zabierano nieraz jedno lub więcej dzieci do domu dziecka. Nie jest to rozwiązanie najlepsze, jak już wyżej wskazano. Czasem trzeba matce samotnej pomóc w znalezieniu pracy chałupniczej, zamiast najemnej poza domem, czasem wystarać się o rentę po ojcu dla dzieci i dla niej, czasem trzeba się uciec do sądu opiekuńczego, jeżeli ojciec, który rodzinę opuścił, w dalszym ciągu ją nęka i nie daje na utrzymanie dzieci.

Zdrowie przepracowanych matek samotnych zwykle jest mocno nadszarpnięte, dzieci też często są niedożywione, anemiczne, chore. Trzeba znaleźć nieraz możliwości wyjazdów na leczenie i rekonwalescencję, zatroszczyć się o pomoc lekarską w odpowiedniej przychodni, dopilnować leczenia, wyjazdu na kolonie, do prewentorium, domu zdrowia.

To samo dotyczy rodzin, w których jest przewlekła choroba (np. gruźlica). Trzeba stwierdzić w przychodni, w jakim stopniu jest to choroba niebezpieczna dla dzieci i odpowiednio postępować: albo dążyć do izolacji chorego, albo też do wzmocnienia odporności rodziny przez wyjazdy i pomoc w lepszym odżywianiu. Można nawet pomyśleć o przeniesieniu takiej rodziny do zdrowszej miejscowości.

W czasie choroby matki, jej wyjazdu do sanatorium itp., powstaje konieczność zaopiekowania się dziećmi. Organizować należy wtedy pomoc sąsiedzka, powierzyć dzieci rodzinie spokrewnionej albo też obcej, która przez okres choroby matki, za opłatą, będzie się dziećmi opiekowała. Wszelka pomoc dla rodzin w wychowaniu dzieci — przedszkole, świetlica, pomoc sąsiedz-

ka — należy się w pierwszym rzędzie rodzinom niepełnym. Jeżeli w takiej rodzinie lub rodzinie z macochą albo ojczymem, są dzieci trudne, należy nie zwlekając zasięgnąć porady we właściwej instytucji, przede wszystkim w poradni zdrowia psychicznego. Powstaje też coraz więcej poradni wychowawczych TPD, w których pracują specjaliści-psychologowie i pedagogowie. Bez porady fachowej instytucji nie należy organizować dla takich dzieci pomocy.

Nawet z rodzin żyjących na najniższym poziomie kulturalnym, gdzie wydaje się, że rodzice swoim dzieciom nie potrafią przekazać nic prócz własnych wypaczeń, nie powinno się pochopnie zabierać dzieci do zakładów. Zawsze lepiej ratować rodzinę, niż ją rozbić, choć to ostatnie jest często łatwiejsze. Czasem obecność dzieci jest tym bodźcem, który może dopomóc rodzicom do powrotu do normalnego życia.

2. DZIECI TRUDNE

Za dzieci trudne uważamy te dzieci, które sprawiają specjalne kłopoty wychowawcze rodzicom oraz wychowawczym placówkom, do których uczęszczają (przedszkole, szkoła, świetlica, ogród jordanowski itd.).

Zasadniczo opieką i pomocą dzieciom trudnym służą poradnie wychowawcze: główne i wojewódzkie poradnie zdrowia psychicznego, poradnie społeczno-wychowawcze prowadzone przez TPD oraz wszelkie inne poradnie wychowawcze, których liczba powoli wzrasta. Obecnie poradnie wychowawcze znajdują się w niewielu jeszcze miejscowościach i niewielkie tereny obejmują swym zasięgiem. Potrzebujący pomocy nie zawsze wiedzą o istnieniu poradni, która nie dociera do wszystkich zainteresowanych. Dlatego też opiekunowi

społecznemu jest niezbędna orientacja w tym zagadnieniu, aby wiedział jakie dzieci i dokąd kierować, gdy w swojej pracy natknie się na kłopoty wychowawcze rodziny.

Dzieci o niedostatecznych postępach w nauce

Rozpatrzmy najpierw rodzaj i charakter trudności, które sprawiają dzieci, uczęszczające do szkoły.

Najwięcej kłopotu sprawiają szkole dzieci, które nie osiągają pozytywnych wyników w nauce. Przy tym typie trudności konieczne jest ustalenie przyczyn tych złych postępów. Wczesne ich rozpoznanie i udzielona należyta pomoc i opieka wychowawcza zapobiec mogą częstym późniejszym wykolejeniom.

Jeśli szkoła podejrzewa, że przyczyną złych wyników w nauce jest upośledzenie umysłowe, to dziecko powinno być zgłoszone do komisji selekcyjnej. Komisja może stwierdzić stopień rozwoju umysłowego i w razie potrzeby skierować dziecko do szkoły specjalnej; jeśli takiej szkoły w pobliżu nie ma — dziecko winno być umieszczone w zakładzie specjalnym. W zasadzie zgłaszanie dzieci do komisji selekcyjnej i wszystkie sprawy z tym związane należą do szkoły oraz inspektora szkolnego, ale praktyka wykazuje, że często szkoły nie spełniają tego obowiązku z różnych przyczyn, co staje się trudną do wyrównania krzywdą dziecka i rodziny.

Zdarza się, że jest jednak niezbędna pomoc ze strony szkoły lub opiekuna społecznego w przekonaniu rodziców o potrzebie i korzyściach umieszczenia dziecka w odpowiednim zakładzie. Również nieraz potrzebna jest pomoc w kompletowaniu niezbędnych dokumentów.

Wiele przypadków niedostatecznych postępów ma swe źródło w złym stanie zdrowia dziecka. Każde dziecko, które źle się uczy, winno być szczegółowo zbadane przez lekarza. W zasadzie te sprawy należą do kompetencji szkoły, ale współpraca lekarza szkolnego z wychowawcami nie zawsze jest w praktyce realizowana. Dlatego też często potrzebna jest rodzinie pomoc osób rozumiejących znaczenie tej współpracy. Przeważająca większość dzieci o złych postępach w nauce — to dzieci żyjące w nieodpowiednich warunkach domowych: brak miejsca na odrabianie lekcji, nieregularny tryb dnia, ciasnota, hałas i niepokój w domu itd.

Zdarza się, że rozwój umysłowy dziecka jest normalny — nie występuje upośledzenie umysłowe, ale dziecko źle się uczy z powodu małych zdolności; wówczas niezbędne jest skierowanie do poradni, która może zastosować leczenie, podnoszące sprawność umysłową, zapewniając tym samym lepsze wyniki pracy szkolnej dziecka.

Do obowiązków wychowawcy należy też znajomość warunków domowych dziecka, jak również pomoc czy próby zapewnienia dziecku możliwości odrabiania lekcji oraz odpoczynku w warunkach odpowiednich (dobra świetlica). Nie zawsze jednak wychowawcy wykonują te obowiązki. Nie mając rozeznania w warunkach rodzinnych i możliwościach uczniów, stawiają oni wówczas wymagania, którym dzieci nie są w stanie sprostać. Staje się to przyczyną niepotrzebnych konfliktów.

Zwrócenie uwagi nauczyciela na warunki życia dziecka poza szkołą jest więc sprawą wielkiej wagi. Opiekun społeczny, który zna warunki domowe rodzin,

może tu odegrać ważną rolę i pomóc w usuwaniu przyczyn trudności szkolnych dziecka. Oczywiście im wcześniej przyczyny trudności w nauce zostaną odkryte i usunięte, tym mniejsze straty poniesie dziecko, rodzina, szkoła, a w konsekwencji społeczeństwo. Opiekun społeczny, wspólnie ze szkołą, może tu znaleźć liczne sposoby kompensowania złych warunków życia dziecka.

Dzieci źle wychowujące się w szkole

Wiele trudności sprawia również zachowanie dzieci niezgodne z regulaminem ucznia i zakłócające tok pracy szkolnej. Zachowanie takie świadczy o braku zdyscyplinowania (np. „przeszkadza na lekcji“, „rozmawia“, „bije się“ itp.). Przyczyny mogą być różne. Mogą one pochodzić z zaburzeń systemu nerwowego albo ze schorzeń; przyczyną może tu być również niewłaściwy tryb życia poza szkołą, nie pozwalający na wyładowanie energii, która znajduje ujście w wymienionych wyżej sposobach zachowania. Postępowanie w takich wypadkach winno być podobne, jak przy trudnościach w nauce: skierowanie do lekarza w celu wykrycia fizycznego lub psychicznego podłoża nadmiernej pobudliwości. Jeśli to podłoże nie zostanie stwierdzone, należy zanalizować warunki domowe ucznia i tam poszukać przyczyny trudności wychowawczych. Gdy okaże się, że nadruchliwość dziecka może mieć za przyczynę np. ciasnotę mieszkaniową, która zmusza dziecko do spokojnego zachowywania się przez cały czas pobytu w domu, trzeba poszukać sposobu, by dziecko mogło „wybiegać się“, np. skierować je do ogrodu jordanowskiego.

W zasadzie trudności, o których można sądzić, że są pochodzenia nerwicowego, świadczące o zachwianiu

równowagi systemu nerwowego, powinna rozpatrywać poradnia specjalistyczna (poradnia zdrowia psychicznego).

Trzecia grupa trudności — to zachowanie dzieci wynikające z zaniedbań wychowawczych: ordynarne odnoszenie się do dorosłych i kolegów, kłamstwo, chamstwo, brak kultury życia codziennego, braki w higienie itp. Zaniedbania te, nie zlikwidowane zawczasu, prowadzą do wykolejenia; zaczyna się często od palenia papierosów i picia piwa, wódki, od wagarów — dochodzi się do włóczęgostwa poprzez grupy koleżeńskie nie kontrolowane przez dorosłych — do band chuligańskich i przestępczych.

Tu ingerencja wychowawcza jest najtrudniejsza, gdyż zaniedbania mają swe źródło najczęściej, choć nie wyłącznie, w niskim poziomie kulturalnym i moralnym rodziny, a zmiany w tej dziedzinie pod wpływem działalności społecznej następują bardzo powoli, niemal niedostrzegalnie, a wymagają dużego nakładu sił i czasu. Ale tylko drogą przemiany środowiska rodzinnego z niekulturalnego i niemoralnego na bardziej kulturalne i moralne można zlikwidować podłoże, które sprzyja powstawaniu chuligaństwa i przestępczości.

Często przejawy zaniedbania wychowawczego spotyka się u dzieci, których dom nie jest na niskim poziomie, ale gdzie zła struktura rodziny (matka samotna lub rodzina wielodzietna) nie pozwala na właściwe zajęcie się dzieckiem, przez co dziecko zostaje wydane na wpływy ulicy i zdemoralizowanych kolegów.

Te przede wszystkim dzieci powinny znaleźć się dostatecznie wcześnie w ośrodkach zajęć atrakcyjnych i kulturalnych (plac zabaw, boiska i kluby sportowe, ogniska, czytelnie, świetlice), które potrafiłyby przezwyciężyć negatywne wpływy złego otoczenia — domu,

podwórza i ulicy. Samo istnienie w środowiskach tych placówek jeszcze nie wystarcza — trzeba je zbliżyć do najbardziej potrzebujących, skierowując do nich dzieci, dopilnowując, aby tam dotarły. Jeśli dany ośrodek nie skupi dzieci, nie przeważy wpływu ulicy, to pracę tę trzeba póty ulepszać, póki dzieci nie będą do tych ośrodków lgnęły i ulegały ich wpływom. Jest to niewątpliwie najlepsza droga zahamowania procesu wykolejania się dzieci.

Trudności wychowawcze w domu

Przedstawione trudności występują w pracy szkoły, a opiekun społeczny spotyka się z tymi dziećmi nieraz na terenie rodziny. Są jednak dzieci, które w szkole nie nastęrczają kłopotów, natomiast w domu zachowują się źle — są trudne na terenie rodzinnym. Nawet jeżeli nie ma w tej grupie dzieci źle się uczących, mogą występować wszystkie pozostałe trudności — poza ostatecznym wykojeniem oczywiście, które już z reguły znane jest szkole. Nadruchliwość, nadpobudliwość dziecka mogą być hamowane w szkole, a ujawniać się dopiero w domu; tak samo brak zdyscyplinowania, nieposłuszeństwo mogą występować np. tylko w domu.

Z tymi kłopotami należy się zwracać przede wszystkim do lekarza, aby wykluczyć podłoże chorobowe. Dopiero gdy wiemy, że dziecko jest zdrowe, należy szukać przyczyn w błędnym postępowaniu rodziców, w złych metodach wychowawczych domu. Trudności wychowawcze, które ujawniają się jedynie w domu, a nie występują w szkole — zdarzają się często w rodzinach o wyższym poziomie kulturalnym, ale gdzie rodzice nie posiadają należytego autorytetu. Rodzicom tym często pomocne mogą być pogadanki, wykłady lub po prostu książki o tematyce pedagogicznej, których

nie znali, czasem trzeba tylko dopomóc w trafieniu do tych źródeł wiedzy.

* * *

Na zakończenie trzeba jeszcze raz zaznaczyć, że ze wszystkimi poważnymi trudnościami wychowawczymi, występującymi zarówno na terenie szkoły, jak i domu, należy zwracać się do poradni wychowawczej, jeżeli taka poradnia działa na danym terenie.

Tam, gdzie brak poradni, opiekun społeczny działać winien na terenie placówek wychowawczych jako inicjator i instruktor, a przede wszystkim jako informator w sprawach związanych z opieką społeczną. Jako działacz społeczny współdziałając w powstawaniu w terenie urządzeń profilaktycznych, które zapobiegają powstawaniu wykolejeń, przeciwdziała on zaniedbaniom wychowawczym.

W zetknięciu ze sprawami dzieci trudnych niezbędne jest dążenie do powiązania wszystkich czynników, które mogą pomóc poszczególnemu dziecku i całości — a więc wiązać dom, szkołę i lekarza z poradnią, a jeśli nie ma poradni — to w każdym razie te trzy czynniki ze sobą.

Dzieci trudne poza szkołą

Prócz trudności wychowawczych wśród dzieci uczęszczających do szkoły, opiekun społeczny zetknie się ze sprawami o wiele poważniejszymi, a mianowicie z dziećmi, które nie wypełniają obowiązku szkolnego z różnych przyczyn. Będą w tej grupie dzieci wykolejone, które ze szkołą zupełnie zerwały — wałęsają się, należą do band. Przywrócenie tych dzieci szkole rzadko się udaje, raczej uratować je może umieszczenie w

zakładzie wychowawczym poprzez sąd dla nieletnich lub władze szkolne (referaty opieki nad dzieckiem). Wykrycie tych dzieci jest prawie niemożliwe dla szkoły, a bardzo trudne dla poradni — natomiast jest realne dla opiekuna społecznego, znającego środowisko przez odwiedzanie rodziny. Konieczne jest każdorazowe informowanie szkoły o takim wypadku i wciąganie jej w akcję ratowania dziecka przez nią „zgubionego“.

3. DZIECI CHORE

Wśród dzieci wymagających pomocy czy opieki ze strony społeczeństwa bardzo często spotykamy dzieci chore. Na wstępie dwa przykłady:

Któregoś dnia prasa podała wiadomość, że w jakiejś wiosce kilkunastoletni chłopiec chory fizycznie i umysłowo przywiązany był łańcuchem do stołu. Pogardzany, popychany, nienawidzony przez najbliższe otoczenie, uważany był za „darmozjadą“.

W szpitalu chirurgii kostno-stawowej przebywa 15-letnia dziewczynka, która wskutek wrodzonego kalectwa nie ma władzy w nogach (nigdy nie chodziła); władanie rękami jest u niej tak ograniczone, że nie może sama jeść, uczesać się, utrzymać książki, a o umiejętności pisania nie może być nawet mowy. Umysłowo rozwinięta normalnie. Do szkoły nigdy nie chodziła. Poza okresami pobytu w szpitalu przebywa w domu. Swoje wiadomości czerpie jedynie z rozmów, opowiadań, radia i książek, które czytają jej inni. Ze wzruszeniem i radością powiedziała: „Tatusi obiecał, że jak zarobi, kupi mi telewizor“. Wymienione przykłady ilustrują dwa krańcowe przypadki, w jakich żyje dziecko przewlekłe chore.

W życiu codziennym spotykamy jednak różne stany chorobowe i różne sytuacje dzieci chorych, nie zawsze tak okrutne, jak w przypadku chłopca przywiązanego łańcuchem, ale i nie zawsze takie, jak w przypadku dziewczynki, której ojciec — wydając ostatnie grosze zamierza kupić telewizor. W zależności od poziomu kulturalnego i warunków materialnych rodziny, dziecko chore czy kalekie otrzymuje opiekę i starania o możliwie najwłaściwszą organizację życia, po zabezpieczeniu przede wszystkim należytej opieki lekarskiej.

Wczesne bowiem rozpoznanie i leczenie choroby może uchronić dziecko od poważnych następstw i komplikacji stanu zdrowia czy nawet trwałego kalectwa. Wymaga to oczywiście wczesnego zgłoszenia dziecka do lekarza. W wielu rodzinach o niskiej kulturze i małym uświadomieniu, w biedniejszych środowiskach miejskich, a najczęściej na wsi, niezależnie nawet od warunków materialnych, sprawa ta nie jest właściwie doceniana i bardzo często dziecko zostaje przewiezione do lekarza w stanie nie rokującym już nadziei uratowania życia czy wyleczenia całkowitego.

Choroby przewlekłe — kalectwo dziecka

Ogólnie powiedzieć można, że pomoc musi być traktowana jak najbardziej indywidualnie, w zależności od potrzeb, które opiekun społeczny ustala w drodze szczegółowego wywiadu społecznego.

Oto najczęściej występujące potrzeby dziecka przewlekłe chorego.

Wymienimy dla przykładu: do domu, w którym leży chore dziecko, często trzeba skierować na 2—3 godziny dziennie lub raz na kilka dni kogoś, kto będzie

przebywał z dzieckiem w czasie, kiedy matka czy ojciec mają do załatwienia sprawy poza domem. Można zorganizować odwiedziny dzieci szkolnych, które opowiedzą choremu o tym, co się dzieje w szkole. Jeśli to jest możliwe, trzeba dziecku dostarczyć materiały (plastelina, kredki, wycinanki, robótki) do zajęć, które może wykonać samodzielnie lub w towarzystwie innych dzieci .

Dzieci mogą posłuchać razem interesującej audycji radiowej. Dziecku choremu stale przebywającemu w łóżku trzeba zorganizować dostarczenie ciekawych książek, które albo będzie czytać samo, albo będzie mu czytać ktoś inny. Rozwiązywanie zagadek, konkursów i inne ewentualne wspólne zajęcia wprowadzą w życie dziecka chorego wiele radości, a to niewątpliwie wpłynie dodatnio na jego samopoczucie.

W niektórych przypadkach należy zorganizować dziecku, w miarę możliwości, systematyczną naukę indywidualną. W ostatnich latach daje się zauważyć znaczny wzrost zachorowań na reumatyzm wśród dzieci. Reumatyzm nie leczony powoduje w większości przypadków w konsekwencji poważne schorzenia serca i innych narządów i niejednokrotnie czyni dziecko kaleką na całe życie. Tak jak i w innych przypadkach, wczesne zgłoszenie się do lekarza jest tu nieodzowne. Leczenie reumatyzmu często wymaga kuracji szpitalnej lub uzdrowiskowej.

Choroby zakaźne

Chorobami najczęściej spotykanymi u dzieci są: grypa, odra, błonica (difteryt), płonica (szkarlatyna), kszusiec (koklusz), świnka, reumatyzm, gruźlica, choroba Heine-Medina. Niektóre z nich już obecnie są

we wszystkich przypadkach zachorowań obowiązkowo leczone w szpitalu, szczególnie choroba Heine-Medina. Jeżeli dziecko przebywa w domu, należy je odizolować od innych dzieci, wszelkie odwiedziny z zewnątrz są wtedy wzbronione, wszystkie zalecenia lekarza i pielęgniarki powinny być najskrupulatniej przestrzegane.

Dla dzieci w zasadzie zdrowych, ale wychowujących się w środowisku gruźliczym, gdzie dziecko jest narażone na zarażenie się gruźlicą — przewidziane są prewentoria przeciwgruźnicze, a dla dzieci chorych na gruźlicę — sanatoria dziecięce, gdzie leczy się wszelkie postacie gruźlicy (np. gruźlicę płuc, gruźlicę kostno-stawową).

Choroba Heine-Medina powoduje bardzo często konieczność długotrwałego leczenia usprawniającego, rehabilitacyjnego, które ma na celu przywrócenie dziecku możliwie pełnej sprawności fizycznej. Leczenie usprawniające odbywa się w dziecięcych sanatoriach rehabilitacyjnych, położonych najczęściej w miejscowościach uzdrowiskowych, choć nie jest to warunkiem koniecznym.

Zwalczanie chorób zakaźnych wieku dziecięcego — to sprawa zdrowia społeczeństwa. Najskuteczniej przeciwdziałamy im poprzez masowe obowiązkowe szczepienia ochronne. Przed każdym szczepieniem dziecko badane jest przez lekarza i pielęgniarkę.

Właśnie dzięki prowadzonym od lat obowiązkowym szczepieniom ochronnym przeciwko ospie, nie spotykamy dziś dzieci „dziobatycho“, które choroba ta oszpecała na całe życie, nie mówiąc już o liczbie wypadków śmiertelnych.

Obecnie upowszechniamy masowe szczepienia przeciwko innym chorobom, jak koklusz, dyfteryt, odra,

choroba Heine-Medina i inne. Okresowe szczepienia ochronne przeciwko gruźlicy zmniejszyły znacznie zachorowalność na gruźlicę wśród dzieci (m. in. spadła znacznie liczba przypadków zapalenia opon mózgowych na tle gruźliczym). Dzięki akcji szczepień zmniejszyła się również zachorowalność na błonicę, a jeśli nawet mimo szczepienia przeciwko dyfterytowi, dziecko zachoruje — choroba ma przebieg znacznie łagodniejszy, nie grożący powikłaniami.

Nie omawiając w tym miejscu szczegółowo struktury organizacyjnej sieci placówek służby zdrowia, w których chore dziecko może otrzymać pomoc, opiekę czy radę lekarza i inne związane z tym świadczenia, wymienić trzeba kilka ogólnych informacji, z pewnością niezbędnych dla opiekuna społecznego. W zasięgu swego działania zetknie się on bowiem ze sprawami dziecka chorego i przydatna będzie znajomość ogólnych zasad zwalczania chorób wśród dzieci i zapobiegania im.

Zgodnie z obowiązującymi przepisami pracownicy ubezpieczeni i ich rodziny (a więc i dzieci) korzystają z bezpłatnych świadczeń zakładów leczniczych. W stosunku do nieubezpieczonych (i ich rodzin) obowiązuje odpłatność za korzystanie z zakładów i urzędzeń według ustalonego cennika opłat. Pamiętać przy tym trzeba, że w stosunku do osób w trudnej sytuacji materialnej stosowane są ulgi w opłatach, aż do całkowitego zwolnienia z opłat. Decyzje o ulgach lub zwolnieniu z opłat są wydawane na podstawie opinii instytucji administracyjnych i społecznych, jak komitet blokowy czy gromadzka rada narodowa, przy czym uwzględniać się będzie również, a może nawet przede wszystkim, opinię opiekuna społecznego, który najlepiej powinien znać warunki osób pozostających pod je-

go opieką. Jeżeli lekarz zdecyduje np., że konieczne jest leczenie w sanatorium, trzeba zmobilizować wszystkie środki umożliwiające ratowanie zdrowia dziecka.

W dziecięcych zakładach służby zdrowia, w których pobyt dziecka trwa dłużej, np. kilka miesięcy — obok leczenia prowadzi się regularne nauczanie. Czas wolny od zabiegów leczniczych dzieci spędzają na nauce i rozrywkach dostosowanych do możliwości wynikających ze stanu zdrowia. W tych zakładach personel pedagogiczny, nauczyciele i wychowawcy współpracują z lekarzami i pielęgniarkami.

Praktyka ostatnich lat wykazała, że nauczanie, zdobywanie wiadomości równocześnie z leczeniem odrywa myśli dziecka od nieszczęścia, jakim jest choroba, wpływa dodatnio na samopoczucie, przyspiesza wyniki leczenia i przynajmniej w pewnym stopniu wyrównuje różnice startu życiowego między dziećmi chorymi i zdrowymi.

I na koniec wreszcie przypomnienie, że zdrowie dziecka — mówiąc najogólniej — zależy od właściwie pojętej higieny życia dnia codziennego, która chroni zdrowie i zapobiega chorobom.

4. DZIECI NIEDOROZWIĘTE UMYSŁOWO

Dzieci niedorozwinięte umysłowo, które nie mogą pozostać w rodzinie, powinny być kierowane do odpowiednich zakładów, zależnie od stopnia niedorozwoju umysłowego oraz od ewentualnych dodatkowych schorzeń. Ostateczne decyzje należą do lekarza i psychologa.

A więc dzieci o najniższym stopniu niedorozwoju, jako zdolne do nauki w szkołach specjalnych, kwalifikują się do zakładów prowadzonych przez resort oświaty.

Do tych zakładów są też kierowane dzieci będące jednocześnie i kalekami.

Dzieci niedorozwinięte umysłowo, bez względu na stopień niedorozwoju, wymagające jednocześnie leczenia, w tym również dzieci epileptyczne, kierowane są do specjalnych zakładów prowadzonych przez resort zdrowia.

Dzieci głęboko niedorozwinięte

Dzieci głęboko niedorozwinięte umysłowo (w stopniu głębokiego imbecyilizmu i idiotyzmu) kwalifikują się do zakładów specjalnych prowadzonych przez resort pracy i opieki społecznej. Do zakładów tego typu mogą być kierowane dzieci i młodzież w wieku od 3 do 18 lat.

Rodzice lub opiekunowie, ubiegający się o umieszczenie dzieci w zakładzie specjalnym dla dzieci głęboko niedorozwiniętych umysłowo, składają podanie do wydziału zatrudnienia i spraw socjalnych prezydium powiatowej lub miejskiej rady narodowej. Skierowania do zakładów tego typu wydaje wydział zatrudnienia i spraw socjalnych na szczeblu wojewódzkim.

Tylko poradnie zdrowia psychicznego oraz szpitale psychiatryczne posiadające oddziały dziecięce kwalifikują pod względem lekarskim dzieci do zakładu.

Tryb kwalifikowania pod względem lekarskim reguluje odpowiednia instrukcja Ministrów: Zdrowia oraz Pracy i Opieki Społecznej z dnia 7 lutego 1958 r. (patrz załącznik 5). Kolejność kierowania do zakładów specjalnych dla dzieci głęboko niedorozwiniętych umysłowo regulują odpowiednie wytyczne MPiOS (patrz załącznik 10).

Na terenie kraju istnieją 64 zakłady specjalne dla dzieci głęboko niedorozwiniętych umysłowo, dysponujące 4187 miejscami.

5. DZIECI OSIEROCONE

Słowo „sierota“ dawniej oznaczało wyłącznie dziecko, którego oboje rodzice nie żyją, a „pólsierota“ — dziecko, które straciło jedno z rodziców.

Obecnie coraz powszechniej jest używane określenie „sierota społeczna“. Oznacza ono dziecko, które jest osierocone, mimo że rodzice jego żyją. Są to rodzice, którzy o dzieci swoje nie dbają, wyzyskują je, demoralizują, nie potrafią wychowywać, czy też nie mają po temu niezbędnych warunków.

U m i e s z c z e n i e w z a k ł a d z i e

Nad dziećmi osieroconymi, czy to z przyczyny śmierci rodziców, czy z powodu zaniedbania, niezaradności lub opuszczenia przez rodziców, roztacza opiekę państwo.

Całkowitą opiekę w domach małego dziecka, prowadzonych przez resort zdrowia, znajdują dzieci do 3 lat; dzieci zaś starsze (od 3 do 18 lat życia) mogą być umieszczane w domach dziecka, domach młodzieżowych, zakładach wychowawczych (dla dzieci moralnie zagrożonych) prowadzonych przez resort oświaty.

Po wojnie w zakładach tych przebywały głównie dzieci, których rodzice nie żyli lub zginęli. Obecnie małeje w nich liczba takich sierot, wzrasta natomiast niepokojąco liczba „sierot społecznych“.

Są to przeważnie dzieci rodziców, którym sądy opiekuńcze musiały odebrać lub ograniczyć władzę rodzicielską, zaś same dzieci, wskutek braku opieki ze strony osób zobowiązanych lub krewnych, musiano umieścić w domach dziecka lub innych zakładach.

Wiele dzieci kierują sądy dla nieletnich do domów dziecka. Są to dzieci najbardziej dotknięte przez los, bo przez rodziców głodzone lub maltretowane, zmuszane często do żebractwa, kradzieży a nawet nierządu, niszczone fizycznie i moralnie. Jeżeli już nie ma innego wyjścia, dzieci te powinny być zabrane od rodziców i umieszczone w placówkach opiekuńczo-wychowawczych. Współpraca opiekuna społecznego z sądem opiekuńczym i inspektoratem oświaty pozwala często znaleźć lepsze wyjście, może zapobiec nawet niepożądanym dla dzieci przeżyciom. W porę bowiem uchwycone sprawy złego odnoszenia się rodziców do dzieci, wpływ opinii sąsiadów, częsta kontrola mogą doprowadzić do zmiany postępowania rodziców.

Opiekun, znając dobrze stosunki rodzinne, może wystąpić z wnioskiem do sądu opiekuńczego np. o odseparowanie od dzieci złego ojca, a pozostawienie ich matce; której wtedy trzeba często tylko pomóc materialnie.

Pozostawienie dziecka w rodzinie

Dokładne poznanie sytuacji dziecka, stosunków rodzinnych i sąsiedzkich — może dużo pomóc sądowi opiekuńczemu w wydaniu najwłaściwszej pod względem społecznym decyzji. Rozwiązywanie bowiem bardzo drastycznych spraw tylko przez umieszczenie dziecka w zakładzie nie zawsze daje pożądane rezultaty wychowawcze.

Podobnie, nie zawsze dziecko, któremu zmarli rodzice, musi być umieszczone w domu dziecka. Jeżeli np. żyją dziadkowie zdolni do sprawowania nad nim opieki, a prawem do tego zobowiązani, jeśli pozostali bracia czy siostry zmarłej matki lub ojca, to krewni ci mogą skuteczną opieką otoczyć dziecko osierocone.

Bowiem dziecko takie mniej tragicznie odczuje brak rodziców, jeżeli pozostanie w dawnym swoim środowisku, albo jeżeli znajdzie schronienie w swojej rodzinie lub w rodzinie obcej, ale zaprzyjaźnionej ze zmarłymi rodzicami.

Należy jednak zapewnić opiekę nad takim dzieckiem i jeśli zajdzie tego potrzeba — pomóc materialnie w zaspokojeniu jego niezbędnych potrzeb życiowych (książki, odzież), starając się o nie w inspektoracie oświaty, wydziale zatrudnienia i spraw socjalnych rady narodowej lub w organizacjach społecznych.

Natomiast należy umieścić sierotę w placówce opiekuńczo-wychowawczej, jeśli dziecko osierocone przebywając u swej dalszej rodziny (dziadkowie, stryjkowie, wujkowie i ciotki) lub w rodzinie obcej jest o wiele gorzej traktowane, niż własne dzieci w tych rodzinach, wykorzystywane do pracy i posług przekraczających jego siły i hamujących jego rozwój fizyczny i umysłowy, niedożywiane, obdarte, opuszczone, bez poczucia bezpieczeństwa, nie uczęszczające do szkoły. Odebranie takiej rodzinie dziecka jest wskazane nawet w takim przypadku, gdy dziecko subiektywnie (np. z powodu zahamowanego rozwoju umysłowego lub niedorozwoju) nie odczuwa w pełni swej krzywdy.

Rodzinom zaś, które mają do dzieci dobry stosunek, ale z rozmaitych powodów nie potrafią zapewnić im przez dłuższy okres czasu zaspokojenia niezbędnych potrzeb życiowych (jak np. odpowiedniego żywienia, odzieży, bielizny, obuwia, pomieszczenia ze światłem i opałem, warunków higienicznych), należy pomóc w zaspokojeniu tych potrzeb, korzystając z rozmaitych dostępnych źródeł państwowych i społecznych (wydziały zatrudnienia i spraw socjalnych rad narodowych, komitety pomocy społecznej i inne organizacje społeczne).

Wola rodziców czy dobro dziecka

Jeżeli wszelka pomoc udzielana rodzinie źle odnoszącej się do dzieci nie odnosi skutku, a dzieci nadal są zaniedbane lub demoralizowane przez zły przykład, nie uczęszczają do szkoły, są zahamowane w rozwoju czy przesładowane — to bezwzględnie należy przerwać to pasmo krzywd i umieścić takie dzieci w placówkach opiekuńczo-wychowawczych lub w rodzinach zastępczych, mimo możliwego oporu rodziców.

Opór taki może płynąć z braku świadomości zła, jakie wyrządza się dziecku. Zdarza się np., że prostytutka, uprawiająca w obecności dzieci swój proceder, kocha je bardzo i jest przez nie kochana.

To samo dotyczy dzieci rodziców dobrych i dbałych, ale niezaradnych życiowo lub lekkomyślnych, rodziców-alkoholików, rodziców-psychopatów oraz rodziców chorych, zniechęconych, niezdolnych przez dłuższy okres czasu lub trwale do zabezpieczenia dzieciom warunków normalnego rozwoju.

We wszystkich przypadkach wątpliwych, kiedy wahamy się, czy można rodzicom odebrać dziec-

ko, należy uczynić wszystko, aby rodzinie przyjść z pomocą w spełnianiu obowiązków w stosunku do swych dzieci. Jeżeli jednak usilne starania w tym kierunku nie odniosą skutku, interes dziecka należy postawić na pierwszym planie i umieścić je w placówce opiekuńczo-wychowawczej nawet wbrew woli rodziców, uciekając się w tym ostatnim przypadku do pomocy sądu opiekuńczego, do którego należy zgłosić odpowiedni wniosek.

Jak kierować dziećmi do zakładów?

Kwalifikowanie i selekcja dzieci do odpowiednich placówek opiekuńczo-wychowawczych opierają się na szczegółowym badaniu i orzeczeniu lekarzy pediatrów, a w przypadkach koniecznych — na kompleksowym badaniu poradni specjalistycznych oraz na wywiadzie środowiskowym.

Do wyników tych badań dołączyć należy niezbędne dokumenty urzędowe, jak metryki urodzenia dzieci, akty zgonu rodziców i zaświadczenia o stanie majątkowym rodziców oraz osób, obowiązanych do świadczeń na rzecz dzieci (dziadkowie ze strony ojca i matki), świadectwa szkolne, orzeczenia sądów opiekuńczych.

W jaki sposób należy przeprowadzać formalności związane z umieszczeniem dziecka w placówce opiekuńczo-wychowawczej, można się szczegółowo poinformować w każdym inspektoracie oświaty.

Ponieważ liczne doświadczenia wykazały, że rodzice dość szybko odzwyczajają się od sprawowania opieki nad swoimi dziećmi, gdy są od nich oddzieleni, należy przy kierowaniu dzieci do placówek opiekuńczo-wychowawczych starać się o umieszczenie dzieci w zakładach położonych najbliższej miejsca zamieszkania rodziców. Ułatwi to rodzicom stały kontakt

z dziećmi i nie będzie wyobcowywać dzieci z domu i środowiska. Placówki opiekuńczo-wychowawcze powinny również utrzymywać stały kontakt z rodzicami i krewnymi dzieci oraz ułatwiać dzieciom stałą korespondencję z ich rodziną. Wyjątkiem od tej zasady mogą być jedynie przypadki, w których sądy opiekuńcze ze względu na dobro dziecka wydadzą odmienne zalecenia. Dla sierot naturalnych należy ustalać opiekunów prawnych, którzy mogliby chociaż częściowo zastąpić dzieciom rodziny i stanowić dla nich oparcie w trudnych okresach życia.

6. DZIECI W RODZINACH OBCYCH

Niejednokrotnie obserwuje się wśród dorosłych obojętność i brak odpowiedzialności za los własnego dziecka oraz słabe wrażliwość na krzywdę cudzego dziecka. Jednak nie mało jest też ludzi uczciwych, a osamotnionych (np. bezdzietnych lub których dzieci dorosły) i nieźle zarabiających, które tęsknią za dzieckiem i cierpią z powodu pustki i bezcelowości swego życia. Powiązanie tych ludzi z dziećmi, które utraciły własne rodziny, może dać istotne wartości społeczne: zwiększy się odpowiedzialność społeczeństwa za krzywdę i los dzieci, wytworzy się aktywny stosunek do spraw każdego dziecka (nie tylko własnego), podniesie się stopień świadomości i kultury społeczeństwa w dziedzinie wychowania młodego pokolenia. Dziecko zaś zamiast zdemoralizowanej czy utraconej rodziny, może znaleźć w ten sposób wartościowy społecznie i wychowawczo nowy dom rodzinny.

Przysposobienie (adoptacja) dziecka — dziecko w nowej rodzinie

Najczęściej rodziny bezdzietne pragnące dziecka chcą przyjąć cudze dziecko jako „własne“, tj. przysposobić je (adoptować). Takich rodzin jest w Polsce bardzo dużo. Niestety, mogą tu być zaspokojone pragnienia tylko bardzo nielicznych, ponieważ dzieci kwalifikujących się do przysposobienia, czyli adoptacji jest stosunkowo niewiele.

Według bowiem naszego prawa przysposobić można tylko dziecko, które nie pozostaje pod władzą rodzicielską, tzn. takie dziecko, którego rodzice umarli lub zostali pozbawieni przez sąd władzy rodzicielskiej. Ta druga ewentualność w praktyce wchodzi bardzo rzadko w rachubę. Orzeczenie sądu pozbawiającego rodziców władzy rodzicielskiej może być zawsze uchylone, jeżeli sąd dojdzie do przeświadczenia, iż warunki i atmosfera w domu tak się zmieniły, że dziecko może już bez szkody dla swego rozwoju wrócić do rodziny. Dlatego sąd rzadko wyraża zgodę na przysposobienie dziecka, które ma jedno lub dwoje rodziców. Nie decydują się też na to przybrani rodzice, ponieważ zawsze istnieje możliwość, że prawdziwi rodzice upomną się o swoje prawa do dziecka.

Jeżeli jednak sąd orzekł już przysposobienie, to tym samym wyłącza władzę dotychczasowych rodziców i wszelkie ich próby odebrania dziecka są kwalifikowane jako przestępstwo i karane więzieniem do lat 3 (art. 199 K.K.). Przysposobione mogą więc być w zasadzie tylko sieroty pełne, tj. dzieci, których oboje rodzice nie żyją. Wobec coraz mniejszej liczby

sierot naturalnych, i stosunkowo większej liczby sierot społecznych, których rodzice nie zawsze pozbawieni są praw rodzicielskich, szanse uzyskania przez rodziny obce dziecka do adopcji są coraz mniejsze (tym bardziej, że nie każda sierota nadaje się do adopcji z powodu np. choroby, obciążenia dziedzicznego, wieku itp.). Mimo że zakłady wychowawcze starają się przygotować jak najwięcej dzieci do adopcji — wiele rodzin odchodzi z niczym.

Sprawę tę można próbować rozwiązać przez powierzenie wychowania sierot społecznych, o które nie troszczą się rodzice — odpowiednim rodzinom obcym lub spokrewnionym. I tutaj właśnie bardzo cenna może być pomoc opiekuna społecznego. Dziecko musi trafić w dobre ręce, zyskać nową, dobrą rodzinę i być w miarę możliwości chronione wraz z nową rodziną przed niepożądanymi kontaktami z dawną rodziną. Ze względów wychowawczych kontakty muszą być takie, aby zapewniały dobro dziecka. Powierzenie dzieci rodzinom obcym nie może odbywać się bez kontroli społecznej i opieki prawnej, ponieważ stwarzałoby to pole do różnych nadużyć. Zdarzają się czasem fakty handlowania dziećmi, przekazywania ich sobie w celach korzyści (np. jako siły roboczej), majątkowych (np. dla zawładnięcia majątkiem sieroty) lub wybitnie przestępczych (np. w celu nierządu).

Aby uchronić dziecko pozbawione rodziny własnej od ponownych przykrych przeżyć, powierzenie go nowej rodzinie powinno się odbywać w sposób jak najbardziej zabezpieczający jego interesy. Prawo nasze mówi, że każde dziecko osierocone lub takie, którego rodziców pozbawiono władzy rodzicielskiej, musi mieć opiekuna prawnego. Jest to osoba, która na podstawie orzeczenia sądu i wydanej przez sąd legitymacji będzie

reprezentowała interesy dziecka, tak jak to czynią rodzice posiadający władzę rodzicielską. Bez względu na to, czy dziecko osierocone zostaje skierowane do zakładu, czy powierzone rodzinie opiekuńczej na wychowanie, powinno mieć ustalonego sędownie opiekuna prawnego. Opiekunem prawnym może zostać osoba, która przyjmuje dziecko do siebie na wychowanie, ale jest to raczej niewskazane. Słuszne jest natomiast, aby dziecko, które po śmierci swych rodziców lub opuszczeniu przez nich dziecka pozostaje u swych krewnych czy znajomych, miało za opiekuna prawnego osobę poważną, cieszącą się autorytetem, która niezależnie od opiekunów faktycznych czuwa nad nim i decyduje wspólnie z sądem opiekuńczym o jego losie. Jest to jednocześnie kontrola nad rodziną, która wychowuje obce lub spokrewnione dziecko. Dobrze sprawowana kontrola pozwala na uniknięcie wielu błędów i przeszkadza ewentualnym krzywdom, które mogą spotkać dziecko w rodzinie, kierującej się przy przyjmowaniu dziecka nie miłością czy przywiązaniem, lecz interesem własnym.

Dziecko osierocone (naturalnie i społecznie) powierzone przez zakład wychowawczy, w którym przebywa (dom dziecka, zakład wychowawczy), rodzinom obcym na wychowanie lub w celach adopcji — również powinno mieć opiekuna prawnego, bez którego zgody nie mogą być decydowane losy dziecka. Opiekun ten, jako ustawowy reprezentant, troszczy się o dobro dziecka i sprawuje kontrolę nad rodziną, której dziecko powierzono. Rola jego kończy się wraz z adopcją, dziecko bowiem zyskuje nową rodzinę, a przybrani rodzice pełnią władzę rodzicielską i obowiązki, których mogą się zrzec tylko w wyjątkowych okolicznościach (w drodze rozwiązania aktu przysposobie-

nia). W zasadzie obowiązki te ciążyą na nich nawet wówczas, gdy sąd pozbawi ich władzy rodzicielskiej w wyniku rażącego zaniedbań przy ich wykonywaniu, tak jak to czyni wobec rodziców naturalnych.

Wychowanie w rodzinie obcej

W przypadku powierzenia dziecka rodzinie obcej tylko na wychowanie — działalność opiekuna prawnego nie ustaje, lecz przeciwnie — staje się niezbędną i powinna być kontynuowana aż do prawnej pełnoletności lub usamodzielnienia życiowego wychowanka.

Chcąc umożliwić umieszczenie dzieci w rodzinach obcych — Ministerstwo Zdrowia wprowadziło w 1958 r. eksperymentalnie instytucję rodzin opiekuńczych, którym powierzono wychowanie dzieci opuszczonych (w wieku do 3 lat), na określony umową przeciąg czasu, za opłatą stanowiącą równowartość kosztu utrzymania dziecka. *)

Analogicznie Ministerstwo Oświaty przystąpiło w 1959 r. do umieszczania w rodzinach opiekuńczych dzieci w wieku od 3—18 lat. W zależności od warunków materialnych rodziny przyjmującej obce dziecko na wychowanie, przewiduje się różną wysokość opłat. W wielu jednak przypadkach nie będzie to konieczne, ponieważ dotychczasowa praktyka wykazuje, że wiele rodzin przyjmuje na wychowanie dzieci za pośrednictwem sądu bez jakichkolwiek ekwiwalentów ze strony państwa.

Aby akcja umieszczania dzieci w rodzinach obcych dała dobre wyniki i mogła się rozszerzać, musi być

*) Zasady powierzenia dzieci rodzinom opiekuńczym są zawarte w instrukcji nr 51/58 Min. Zdrowia z dnia 27.IX.1958 r. (Dz. U. Min. Zdrowia Nr 19).

oparta na dobrym rozeznaniu warunków życia i postawy moralnej rodzin, którym chcemy powierzyć dzieci. Powinien też być utrzymany z tymi rodzinami i z dziećmi przebywającymi u nich na wychowaniu jak najlepszy i najserdeczniejszy kontakt. Brak takiego stałego kontaktu może przyczynić się do nadużyć ze strony nieuczciwych ludzi i wypaczenia słusznej idei. Kontakt ten powinien być utrzymywany zarówno przez czynniki społeczne, jak i przez organy administracji, prawnie do tego celu powołane.

7. OBOWIĄZKI PRAWNE RODZICÓW WOBEC DZIECI

Dość często spotykamy się z faktami niewłaściwego zachowania się rodziców w stosunku do własnych dzieci. Wyraża się to czasem w formach bardzo drastycznych — jak np. bicie, znęcanie się moralne, nawet grożenie w stanie nietrzeźwym zabiciem dziecka itp. Istnieją jednak również wykroczenia mniej drastyczne, jak np. obciążanie dziecka nadmierną pracą w domu, uniemożliwianie odrabiania lekcji, pozostawianie dziecka na dłużej bez żadnej opieki. Bardzo źle jest wówczas, gdy występuje stosowanie szczególnie ostrych i niewłaściwych kar za drobne przewinienia, pozbawianie dziecka „za karę“ posiłków, rozrywek, odmawianie mu odpowiedniej odzieży, zaniedbywanie opieki higieniczno-lekarskiej.

Pokutuje u nas jeszcze ciągle pogląd, że wychowanie dziecka jest sprawą prywatną rodziców, że wychowywać mogą oni tak, jak sobie tego życzą, słowem — że dziecko — to prywatna własność rodziców, z którą mogą oni postępować według swego własnego uznania.

Wychowanie dziecka nie jest jednak pozostawione swobodnemu uznaniu rodziców; takie ich postępowanie,

które przynosi szkodę dziecku, a tym samym i społeczeństwu, musi być korygowane przez państwo.

A więc stosunek rodziców do dziecka, sposób wychowywania dziecka, sposób wykonywania wobec dziecka uprawnień, wynikających ze stanowiska władzy rodzicielskiej — to nie jest sprawa prywatna i za niewłaściwe wykonywanie tych obowiązków wobec dziecka organy władzy państwowej mogą stosować różne sankcje, aż do kary pozbawienia wolności lub odebrania dziecka rodzicom.

Sprawy te są uregulowane określonymi przepisami, a za złamanie tych przepisów grożą, jak widzimy, kary i to czasem bardzo poważne.

Prawo rodzinne

Przepisy regulujące obowiązki wychowawcze rodziców wobec dzieci — to cały osobny dział prawa (prawo rodzinne), który stanowi o rodzinie, o stosunkach między małżonkami, między rodzicami i dziećmi, o władzy rodzicielskiej, o sposobie jej wykonywania i o możliwości ingerencji osób i urzędów, w przypadku gdy wszystkie te stosunki nie układają się prawidłowo — zgodnie z dobrem społecznym.

Zasadnicze normy regulujące stosunki w rodzinie i przewidujące postępowanie w przypadku, gdy stosunki te kolidują z etyką społeczną i prawnie określonymi zasadami — zawiera Kodeks Rodzinny*). Artykuł 35 Kodeksu Rodzinnego określa najogólniej, jakie są obowiązki rodziców wobec dzieci. Według tego przepisu: „Rodzice sprawują opiekę nad osobą i majątkiem dziecka. Obowiązani są troszczyć się o fizyczny i duchowy rozwój dziecka; powinni starać się o jego utrzymanie

*) Dziennik Ustaw z 1950 r., Nr 43.

i wychowanie tak, aby było przygotowane należycie do pracy dla dobra społeczeństwa, odpowiednio do swych uzdolnień“.

Jak gdyby uzupełnieniem i rozwinięciem przytoczonego tu przepisu, jest art. 54 Kodeksu Rodzinnego, który bardziej szczegółowo określa pojęcie władzy rodzicielskiej i mówi, że: „władza rodzicielska obejmuje w szczególności prawo i obowiązek rodziców kierowania dziećmi, reprezentowania ich i zarządzania ich majątkiem. Powinna być wykonywana tak, jak tego wymaga dobro dziecka i interes społeczeństwa“.

S ą d o p i e k u ń c z y

Należy również podkreślić, że nad rodzicami istnieje władza, powołana do oceny ich czynów i orzekania, czy postępowanie rodziców wobec dziecka jest zgodne z jego dobrem, czy też nie. Może się przecież zdarzyć (i ma to często miejsce), że rodzice katujący dzieci, namawiający je do popełniania przestępstw, do podejmowania się prac przekraczających ich siły fizyczne, zechcą twierdzić, że to jest właśnie zgodne z dobrem dziecka i że ich ocena jest tu decydująca, bo dziecko jest ich.

Dlatego też w ustawie o postępowaniu niespornym w sprawach rodzinnych (art. 1) ustalone zostało, że władzą opiekuńczą jest sąd. Dalsze artykuły tej ustawy mówią o tym, że sąd działa z urzędu — wystarczy zawiadomić, że powstała sytuacja wymagająca wkroczenia sądu. Zawiadomić sąd — według tych przepisów — powinna każda osoba, której znane są zdarzenia, dające podstawę sądowi do wkroczenia w stosunki rodzinne lub opiekuńcze. Obowiązek ten musi być wykonywany, w przeciwnym bowiem razie, jeśli sąd ustali, że obowiązek taki został zaniedbany przez kogoś, kto

znał okoliczności złego wychowania dziecka i nie zawiadomił o tym właściwych władz — sąd może skazać taką osobę na grzywnę.

Dotyczy to wszelkich przypadków nadużywania władzy rodzicielskiej, wykonywania jej niezgodnie z ustawą — a tym samym z dobrem dziecka, a także okoliczności, z których wynika niemożność sprawowania przez rodziców opieki nad dzieckiem (np. choroba psychiczna rodziców, długoletnie więzienie itp.). Oczywiście sąd musi też być powiadomiony o każdym przypadku sieroctwa, a to w celu ustanowienia opieki nad dzieckiem.

O b o w i ą z k i r o d z i c ó w

Do często spotykanych zaniedbań (zwłaszcza ze strony ojców) należy lekceważenie obowiązku utrzymywania dzieci. Obowiązek ten jest wyraźnie wymieniony w art. 39 Kodeksu Rodzinnego. Z artykułu tego wynika, że: „oboje rodzice ponoszą ciężary związane z utrzymaniem i wychowaniem dziecka“. Zostało jednak również powiedziane, że: „zadośćuczynienie temu obowiązkowi może polegać także w całości lub w części na osobistych staraniach o wychowanie dziecka“, a wówczas obowiązek zabezpieczenia materialnego spada całkowicie na drugie z rodziców. Artykuł ten mówi, że „obowiązek utrzymania dziecka spoczywa na rodzicach, dopóki dziecko nie będzie w stanie utrzymać się samodzielnie“, a więc nawet wtedy, gdy dziecko w związku z ukończeniem 18 lat i uzyskaniem pełnoletności nie podlega już w zasadzie władzy rodzicielskiej.

Należy tu podkreślić, że obowiązek utrzymania dziecka ciąży na rodzicach niezależnie od tego, czy są oni związani węzłem małżeńskim, czy też nie — i trwa niezależnie od tego, czy rodzice sprawują pełnię władzy

rodzicielskiej nad dzieckiem, czy też są w sprawowaniu tej władzy ograniczeni przez władzę opiekuńczą, tj. sąd, czy wreszcie przez tenże sąd zostali całkowicie tej władzy pozbawieni za poważne uchybienia w wykonywaniu obowiązków wobec dziecka. Obowiązek materialnych świadczeń wobec dziecka spoczywa na rodzicach niezależnie od tego, czy dziecko wychowuje się u nich w domu, czy też przebywa u kogoś trzeciego lub w zakładzie opiekuńczym, i zawsze ta osoba trzecia lub zakład będzie miał prawo sądowego domagania się zwrotu kosztów poniesionych w związku z utrzymaniem i wychowaniem dziecka.

Ograniczenie oraz pozbawienie władzy rodzicielskiej

Jednakże prawo nie tylko przewiduje takie obowiązki, ale zapewnia też ich wykonanie. Jeśli matka czy ojciec lub oboje rodzice nie chcą we właściwy sposób wychowywać dzieci bądź krzywdzą je, prawo przewidziało możliwość izolowania dziecka od nich. Sprawy te reguluje prawo rodzinne w artykułach 60 i 61 Kodeksu Rodzinnego, które mówią o poddaniu rodziców dziecka ograniczeniom w sprawowaniu władzy rodzicielskiej, a w przypadku stwierdzenia poważniejszych zaniedbań, groźnych dla przyszłego rozwoju dziecka — przewidują nawet pozbawienie takich rodziców całkowicie prawa wykonywania władzy rodzicielskiej.

Różnica między tymi dwiema formami sankcji sądowej polega na tym, że w przypadku ograniczenia władzy rodziców zachowują oni jednak pewien wpływ na dalsze losy dziecka, wychowują je dalej, ale już pod nadzorem sądu. Sąd może ograniczyć swój nadzór tylko do żądania składania przez rodziców sprawozdań

ze sprawowania opieki. W przypadkach poważniejszych zaś sąd może nakazać umieszczenie dziecka u osoby trzeciej, nawet obcej, a może także polecić umieszczenie dziecka w zakładzie opiekuńczym.

W przypadku jednak pozbawienia rodziców władzy rodzicielskiej sąd musi również powierzyć opiekę nad dzieckiem opiekunowi prawnemu, który od chwili złożenia odpowiedniego przyrzeczenia wobec sądu i otrzymania równocześnie odpowiedniego zaświadczenia — sprawuje pieczę nad osobą i majątkiem dziecka, zamiast pozbawionych tych uprawnień rodziców.

Jeśli rodzice dopuścili się wręcz przestępstw wobec dzieci (głodzenie, maltretowanie, nakłanianie do nierzędu, namawianie do popełniania przestępstw itp.), wówczas organy prokuratorskie obowiązane są wnieść oskarżenie do sądu i sprawa toczyć się będzie nie przed władzą opiekuńczą, ale przed sądem karnym.

Jak wynika z powyższych uwag, na straży dobra dziecka i interesu społecznego stoi szereg przepisów prawnych.

Zmiany orzeczenia sądowego

Nie należy jednak z tego wyciągać wniosków, że o każdej dostrzeżonej niewłaściwości postępowania rodziców wobec dziecka należy zawiadomić sąd, jako władzę opiekuńczą. Przede wszystkim należy dołożyć starań, aby wpłynąć na zmianę stosunku rodziców wobec dzieci.

Jeśli już zajdzie konieczność korzystania z pomocy sądu — nie wolno zapominać o tym, że wszelkie orze-

czenia sądu mogą być przezeń uchylone. Nowe orzeczenie przywracające władzę rodzicielską może być jednak wydane tylko w wyniku rozprawy, na której sąd stwierdzi zmianę stosunków w danej rodzinie i uzna za wskazane uchylić poprzednie orzeczenie.

Dążenie do uzyskiwania takiej pozytywnej zmiany, uzmysławianie rodzicom krzywdy, jaką wyrządzali dziecku swym postępowaniem, nakłanianie ich do trwałej zmiany postępowania w stosunku do dzieci — to zadanie zarówno organizacji społecznych i opiekunów społecznych, jak i innych komórek powołanych do opieki nad rodziną.

Dziecko rodziców rozwiedzionych

Zagadnieniem wymagającym wyjaśnienia jest również sytuacja dziecka rodziców rozwiedzionych. Sąd orzekający rozwód ma obowiązek wypowiedzieć się także co do stosunków majątkowych i osobistych dziecka i w związku z tym powierzyć wykonywanie opieki nad dziećmi rozwiedzonego małżeństwa jednemu z małżonków, co nie jest jednak równoznaczne z pozbawieniem drugiego władzy rodzicielskiej. W wyjątkowych przypadkach sąd ten może pozbawić władzy oboje rodziców, a dziecko umieścić w zakładzie. Jest to jedyny przypadek, gdy ograniczenie lub pozbawienie władzy rodzicielskiej może być orzeczone przez inny sąd, niż ten, który działa jako władza opiekuńcza. Jeśli takiego orzeczenia nie będzie, sąd musi w wyroku rozwodowym określić sposób i zakres kontaktowania się z dziećmi tego z rodziców, któremu nie powierzyl sprawowania opieki nad dziećmi.

II. OPIEKA NAD MŁODZIEŻĄ

W dziale tym omówione zostały kolejno sprawy: zatrudnienia i ochrony pracy pracowników młodocianych, poradnictwa w wyborze zawodu, usamodzielniania wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych, dalej sprawy młodzieży moralnie zagrożonej. Omówiono również zagadnienie przestępstw w stosunku do nieletnich (młodocianych i dzieci).

1. ZATRUDNIENIE I OCHRONA PRACY MŁODOCIANYCH

Jednym z podstawowych zagadnień, jeżeli chodzi o młodocianych jest zapewnienie im zawodu i odpowiedniej pracy. Zasadniczym aktem prawnym, regulującym sprawy nauki zawodowej i zatrudniania pracowników młodocianych jest ustawa z 2 lipca 1958 r. o nauce zawodu, przyuczaniu do określonej pracy i warunkach zatrudniania młodocianych oraz o wstępnym stażu pracy.*)

W rozumieniu tej ustawy, młodocianymi są osoby, które ukończyły 14 lat, a nie przekroczyły 18 lat życia.

Młodociani mogą być zatrudniani przez zakłady pracy w zasadzie dopiero po ukończeniu, 7 klas szkoły podstawowej, tylko w celu:

- 1) nauki zawodu,
- 2) przyuczenia do określonej pracy, lub
- 3) odbycia wstępnego stażu pracy.

Zatrudnianiem młodocianych zajmują się wydziały zatrudnienia i spraw socjalnych właściwych prezydiów rad narodowych, do których zakłady pracy obowiązane są zgłaszać wszystkie wolne miejsca pracy dla młodocianych.

*) Dziennik Ustaw z 1958 r., Nr 45, poz. 226.

W przypadku niemożności zatrudnienia młodocianego w miejscu jego zamieszkania, wymienione wydziały udzielają informacji o możliwości znalezienia pracy na terenie innego miasta, powiatu lub województwa.

Zasady obowiązujące przy zatrudnianiu młodocianych przez zakłady pracy w celu nauki zawodu, przyuczenia do określonej pracy i odbycia wstępnego stażu pracy — określa uchwała Nr 364 Rady Ministrów z dnia 26 września 1958 r. *) Mówi ona m.in., że:

Nauka zawodu młodocianych trwa od 2 do 4 lat.

Przyuczenie do określonej pracy trwa od 3 miesięcy do 1 roku.

Okres wstępnego stażu pracy nie powinien być krótszy niż 6 miesięcy i nie może przekraczać 1½ roku.

Młodocianym w okresie nauki w zakładzie pracy przysługuje w zasadzie wynagrodzenie (w niektórych gałęziach gospodarki stawki uczniowskie są wyższe, zwłaszcza w górnictwie i budownictwie):

1) w pierwszym roku nauki — wynagrodzenie miesięczne w wysokości 150—260 zł;

2) w drugim roku nauki — wynagrodzenie miesięczne w wysokości 320—380 zł;

3) w trzecim roku nauki — w zakładach pracy, w których obowiązują taryfikatory kwalifikacyjne robotników — wynagrodzenie godzinowe według I (najniższej) kategorii płac;

4) w czwartym roku nauki — w zakładach pracy, w których obowiązują taryfikatory kwalifikacyjne robotników — wynagrodzenie godzinowe według II kategorii płac.

*) Monitor Polski z 1958 r., Nr 78, poz. 453.

Młodocianym w okresie przyuczenia do określonej pracy przysługuje miesięczne wynagrodzenie od 150 do 260 zł miesięcznie.

W okresie odbywania wstępnego stażu pracy, w zakładach, w których obowiązują taryfikatory kwalifikacyjne robotników, młodocianym przysługuje:

1) po ukończeniu przyuczenia do określonej pracy wynagrodzenie zasadnicze według I (najniższej) kategorii płac robotników;

2) po ukończeniu nauki zawodu w zakładzie pracy, jeśli czas nauki zawodu przewidziany w programie wynosił nie więcej niż 3 lata — wynagrodzenie zasadnicze według II kategorii płac robotników;

3) po ukończeniu nauki zawodu w zakładzie pracy, jeśli czas nauki przewidziany w programie wynosił powyżej 3 lat — wynagrodzenie zasadnicze według III kategorii płac robotników.

Wśród osób ubiegających się o pracę mogą być młodociani absolwenci zasadniczych szkół zawodowych, którzy obowiązani są również do odbycia wstępnego stażu pracy.

Zasady dotyczące odbywania wstępnego stażu pracy absolwentów zasadniczych szkół zawodowych określa uchwała Nr 196 Rady Ministrów z dnia 13 czerwca 1958 r.*)

Czas wstępnego stażu pracy dla absolwentów zasadniczych szkół zawodowych wynosi od 6 miesięcy do 1½ roku. Absolwentom zasadniczych szkół zawodowych w czasie odbywania wstępnego stażu pracy na stanowiskach roboczych w zakładach pracy, w których obowiązują taryfikatory kwalifikacyjne robotników, przysługuje wynagrodzenie zasadnicze według II kategorii zaszeręgowania robotników.

*) Monitor Polski z 1958 r., Nr 47, poz. 273.

Młodociani zatrudnieni przez zakłady pracy obowiązani są do doksztalcania się do czasu ukończenia 18 lat życia. Do czasu pracy młodocianych wlicza się czas doksztalcania, bez względu na to, czy nauka odbywa się w godzinach pracy, czy poza godzinami pracy, jednakże w wymiarze nie większym niż 18 godzin tygodniowo. Za każdą godzinę doksztalcania się wliczoną zgodnie z art. 13 ustawy z dnia 2 lipca 1958 r. do czasu pracy młodocianych przysługuje wynagrodzenie według stawki płac wynikającej z kategorii osobistego zaszeregowania. Czas pracy młodocianych w wieku od 14 do 16 lat wynosi 6 godzin na dobę i 36 godzin tygodniowo. Młodocianych w wieku powyżej lat 16 obowiązuje normalny czas pracy stosowany w zakładzie pracy.

Zatrudnianie młodocianych w porze nocnej w godzinach od 22 do 6 oraz w godzinach nadliczbowych jest wzbronione. Przerwa pracy młodocianych obejmująca porę nocną powinna trwać co najmniej 12 kolejno po sobie następujących godzin. Młodociani do ukończenia 16 roku życia nie mogą być zatrudniani przy pracach akordowych.

Młodocianym do ukończenia 16 roku życia przysługuje po nieprzerwanej pracy półrocznej płatny urlop wypoczynkowy w wymiarze 2 tygodni, a po rocznej nieprzerwanej pracy oraz w roku następnym urlop wypoczynkowy w wymiarze 30 dni kalendarzowych. Ten 30-dniowy urlop wypoczynkowy przysługuje po rocznej nieprzerwanej pracy, niezależnie od 2-tygodniowego urlopu przysługującego po pół roku pracy. Młodociani w wieku powyżej lat 16 korzystają z urlopu wypoczynkowego w wymiarze i na zasadach przewidzianych w obowiązujących przepisach o urlo-

pach dla pracowników zatrudnionych w przemyśle i handlu.

Na wniosek młodocianego objętego doksztalcaniem zakład pracy powinien mu udzielić urlopu w okresie ferii szkolnych. Zakład zatrudniający młodocianego obowiązany jest między innymi:

— wyznaczyć wykwalifikowanego w danym zawodzie pracownika, którego zadaniem będzie instruowanie i kierowanie pracą młodocianego;

— stale kontrolować, zgodność z programem oraz przebieg nauki zawodu, przyuczenia do określonej pracy lub wstępnego stażu pracy i usunąć niedociągnięcia w tym zakresie;

— zaopatrzyć młodocianego w odpowiednią odzież ochronną i roboczą oraz zapewnić mu inne świadczenia, przysługujące na danym stanowisku;

— umożliwić młodocianemu punktualne i regularne uczęszczanie na naukę doksztalającą;

— kontrolować, czy młodociany regularnie uczęszcza na naukę doksztalającą;

— kierować młodocianego na okresowe badania lekarskie;

— zaznajomić młodocianego z obowiązującymi przepisami o bezpieczeństwie i higienie pracy, ze szczególnym uwzględnieniem przepisów obowiązujących na danym stanowisku pracy;

— zaznajomić młodocianego z przepisami określającymi prawa i obowiązki pracownika, ze szczególnym uwzględnieniem przepisów dotyczących zatrudnienia młodocianych, a znajomość tych przepisów kontrolować na egzaminie.

Poradnictwo zawodowe

Poradnictwo zawodowe dla młodzieży w Polsce jest organizowane i finansowane przez Ministerstwo Oświaty. Powołane są do tego poradnie psychologiczno-zawodowe. Poradnictwem zawodowym objęta została młodzież, która po skończeniu szkoły podstawowej lub ogólnokształcącej zamierza wstąpić do szkoły zawodowej średniego czy wyższego stopnia, czy też na studia uniwersyteckie.

W ramach poradnictwa zawodowego prowadzona jest preorientacja zawodowa dla rodziców i młodzieży (popularyzowanie znajomości zawodów, zasad właściwego wyboru zawodu oraz dróg kształcenia zawodowego). Zadania preorientacji zawodowej są realizowane przez:

- a) pogadanki dla rodziców i młodzieży o wyborze zawodu i trafności w wyborze zawodu;
- b) odczyty zawodoznawcze (informacje o zawodach);
- c) popularne publikacje, artykuły w prasie codziennej, młodzieżowej, pedagogicznej;
- d) wycieczki do zakładów pracy, warsztatów szkół zawodowych, na wystawy szkolne (szkół zawodowych) i przemysłowe, do muzeów techniki itp.;
- e) wyświetlanie filmów zawodoznawczych;
- f) audycje radiowe i telewizyjne.

Pogadanki o wyborze zawodu wygłaszane są przez: nauczycieli, specjalistów różnych dziedzin zawodowych i pracowników poradni. Wykorzystuje się w tym celu godziny wychowawcze w szkołach lub dodatkowe godziny pozalekcyjne. Nauczyciele wiążą często te zagadnienia z lekcjami przedmiotowymi, jak geografia, biologia, fizyka itd. Ponieważ poradnictwo zawodowe jest w pierwszym rzędzie nastawione na

młodzież, która po ukończeniu szkoły podstawowej lub ogólnokształcącej zamierza wstąpić do szkół zawodowych — szkołom ogólnokształcącym dostarcza się informacji o zapotrzebowaniu na poszczególne kierunki szkolenia zawodowego. Informacji tych dostarczają kuratoria okręgów szkolnych, które opracowują plan kierowania do poszczególnych szkół zawodowych i na określone kierunki. Współdziała tu również służba zdrowia, której usługi polegają na badaniu lekarskim pod kątem widzenia przydatności do określonego zawodu. Lekarze są w tym celu dodatkowo przeszkalani.

W poradnictwie zawodowym w Polsce kładzie się duży nacisk na uświadomienie zawodowe rodziców. Organizuje się dla nich specjalne prelekcje w szkołach, uniwersytetach dla rodziców, w domach kultury itp. Wykorzystuje się w tym celu również radio i telewizję.

W Polsce mamy obecnie 24 poradnie dla młodzieży. Przewiduje się uruchomienie w 1960 roku poradni we wszystkich miastach, liczących co najmniej 100.000 mieszkańców. Poradnie obejmują swoim zasięgiem nie tylko siedzibę, w której się mieszczą, ale całe województwo.

Obecnie powstają również pracownie poradnictwa zawodowego w większych zakładach pracy. Mają one za zadanie badanie stopnia przydatności zawodowej pracownika do wykonywanego już zawodu, a w wyniku badań — ewentualne przesuwanie pracowników wewnątrz zakładu do bardziej odpowiedniej dla nich pracy. Poradnictwem zawodowym jest objęta również służba ruchu. Pracownie te podlegają właściwym resortom przemysłowym.

2. USAMODZIELNIANIE WYCHOWANKÓW PLACÓWEK OPIEKUŃCZO-WYCHOWAWCZYCH

Dzieci posiadające rodziców mogą być w pewnych okolicznościach kierowane przejściowo do placówek opiekuńczo-wychowawczych.

Dzieci te przebywają tam tylko do czasu zmiany na lepsze warunków materialnych ich rodziców lub poprawienia atmosfery ogólnej w rodzinie, co umożliwi sądom opiekuńczym przywrócenie rodzicom pełni praw rodzicielskich. Powrót tych dzieci do rodziców w wielu przypadkach nie jest jednak równoznaczny z zapewnieniem im właściwego przygotowania do pracy zawodowej, gdyż rodzice nie zawsze są w stanie dobrze pokierować przygotowaniem zawodowym swych dzieci. W olbrzymiej większości przypadków trzeba im w tym pomóc.

Chodzi tutaj o czynny udział rodzin w realizowaniu uzgodnionego planu postępowania, który by budził aspiracje rodziny i ukazywał jej perspektywy lepszej przyszłości dla własnych dzieci. W drodze wzajemnego uzgodnienia z rodziną środków zaradczych i przy jej aktywnym współdziałaniu należy ustalać formy pomocy (np. poradnictwo zawodowe, pomoc w umieszczeniu w internacie, starania o stypendium, a także zaopatrzenie w podręczniki, odzież, obuwie lub inna okresowa pomoc w naturze). Pomoc ta nie może być traktowana jako środek wyrównywania niedoboru budżetu rodziny.

W ten sposób można i należy budzić siły wewnętrzne rodziny i wdrażać ją do coraz bardziej samodzielnego rozwiązywania własnych spraw.

Wiele może tu zdziałać opiekun społeczny.

Bardzo istotnym czynnikiem jest w kontakcie tego pracownika z rodziną urealnienie zbyt wygórowanych zamiarów w stosunku do możliwości. Możliwości te tkwią zarówno w zdolnościach, zamiłowaniach, dotychczasowym stopniu przygotowania szkolnego wychowanka, jego zdrowiu i cechach charakteru, jak i w zasobach materialnych rodzin czy instytucji opiekuńczej. Nie można kierować do szkół artystycznych wychowanków, którzy oprócz aspiracji nie mają żadnych uzdolnień w tym kierunku. Nie można czynić starań o umieszczenie w technikum zawodowym młodzieży, która się słabo uczyła w szkołach podstawowych.

Najczęściej będziemy tu mieli do czynienia z młodzieżą opóźnioną w nauce. Są dziewczęta i chłopcy, 15-letni, 16-letni, którzy nie ukończyli 7 klas, a czasem i 5 klas szkoły podstawowej. Co należy uczynić z taką młodzieżą?

W pojedynczych przypadkach można tę młodzież kierować na naukę zawodu po uprzednim uzgodnieniu tych spraw z izbą rzemiosł — chodzi o rzemiosło. W ciągu 3-letniego terminu u mistrza wychowanek równocześnie kończy szkołę podstawową dla dorosłych i zdobywa tym samym uprawnienia do składania egzaminu czeladniczego. Można również kierować tę młodzież do zakładów pracy z równoczesnym skierowaniem do szkół wieczorowych dla dorosłych. Również zakłady doskonalenia rzemiosła organizują naukę zawodu połączoną z równoczesnym uczęszczaniem do wieczorowej szkoły podstawowej dla dorosłych. Przy przyjmowaniu do pracy żąda się obecnie okazywania świadectwa ukończenia szkoły podstawowej. Z tego powodu przeszkalanie młodzieży opóźnionej w nauce na kursach krótkoterminowych (np. konduktorów autobusowych, tramwa-

owych, kolejowych, motorniczych tramwajowych, zwrotniczych na PKP itp.) staje się coraz trudniejsze.

Najważniejszym zadaniem jest więc umożliwienie młodzieży ukończenia 7 klas szkoły podstawowej. Jeżeli zdolności w niektórych wypadkach pozwalają młodzieży na opanowanie wiedzy w zakresie szkoły podstawowej w drodze samokształcenia i złożenie następnie egzaminów eksternistycznych, należy to uwzględnić. Istnieje sieć wojewódzkich poradni samokształceniowych TWP, które w takich przypadkach przychodzą z pomocą poszczególnym uczniom w drodze korespondencyjnej. Można również w oparciu o poradnie organizować zespoły samokształceniowe i zgłaszać je do inspektoratów oświaty. Ogólnokształcące licea korespondencyjne organizują także zespoły samokształceniowe dla dorosłych (powyżej 16 lat życia), zapisanych do VII-klasowych szkół podstawowych przy ogólnokształcących liceach korespondencyjnych.

Praca zawodowa i organizacja samodzielnego życia

Bywają jednak przypadki, że młodzież opóźniona w nauce nie chce się uczyć i żadne tłumaczenia nie pomagają. Należy taką młodzież (po ukończeniu 16 lat życia i zdolną do pracy) w zasadzie kierować do pracy zawodowej. W pracy zawodowej młodzież szybciej dojrzewa społecznie, jeśli znajdzie się we właściwie zorganizowanych zakładach pracy i otoczona będzie należyłą opieką rad miejscowych i dyrekcji; natomiast zdemoralizuje się jeszcze bardziej i zdeklasuje, jeśli trafi do zakładu pracy, w którym nie ma dobrej organizacji i w którym napotka na przypadki bumelanctwa, brakoróbstwa, nieuczciwości, braku troski o dobro społeczne.

Usamodzielnienie młodzieży nie polega więc tylko na skierowaniu w ogóle do pracy i rozpoczęciu przez nią zarobkowania, ale na umieszczeniu w takiej pracy, w której wychowanek — przez przykład dorosłych i świadome ich oddziaływanie — będzie kształtował swój charakter, stosunek do ludzi, do pracy, dobra społecznego, a równocześnie nauczy się zawodu. Z chwilą rozpoczęcia pracy powinien być nie tylko skierowany do szkoły wieczorowej, ale i systematycznie kontrolowany w zakresie wykonywania obowiązku szkolnego i postępów w nauce.

Niedojrzałość społeczna opóźnionych w nauce szkolnej wychowanków wymaga także wnikliwej opieki nad gospodarowaniem przez nich pierwszymi zarobkami. Bywają przypadki, że uczeń za pierwsze zarobki kupuje np. piękne buty za 900 zł, ale nie sprawi sobie waciaka, który jest niezbędny w pracy murarza, i przestaje pracować, gdy nastają chłodne dni listopadowe. Gospodarowanie pierwszymi zarobkami powinno być zaplanowane z góry, z przeanalizowaniem hierarchii potrzeb, uzgodnione między rodzicami a dziećmi, a czasem dyskretnie inspirowane przez opiekuna społecznego. Wymagać to może niejednokrotnie ingerencji rady zakładowej. W miarę wzrastania zarobków należy przekonywać młodocianych o konieczności oszczędzania i odkładania na docelowe książeczki PKO (np. na własne mieszkanie).

Szczególną uwagę należy zwrócić na uchronienie młodzieży zarobkującej przed alkoholizmem. Najbardziej wnikliwą opieką należy więc otoczyć młodzież w pierwszym okresie nauki i pracy zawodowej. Dyskretnie, ale uważnie czuwanie nad przewyciężaniem przez młodzież okresu trudności, wczesna ingerencja i interwencja w celu przeciwdziałania załamywaniu się psychicznemu

i odejściu od pracy zawodowej młodzieży — jest najbardziej koniecznym zabiegiem. Pomoże to w kształtowaniu się pracownika odpowiedzialnego, związanego trwałymi stosunkami z zakładem pracy i środowiskiem. Po ogromnej migracji wewnętrznej ludności, jaka się u nas dokonała, powinniśmy świadomie kształtować w młodzieży dążenia i aspiracje do osiadłego, ustabilizowanego życia, do powiązania się ze środowiskiem. W tym celu niezbędne jest organizowanie samego środowiska rodzinnego, sąsiedzkiego, szkolnego i środowiska pracy zawodowej.

Odrębnym zagadnieniem jest sprawa usamodzielnienia tych wychowanków placówek opiekuńczych, którzy zdobyli pełne kwalifikacje zawodowe, ale mają trudności w znalezieniu pracy, rozwiązaniu sprawy mieszkania i jego urządzeniu. Placówki opiekuńczo-wychowawcze nie są w stanie pomóc im w załatwianiu spraw mieszkania i wyposażenia w kompletną wyprawę (meble i sprzęty do mieszkania, pościel, odpowiednia ilość zmian bielizny pościelowej i osobistej, ubranie, obuwie itp.). Placówki te mogą jednak zatrzymać na okres kilku miesięcy u siebie już pracujących wychowanków, aby im ułatwić urządzenie się z pierwszych zarobków. Mogą także wydawać bezpłatne posiłki tym wychowankom, którzy już pracują, ale zamieszkali poza swoimi macierzystymi placówkami. Taka pomoc ułatwi usamodzielniającym się wychowankom skompletowanie niezbędnych przedmiotów.

Najbardziej trudnym problemem pozostanie sprawa mieszkania. W najbliższych latach tylko nieliczni wychowankowie będą mogli otrzymać mieszkanie z zakładów pracy, jeśli ich fachowe przygotowanie do pracy uczyniło ich wybitnymi specjalistami. Najczęściej wychowankowie będą mieszkali w hotelach robotniczych

albo przy rodzinach obcych jako sublokatorzy i będą mogli otrzymać własne mieszkania w przewidzianej kolejności, po wpłaceniu na docelowe książeczki PKO wkładów mieszkaniowych.

Wychowanków domów dziecka, nie mających jeszcze mieszkań, można przejściowo umieszczać w specjalnych internatach za pełną odpłatnością. Internaty takie mogą tworzyć terenowe rady narodowe, a także organizacje społeczne lub duże zakłady pracy. Rady narodowe mogą np. przydzielać na ten cel lokale, zlecając prowadzenie tych placówek organizacjom społecznym, np. TPD. Przy organizacji pełnopłatnych internatów mogą pomagać zainteresowane zakłady pracy (w odniesieniu do swoich pracowników, rekrutujących się z b. wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych). Rozwiązanie sprawy tymczasowego zamieszkania (przyrodziny, w internacie bezpłatnym, w hotelu robotniczym), a następnie własnego mieszkania dla wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych, zatrudnionych w pracy zawodowej, jest najbardziej doniosłym zabiegiem w dążeniu do ich usamodzielnienia, szczególnie w okresie, kiedy dążą do utworzenia własnej rodziny.

3. MŁODZIEŻ MORALNIE ZAGROŻONA

Mówiąc o młodzieży moralnie zagrożonej mamy na myśli taką młodzież dorastającą, szkolną i pozaszkolną, która wskutek różnych przyczyn, a przede wszystkim złych warunków domowych i środowiskowych, i w wyniku znacznych zaniedbań wychowawczych ze strony rodziców, opiekunów i nauczycieli — popada w konflikty z obowiązującymi normami etycznymi i publiczno-prawnymi. Jest to młodzież osamotniona, opuszczona lub zaniedbana wychowawczo i moralnie przez odpo-

wiedzialnych za jej losy. Nabyte złe nawyki czynią ją nieprzygotowaną do życia i współżycia w normalnym społeczeństwie. Jest to zwykle młodzież zaniedbana, bo sprawiała od wczesnego dzieciństwa przez długie lata liczne trudności wychowawcze. Nie udało się wychować jej należycie ani w domu, ani w szkole. Będą to nie tylko jednostki niezdiscyplinowane, nieposłuszne, leniwe, kłamliwe, zdradzające pociąg do kradzieży, włóczęgostwa, ale i liczne niestety bardzo typy nieletnich i młodocianych przestępców: złodziei, oszustów, awanturników, pijaków, współników prostytucji, burzycieli porządku publicznego. Młodzież ta zapełnia restauracje, różne meliny, jest w środowisku głośna z awantur na ulicy, znana z rozpraw sądowych, spotykana wreszcie w izbach wytrzeźwień, milicyjnych izbach dziecka, schroniskach dla nieletnich przestępców, w zakładach poprawczych bądź w więzieniach.

Sprawy tej młodzieży — to sprawy społecznie najbardziej ważne i pilne, a zatem wymagające nie tylko rychłego, właściwego ich rozeznania, ale i bardziej rozległego, systematycznego zapobiegania czy przeciwdziałania.

Przyczyny zagrożenia moralnego

Przyczyny moralnego zagrożenia i zaniedbania, prowadzące do wykołajenia się jednostki i przestępstw nieletniej młodzieży, są różne .

Odnajdujemy je zarówno w domu rodzinnym, jak i w szkole, w środowisku pozadomowym i pozaszkolnym.

Dom rodzinny. W domu rodzinnym niemal od zarania życia dziecka działa liczny zespół czynników, wa-

runkujących jego rozwój, kształtujących jego światopogląd i charakter, stosunek do życia, pracy i ludzi.

Dodatni wpływ na dziecko wywierają: pełna codzienna opieka domowa, ustabilizowane warunki materialne, wdrożenie do zgodnego współżycia, doświadczenie i dobry przykład rodziców i rodzeństwa, domowników, dobre tradycje domu, ambicje poszczególnych członków rodziny. Wybitnie ujemny wpływ na dziecko wywierają — skrajna nędza, złe warunki bytowe (zwłaszcza mieszkaniowe), brak opieki i złe towarzystwo, niski poziom moralny rodziców i domowników, alkoholizm, błędy wychowawcze rodziców lub osób zastępujących ich w wychowaniu młodzieży. W wyniku takiego stanu rzeczy zjawia się u młodzieży brak zaufania do rodziców, kłamstwo, wymykanie się z domu, a później awantury, konflikty, ucieczki z domu, uleganie najgorszym wpływom środowiska przestępczego, prostytutka. Następuje też zupełny zanik autorytetu i wpływu rodziców. Dochodzi do tego, że naturalne i społeczne kompetencje rodziców musi nieraz ograniczać władza sądowa.

Szkola. Poważne uchybienia i zaniedbania doprowadzające z czasem młodzież do wykolejenia moralnego i przestępczości, mają miejsce również i w szkole.

Początkowe, w porę nie uchwycone i nie opanowane trudności dziecka w nauce, złe sprawowanie, niewłaściwe stosunki wzajemne między uczniami — doprowadzają do coraz większych wykroczeń przeciw regulaminowi szkolnemu, a w końcu do różnych przestępstw jakimi m.in. są: fałszowanie świadectw szkolnych, niszczenie dokumentów szkoły, kradzież na szkodę kolegów i szkoły, niszczenie mienia społecznego, awantury i bójki, kończące się nieraz kalectwem. Sprzyja temu potęgowaniu się trudności — ciasnota lokalowa szkół, niewłaściwa organizacja pracy szkolnej, niedo-

cenianie spraw wychowawczych przez nauczycieli, niejednokrotne lekceważenie przez nich podstawowych praw psychologii, pedagogiki i higieny, a nade wszystko brak dobrej współpracy szkoły z rodzicami.

Również więc liczba repetentów i dzieci przerośniętych w szkole, mnożą się ucieczki ze szkoły, wzrasta liczba dzieci trudnych, moralnie zaniedbanych, wypadających ze szkoły. Dziecko, które wypadło ze szkoły, ulega niepożądanym wpływom ulicy i środowiska kolegów, często elementów przestępczych i jest na drodze do całkowitego wykołajenia się.

Środowisko bezpośrednie

Najgroźniejsze niebezpieczeństwo dla dzieci i młodzieży stanowi nieodpowiednie środowisko pozadomowe i pozaszkolne. Nie kontrolowany sposób i miejsce spędzania czasu (podwórko, ulica, miejsce intymnych zabaw w gruzach, na pastwiskach, gliniankach) pociąga za sobą nieraz organizowanie się chłopców i dziewcząt w bandy. W środowisku takim zazwyczaj krąży zakazana, pornograficzna literatura, powodzeniem cieszą się nieodpowiednie filmy, używany jest wulgarny język, stosowana przemoc fizyczna i moralna starszych i silniejszych nad młodszymi i słabszymi, wreszcie krzewi się alkoholizm, przestępczość, prostytucja.

Przyczyny biologiczne

W wielu jednak przypadkach przyczyny wykołajenia się młodzieży mają charakter biologiczny. Może to być zarówno słaby stan zdrowia, czynnościowe lub organiczne uszkodzenie układu nerwowego, zaburzenia w systemie gruczołów hormonalnych, dokrewnych, powodujące zakłócenia działalności poszczególnych organów, zwłaszcza w okresie dojrzewania, który cechuje nad-

mierna pobudliwość i wrażliwość ustroju na bodźce zewnętrzne. Niemniej istotną przyczyną głębokich urazów psychicznych, powodujących poczucie niższości, a tym samym i potrzebę kompensaty — choćby społecznej — może być kalectwo, ułomność fizyczna czy pewne odrębności wyglądu zewnętrznego (brzydota).

Rozpoznanie, zapobieganie, pomoc

Aby temu wszystkiemu zapobiec, przeciwstawić się narastaniu zła — potrzebna jest wspólna, szeroka mobilizacja społeczna, usilna praca uświadamiająca i zapobiegawcza, a nade wszystko dobre rozeznanie zarówno rozmiarów zaniedbania i przestępczości, jak i możliwości skutecznego przeciwdziałania. Rozeznanie zdobędzie się przez obserwację, np. nawet ulicy w różnej porze dnia i nocy, sprawdzanie w szkołach i zakładach pracy wykroczeń młodzieży, poznanie warunków życia młodzieży nie uczęszczającej do szkoły i nie pracującej, pacjentów izb wytrzeźwień i milicyjnych izb dziecka.

Oddziaływać na młodzież można przez bezpośredni z nią kontakt lub przez dom, szkołę i środowisko. Taki niewidzialny kontakt może nieraz zapobiec niepowodzeniu szkolnemu, osobistemu nieszczęściu, czy klęsce losowej. Nieraz trzeba będzie sprowadzić lekarza, zaopiekować się w czasie choroby, pomóc w nauce szkolnej, w znalezieniu pracy lub praktyki, podnieść na duchu, pomóc w wyborze kierunku nauki lub zawodu, jednym słowem otoczyć aktywną przyjaźnią. Pomoc taka okazana w porę, szczególnie w okresie załamania się, wytrącenia z równowagi młodego człowieka czy dziewczyny, może ich uchronić przed wykołajeniem się.

Wielu trudnościom zapobiega się przez ponowne umieszczenie młodego chłopca czy dziewczyny w szkole

lub pracy. Nie trzeba przy tym zrażać się złym zachowaniem tej młodzieży, trzeba próbować zdobyć jej zaufanie i przyjaźń, ponieważ tylko wtedy jest możliwe nakłonienie jej do wejścia na właściwą drogę. Środki zaradcze należałoby w wielu przypadkach rozpocząć od skierowania młodzieży do odpowiednich specjalistów: lekarzy poradni psychologicznych i wychowawczych, poradni zdrowia psychicznego, przychodni międzyszkolnych. Działamy tu przez szkołę i wszystkie instytucje wychowawcze, oświatowe i zdrowotne. Szkołę staramy się przekonać o potrzebie indywidualnego specjalnego traktowania zaniedbanego w nauce ucznia, o konieczności rozbudzenia jego zainteresowań, włączenia go do szkolnych zespołów artystycznych czy sportowych itp. W zakładzie pracy staramy się o przyjęcie zaniedbanego młodego człowieka do nauki zawodu, otoczenia go serdeczną opieką i włączenie również do zespołów kulturalno-oświatowych prowadzonych w danym zakładzie.

Opiekun społeczny ma możliwość interwencji w środowisku domowym swego „podopiecznego“, zarówno wtedy, gdy trzeba przyjść z pomocą jemu samemu, jak i jego rodzinie. Pomoc ta może być wieloraka. Może wystąpić, gdy rodzina nie potrafi sama pokonać trudności już np. przy zapisie dziecka do szkoły, zorganizowaniu warunków do odrabiania lekcji, a zwłaszcza wtedy, gdy powstaną ostre konflikty i trzeba młodego chłopca czy dziewczynę sprowadzić po ucieczce do domu rodzinnego, nakłonić do wznowienia nauki w szkole lub wystąpić z mocną interwencją, gdy rodzice popełniają karygodne błędy wychowawcze.

Trzeba często uświadomić rodziców o odpowiedzialności za wychowanie dzieci, podnieść ich kulturę współżycia, wiedzę pedagogiczną, wiązać ich ze szkołą, z zakładem pracy, z poradnią wychowawczą, uniwersytetem

dla rodziców, instytucjami społecznymi, pomocnymi w wychowaniu dzieci i młodzieży, w organizowaniu im wolnego czasu.

Może najwięcej możliwości przyjścia z pomocą tej młodzieży ma opiekun społeczny w samym jej środowisku pozaszkolnym i pozadomowym, tam gdzie młodzież zwykle przebywa bez opieki nadzoru. I czy to będzie podwórko, plac zabaw, poczekalnia kina czy teatru, ulica — wszędzie jest wiele okazji do działania społecznego. Można bowiem przy pomocy organizacji młodzieżowych oraz innych organizacji społecznych nie tylko urządzać, odpowiednio do potrzeb młodzieży, podwórko, plac zabaw, zorganizować świetlicę lub czytelnię blokową, ale i zaopiekować się „dzikim“ klubem sportowym, grupą zorganizowanych w bandę chłopców, urządzić dla nich wycieczkę, obóz, szkolenie zawodowe, rozrywkę kulturalną, opiekę wychowawczą. Można także wiązać młodzież z placówkami zajmującymi się organizacją wolnego czasu ucznia, jakimi są: drużyny harcerskie, zespoły artystyczne, kluby młodzieżowe, świetlice, czytelnie, biblioteki, ogrody jordanowskie, kluby sportowe, organizacje turystyczne, kolonie i obozy letnie. W ten sposób najwłaściwiej się likwiduje ogniska demoralizacji, złe zwyczaje i praktyki panujące na ulicy, zły wpływ dorosłych na dzieci i młodzież oraz podnosi się poziom współżycia nie tylko młodzieży, ale i dorosłych.

Realizując swoją rozległą, wieloraką działalność profilaktyczną przez dom, szkołę i środowisko — opiekun społeczny może korzystać z całego systemu urządzeń państwowych służących wyłącznie do ratowania młodzieży, jak np. izby zatrzymań i izby wytrzeźwień, schroniska dla nieletnich, sądy dla nieletnich i sądy opiekuńcze, zespoły kuratorów sądowych, szkoły spe-

cialne dla moralnie zaniedbanych, państwowe zakłady wychowawcze, zakłady poprawcze. Każda z tych instytucji usiłuje nie karać, ale wychowywać i przywracać społeczeństwu nawet te jednostki, które stoczyły się na drogę przestępstwa, uległy zaniedbaniu moralnemu. Opiekun społeczny zna ich zadania, organizację i sieć terenową i wie, że gdy nie ma już innego wyjścia i trzeba dziecko wyrwać ze szkoły i rodziny — może to zrobić przy pomocy sądu, izby dziecka oraz terenowego inspektoratu oświaty.

W tym celu przeprowadza wywiad środowiskowy, zbiera dokumentację ucznia (w tym i opinię szkoły, świadectwo szkolne, arkusze ocen, metrykę, charakterystyki i orzeczenia poradni specjalistycznych) i poprzez izbę dziecka oraz sąd dla nieletnich przekazuje go pod opiekę zakładu wychowawczego, a gdy ten już przejdzie w tym zakładzie pewną reedukację — przywraca go ponownie rodzinie, nad którą wraz z kuratorem sądowym nie tylko czuwa, ale i organizuje stałą opiekę.

Pomoc dla tej młodzieży nie wyczerpuje się w granicach wyżej nakreślonych. Mieści się w niej każde działanie czynne w obronie praw młodzieży, dla polepszenia warunków jej rozwoju w domu, szkole i środowisku. A więc i takie, które zabezpiecza młodzieży powrót do nauki szkolnej, powrót do pracy i opiekę nad nią związku zawodowego, chroni przed alkoholizmem, pornografią i prostytutką, a równocześnie ułatwia rozwój jej zainteresowań i reedukacji. Czasem będzie to opieka nad młodzieżą w zastępstwie zmarłych rodziców, częściej przyjaźń w jej osamotnieniu, a zawsze pomoc w trudnych życiowych sytuacjach.

Toteż dobrze jest, gdy w program pracy dla dobra tej młodzieży włączy się i program akcji oświatowo-wychowawczej wśród rodziców, zarówno przez indywi-

dualny z nimi kontakt, jak i przez organizowanie pogadanek wychowawczych (w czym pomoże mu uniwersytet dla rodziców) oraz udostępnienie wydawnictw książkowych, broszur, czasopism pedagogicznych.

4. O PRZESTĘPSTWACH W STOSUNKU DO NIELETNICH

Kto i w jakich okolicznościach dopuszcza się przestępstwa wobec nieletniego oraz jaka przysługuje dziecku ochrona prawna — to najważniejsze zagadnienia, których rozpoznanie jest nieodzowne w walce z przestępczością dorosłych wobec nieletnich.

Naprzód wyjaśnić należy samo pojęcie „nieletni“. Oznacza ono osobę, która nie ukończyła lat 17 — w przeciwieństwie do osoby małoletniej, tzn. takiej, która nie ukończyła lat 18 i w związku z tym nie ma pełnej zdolności do działań prawnych. Kodeks karny jednak mówi przeważnie o nieletnich i chroni ich przed przestępczą działalnością osób dorosłych.

Pracownik społeczny w walce o dobro i przyszłość dziecka ma do dyspozycji nie tylko słowa i dobrą wiarę w człowieka, ale w razie potrzeby może sięgnąć po inne środki, godzące dotkliwiej w tych, którzy nie zechcą usłuchać perswazji. Przestępstwem wobec nieletnich jest nakłanianie ich do popełniania przestępstw, a także wyrażanie wobec nieletnich uznania i aprobaty dla ludzi, którzy popełniają przestępstwa oraz namawianie nieletnich do takiego postępowania, które byłoby sprzeczne z obowiązującymi normami prawnymi.

Porzucanie dzieci

Ze społecznego punktu widzenia jednym z poważniejszych przestępstw jest porzucanie dzieci przez osoby prawnie zobowiązane do opieki nad nimi. Kodeks karny uznał za przestępstwo porzucanie tylko tych dzie-

ci, które nie ukończyły 13 lat, chociaż dzieci starsze przed uzyskaniem pełnoletności też nie są w stanie się utrzymać i żyć samodzielnie. W praktyce jednak i ten artykuł 200 kodeksu, który pozwala pociągnąć do odpowiedzialności osoby porzucające dzieci do lat 13, nie jest stosowany. Najczęściej bowiem osoby porzucające dzieci, a do takich należy zaliczyć i rodziców, którzy nie interesują się dzieckiem umieszczonym w zakładzie wychowawczym, żyją sobie spokojnie i bezkarnie. Opiekun społeczny spotykający się z faktem niewypełniania przez rodziców obowiązków w stosunku do własnych dzieci i pozbywania się ich — winien zawiadomić o tym prokuratora. Porzucenie połączone z groźbą dla życia lub zdrowia dziecka (narażanie go na niebezpieczeństwo, np. porzucenie niemowlęcia na drodze) stanowi odrębne przestępstwo i jest karane z artykułów 242 i 243 K.K.

Bezprawne zabranie dziecka

Szczególnym przestępstwem (jakie można zresztą popełnić i wobec osoby dorosłej) jest bezprawna zmiana czyichś danych personalnych, czyli stworzenie takiej sytuacji, z której wynikałoby, że dana osoba nie jest właściwie tą, którą jest w rzeczywistości, a więc np. że została urodzona przez innych rodziców, w innym czasie niż w rzeczywistości itp. W interesujących nas sprawach takie zjawisko ma miejsce przede wszystkim wtedy, gdy ktoś „zapisuje“ obce dziecko na własne nazwisko, wyrabia mu niezgodny z rzeczywistym stanem rzeczy akt urodzenia i uważa je odtąd za własne.

Nawet pomijając możliwe, a oczywiście niedopuszczalne i nieważne prawnie „kupno“ dziecka — istotne wzięcie dziecka za swoje może nastąpić wyłącznie w drodze przysposobienia dokonanego przed są-

dem, jako władzą opiekuńczą. Wszelka inna forma dokonania zmian w aktach stanu cywilnego dziecka jest przestępstwem. Rodzice naturalni, którzy usiłowaliby odebrać dziecko przysposobione nowym rodzicom dopuściliby się przestępstwa (z art. 199 K.K.), za które grozi kara więzienia od 6 miesięcy do 5 lat. Jest to bowiem równoznaczne z porwaniem dziecka. Tej samej karze zresztą podlegają rodzice, usiłujący bezprawnie zabrać dziecko z zakładu, jeśli zostało ono tam umieszczone w wyniku orzeczenia sądu. Tu przestępstwem będzie nawet odmowa wydania dziecka pracownikowi, upoważnionemu do zaprowadzenia dziecka do zakładu.

Jest rzeczą znamionną, że we wszystkich omówionych przypadkach prawo nie przewiduje kary grzywny, ale zawsze karę pozbawienia wolności. Wskazuje to na do-cenianie rozmiaru społecznej szkodliwości tych wszy-stkich czynów, które godzą w dobro i bezpieczeństwo dziecka.

Z a g r o ż e n i e z d r o w i a i ż y c i a d z i e c k a

Karane jest również znęcanie się fizyczne i moralne nad dzieckiem, pozostawianie osoby nieletniej w sytuacji groźnej dla życia, stwarzanie takich sytuacji (np. brak troski o zaspokajanie codziennych potrzeb dziecka, tak że odbija się to szkodliwie na jego zdrowiu i może nawet spowodować śmierć). Za wszystkie te czyny karze się pozbawieniem wolności i ściga się winnych z urzędu, wystarczy więc zawiadomić o takich faktach Milicję Obywatelską lub prokuratora. Wniosek osoby pokrzywdzonej (tj. samego dziecka lub jego przedstawiciela ustawowego) jest konieczny wówczas, gdy jedno z rodziców albo oboje, poprzez złośliwe uchylanie się od płacenia alimentów, doprowadzają dziecko do nędzy.

Wniosek taki (skargę) składa wprost do sądu osoba pokrzywdzona (lub jej przedstawiciel ustawowy). Sprawa taka jest jednak trudna dlatego, że czasem nie można udowodnić złośliwości w uchylaniu się od płacenia alimentów — mimo to jednak spraw takich jest stosunkowo wiele i często kończą się one wyrokiem skazującym.

Nierząd nieletnich

Inną grupę przestępstw przeciwko nieletnim stanowią przestępstwa związane z nierządem. Najcięższe z nich, to namawianie do zawodowego uprawiania nierządu, ułatwianie nierządu lub czerpanie zeń zysków. Czyny te stanowią zawsze przestępstwo i są szczególnie surowo karane, jeśli dotyczą własnych dzieci czy osób oddanych pod nadzór lub w opiekę. Wyrok przewiduje tu karę więzienia od lat 3 — górną granicą jest tu najwyższa kara więzienia, jaką nasze prawo (poza więzieniem dożywotnim) w ogóle pozwala stosować, to jest kara 15 lat pozbawienia wolności.

Karane jest też ostro przestępstwo dopuszczania się czynów nierządnych wobec osoby (niezależnie od jej płci), która nie ukończyła lat 15, nakłanianie do nierządu osoby, która z powodu nienormalności czy nieprzytomności (np. wskutek upojenia alkoholem) nie była w stanie pokierować świadomie swym postępowaniem, a także nakłanianie do czynu nierządnej osoby, pozostającej w stosunku zależności od sprawcy.

Według naszego ustawodawstwa prostytutka (tj. zawodowe uprawianie nierządu) nie jest karana, jednak dopuszczanie się czynów nierządnych w obecności nieletnich jest karane (karą aresztu do roku). Z tego artykułu mogła by przede wszystkim odpowiadać matka

prostytutka, uprawiająca swój proceder w obecności nieletnich dzieci, trzeba jednak z ubolewaniem stwierdzić, że ci, którzy o tym wiedzą, nawet sądy opiekuńcze pozbawiające matkę władzy rodzicielskiej z tego właśnie powodu, najczęściej nie zawiadamiają o tym prokuratury, jako organu powołanego do ścigania przestępstw.

Rola opiekuna społecznego

Przytoczone uwagi wskazują na znaczną stosunkowo liczbę przepisów chroniących dziecko. Równocześnie jednak stwierdzić należy, że w praktyce ich realizacja nie jest dostateczna. Jednym z istotnych powodów jest obawa czy niechęć informowania o takich czynach organów wymiaru sprawiedliwości, powołanych do ingerencji.

Trzeba przecież zdawać sobie sprawę, że milczenie jest tu nie tylko pogłębianiem indywidualnej tragedii określonego dziecka, ale przyczynia się do stworzenia atmosfery bezkarności, do rozzuchwalenia przestępcy, do popełnienia czynów, na które by się nie zdecydowali wiedząc, że ich spotka surowa kara.

Jest to więc w pewnym sensie współdziałanie z przestępcą, ułatwianie mu działania — za cenę własnego „świętego spokoju“. A przecież tolerowanie przestępstwa, odmowa przyjęcia z pomocą zagrożonemu, to pomoc dla sprawcy przestępstw — to też przestępstwo. O tym właśnie musi wiedzieć opiekun społeczny, który nieraz spotka się z takim antyspołecznym postępowaniem.

Miejsce obojętności wobec cierpienia dziecka, przesadzonych obaw przed zemstą sprawcy — musi zająć współczucie dla dziecka, gotowość niesienia mu pomocy w każdej dostępnej postaci, społeczny stosunek do cier-

pienia dziecka, które przecież samo drogi wyjścia nie znajdzie.

Wykroczenia karane przez kolegia orzekające

Obok tych czynów, za które kodeks karny grozi pozbawieniem wolności, spotykamy się często z innymi czynami, za które również grozi kara, orzekana jednak nie przez sąd, ale przez kolegia orzekające przy radach narodowych. Nie są to przestępstwa, ale wykroczenia, za które przeważnie grozi grzywna, a nie pozbawienie wolności. Wykroczeń takich jest bardzo wiele, a w braku ingerencji czynników społecznych przepisy karne stają się martwe.

Dotyczy to m. in. zagrożenia grzywną za używanie publicznie nieprzyzwoitych wyrazów. Stosowanie tego przepisu mogłoby się przyczynić do podniesienia poziomu zachowania się naszej publiczności w miejscach publicznych. Bardzo ważny z punktu widzenia prawidłowego rozwoju dziecka jest przepis, pozwalający na orzekanie grzywny (do 500 zł) wobec tych rodziców lub opiekunów, którzy nie dbają o przestrzeganie przez dziecko obowiązku szkolnego. Oczywiście kolegium przy orzekaniu weźmie pod uwagę wszelkie towarzyszące okoliczności — ale przecież nie będzie rozpatrywać sprawy, jeśli się o niej nie dowie. I znów wysuwa się tu problem zawiadomiania przez opiekunów społecznych i przez organizacje społeczne odpowiednich organów o tym, że wobec dziecka popełniono bezprawie — i znów sprawa źle pojętej litości wobec łamiącej prawo osoby dorosłej i tolerowanie krzywdy dziecka.

Należy szczególnie mocno podkreślić, że nie chodzi o to, aby w każdym z naruszających prawo i swe obowiązki rodziców czy opiekunów dzieci widzieć ko-

niecznie przestępcę i stosować jedynie najdroższe sankcje, jakimi dysponuje prawo. Niewłaściwą sytuację rodzinną należy przede wszystkim starać się wyrównać środkami perswazji, wyjaśnień, tj. ogólnie mówiąc — środkami pedagogicznymi. Doświadczenie uczy jednak, że środki te nie zawsze dają pożądane wyniki, że spotykamy się niejednokrotnie z przypadkami, gdzie zwlekając z zastosowaniem najostrejszej represji tylko pogarsza sprawę.

III. OCHRONA MACIERZYŃSTWA, PRACY I PRAW KOBIECY

1. OCHRONA MACIERZYŃSTWA

Opiekunowie społeczni, zajmujący się sprawami ludzi potrzebujących pomocy, często zetkną się z trudnymi problemami związanymi z życiem kobiety. Mimo iż państwo ludowe dało kobietom pełnię praw obywatelskich, mimo że przyznało matkom pracującym wiele przywilejów, kobiety często są bardziej od mężczyzn niezaradne wobec różnych życiowych trudności, a w pracy mniej świadome swoich praw.

Najbardziej typowe kobiece „sprawy do załatwienia“, z jakimi może się zetknąć opiekun społeczny, to:

— Potrzebę znalezienia pracy kobiecie bez kwalifikacji zawodowych, której sytuacja finansowa lub rodzinna stanowczo tego wymaga.

— Konflikty w pracy, bardzo często będące następstwem kłopotów matek z chorującymi małymi dziećmi lub też konflikty wynikające z niezajomości ustawodawstwa pracy przez kobietę pracującą.

— Konflikty rodzinne i wynikająca z nich krzywda kobiety. Często np. porzucona żona nie wie jak postępować, by otrzymać alimenty, by przeprowadzić roz-

wód. Bardzo często żona pijaka maltretującego rodzinę nie wie, że może uzyskać pomoc, albo też nie umie sama załatwić koniecznych formalności. W wielu przypadkach potrzebna będzie znajomość praw w zakresie uznania ojcostwa, by matce nieślubnego dziecka dopomóc w jej kłopotach.

Dlatego opiekun społeczny musi orientować się, nie będąc nawet sam prawnikiem, jakie są prawa i szczególne przywileje kobiet-matek, jak można je zastosować, by kobieta nie była maltretowana, wyciskiwana i by otrzymała należną jej pomoc.

Zajmiemy się tutaj prawami kobiet — najpierw przepisami dotyczącymi ochrony pracy kobiet, a przede wszystkim ochrony macierzyństwa.

Zakaz zwalniania z pracy kobiet ciężarnych

Ogromnie ważną rzeczą jest gwarancja pracy i trwałości (nierozzerwalności) stosunku pracy w okresie ciąży (począwszy od pierwszego miesiąca), porodu i urlopu macierzyńskiego. Zapewnia to bowiem kobiecie tak konieczny w tym okresie spokój o byt materialny jej i dziecka.

W myśl obowiązujących w Polsce Ludowej przepisów, kobiecie będącej w ciąży lub na urlopie macierzyńskim — jeżeli przepracowała w danym zakładzie co najmniej trzy miesiące — nie wolno wypowiedzieć pracy ani też nie wolno jej z pracy zwalniać.

Jak z tego wynika, przepis ten nie obejmuje kobiet, które nie przepracowały trzech miesięcy. Jednakże do tego niezbędnego stażu pracy (trzy miesiące) wlicza się okres pracy w innym zakładzie pracy, jeśli pracownica otrzymała przeniesienie służbowe lub przeszła z poprzedniego do obecnego zakładu pra-

cy na wniosek obecnego pracodawcy i za zgodą instytucji, w której przedtem pracowała.

Zdarza się, iż w momencie wypowiedzenia pracownica nie jest w ciąży, a znajdzie się w tym stanie w okresie wypowiedzenia (trzymiesięczny okres wypowiedzenia). Ponieważ zgodnie z przytoczonym powyżej przepisem, umowa o pracę z kobietą w ciąży nie może być ani wypowiedziana, ani rozwiązana, wypowiedzenie staje się nieważne przez fakt zajścia w ciążę. Wypowiedzenie może mieć miejsce dopiero po ukończeniu okresu urlopu macierzyńskiego.

O stanie ciąży należy powiadomić kierownictwo zakładu pracy, przedstawiając mu zaświadczenie lekarskie (w zasadzie najpóźniej w ostatnim dniu wypowiedzenia).

Jeżeli pracownica, która już została zwolniona, zawiadomi kierownictwo zakładu, że w miesiącu zwolnienia była w ciąży, winna być z powrotem przyjęta do pracy. (Chodzi tu o ten szczególny przypadek, gdy pracownica w momencie zwolnienia nie orientuje się jeszcze, że jest w ciąży lub lekarz nie może jeszcze ustalić stanu ciąży).

Nieważne jest także wypowiedzenie, które zostało wprawdzie dokonane przed zajściem w ciążę, lecz upływ okresu wypowiedzenia nastąpiłby już w okresie ciąży. Umowa o pracę, która wygasłaby w okresie czterech miesięcy przed porodem, jeżeli jest zawarta na czas określony lub na okres wykonania określonej roboty, ulega przedłużeniu do dnia porodu, jednakże pod warunkiem, że kobieta pracuje w zakładzie przynajmniej od trzech miesięcy.

Tak jak nie wolno wypowiadać ani rozwiązywać umowy o pracę z pracownicą w ciąży (jeśli ma trzymiesięczny staż pracy), tak też nie wolno pogarszać jej

warunków pracy i płacy. Nie wolno przesuwając jej do gorszej pracy, do innego zakładu pracy, do innej miejscowości. Nie wolno obniżać jej wynagrodzenia.

Zakaz wypowiedzenia umowy o pracę z kobietą w okresie ciąży nie wyłącza możliwości rozwiązania umowy o pracę bez wypowiedzenia, tj. z ważnych przyczyn lub winy pracownicy, z zachowaniem warunków przewidzianych prawem pracy.

Wyjątki od zakazu zwalniania z pracy

Przepisy o ochronie macierzyństwa ustalają, że w okresie ciąży oraz urlopu macierzyńskiego można rozwiązać z kobietą umowę o pracę (zwolnić ją bez wypowiedzenia) z ważnych przyczyn lub z winy pracownicy.

Zwolnienie bez wypowiedzenia z winy pracownicy może nastąpić w przypadkach:

— popełnienia przez pracownicę przestępstwa, które uniemożliwia dalsze jej zatrudnienie (np. pracownica handlu społecznego współdziałała w aferze spekulacyjnej); przestępstwo to powinno być stwierdzone prawomocnym wyrokiem sądu lub musi być oczywiste (np. pracownica została złapana na gorącym uczynku kradzieży);

— ciężkiego naruszenia przez pracownicę podstawowych obowiązków pracowniczych (np. dłuższa nieusprawiedliwiona nieobecność w pracy, odmowa wykonania ważnego polecenia służbowego, łapownictwo);

— zwolnienie bez wypowiedzenia z ważnej przyczyny (nie z winy pracownicy) może nastąpić tylko do piątego miesiąca ciąży włącznie. Począwszy od szóstego miesiąca ciąży zwolnienie takie jest ustawowo zabronione. Wśród ważnych przyczyn uprawniających do na-

tychmiastowego zwolnienia, które nie są z winy pracownicy, należy m. in. brać pod uwagę:

— długotrwałą chorobę (trwającą dłużej niż trzy miesiące lub dłużej niż sześć miesięcy w przypadku gruźlicy, choroby zawodowej, niezdolności do pracy spowodowanej wypadkiem przy pracy);

— odosobnienie z powodu choroby zakaźnej (kwarentanna trwająca dłużej niż trzy miesiące);

— dłuższą (trwającą powyżej jednego miesiąca) usprawiedliwioną nieobecność w pracy, np. konieczność opiekowania się chorym dzieckiem.

W jednym tylko przypadku ważnej przyczyny nie będącej winą pracownicy — można pracownicę zwolnić bez wypowiedzenia, bez względu na okres ciąży. Jest to przypadek pełnej likwidacji zakładu pracy. Przez pełną likwidację należy rozumieć całkowite, stałe unieruchomienie całego zakładu pracy lub przekształcenie go w zakład o zupełnie innym charakterze.

Zwolnienie pracownicy ciężarnej bez wypowiedzenia — z jej winy lub z ważnej przyczyny — jest nieważne bez zgody rady zakładowej (miejscowej) lub delegata (w zakładach, w których nie ma rady zakładowej). Rada zakładowa winna wyrazić zgodę na piśmie w formie uchwały, delegat — w formie oświadczenia na piśmie.

Jeżeli w zakładzie pracy nie ma ani rady zakładowej, ani delegata, zgodę na zwolnienie pracownicy bez wypowiedzenia wydaje zarząd okręgu związku zawodowego, obejmującego działalnością dany zakład pracy.

Przeniesienie kobiety ciężarnej do lżejszej pracy

Kobieta ciężarna zatrudniona przy uciążliwej pracy powinna być, poczynając od szóstego miesiąca ciąży,

przesunięta do pracy lżejszej (chyba że zachodzą wyjątkowe, nie dające się przewyciężyć przeszkody). Jako prace uciążliwe można podać przykładowo: prace przy maszynach poruszanych pedałami, prace połączone ze wstrząsami, prace wykonywane w wysokiej temperaturze, wilgotności (np. pralnie parowe, suszarnie), prace wykonywane stale w pozycji stojącej lub polegające na ciągłym chodzeniu, bez możliwości zmiany pozycji na siedzącą lub krótkich wycieczek w pozycji siedzącej. **Przesunięcie do lżejszej pracy nie ma wpływu na obniżenie wynagrodzenia pracownicy.** Pracownica powinna otrzymywać wynagrodzenie takie, jakie otrzymywała przed przeniesieniem do pracy lżejszej.

O przeniesienie do pracy lżejszej może się ubiegać sama pracownica, rada zakładowa, społeczny inspektor pracy lub lekarz wydający zlecenie przeniesienia — oczywiście może w tej sprawie interweniować również opiekun społeczny.

Prace zabronione kobietom ciężarnym

Obowiązujące przepisy o pracach wzbronionych kobietom w ogóle przewidują szereg prac wzbronionych dla kobiet w ciąży (od początku ciąży). Są to:

a) do szóstego miesiąca ciąży włącznie: dźwiganie ciężarów (5 kg i więcej), przewożenie ciężarów ponad połowę norm przewidzianych rozporządzeniem o pracach wzbronionych kobietom;

b) po szóstym miesiącu ciąży — wszelkie podnoszenie, przenoszenie, przesuwanie i przewożenie ciężarów;

c) prace we wszelkiego rodzaju pojazdach mechanicznych, będących w ruchu (np. koleje, autokary, tramwaje, trolleybusy);

d) prace przy obsłudze aparatów rentgenowskich i przy stosowaniu ciał promieniotwórczych.

W przypadku przeniesienia pracownicy ciężarnej zatrudnionej przy którejś z wymienionych prac — do pracy lżejszej (oczywiście w tym przypadku następuje to przed szóstym miesiącem ciąży), przysługuje jej prawo do przeciętnego zarobku z okresu ostatnich trzech miesięcy przed przeniesieniem.

Zakaz pracy nocnej i w godzinach nadliczbowych

Pracownice ciężarne poczynając od czwartego miesiąca ciąży oraz pracownice mające dzieci w wieku do jednego roku nie mogą być zatrudniane w nocy oraz w godzinach nadliczbowych. Nie wolno ponadto zatrudniać ich bez ich zgody poza stałym miejscem pracy.

Urlop macierzyński

Długość urlopu macierzyńskiego została ustalona przepisami na 12 tygodni, z tym, że 2 tygodnie winny być wykorzystane przed porodem, 8 tygodni po porodzie, a pozostałe 2 tygodnie pracownica może wykorzystać według swego uznania przed lub po porodzie. W każdym razie przepisy przewidują, iż w okresie 2 tygodni przed porodem i 8 tygodni po porodzie nie wolno zatrudniać pracownicy nawet za jej zgodą. Jeśli pracownica świadomie nie wykorzystwała 2-tygodniowego obowiązkowego urlopu przed porodem, uzyskuje tylko 10 tygodni po porodzie. Wyjątek od tej zasady stanowią przypadki mylnego ustalenia przez lekarza przypuszczalnej daty porodu, poród przedwczesny czy niewczesny. Są to okoliczności niezależne od pracownicy i w tych przypadkach otrzymuje ona całe 12 tygodni urlopu po porodzie.

Pracownicy przysługuje urlop macierzyński, jeżeli rozwiązanie nastąpiło co najmniej w 5-tym miesiącu ciąży. Jeżeli nastąpiło wcześniej (pierwsze cztery miesiące), traktuje się to jako poronienie, czyli chorobę, która nie uprawnia do urlopu macierzyńskiego.

Ponadto urlop przysługuje w przypadku urodzenia dziecka martwego lub śmierci dziecka po porodzie.

W okresie urlopu macierzyńskiego pracownica ma prawo do pełnego wynagrodzenia z zakładu pracy lub zasiłku połogowego z ubezpieczenia społecznego, który wynosi 100% średniego zarobku brutto z ostatnich trzynastu tygodni przed urlopem macierzyńskim.

Prawo do wynagrodzenia z zakładu pracy mają następujące kategorie pracownic: pracownice administracji państwowej, kolei, poczty, leśnictwa (dotyczy to oczywiście tak pracownic umysłowych jak i fizycznych) oraz wszystkie inne pracownice umysłowe.

Pracownice nie mające prawa do wynagrodzenia z zakładu pracy otrzymują zasiłek połogowy z ubezpieczenia społecznego, jeśli nabyły do niego prawo. Ponadto wszystkie pracownice objęte ubezpieczeniem od choroby i macierzyństwa mają prawo do dodatków ubocznych z funduszków ubezpieczeniowych.

Wszystkie zasiłki jak i dodatek połogowy wypłacane są za pośrednictwem zakładu pracy.

Zasiłek połogowy

Zgodnie z obowiązującymi przepisami ubezpieczenia społecznego prawo do zasiłku połogowego ma tylko ta pracownica, która w okresie ostatniego roku przed porodem była ubezpieczona przez okres przynajmniej 4 miesięcy (120 dni); może to być okres ubezpieczenia nieprzerwany w jednym zakładzie pracy, mogą to być też okresy zsumowane z różnych zakładów pracy.

Wprowadzony został jedyny wyjątek od powyższej zasady, dotyczący żon pracowników powołanych do odbycia kadrowej służby wojskowej. Mają one mianowicie prawo do zasiłku połogowego, mimo iż nie pracowały czterech miesięcy przed porodem, jeżeli:

- a) źródłem utrzymania rodziny przed powołaniem pracownika do kadrowej służby wojskowej był jego zarobek pobierany za pracę (podlegającą ubezpieczeniu społecznemu),
- b) ciężarna żona powołanego do odbycia kadrowej służby wojskowej — w ciągu 30 dni po powołaniu męża do wojska podjęła pracę, która uzasadnia obowiązek ubezpieczenia.

O wypłaceniu zasiłku w takich przypadkach decyduje Wojewódzki Zarząd Ubezpieczeń Społecznych.

W zasadzie zasiłek połogowy przysługuje tylko kobiecie pracującej. Od tej zasady istnieją jednak wyjątki:

a) zasiłek połogowy przysługuje byłej pracownicy, jeżeli zwolniono ją z pracy z powodu zupełnej likwidacji zakładu pracy, w okresie czterech miesięcy przed porodem (6—9 miesiąc ciąży). Zasiłek połogowy przysługuje w tym przypadku zarówno pracownicom fizycznym, jak i umysłowym;

b) zasiłek połogowy przysługuje byłej pracownicy, jeśli zwolniono ją z pracy w okresie urlopu macierzyńskiego (podobnie w wypadkach, gdy zwolniono pracownicę z jej winy). Zasiłek ten otrzyma także pracownica umysłowa, nawet gdyby za część urlopu otrzymała wynagrodzenie z zakładu pracy.

Zasiłek połogowy wypłaca się za cały czas urlopu macierzyńskiego, tj. za okres 12 tygodni (84 dni). Może się zdarzyć, że urlop macierzyński będzie dłuższy niż 12 tygodni (np. omyłka lekarza w określeniu dnia po-

rodu). Okres pobierania zasiłku połogowego w związku z tym również ulegnie przedłużeniu. Aby uzyskać zasiłek za czas przekraczający 12 tygodni, pracownica winna zwrócić się do lekarza o wydanie dodatkowego zaświadczenia. Na przedłużenie okresu pobierania zasiłku połogowego nie ma wpływu choroba pracownicy podczas urlopu macierzyńskiego.

W okresie ciąży i połogu pracownica ma prawo do specjalnej opieki lekarskiej, która obejmuje: opiekę lekarza-ginekologa podczas ciąży, opiekę wykwalifikowanej położnej w czasie porodu i w pierwszych dniach po porodzie, a w razie potrzeby — także pomoc lekarską w czasie porodu i po porodzie. Pracownica może być umieszczona w zakładzie położniczym lub izbie porodowej. Pomoc udzielana położnicom jest bezpłatna.

Ulgi i przywileje w związku z wychowaniem dzieci

Pracownicy karmiącej swe dziecko piersią, przysługują dwie półgodzinne przerwy w pracy na karmienie. Dwie przerwy mogą być połączone w jedną godziną przerwę. W praktyce pracownica przychodzi wtedy do pracy o godzinę później lub wychodzi o godzinę wcześniej. W sobotę (6 godzin pracy) przysługuje jedna półgodzinna przerwa.

Pracownica korzysta z tego przywileju tylko przez okres karmienia dziecka piersią, z tym że w przypadku karmienia dziecka sztucznie nie ma prawa do korzystania z przerw. Jeżeli pracownica karmi bliźnięta, przysługują jej dwie przerwy po 45 minut.

Obowiązujące przepisy ustalają wyraźnie, że choroba dziecka oraz istniejąca w związku z tym koniecz-

ność roztoczenia nad nim opieki, stanowi ważną przyczynę usprawiedliwiającą nieobecność matki w pracy. Jednakże na tym tle bardzo często dochodzi do nieporozumień między pracownicą a zakładem pracy. Toteż opiekun społeczny nieraz spotka zapewne małe, chore dzieci zostawione pod wątpliwą opieką sąsiadki, ponieważ matka boi się korzystać z przysługującego jej prawa. Zdarza się jednak również, że matki wykorzystują to przysługujące im prawo dla błahych przyczyn.

Ważnym przepisem, o którym nie wszystkie kobiety wiedzą, jest przepis uprawniający zakład pracy do zwolnienia pracownicy bez wypowiedzenia, jeśli jej nieobecność z powodu choroby dziecka trwa dłużej niż miesiąc. Zwolnienie to nie może jednak nastąpić bez zgody rady zakładowej.

W przypadku choroby zakaźnej dziecka i zarządzonej przez władze sanitarne kwarantanny — dopiero 3-miesięczna nieprzerwana nieobecność matki w pracy uprawnia zakład pracy do zwolnienia jej bez wypowiedzenia.

Za okres nieobecności w pracy z powodu choroby dziecka pracownica umysłowa otrzymuje pełne wynagrodzenie z zakładu pracy, pracownica fizyczna zaś ma prawo do zasiłku chorobowego (70% miesięcznego zarobku) z ubezpieczenia społecznego, gdy chore dziecko nie ma jeszcze ukończonych 14 lat. W przypadku choroby dziecka w wieku ponad 14 lat pracownica nie ma prawa do zasiłku chorobowego. Czas pobierania zasiłku nie może przekraczać 30 dni w roku kalendarzowym (poszczególne dni, w których pracownica pobiera zasiłek podlegają zsumowaniu). Pracownica ubiegająca się o zasiłek musi przedłożyć w zakładzie pracy (za pośrednictwem którego zasiłek jest wypłacany):

a) orzeczenie lekarza, a w przypadku choroby trwającej dłużej niż trzy dni — orzeczenie komisji lekarskiej, stwierdzające konieczność roztoczenia osobistej opieki nad chorym dzieckiem;

b) zaświadczenie rady zakładowej (miejscowej) stwierdzające, że poza matką nie ma innych domowników, mogących zaopiekować się chorym dzieckiem;

W przypadku, gdy chore dziecko nie ma ukończonych 2 lat, wystarczy tylko zaświadczenie lekarza.

W przypadku czasowego pozbawienia dziecka zdrowego do lat 7 dotychczasowej opieki (np. czasowe zamknięcie żłobka czy przedszkola, śmierć czy choroba osoby opiekującej się dzieckiem), nieobecność matki w pracy przez okres kilku dni w celu zapewnienia dziecku opieki jest usprawiedliwiona.

Pracownica umysłowa oraz fizyczna mianowana otrzymuje w tym przypadku pełne wynagrodzenie z zakładu pracy, natomiast pozostałe pracownice fizyczne nie mają prawa ani do wynagrodzenia z zakładu pracy, ani też do zasiłku z ubezpieczenia społecznego.

2. INNE SZCZEGÓLNE UPRAWNIENIA KOBIE PRACUJĄCYCH

Dotyczą one żon żołnierzy odbywających zasadniczą służbę wojskową. Prezydium właściwej rady narodowej obowiązane jest skierować nie pracującą żonę żołnierza odbywającego zasadniczą służbę wojskową do pracy w uspołecznionym zakładzie pracy, który musi ją przyjąć zgodnie z jej kwalifikacjami, chyba że nie ma wolnych stanowisk .

Ochrona pracy kobiet

Istnieją szczegółowe przepisy o pracach wzbronionych kobietom. Wyliczenie wszystkich prac, przy których nie wolno zatrudniać kobiet z uwagi na ochronę ich zdrowia zajęłoby zbyt wiele miejsca. Przykładowo jedynie wspomnieć należy, że w kopalniach węgla wzbronione są kobietom wszelkie prace pod ziemią.

W przemyśle włókienniczym wzbronione są kobietom prace przy przygotowaniu czerni anilinowej oraz ręczne przygotowanie roztworów bielących.

Przy pracach budowlanych i drogowych wzbronione są prace w kesonach, gotowanie asfaltu, ciężkie prace kamieniarskie, posadzkarskie, ręczne cyklinowanie itp.

W komunikacji i przewozie wzbronione są kobietom, m. in. na kolejach — prace manewrowe, obsługa płóz hamulcowych, przedmuchiwanie rur płomiennych w kotłach parowych, ręczne ładowanie węgla na parowóz itp.

W komunikacji samochodowej — czynności kierowców na samochodach ciężarowych o tonażu ponad 2,5 tony oraz w autobusach o liczbie miejsc ponad 14, z wyjątkiem trolejbusów.

* * *

Takie są w skrócie przepisy zapewniające kobietom, a zwłaszcza matkom pracującym, opiekę państwa. Znajomość tych przepisów jest konieczna, by opiekun społeczny w przypadku łamania przepisów ochronnych mógł interweniować, zwracając się do rad zakładowych lub komisji kobiecych zakładów pracy. Ale opiekun społeczny nie może ograniczyć się tylko do interweniowania w sprawach wyraźnego łamania obowią-

zujących ustaw i przepisów. Bywają sytuacje, w których nie można zarzucić zakładowi pracy nieprawego postępowania, a mimo to istnieje krzywda kobiety pracującej, krzywda, którą można naprawić bez szkody dla zakładu i z korzyścią dla pracownicy.

Szczególną uwagę należałoby zwrócić na pracujące kobiety obciążone dziećmi, nie mające męża, albo mające męża na utrzymaniu. Są to przeważnie kobiety pozbawione kwalifikacji zawodowych, zatrudnione przy ciężkich a słabo płatnych pracach, borykające się z ogromnymi trudnościami, o których zwykle nie mówią nawet, w obawie przed utratą pracy. Te kobiety często nie korzystają z istniejących możliwości poprawy swego losu i niestety, często także nikt w zakładzie pracy nie zajmuje się nimi. Niejednokrotnie można by postarać się o przeniesienie takiej kobiety — jedynej żywicielki — do pracy wyżej płatnej (ew. po pewnym okresie przeszkolenia), o udzielenie jej bezzwrotnej zapomogi czy też pożyczki z kasy zapomogowo-pożyczkowej, o skierowanie jej dzieci do prewentorium czy sanatorium, o skierowanie jej samej wraz z dziećmi na wczasy dla matki z dziećmi (które są bezpłatne dla wszystkich dzieci), o to, by jej dzieci korzystały z bezpłatnego dożywiania w szkole itp. Bardzo często takie kobiety, z trudem zarabiające na chleb dla swoich dzieci, nie umieją się niczego domagać, a nawet ukrywają swoją biedę i właśnie zadaniem opiekuna społecznego będzie im w pierwszym rzędzie dopomóc.

Drugą, dość typową sprawą, są zdarzające się jeszcze wypadki zwalniania z pracy kobiet zamężnych, nieoficjalnie motywowane tym, że ich mężowie dobrze zarabiają. Oczywiście w takim przypadku zakład pracy podaje często inne powody zwolnienia, ale opiekun społeczny, znając sytuację rodzinną zwalnianej

pracownicy, może niejednokrotnie przyczynić się do cofnięcia takiej decyzji.

Duże trudności może mieć także opiekun społeczny jeżeli będzie starał się pomóc w zatrudnieniu kobiety, która musi podjąć pracę zarobkową, a nie ma żadnego zawodu i nie ma sił do ciężkiej pracy fizycznej. W takim przypadku, jeżeli zakład zgłosi zapotrzebowanie na pracownika mężczyznę — opiekun społeczny może interweniować osobiście, a także starać się w wydziale zatrudnienia, aby pierwszą pracę odpowiednią dla danej kobiety dla niej zachować.

3. PRAWA KOBIETY

Osobny zespół zagadnień — to prawa i obowiązki kobiet ustalone w Kodeksie Rodzinnym. Opiekun społeczny będzie musiał niewątpliwie pomagać kobietom w rozwiązywaniu wielu trudnych konfliktów rodzinnych, powinien więc znać również przepisy prawne dotyczące rodziny.

Kodeks Rodzinny z 1950 r. konkretnie realizuje socjalistyczną zasadę równouprawnienia kobiety. Wyraża się to przede wszystkim:

a) w braku jakichkolwiek ograniczeń mężatki w zdolności do czynności prawnych i braku ograniczeń małżonki na rzecz męża w zarządzaniu jej majątkiem;

b) w prawie mężatki do podejmowania działalności zarobkowej nawet bez zgody męża;

c) w oddawaniu decyzji we wszystkich istotnych sprawach rodziny w ręce obojga małżonków, przy czym zachodzące w tych sprawach ewentualne różnice zdań między małżonkami rozstrzyga sąd na wniosek jednego z małżonków;

d) w nałożeniu na oboje małżonków obowiązku zaspokajania potrzeb rodziny, przy czym spełnienie tego obowiązku przez żonę może polegać także na jej oso-

bistych staraniach o wychowanie dzieci i prowadzenie gospodarstwa domowego;

e) w zniesieniu wszelkiego upośledzenia kobiety w zakresie możliwości żądania rozwodu;

f) w traktowaniu pracy domowej żony jako jej wkładu materialnego do powiększenia wspólnego majątku małżonków;

g) w przyznaniu obojgu rodzicom pełnej władzy rodzicielskiej nad dziećmi, przy czym władza ta powinna być w zasadzie wykonywana wspólnie; różnice stanowisk rodziców w istotnych sprawach dotyczących dziecka może usuwać sąd;

h) w tym, że kobieta zamężna może zachować swoje dotychczasowe nazwisko, dodając do niego jedynie nazwisko męża. W razie rozwodu kobieta zachowuje nazwisko męża, może jednak przez oświadczenie złożone w urzędzie stanu cywilnego (w ciągu trzech miesięcy od orzeczenia rozwodu) powrócić do nazwiska, które nosiła przed zawarciem małżeństwa.

Jeżeli jeden ze współmałżonków (a w praktyce bywa nim przeważnie mąż) nie przyczynia się według swoich sił i możliwości do zaspokajania potrzeb rodziny, prawo przychodzi kobiecie z pomocą. Możliwe są tu dwie drogi postępowania: albo wytoczenie współmałżonkowi procesu, albo złożenie do sądu umotywowanego wniosku, aby sąd nakazał wypłacanie wynagrodzenia za pracę (lub innych należności), w całości lub częściowo, do rąk wnioskodawcy, najczęściej kobiety. Żona obowiązana jest wydawać wypłacone na jej ręce zarobki na zaspokojenie potrzeb całej rodziny, a więc także i męża, którego wynagrodzenie pobiera.

Wykonanie orzeczenia sądu odbywa się na tzw. „krótkiej drodze” bez udziału komornika. Sąd posyła

odpis postanowienia do zakładu pracy, z wezwaniem, by sam zakład wypłacał określoną w postanowieniu część zarobków do rąk żony. Jeżeli mąż nie spełnia swego obowiązku utrzymywania rodziny, ponieważ jest pijakiem — prawo skierowania wniosku do sądu o wypłatę żonie zarobków męża ma organizacja społeczna, np. Liga Kobiet (w przypadku, kiedy żona nie pracuje), albo sam opiekun społeczny. Przed skierowaniem jednak takiego wniosku do sądu organizacja społeczna winna porozumieć się z żoną. Oczywiście przepis ten dotyczy także kobiet, jeżeli zaniedbują one swoje obowiązki żony i matki.

4. POMOC PAŃSTWA PRZY DOCHODZENIU ALIMENTÓW

Prawo nakłada na sądy szczególne obowiązki w zakresie prowadzenia i rozstrzygania spraw o alimenty, wymagając, by zarówno sprawy te były rozpatrywane szybko, jak i wyroki szybko egzekwowane.

Pozew o alimenty można złożyć w sądzie, w którego okręgu mieszka zobowiązany, jak i w sądzie znajdującym się w miejscu zamieszkania tego, który żąda alimentów (jest to najczęściej samotna matka lub opuszczona żona). Żądający alimentów jest zwolniony od kosztów sądowych, które tymczasowo w toku procesu wykląda za niego państwo, a po zakończeniu procesu ściąga je od zobowiązanego. Jeżeli kobieta nie zna adresu zobowiązanego, do sądu należy przeprowadzenie dochodzenia w celu ustalenia miejsca jego pobytu lub zamieszkania. Żądanie zasądzenia alimentów niekoniecznie musi być przedstawione sądowi w formie pisemnego pozwu. Można je również zgłosić ustnie do protokołu sądowego. Stanowi to wielkie ułatwienie dla osoby wytaczającej sprawę.

Szczególne znaczenie ma zabezpieczenie roszczeń o alimenty, które mogą być udzielone w tej formie, że sąd nakaze pozwanemu, aby aż do zakończenia procesu wypłacał do rąk matki dziecka określoną sumę pieniężną. W ten sposób już w toku procesu zapewnione jest uzyskiwanie niezbędnych środków utrzymania.

Wyrok zasądający alimenty może zostać wykonany natychmiast po jego wydaniu, choćby nawet pozwany wniósł rewizję do wyższego sądu. Sąd ma z urzędu obowiązek dostarczyć skarżącemu wyrok zaopatrzoney w tzw. klauzulę wykonalności, która umożliwia wszczęcie egzekucji przez komornika.

Najnowsze zmiany w przepisach wprowadziły dalsze udogodnienia w zakresie egzekucji. Można więc żądać wszczęcia egzekucji nie tylko przez komornika, w którego okręgu mieszka zobowiązany, ale także przez komornika właściwego według miejsca zamieszkania osoby dochodzącej alimentów.

Często mężczyzna zmienia miejsce zamieszkania, aby utrudnić przeprowadzenie egzekucji. W celu przyścia z pomocą matce dziecka w uzyskaniu należnych alimentów, wprowadzono przepis upoważniający komornika do żądania od urzędów, organizacji państwowych i społecznych oraz od poszczególnych obywateli bądź innych organizacji — wyjaśnień ustnych lub na piśmie oraz zasięgania informacji niezbędnych do wykonania egzekucji. Natomiast organy, do których zwrócił się komornik, w razie nieposiadania żadnych informacji, obowiązane są przeprowadzić odpowiednie dochodzenie w celu ustalenia majątku i dochodów dłużnika. Na organy Milicji Obywatelskiej nałożony został obowiązek udzielania informacji o miejscu zamieszkania osobnika uchylającego od płacenia alimentów.

5. ROSZCZENIA MATKI SAMOTNEJ PRZECIWKO OJCU DZIECKA

W przypadku gdy ojcostwo mężczyzny zostanie uwiarygodnione, sąd może jeszcze przed przyjściem na świat dziecka zabezpieczyć przyszłe roszczenia matki związane z porodem — przez zobowiązanie domniemanego ojca do wypłacenia odpowiedniej sumy na koszty utrzymania matki przez trzy miesiące w okresie porodu oraz na koszty utrzymania dziecka przez pierwsze trzy miesiące po urodzeniu.

Sposób i termin wypłaty tych kwot określa sąd. Nie trzeba dodawać, że w ten sposób niejednokrotnie zabezpieczony zostaje byt matki i dziecka w najtrudniejszym dla nich obojga okresie.

Ponadto, w razie ustalenia ojcostwa, mężczyzna obowiązany jest przyczynić się do pokrycia wydatków matki związanych z ciążą i porodem. W wypadku zaś, gdy zachodzą ważne ku temu powody, matka może żądać zasądzenia na jej rzecz kosztów utrzymania nawet przez okres dłuższy niż trzy miesiące, licząc od daty porodu.

Jeżeli na skutek ciąży lub porodu matka samotna poniosła bez swej winy inne konieczne wydatki, np. w następstwie porodu wynikła choroba matki, która pociągnęła za sobą potrzebę leczenia i koszty, jak również jeżeli choroba ta uniemożliwiła matce na pewien przeciąg czasu pracę zarobkową, albo też poród spowodował inne szczególne straty majątkowe poniesione przez matkę dziecka — może ona żądać, aby ojciec dziecka pokrył odpowiednią część tych wydatków i wynagrodził poniesione straty.

Roszczeń swoich może matka dochodzić na drodze sądowej, nie później jednak niż przed upływem trzech lat od porodu, ponieważ po trzech latach ulegają one

przedawnieniu. Podkreślić natomiast należy, że **roszczenia o alimenty ani też roszczenia dziecka o ustalenie ojcostwa nie przedawniają się nigdy**, z tym jednak, że wstecz od daty wniesienia pozwu można żądać alimentów tylko w szczególnych wypadkach, a zwłaszcza wówczas, gdy potrzeby dziecka są w rażący sposób niezaspokojone lub gdy na ich zaspokojenie zaciągnięto długi.

Mimo tych wszystkich udogodnień prawnych dotyczących dochodzenia alimentów, opiekunowie społeczni nieraz będą mieli do załatwienia trudne sprawy, kiedy matka mając od lat zasądzone alimenty nie może ich wyegzekwować, ponieważ nie może odnaleźć ojca dziecka, obowiązanego do ich zapłacenia. W wielu przypadkach zakłady pracy, w których pracuje mężczyzna obowiązany do płacenia alimentów, współdziałają z nim w ukrywaniu go, albo wydają mu fałszywe, niepełne zaświadczenia o wysokości zarobków dla sądu. Dlatego też i w tych sprawach nieraz będzie konieczna osobista interwencja opiekuna społecznego w zakładzie pracy, oczywiście jeśli mężczyzna zobowiązany do płacenia alimentów pracuje w tym samym mieście co matka.

Składanie wniosków do sądu o wypłacenie żonie zarobków męża-pijaka wymaga ogromnej ostrożności, ponieważ sprawy takie często kończą się znęcaniem się męża nad żoną, przed czym trudno ją uchronić. Maltretowanie żon przez mężów-pijaków to osobny, trudny problem. W zasadzie istnieją podstawy prawne do skazania takiego znęcającego się nad żoną, ale jeżeli nie ma ona możliwości rozejścia się z nim i zamieszkania osobno, albo nie chce tego uczynić — sprawa jest niemal beznadziejna, przeważnie bowiem wszelkie interwencje z zewnątrz kończą się jeszcze

gorszym maltretowaniem kobiety. Czasem wystarczy rozmowa z mężem, czasem może pomóc interwencja poprzez zakład pracy, ale należy wszelkie kroki podejmować bardzo ostrożnie, właśnie ze względu na kobietę. Jeżeli już stwierdzi się istotną konieczność sądowego ukarania męża — pijaka i brutalą, należy dążyć do tego, by zainteresować tą sprawą prokuratora, który powinien szybko wkroczyć w te sprawy, nie dając mężczyźnie czasu na zemstę.

6. ŚWIADOME MACIERZYŃSTWO

W dążeniu do wytworzenia w społeczeństwie poczucia pełnej odpowiedzialności za losy potomstwa — propaguje się w Polsce świadome macierzyństwo. U podłoża ruchu świadomego macierzyństwa tkwi założenie, że decyzja posiadania dzieci powinna wpływać nie tylko z pragnienia zaspokojenia instynktu macierzyńskiego, ale powinna być także głęboko przemyślana z punktu widzenia możliwości zapewnienia dziecku należytych warunków rozwoju. Sprawa świadomego macierzyństwa — to bardzo poważny problem społeczny, który wiąże się m.in. z zagadnieniem dopuszczalności przerywania ciąży.

Prawo polskie dopuszcza możliwość przerwania ciąży, wychodząc z założenia, że ten radykalny i ostateczny środek, realizujący w pewnej mierze zasadę świadomego macierzyństwa, jest w wielu wypadkach niezbędny.

W myśl obowiązujących przepisów, zabieg przerwania ciąży może zostać przeprowadzony (przez lekarza) na życzenie kobiety, która złoży odpowiednie oświadczenie.

Zabiegu dokonuje lekarz, jeżeli przeciwko przerwaniu ciąży nie przemawiają względy zdrowotne .

U nieletniej — przerwania ciąży można dokonać tylko za zgodą jej rodziców, opiekuna albo władzy opiekuńczej. W tym przypadku musi zostać złożone odpowiednie zaświadczenie.

Obowiązujące prawo zapobiega zmuszaniu kobiety do poddania się zabiegowi przerwania ciąży, a przypadki takie są surowo karane.

Karalne jest również dokonywanie zabiegu wbrew przepisom przewidzianym w ustawie albo udzielanie pomocy dla dokonania takiego zabiegu.

Wspomniane sankcje karne mają na celu z jednej strony — zagwarantowanie kobiecie dobrowolności w zadecydowaniu o tym, czy ma ona zostać matką, choć przesłanki ustawowe umożliwiają jej przerwanie ciąży, z drugiej zaś — wydane są dla ochrony zdrowia kobiety i zapobiegania zabiegom dokonywanym w sposób niehigieniczny, przez różne „babki“, akuszerki itp.

IV. OPIEKA NAD STARCAMI

1. ZAGADNIENIE OSÓB STARYCH

Opieka nad starcami ulega w ostatnich latach poważnym przemianom. Przemiany te pozostają m. in. w związku ze zmianą charakteru rodziny w naszym społeczeństwie. W społeczeństwie żyjącym pod znakiem cywilizacji przemysłowej pojawia się często tendencja, aby pojęcie rodziny zacieśniać do małżonków i żyjących z nimi dzieci. W rodzinie takiej mało jest miejsca dla osób starszych, zwłaszcza od chwili, gdy przestają one wykonywać pracę zawodową.

Trudności mieszkaniowe, koszty utrzymania i ubrania związane z pobytem starców w rodzinie — często wytwarzają atmosferę niezyczliwości i braku zrozumienia dla potrzeb osób starszych.

Starzy ludzie odczuwają często boleśnie przerwanie aktywnego życia zawodowego, narastają też konflikty natury psychologicznej pomiędzy starym pokoleniem a dorastającą młodzieżą, która w odmienny sposób patrzy na wiele zasadniczych zagadnień społecznych i obyczajowych.

Dochodzi do tego rozpowszechnienie się w naszym społeczeństwie, w okresie powojennym, niewłaściwego przeświadczenia, że o los osób potrzebujących pomocy dbać ma wyłącznie państwo. Zagadnienie starców staje się szczególnie ostre w miarę postępowania procesu starzenia się społeczeństwa, to znaczy wzrostu liczby osób starych w stosunku do liczby młodych i dorosłych w wieku zdolności do pracy.

Tendencja ta zaznacza się wszędzie, w miarę postępów uprzemysłowienia i rozwoju miast. Jest ona wynikiem zarówno przedłużenia przeciętnego wieku życia człowieka (wraz z postępami medycyny, higieny i poziomu życia), jak też zmniejszania się przyrostu naturalnego, ograniczania liczby dzieci w rodzinie.

Ten ostatni czynnik — zmniejszenia liczby dzieci — nie gra dotąd jeszcze większej roli w Polsce. Wprawdzie w większych miastach zaznacza się już od kilku lat wyraźny spadek przyrostu naturalnego; z uwagi na ogromne przesunięcia ludności ze wsi do miast (w latach 1950—1957 ludność miast w Polsce wzrosła o 4 miliony osób, przy jednoczesnym spadku liczby mieszkańców wsi), następuje pewne zmniejszenie się liczby dzieci w rodzinach miejskich, ale zjawisko to nie waży zasadniczo w procesie starzenia się społeczeństwa.

Ciągle jeszcze wpływ na to zjawisko wywierają skutki wojny — spadek przyrostu naturalnego i ubytek ludności w tym okresie.

Podobnie, jak w innych krajach, i u nas zaznacza się wzrost odsetka ludzi starych dzięki pewnej poprawie warunków zdrowotnych, socjalnych itp.

Oto kilka danych: liczba osób powyżej 60 lat wynosiła w 1955 r. około 2,3 miliona osób, czyli 8,5% ludności. Liczba ta według przewidywań wzrośnie do 2,8 mln osób (9,3% ludności) w 1960 r. i do 4,3 mln osób (11,3% ludności) w 1975 r.

Zwiększenie liczby starych mężczyzn i kobiet w naszym społeczeństwie w ciągu najbliższych 15 lat o około 1,5 miliona osób poważnie zwiększy zadania państwa i społeczeństwa w zakresie pomocy społecznej.

2. ZABEZPIECZENIE SPOŁECZNE LUDZI STARYCH

Pierwszym i podstawowym warunkiem prawidłowej opieki nad starcami jest zapewnienie osobom starym, niemogącym już pracować, środków egzystencji, a więc należyte rozwiązanie zagadnienia zabezpieczenia społecznego dla starców. Wprowadzone w Polsce w 1954 r. powszechne zaopatrzenie emerytalne pracowników i ich rodzin jest najpoważniejszym czynnikiem działalności państwa w tej dziedzinie.

W polskim systemie zabezpieczenia emerytalnego renta starcza przysługuje tylko tym osobom, które przez określoną liczbę lat były pracownikami. Z uwagi na to, że wielu starców nie może przedłożyć dokumentów potrzebnych do uzyskania prawa do renty starczej, w praktyce wiele osób starych korzysta z renty inwalidzkiej, do której prawo powstaje już po pięciu latach pracy. Wreszcie wchodzić mogą w grę dla star-

ców renty rodzinne, wypłacane osobom, które pozostały na utrzymaniu zmarłego żywiciela rodziny.

Oto podstawowe zasady naszego systemu emerytalnego, wprowadzonego dekretem z 25 czerwca 1954 r. i zmienionego ustawą z dnia 28 marca 1958 r.:

Zaopatrzenie emerytalne obejmuje 2 rodzaje świadczeń — pieniężne i w naturze.

Świadczenia pieniężne obejmują:

a) rentę starczą, b) rentę inwalidzką i c) rentę rodzinną.

Do świadczeń pieniężnych należą również dodatki do rent i zasiłek pogrzebowy.

Świadczenia w naturze obejmują:

- a) pomoc leczniczą i położniczą;
- b) zaopatrzenie w protezy;
- c) przysposobienie zawodowe;
- d) umieszczenie w domu rencistów.

Renta starcza przysługuje pracownikowi, który ma wymagany okres zatrudnienia i osiągnął wiek starczy.

Okres zatrudnienia wymagany do uzyskania renty starczej wynosi 25 lat dla mężczyzn i 20 lat dla kobiet.

Wiek starczy wynosi:

- 1) dla pracowników I kategorii zatrudnienia — 60 lat dla mężczyzn, a 55 lat dla kobiet,
- 2) dla pracowników II kategorii zatrudnienia — 65 lat dla mężczyzn, a 60 lat dla kobiet.

Do pierwszej kategorii zatrudnienia dekret zalicza:

- a) pracowników zatrudnionych pod ziemią,
- b) pracownikom zatrudnionych na statkach morskich w żegludze międzynarodowej i na statkach żeglugi powietrznej,
- c) nauczycieli podlegających przepisom ustawy z dnia 27 kwietnia 1956 r. o prawach i obowiązkach nauczycieli,

d) pracowników zatrudnionych w warunkach szkodliwych dla zdrowia.

Wszyscy pozostali pracownicy zaliczeni są do II kategorii zatrudnienia.

Do otrzymania renty starczej konieczne jest, ażeby wiek starczy był osiągnięty:

- 1) w czasie zatrudnienia lub
- 2) w ciągu 5 lat po ustaniu zatrudnienia.

Renta starcza wynosi 75% podstawy wymiaru renty, jeżeli podstawa ta nie przekracza kwoty 1.200 zł. Dla pracowników zarabiających powyżej 1.200 zł. miesięcznie przewidziane są dodatki, które wynoszą od kwoty ponad 1.200 zł do 2.000 zł — 20%, a od kwoty ponad 2.000 zł — 15%.

Obowiązuje zasada, że renta wypłacana jest w zasadzie tylko nie pracującemu renciście, a prawo jego do renty zostaje zawieszona na czas pozostawania w zatrudnieniu. Stawki minimalne rent wynoszą obecnie 500 zł dla nie pracującego rencisty i 360 zł dla nie pracującej wdowy.

Specjalną formą zaopatrzenia jest zasiłek pogrzebowy. Zasiłek pogrzebowy przysługuje w razie śmierci rencisty i wynosi trzykrotną rentę miesięczną bez uwzględnienia dodatków na żonę, dzieci, wnuków i rodzeństwo, w razie zaś śmierci innych osób — 100% podstawy wymiaru renty.

Zasiłek pogrzebowy w podanej wysokości przysługuje członkom rodziny, którzy pokryli koszty pogrzebu. Jeżeli koszty pogrzebu pokryły inne osoby, zasiłek pogrzebowy przysługuje w wysokości faktycznie poniesionych kosztów pogrzebu, najwyżej jednak w wysokości przysługującej członkom rodziny.

Osoba uprawniona do otrzymania zasiłku pogrzebowego traci prawo do tego zasiłku, jeżeli w ciągu 6 mie-

sięcy od dnia śmierci osoby, z tytułu śmierci, której ten zasiłek przysługuje, nie złoży wniosku o przyznanie jej zasiłku pogrzebowego. Właściwą instytucją, która załatwia i wypłaca zaopatrzenie jest wydział zatrudnienia i spraw socjalnych prezydium wojewódzkiej rady narodowej (miast wydzielonych z województw).

Wnioski o rentę starczą należy składać w prezydiach powiatowych, miejskich (miast stanowiących powiaty) rad narodowych do wydziałów zatrudnienia i spraw socjalnych, które po skompletowaniu akt przesyłają wnioski do prezydium wojewódzkiej rady narodowej.

Do wniosku o rentę starczą należy dołączyć:

- 1) kwestionariusz dotyczący okresów zatrudnienia i okresów zaliczalnych,
- 2) dokumenty stwierdzające okresy podane w kwestionariuszu,
- 3) dokument stwierdzający datę urodzenia,
- 4) zaświadczenie zakładu pracy, potwierdzone przez radę zakładową, stwierdzające wysokość zarobków pracownika,
- 5) dowody stwierdzające nadanie orderu,
- 6) oświadczenie zainteresowanego, czy i skąd pobiera już rentę lub zaopatrzenie.

Do wniosku o zasiłek pogrzebowy należy dołączyć tylko wyciąg z aktu zgonu osoby, po której przysługuje zasiłek pogrzebowy oraz rachunek kosztów pogrzebu.

Jeżeli osoba stara nie posiada uprawnień do zaopatrzenia emerytalnego, może ubiegać się o świadczenia z tytułu pomocy społecznej. Poszczególne formy tej pomocy zostały omówione w rozdziale drugim, pkt 2 (po-

moc społeczna). Renta, a z jej braku zasiłek pieniężny, to pierwszy i podstawowy środek zapewniający starcowi potrzebującemu opieki najniezbędniejsze środki utrzymania. Toteż opiekun społeczny, napotykając w swej pracy na starych ludzi pozbawionych opieki rodziny, winien przede wszystkim zatroszczyć się o to, czy uzyskali oni należne im zaopatrzenie rentowe lub świadczenia pieniężne z pomocy społecznej, o które mogliby się ubiegać. Takie zabezpieczenie podstaw materialnych egzystencji ma szczególne znaczenie, jeżeli chodzi o starców samotnych i pozbawionych naturalnego oparcia rodzinnego. Ale i dla starców żyjących w licznej rodzinie o skromnym dochodzie posiadanie jakiegoś własnego budżetu ma bardzo istotne znaczenie: umacnia ono ich pozycję w rodzinie, chroniąc niejednokrotnie przed niechętnym stosunkiem członków rodziny albo wręcz szykanowaniem lub wyzyskaniem jako „ubogich krewnych”, całkowicie uzależnionych od członków rodziny zarobkujących. Starania opiekuna społecznego w kierunku materialnego umacniania osoby starszej żyjącej w rodzinie, nie mogą oczywiście przekreślać lub umniejszać obowiązku alimentacyjnego, jaki ciąży na członkach rodziny w stosunku do starca, zgodnie z przepisami artykułów: 71—78 Kodeksu Rodzinnego.

3. ZAKŁAD POMOCY SPOŁECZNEJ CZY RODZINA

Podjmując starania o zorganizowanie opieki nad starcami opiekun społeczny winien przede wszystkim starać się o utrzymanie starca w rodzinie. Jeżeli nie ma rodziny zobowiązanej do alimentacji i mogącej się

z tego obowiązku wywiązać, zwłaszcza zaś w przypadku starców samotnych, należy rozważyć możliwość utrzymania starca w dotychczasowych warunkach mieszkaniowych, udzielając mu takich form pomocy materialnej i niematerialnej, jakich wymagać będzie jego sytuacja.

Dopiero gdy takie rozwiązania okażą się niemożliwe, opiekun społeczny będzie dążył do umieszczenia starca w zakładzie pomocy społecznej. Będzie to konieczne zwłaszcza wtedy, kiedy chodzi o samotnych starców w ciężkich warunkach mieszkaniowych, umieszczonych gdzieś kątem, bez niezbędnej dla starych ludzi opieki ze strony rodziny. Są to często chronicznie chorzy, nie mający możliwości prowadzenia własnego gospodarstwa.

W takiej sytuacji konieczne będzie umieszczenie starca w odpowiednim zakładzie pomocy społecznej. W ubiegłych latach ta forma pomocy dla starców rozwinęła się u nas szczególnie szeroko. Podkreślone już rozluźnienie więzów łączących dalszych członków rodziny (poza rodzicami i dziećmi) i wzmożone dążenie do samodzielności, w połączeniu z wielką ciasnotą mieszkaniową i trudnościami prowadzenia gospodarstwa domowego — wszystko to tłumaczy znacznie większą niż dawniej dążność osób starszych do szukania pomieszczenia w zakładach pomocy społecznej. Obserwujemy tę dążność nawet u osób jeszcze zdolnych do prowadzenia samodzielnej egzystencji i mających członków rodziny zobowiązanych do alimentacji.

Z drugiej strony musimy stwierdzić, że w miarę rozbudowy sieci nowoczesnych zakładów pomocy społecznej wzrasta liczba zakładów, w których można starcom zapewnić warunki bytu i atmosferę możliwie

zbliżoną do domu rodzinnego. Polska Ludowa zerwała ostatecznie z przytułkiem-więzieniem, przytułkiem-koszarami, ostatnim smutnym etapem przed śmiercią, gdzie starcy byli jedynie anonimowymi numerkami bez życia osobistego.

I chociaż w wielu zakładach pomocy społecznej warunki mieszkaniowe i bytowe pozostawiają jeszcze sporo do życzenia, to jednak dzięki budowie nowych domów, przystosowaniu i remontowi starych budynków i znacznemu zwiększeniu kredytów na wyżywienie, poważnie poprawione zostały warunki mieszkaniowe, zapewnione zostało smaczne i pożywne wyżywienie i właściwa opieka nad pensjonariuszami. Bardzo wydatnej poprawie uległy też stosunki pensjonariuszy ze światem zewnętrznym i sprawy kulturalnej obsługi pensjonariuszy.

Poważną pomocą dla zakładów jest tutaj działalność kulturalna organizacji społecznych i młodzieżowych, szkół, wydziałów kultury prezydiów rad narodowych i związków zawodowych, które organizują dla pensjonariuszy domów opieki i domów rencistów imprezy artystyczne, zajęcia świetlicowe, odwiedziny w zakładach, głośne czytanie gazet i książek itp.

4. POMOC POZAZAKŁADOWA

Uwag powyższych nie należy oczywiście rozumieć w tym sensie, że w każdym przypadku wskazane jest skierowanie starca do domu opieki lub do domu rencistów. Wręcz przeciwnie, jak to podkreślono już kilkakrotnie, w latach ubiegłych zbyt duży nacisk kładziono na rozwój pomocy zakładowej, zaniedbując możliwości przyjścia z pomocą starcom w rodzinie, utrzymanie ich w domu i zapobieżenia trudnym sytuacjom

życiowym, które zmuszają starca do przeniesienia się do zakładu pomocy społecznej. Toteż opiekun społeczny, zanim zdecyduje się na zalecenie umieszczenia starca w zakładzie pomocy społecznej, winien zbadać wszystkie możliwości zabezpieczenia mu bytu materialnego i dobrej atmosfery w rodzinie.

I tutaj otwiera się szerokie pole działania dla opiekuna społecznego i organizacji społecznych. Wchodzą tu w grę najróżniejsze formy pomocy pozazakładowej niematerialnej, które mogą przyczynić się do zapewnienia staremu człowiekowi spokojnego i pogodnego spędzenia schyłku życia. Przykładowo wymienić można następujące formy pomocy:

- a) organizacja dostarczania posiłków starcom;
- b) organizacja usług pielęgniarских dla osób starych przebywających w domu;
- c) poradnictwo w sprawach rent i alimentacji;
- d) dostarczanie odzieży i żywności;
- e) organizacja drobnych usług, jak sprzątanie, gotowanie, pranie, zakupy;
- f) organizacja klubów rencistów i innych osób starych.

Zgodnie z uchwałą Komitetu Wykonawczego Centralnej Rady Związków Zawodowych z sierpnia 1958 r. osoby przechodzące na rentę pozostają członkami swych organizacji związkowych i mogą korzystać ze świadczeń kas zapomogowo-pożyczkowych, z zapomóg w razie śmierci jednego z członków rodziny, ze stołówek pracowniczych. Wiele zakładów daje rencistom bezpłatne obiady na rachunek funduszu zakładowego.

Renciści mogą również korzystać z zakładowych urządzeń służby zdrowia, urządzeń kulturalnych, a w miarę możliwości — z wczasów i leczenia sanatoryjnego. Opiekunowie społeczni, powołani do inicjowania

i koordynowania akcji socjalno-opiekuńczej na terenie swej działalności, będą mieli sposobność rozwinięcia w tym zakresie szerokiej i wszechstronnej inicjatywy.

Celowa i dobrze zorganizowana akcja pomocy pozazakładowej dla starców doprowadzić powinna nie tylko do lepszego zorganizowania życia materialnego staroego człowieka, ale także do przezwyciężenia częstej u starców skłonności do prowadzenia egzystencji czysto wegetatywnej, nacechowanej brakiem zainteresowania dla otaczającego ich życia społecznego i skupieniem uwagi wyłącznie na własnej osobie — swoich dolegliwościach fizycznych, posiłkach itp. Utrzymanie w starcach zainteresowania życiem społecznym, szerszymi problemami, rozrywkami kulturalnymi — to bardzo ważny czynnik zapewnienia im bardziej pogodnej starości.

V. POMOC DLA OSÓB PRZEWLEKLE CHORYCH I DLA OSÓB NIEZDOLNYCH DO PRACY

Obecność w rodzinie pracujących osób przewlekle chorych lub z innych powodów niezdolnych do pracy stwarza tej rodzinie szczególnie trudne warunki życiowe. Przyjście takiej rodzinie z pomocą wymaga ze strony opiekuna społecznego nie tylko wnikliwego podejścia do sytuacji danej rodziny, ale także dokładnej znajomości instytucji i środków, które stają do dyspozycji w takich przypadkach.

Często, jeśli np. chodzi o chorych na gruźlicę, raka czy gościec stawowy albo też chorych psychicznie, konieczne będzie zbadanie możliwości skierowania chorego do szpitala lub sanatorium, poddanie go badaniom specjalistycznym czy zastosowanie innych form pomocy leczniczej. Prowadzone są również specjalne zakłady dla przewlekle chorych, dla niewidomych, dla

psychicznie chorych chroniczów, dla umyślowo niedorozwiniętych i dla dzieci gęboko niedorozwiniętych umyślowo. Skierowanie chorego do takiego zakładu może okazać się konieczne lub wskazane tam, gdzie rodzina nie może sama otoczyć go należytą opieką.

Często jednak i rodzina, i sam chory wolą być razem. Wówczas wchodzi w grę zorganizowanie dla chorego pozostającego w domu odpowiedniej pomocy i opieki, która może przybrać najrozmaitsze formy. Opiekun społeczny w porozumieniu z organizacjami społecznymi może tu wiele zdziałać.

Jedną z form pomocy będą tu stałe i inne zapomogi pieniężne, udzielane przez organy pomocy społecznej rad narodowych (patrz rozdział drugi, pkt 2, pomoc społeczna). Należy również zwrócić uwagę na możliwość uzyskania pomocy nie pieniężnej, którą dysponują Polski Komitet Pomocy Społecznej, Liga Kobiet, PCK i inne organizacje społeczne. Ważne będzie również zbadanie możliwości zorganizowania pomocy sąsiedzkiej.

1. INWALIDZI

Szczególne problemy powstają w odniesieniu do osób o ograniczonej sprawności organizmu (inwalidzi). Osoby te natrafiają w pracy jak i przy wykonywaniu czynności dnia codziennego na dodatkowe trudności i w związku z tym wymagają specjalnej opieki i pomocy.

Obecnie związki inwalidzkie i inne organizacje społeczne w coraz większym stopniu przyczyniają się do łagodzenia skutków kalectw, przywracania zdolności do pracy i poprawy warunków bytowych inwalidów.

Bardzo ważnym, bliskim inwalidzie, ogniwem w całym systemie opiekuńczym stanie się pomoc opie-

kuna społecznego. Podstawową formą pomocy dla inwalidów zdolnych do pracy jest przygotowanie ich do pracy i zatrudnienia.

Pod określeniem tym należy rozumieć:

- protezowanie i aparutowanie,
- szkolenie i doszkalanie,
- zatrudnienie i opieka nad pracującymi.

Protezowanie. Zaopatrywanie w przedmioty ortopedyczne (protezy, aparaty ortopedyczne, gorsety, wózki inwalidzkie itp.) odbywa się na podstawie wniosków lekarzy.

Zlecenie na wykonanie wystawiają organy produktywizacji inwalidów w wydziałach zatrudnienia i spraw socjalnych prezydiów powiatowych (miast stanowiących powiaty), dzielnicowych rad narodowych, właściwych dla miejsca zamieszkania inwalidy.

Inwalidzi wojenni i wojskowi oraz inni inwalidzi uprawnieni do świadczeń rentowych, a także korzystający z pomocy społecznej — otrzymują przedmioty ortopedyczne bezpłatnie.

Inwalidzi nie posiadający uprawnień do świadczeń rentowych otrzymują te przedmioty za częściową lub całkowitą odpłatnością, w zależności od stanu majątkowego. Zasady i tryb postępowania regulują specjalne przepisy (wykaz w załączniku 11).

Szkolenie — podstawowe formy:

1. W zakładach i ośrodkach szkolenia zawodowego, prowadzonych przez Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej. W chwili obecnej istnieją w Polsce 4 zakłady i 2 ośrodki szkolenia inwalidów (zał. 12). Nauka w zakładach (ZSI) trwa od 2 do 5 lat. Przyjmowani są do nich inwalidzi obojga płci, w wieku 16—25 lat, zaliczeni przez komisje lekarskie do spraw inwalidztwa i zatrudnienia (KIZ) do jednej z grup inwalidów. Star-

si natomiast, nie kwalifikujący się do ZSI, obarczeni rodziną, korzystają ze szkolenia wewnątrzzakładowego, które prowadzą spółdzielnie inwalidów. Kierowaniem kandydatów do ZSI oraz ośrodka w Krakowie zajmują się organy produktywizacji inwalidów, a do ośrodka w Otwocku — centralne wojewódzkie poradnie przeciwgruźlicze.

2. Szkolenie wewnątrzzakładowe, prowadzone przez Związek Spółdzielni Inwalidów w podległych, wielobranżowych spółdzielniach.

Organizowane są 2 zasadnicze rodzaje szkolenia:

- a) przyuczające, które trwa 9 miesięcy,
- b) rzemieślnicze — do 3 lat.

Kierunki szkolenia są bardzo różnorodne, zależne od lokalnych potrzeb i możliwości.

W czasie szkolenia uczniowie otrzymują dopłaty stypendialne.

3. Przyuczenie do wykonywania określonych czynności (operacji produkcyjnych), bezpośrednio w społecznych zakładach pracy pod kierunkiem majstrów, brygadzystów i lekarza zakładowego, przy współdziałaniu zakładowego instruktora inwalidzkiego, powołanego przez kierownictwo zakładu pracy.

Zatrudnienie. Zatrudnieniem inwalidów zajmują się organy produktywizacji inwalidów powiatowych (miejskich) rad narodowych. Nadzór nad tą akcją sprawują wojewódzcy inspektorzy produktywizacji inwalidów w wydziałach zatrudnienia i spraw socjalnych prezydiów wojewódzkich (miast na prawach województw) rad narodowych.

Podstawowe formy:

1. Zatrudnianie w zakładach zwartych (państwowych i spółdzielczych), w normalnych warunkach, na pod-

stawie zarządzeń Ministrów resortów gospodarczych, wydanych w latach 1951/52 i ponowionych w roku 1957. Kierowani są tam przeważnie inwalidzi grupy III i zatrudniani w myśl wskazań i przeciwwskazań KIZ.

2. Chałupnictwo w warunkach domowych, w pracy nienormowanej. Tę pracę uzyskują osoby, którym KIZ wyraźnie zaleci tego rodzaju zatrudnienie, lub których nie można zatrudnić w zakładach zwartych (brak możliwości).

3. W rzemiośle indywidualnym w warsztatach uruchamianych przez inwalidów-rzemieślników, którzy korzystają ze specjalnych ulg finansowych i przywilejów przewidzianych dla rzemieślników.

· Dużą pomocą przy uruchomieniu indywidualnych warsztatów rzemieślniczych oraz zatrudnianiu systemem domowym stanowią zasiłki na gospodarcze usamodzielnienie inwalidów, którymi dysponują organy produktywizacji inwalidów. Zasiłki przeznaczone są na uruchomienie warsztatów pracy (np. kupno narzędzi rzemieślniczych, maszyn i narzędzi do innej pracy domowej, założenie pasieki, fermy drobiu, hodowli zwierząt futerkowych itp.), kupno inwentarza, opłacenie szkolenia itp. — dla tych inwalidów znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej, których organy produktywizacji inwalidów nie mogą zatrudnić, a którym przyznany zasiłek pozwoli na usamodzielnienie się.

4. W placówkach drobnego handlu detalicznego (kioski, stragany, sklepy).

Obowiązujące przepisy, instrukcje i wytyczne oraz inne materiały z zakresu produktywizacji inwalidów posiadają organy produktywizacji inwalidów w przydzielonych rad narodowych.

ZADANIA OPIEKUNA SPOŁECZNEGO W ORGANIZOWANIU POMOCY DLA INWALIDÓW

Opiekun społeczny będzie zmierzać do tego, by wydział zatrudnienia i spraw socjalnych i inne komórki organizacyjne prezydium rady narodowej oraz właściwe komisje rad narodowych starały się wspólnie rozwiązywać sprawy bytowe inwalidów. W szczególności zadaniem tych organów jest:

1) informowanie w sprawach zatrudnienia inwalidów, a w szczególności zatrudnienia inwalidów kwalifikujących się do pomocy społecznej;

2) informowanie i pomoc w uzyskaniu przez inwalidów skierowań na leczenie specjalistyczne, sanatoryjno-uzdrowiskowe oraz w sprawach przyznawania przedmiotów ortopedycznych;

3) wnioskowanie i interwencja w sprawach mieszkaniowych (przydział, zamiana, remont itp.);

4) informowanie i interweniowanie w sprawie kierowania inwalidów na szkolenie oraz dzieci upośledzonych na zdrowiu do szkół specjalnych, przede wszystkim dzieci niewidomych i głuchoniemych;

5) wnioskowanie i interweniowanie w sprawie umieszczenia dzieci inwalidów w żłobkach, przedszkolach i domach dziecka;

6) udzielanie pomocy organom produktywizacji inwalidów w ustalaniu warunków bytowych inwalidów ubiegających się o leczenie, protezowanie, szkolenie oraz o przyznanie zasiłków na usamodzielnienie;

7) informowanie i pomoc inwalidom w uzyskaniu przysługujących im ulg w zakresie:

- a) opłat skarbowych,
- b) opłat na czynsz mieszkaniowy,
- c) opłat dodatkowych dla inwalidów-rzemieślników,
- d) ulg i zwolnień od obowiązku świadczeń na fundusz gromadzki itp.

VI. POMOC DLA RODZIN WIĘZNIÓW I OSÓB OPUSZCZAJĄCYCH WIĘZIENIE

Poważnym zagadnieniem społecznym jest sprawa otoczenia opieką potrzebujących pomocy rodzin osób tymczasowo aresztowanych i odbywających karę pozbawienia wolności oraz udzielania pomocy osobom opuszczającym zakłady karne po odbyciu kary pozbawienia wolności.

Inna w zasadzie jest sytuacja rodzin osób tymczasowo aresztowanych, a inna sytuacja rodzin osób odbywających karę pozbawienia wolności.

1. WYPŁATA UPOSAŻENIA

Zgodnie z obowiązującymi przepisami, w razie tymczasowego aresztowania pracownika umowa o pracę wygasa z upływem trzech miesięcy nieobecności w pracy. W okresie tych trzech miesięcy wypłaca się aresztowanemu pracownikowi połowę ostatnio pobieranego wynagrodzenia zasadniczego, a pozostałą połowę wypłaca się, jeśli postępowanie karne zostało następnie umorzone lub zakończone wyrokiem uniewinniającym. W okresie trwania stosunku pracy zasiłek rodzinny otrzymuje rodzina aresztowanego pracownika w pełnym wymiarze. Połowa wynagrodzenia przysługująca pracownikowi w okresie tymczasowego aresztowania przez trzy miesiące może być wypłacana rodzinie aresztowanego pracownika, pozostającej na jego utrzymaniu.

Sytuacja rodzin osób tymczasowo aresztowanych jest zatem na ogół korzystniejsza od sytuacji rodzin osób odbywających karę pozbawienia wolności, które

w okresie odbywania kary pozbawienia wolności nie otrzymują żadnego wynagrodzenia z zakładu pracy.

Jednakowa natomiast jest sytuacja rodzin osób tymczasowo aresztowanych i odbywających karę pozbawienia wolności, jeżeli osoby te nie są zatrudnione na podstawie umowy o pracę, gdyż wówczas w okresie tymczasowego aresztowania również nie otrzymają żadnego wynagrodzenia.

2. RENTA I DODATKI DO RENTY

Jeżeli chodzi o renty, to obowiązujące przepisy przewidują, że renciście pozbawionemu wolności (a więc zarówno tymczasowo aresztowanemu, jak i odbywającemu karę pozbawienia wolności) na okres dłuższy niż jeden miesiąc przekazuje się rentę bez dodatków dla członków rodzin na adres więzienia, a dodatki przekazuje się do rąk osoby opiekującej się uprawnionymi do tych dodatków.

Na wniosek rencisty pozbawionego wolności może być wypłacana przysługująca mu renta w całości lub części (bez dodatków na członków rodziny) wskazanym przez niego członkom rodziny. Przepisy przewidują również, że jeżeli rencista pobierający rentę, pensję lub zaopatrzenie emerytalne z tytułu własnej pracy posiada członków rodziny uznanych przez dekret o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników za uprawnionych do pobierania renty rodzinnej — wypłaca im się na jego wniosek przez cały czas pozbawienia rencisty wolności połowę renty, jeżeli jest jeden członek rodziny, a $\frac{2}{3}$ renty — jeżeli jest dwóch lub więcej członków rodziny.

Jakiej pomocy oczekiwać mogą od opiekuna społecznego rodziny osób pozbawionych wolności?

Zadaniem opiekuna społecznego jest przede wszystkim wyjaśnienie rodzinom osób tymczasowo aresztowanych i rencistów pozbawionych wolności, że zgodnie z obowiązującymi przepisami mogą domagać się, niezależnie od przysługujących im zasiłków i dodatków do rent, również wypłaty do ich rąk przysługującego tymczasowo aresztowanemu wynagrodzenia względnie części renty, jeżeli to nie następuje z inicjatywy pozbawionego wolności.

3. POMOC DLA RODZIN

Pomoc opiekuna społecznego nie może się jednak ograniczać tylko do udzielania informacji rodzinom osób tymczasowo aresztowanych i rencistów pozbawionych wolności. Powinien on otoczyć stałą opieką te rodziny i czuwać nad ich losem do czasu powrotu osoby pozbawionej wolności do domu. Trzeba bowiem pamiętać o tym, że tymczasowo aresztowany otrzymuje tylko połowę wynagrodzenia i to tylko przez okres trzech miesięcy, tak, że w tym okresie środki utrzymania są bardzo uszczuplone, a po tym okresie rodzina nic już nie otrzymuje. Z renty rodzina otrzymuje tylko część, a z uwagi na niewystarczającą jeszcze w zasadzie jej wysokość, środki utrzymania mogą być też poważnie uszczuplone. Należy zatem tym rodzinom, a również rodzinom osób odbywających karę pozbawienia wolności i osób, którym w okresie tymczasowego aresztowania wynagrodzenie nie przysługuje, przyjąć z materialną pomocą, jeżeli nie dysponują żadnym innym źródłem dochodów i nie mają środków utrzymania. Członkom rodzin tych osób, zdolnych do pracy, a dotychczas niepracującym, należy umożliwić zatrudnienie i zdobycie w ten sposób podstawowych środków utrzy-

mania, pomóc w umieszczeniu dzieci w żłobku, w przedszkolu, a w razie potrzeby w domach dziecka, nie dopuszczając do przerywania przez dzieci nauki w szkołach z powodu braku w domu głowy rodziny. Należy dołożyć również starań, by uchronić zarówno dzieci, jak i ich rodziców czy rodzeństwo w miejscu pracy od dyskryminacji z powodu pozbawienia wolności ich żywiciela.

4. POMOC DLA OSÓB ZWALNIANYCH Z WIĘZIENIA

Poważna jest również rola opiekuna społecznego w udzielaniu pomocy osobom zwolnionym z zakładów karnych. Wykonanie zadań w tym zakresie umożliwiają mu obowiązujące przepisy.

W myśl zarządzeń — osoby zwolnione z zakładu karnego, kwalifikujące się do umieszczenia w zakładzie pomocy społecznej, podlegają skierowaniu do takiego zakładu, z tym że należy dołożyć starań, by zostały w zakładzie umieszczone bezpośrednio po opuszczeniu zakładu karnego. Osoby zwolnione zgłaszające się do organów zatrudnienia o pracę są kierowane do pracy na zasadzie ogólnych przepisów z zakresu pośrednictwa pracy. Jeżeli nie mają one stałego miejsca zamieszkania, kieruje się je do pracy na wolne miejsce pracy z zakwaterowaniem, a jeżeli nie mają pełnej zdolności do pracy lub z uzasadnionych przyczyn nie mogą podjąć pracy w ramach aktualnych możliwości organu zatrudnienia — organ zatrudnienia winien podjąć czynne starania o znalezienie mu pracy, jako zaliczonych do kategorii pilnie poszukujących pracy.

Wspólne zarządzenia Ministrów Pracy i Opieki Społecznej oraz Sprawiedliwości zapewniają współpracę kierownictw zakładów karnych i organów pomocy spo-

łecznej w zakresie opieki nad osobami zwalnianymi z zakładów karnych i umożliwiając opiekunowi społecznemu udzielanie pomocy tym osobom niezwłocznie po opuszczeniu więzienia. Pomoc ta udzielana jest, poza zatrudnieniem czy umieszczeniem w zakładzie pomocy społecznej, również w formie odzieży czy zasiłków pieniężnych dla umożliwienia powrotu do miejsca zamieszkania lub udania się do miejsca pracy.

Pomoc ta nie kończy się jednak na tym. Osoby zwolnione z zakładów karnych należy otoczyć opieką również i w miejscu zamieszkania oraz w miejscu pracy, dołożyć należy starań dla stworzenia im w miejscu pracy odpowiedniej atmosfery, dla ukształtowania pomyslnych dla nich warunków socjalnych, udzielać im pomocy w pokonywaniu trudności zawodowych, w uzyskaniu zawodu, w usamodzielnianiu się w pracy. Należy im udzielać potrzebnych informacji, a w razie potrzeby interweniować u właściwych czynników. Pomoc i opieka udzielana rodzinie osoby zwolnionej z zakładu karnego w okresie pozbawienia wolności tej osoby powinna być nadal udzielana również i po powrocie do domu osoby zwolnionej. Może to być w razie potrzeby pomoc materialna, może się też ona przejawiać w sprawach socjalnych, np. w umieszczaniu dzieci w przedszkolach, w posyłaniu ich do szkoły.

VII. POMOC DLA INNYCH GRUP OSÓB

1. OPIEKA NAD RODZINAMI ALKOHOLIKÓW

Ustawa o zwalczaniu alkoholizmu przewiduje sankcje karne w stosunku do alkoholików zaniedbujących lub znęcających się nad członkami swych rodzin. Wspomniana ustawa zawiera specjalny przepis doty-

czący ochrony bytu rodziny alkoholika zaniedbującego swą rodzinę. W tych wypadkach sąd może nakazać wypłacanie zarobków alkoholika (częściowo lub w całości) bezpośrednio rodzinie. Jeżeli rodzina sama nie ucieka się do pomocy sądu, prawo pozwala wystąpić do sądu organizacji społecznej, albo organowi administracji państwowej.

Opiekun społeczny powinien okazywać pomoc nie tylko ludziom, którzy już wpadli w nałóg alkoholizmu, lecz również tym, którym w oczywisty sposób to grozi.

Szczególnie ważnym zadaniem opiekuna społecznego jest otoczenie opieką rodziny alkoholika, a przede wszystkim jego dzieci.

2. OPIEKA NAD OSOBAMI UPRAWIAJĄCYMI ŻEBRACTWO I WŁÓCZĘGOSTWO

Wciąż jeszcze występuje u nas zjawisko żebractwa i włóczęgostwa. Walkę z żebractwem i włóczęgostwem prowadzą organy MO współdziałając w tym zakresie z organami pomocy społecznej. Osoby zdolne do pracy uprawiające żebractwo są kierowane przez jednostki MO do organów zatrudnienia w celu skierowania do odpowiedniej pracy.

Natomiast osoby uprawiające żebractwo, a niezdolne do pracy i nie mające rodzin zobowiązanych do alimentacji — są kierowane do domów opieki. Na terenie kraju istnieją zakłady, w których wydzielane są miejsca dla żebraków. Żebracy doprowadzeni do domów opieki przez jednostki MO mają zapewnione w tych zakładach całkowite utrzymanie, a w razie potrzeby są zaopatrywani w niezbędną odzież, obuwie oraz mają zapewnioną opiekę lekarską. Pobyty w tych

domach jest czasowy. Kierownictwo zakładów po ułatwieniu formalności kieruje te osoby, w zależności od orzeczenia lekarskiego, do właściwych zakładów pomocy społecznej.

Do obowiązków jednostek MO należy zatrzymywanie żebraków, ustalenie danych osobowych i w razie potrzeby doprowadzenie niezdolnych do pracy do wyżej wspomnianych zakładów.

W zwalczaniu żebractwa i włóczęgostwa organy pomocy społecznej ściśle współpracują z jednostkami MO. Opiekun społeczny współdziałając na swym terenie z najaktywniejszymi organizacjami społecznymi będzie mógł wywrzeć wpływ zarówno na samego żebraka, jak i pomoże jego rodzinie, ażeby nie musiała ona uciekać się do korzystania z żebractwa.

Jak widzimy, wielorakie i skomplikowane, a zarazem piękne i doniosłe społecznie obowiązki spoczywają na opiekunach społecznych.

Poradnik nasz spełni swą rolę, jeśli w jakiegokolwiek mierze przyczyni się do ułatwienia opiekunom społecznym ich odpowiedzialnej i niełatwej pracy.

WYKAZ ZAŁĄCZNIKÓW

1. Uchwała Rady Ministrów Nr 92/59 z dnia 5 marca 1959 r. w sprawie powołania opiekunów społecznych.
2. Zarządzenie Nr 81/7 Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dnia 27 paźdz. 1959 r. o zakresie i trybie działania opiekunów społecznych.
3. Wzór formularza dla przeprowadzenia wywiadu społecznego.
- 3a. Wzór formularza stosowanego na terenie m. st. Warszawy.
4. Instrukcja Nr 11/2 Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dnia 8 marca 1958 r. znak: SA 600-W-7/58 r. w sprawie kierowania do zakładów pomocy społecznej.
5. Instrukcja Ministrów Zdrowia oraz Pracy i Opieki Społecznej z dnia 7 lutego 1958 r. w sprawie kwalifikowania pod względem lekarskim kandydatów do zakładów pomocy społecznej.
6. Załącznik Nr 1 do instrukcji wymienionej pod pkt. 5 (rodzaje zakładów pomocy społecznej).
7. Zarządzenie Nr 19/3 Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dnia 17 marca 1959 r. znak: Sp 600-W-7/59 r. w sprawie udzielania pomocy w formie świadczeń pieniężnych przez właściwe do spraw pomocy społecznej organy prezydów rad narodowych.
8. Wykaz placówek opieki zdrowotnej i wychowawczej nad dziećmi i młodzieżą.

9. Instrukcja Nr 51/58 Ministra Zdrowia z dnia 27 września 1958 r. w sprawie tymczasowych zasad umieszczania małych dzieci w rodzinach opiekuńczych.
10. Wyciąg z pisma Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej z dnia 25 listopada 1958 r. w sprawie kolejności kierowania dzieci do zakładów specjalnych dla dzieci głęboko niedorozwiniętych umysłowo.
11. Wykaz zarządzeń określających zasady zaopatrywania inwalidów w przedmioty ortopedyczne.
- 12.. Wykaz zakładów i ośrodków szkolenia inwalidów prowadzonych przez Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej.

UCHWAŁA Nr 92
Rady Ministrów
z dnia 5 marca 1959 r.
w sprawie powołania opiekunów społecznych.

Na podstawie art. 67 pkt 2 ustawy z dnia 25 stycznia 1958 r. o radach narodowych (Dz.U. Nr 5, poz. 16) w celu zorganizowania skuteczniejszego zaspokajania potrzeb w zakresie pomocy społecznej Rada Ministrów uchwala, co następuje:

§ 1

W organach właściwych do spraw pomocy społecznej prezydiów powiatowych (miejskich w miastach stanowiących powiaty miejskie i dzielnicowych w miastach wyłączonych z województw) rad narodowych, należy powołać odpowiednio powiatowych (miejskich, dzielnicowych) opiekunów społecznych, przewidzianych w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 9 maja 1958 r. w sprawie ustalenia stanowisk, kwalifikacji i uposażenia pracowników prezydiów rad narodowych (Dz.U. Nr 33, poz. 149).

§ 2

Powiatowi (miejscy, dzielnicowi) opiekunowie społeczni działają w oparciu o sieć terenowych opiekunów społecznych, których działalność organizują i koordynują.

§ 3

1. Terenowych opiekunów społecznych powołują — za ich zgodą — prezydium właściwych rad narodowych na wniosek organizacji społecznych zaopiniowany przez właściwy do spraw pomocy społecznej organ prezydium rady narodowej.
2. Terenowi opiekunowie społeczni, o których mowa w ust. 1, mogą być odwoływani ze swego stanowiska na wniosek właściwej organizacji społecznej, kierownika właściwego do spraw pomocy społecznej organu prezydium właściwej rady narodowej lub na własną prośbę.
3. Terenowi opiekunowie społeczni działają na terenie najbliższym swego zamieszkania (w bloku, osiedlu, wsi) wyznaczonym przez właściwego powiatowego (miejskiego, dzielnicowego) opiekuna społecznego.

4. Stanowisko terenowego opiekuna społecznego jest honorowe. Terenowi opiekunowie społeczni otrzymują z kredytów przeznaczonych na pomoc społeczną zwrot wydatków poniesionych w związku z wykonywaniem czynności opiekuńczych.

§ 4

1. Do zakresu działania opiekunów społecznych, o których mowa w § 1, oraz terenowych opiekunów społecznych, o których mowa w § 3, należy bezpośrednio organizowanie i prowadzenie w ramach obowiązujących przepisów, na terenie objętym ich zakresem działania, akcji pomocy społecznej, a w szczególności w zakresie:
 - a) poprawy warunków materialnych, socjalnych i wychowawczych,
 - b) pomocy dla młodzieży i dzieci pozbawionych właściwej opieki rodziny,
 - c) pomocy dla rodzin po utracie żywiciela lub w razie jego ciężkiej choroby bądź kalectwa,
 - d) pomocy w walce z alkoholizmem i prostytutką oraz
 - e) zapewnienia opieki starcom.
2. W celu wykonania zadań określonych w ust. 1 opiekunowie społeczni powinni utrzymywać łączność oraz współpracować z właściwymi organami władzy i administracji państwowej, sądami i prokuraturą, zakładami pracy, szkołami i innymi zakładami wychowawczymi oraz organizacjami społecznymi prowadzącymi działalność opiekuńczą.

§ 5

Właściwe organy władzy i administracji państwowej zobowiązane są w granicach swego działania do udzielania opiekunom społecznym (§ 1) oraz terenowym opiekunom społecznym (§ 3) wszechstronnej pomocy w ich działalności oraz do współdziałania z nimi przy wykonywaniu czynności opiekuńczych.

§ 6

Opiekunowie społeczni, o których mowa w § 1, nie mogą być delegowani do prac nie związanych bezpośrednio z zakresem ich działania.

§ 7

Szczegółowy zakres i tryb działania oraz zasady współpracy opiekunów społecznych (§ 1) oraz terenowych opiekunów społecznych (§ 3) z właściwymi organami władzy i administracji

państwowej, sądami i prokuraturą oraz szkołami i innymi zakładami wychowawczymi określi Minister Pracy i Opieki Społecznej w porozumieniu z zainteresowanymi ministrami.

§ 8

Wykonanie uchwały porucza się Ministrowi Pracy i Opieki Społecznej, Ministrowi Finansów oraz prezydiom wojewódzkich (miejskich) rad narodowych.

§ 9

Uchwała wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

PREZES RADY MINISTRÓW:

J. Cyrankiewicz

Załącznik 2

ZARZĄDZENIE MINISTRA PRACY I OPIEKI SPOŁECZNEJ

z dnia 27 października 1959 r.
o zakresie i trybie działania opiekunów społecznych.

Na podstawie § 7 uchwały nr 92 Rady Ministrów z dnia 5 marca 1959 r. w sprawie powołania opiekunów społecznych (Monitor Polski Nr 32, poz. 145) zarządza się, co następuje:

I. Przepisy ogólne

- § 1. Powiatowi (miejscy, dzielnicowi) opiekunowie społeczni działają w organach właściwych do spraw pomocy społecznej prezydiów powiatowych (miejskich w miastach stanowiących powiaty miejskie i dzielnicowych w miastach wyłączonych z województw) rad narodowych.
- § 2. 1. Kwalifikacje wymagane od powiatowych (miejskich, dzielnicowych) opiekunów społecznych określa rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 9 maja 1958 r. w sprawie ustalenia stanowisk, kwalifikacji i uposażenia pracowników prezydiów rad narodowych (Dz.U. Nr 33, poz. 149), a mianowicie:

a) wyższe wykształcenie oraz dwuletnia praktyka zawodowa lub

b) średnie wykształcenie oraz pięcioletnia praktyka zawodowa.

2. Przy kwalifikowaniu kandydatów na stanowiska powiatowych (miejskich, dzielnicowych) opiekunów społecznych należy uwzględniać wykształcenie, praktykę zawodową, dotychczas spełnianą funkcję oraz uzdolnienia kandydata, jak również jego postawę społeczną.

3. W wyjątkowo uzasadnionych przypadkach, w trybie określonym w § 5 ust. 2 rozporządzenia, o którym mowa w ust. 1 może być przyjęta do pracy na stanowisko opiekuna społecznego osoba nie posiadająca wymaganych kwalifikacji, jeżeli wyróżnia się zdolnościami i osiągnięciami w dotychczasowej pracy, jak też właściwą postawą społeczną.

§ 3. Powiatowi (miejscy, dzielnicowi) opiekunowie społeczni działają opierając się na sieci terenowych opiekunów społecznych, których działalność organizują i koordynują.

§ 4. 1. Terenowych opiekunów społecznych powołują prezydya powiatowych (miejskich, dzielnicowych) rad narodowych, na wniosek organizacji społecznych zaopiniowany przez właściwy do spraw pomocy społecznej organ prezydium rady narodowej.

2. W celu powołania terenowych opiekunów społecznych kierownicy organów właściwych do spraw pomocy społecznej prezydium powiatowych (miejskich, dzielnicowych) rad narodowych zwrócą się do organizacji społecznych działających na terenie powiatu (miasta, dzielnicy, gromady, osiedla) z prośbą o przedstawienie kandydatów na opiekunów społecznych.

3. Kandydatury zgłoszone przez organizacje społeczne (ust. 1 i 2) opiniuje kierownik właściwego do spraw pomocy społecznej organu prezydium rady narodowej.

4. Kandydaci na terenowych opiekunów społecznych powinni wykazać się nieposzlakowaną opinią moralno-polityczną, doświadczeniem w pracy społecznej, znajomością środowiska, w którym zamierzają prowadzić swą działalność, mieć ukończone 25 lat oraz wyrazić zgodę na objęcie proponowanej pracy społecznej.

5. Rejon działania terenowego opiekuna społecznego (w bloku, osiedlu, wsi) wyznacza powiatowy (miejski, dzielnicowy) opiekun społeczny w zależności od potrzeb terenu.

- § 5. 1. Terenowych opiekunów społecznych powołuje się aż do odwołania.
2. Opiekunowie społeczni, o których mowa w ust. 1 mogą być odwoływani ze swego stanowiska na wniosek właściwej organizacji społecznej, kierownika właściwego do spraw pomocy społecznej organu prezydium rady narodowej lub na własną prośbę.
- § 6. Terenowi opiekunowie społeczni legitymują się przy wykonywaniu obowiązków legitymacją według wzoru stanowiącego załącznik do niniejszego zarządzenia, wystawioną przez prezydium powiatowej (miejskiej, dzielnicowej) rady narodowej,

II. Zakres działania powiatowych (miejskich, dzielnicowych) opiekunów społecznych.

- § 7. 1. Do zakresu działania powiatowych (miejskich, dzielnicowych) opiekunów społecznych należy bezpośrednie organizowanie i prowadzenie w ramach obowiązujących przepisów, na terenie objętym ich zakresem działania, akcji pomocy społecznej, a w szczególności w zakresie:
- 1) poprawy warunków materialnych, socjalnych i wychowawczych,
 - 2) pomocy młodzieży i dzieciom pozbawionym właściwej opieki rodziny lub osób obowiązanych do alimentacji (roztoczenie opieki nad dziećmi opuszczonymi, zaniedbanymi lub krzywdzonymi przez rodziców lub opiekunów),
 - 3) pomocy rodzinom po utracie żywiciela lub w razie jego ciężkiej choroby bądź kalectwa,
 - 4) pomocy rodzinie, bądź poszczególnym jej członkom, zmierzającej do stworzenia warunków samodzielnej egzystencji, chronienia jej przed rozbiciem i stworzenia możliwości samodzielnego wychowania dzieci,
 - 5) zapewnienia opieki starcom oraz osobom niezdolnym do pracy, dążenia do stworzenia im odpowiednich warunków do życia w rodzinie lub środowisku im bliskim,
 - 6) współdziałania w walce z alkoholizmem i prostytutką, a przede wszystkim — ochrona matki i dziecka przed ojcem alkoholikiem, ochrona nieletnich przed złymi wpływami otoczenia i prostytutką,

- 7) opieki nad matkami samotnymi i rodzinami obciążonymi dużą ilością dzieci oraz nad nie pracującymi samotnymi kobietami ciężarnymi,
 - 8) opieki nad dziećmi niedorozwiniętymi umysłowo, dotkniętymi epilepsją, psychopatycznymi, nerwicowymi, w których wychowaniu i utrzymaniu rodzice lub opiekunowie mają trudności,
 - 9) pomocy młodzieży, która przestała uczyć się, a nie spełnia warunków wymaganych do zatrudnienia,
 - 10) pomocy wychowankom opuszczającym domy dziecka, zakłady wychowawcze i poprawcze w zakresie usamodzielnienia się (zatrudnienie, mieszkanie itp.),
 - 11) opieki nad dziećmi trwale kalekimi o normalnym rozwoju umysłowym, nie uczęszczającymi do szkoły ze względu na kalectwo,
 - 12) opieki nad dziećmi w przypadku przedłużającej się choroby obojga rodziców, bądź choroby samotnej matki (ojca),
 - 13) opieki nad rodzinami, których jedyny żywiciel został pozbawiony wolności oraz pomocy osobom zwolnionym z zakładów karnych,
 - 14) innych przypadków uzasadniających roztoczenie opieki lub udzielenie pomocy.
2. W celu wykonania zadań określonych w ust. 1 opiekunowie społeczni, o których mowa w § 1 i § 4. powinni utrzymywać łączność oraz współpracę z właściwymi organami władzy i administracji państwowej, sądami i prokuraturą, zakładami pracy, szkołami i innymi zakładami wychowawczymi oraz organizacjami społecznymi prowadzącymi działalność opiekuńczą.
- § 8. Dla wykonania zadań, o których mowa w § 7 ust. 1, powiatowy (miejski, dzielnicowy) opiekun społeczny:
- 1) organizuje taką sieć terenowych opiekunów społecznych w blokach, osiedlach i wsiach, aby zasięgiem ich działania objąć wszystkie osoby, wymagające pomocy społecznej,
 - 2) szkoli terenowych opiekunów społecznych oraz udziela im stałego instruktażu z zakresu zasad i metod udzielania pomocy społecznej,
 - 3) kieruje pracą terenowych opiekunów społecznych oraz podejmuje starania o stworzenie warunków skutecznego ich działania,

- 4) nadaje bieg sprawom i dopilnowuje konkretnego załatwienia spraw zgłoszonych przez terenowych opiekunów społecznych,
- 5) inicjuje i organizuje formy wzajemnej pomocy (np. sąsiedzkiej w blokach, gromadach itp.) w zakresie profilaktyki społecznej i opiekuńczo-wychowawczej mającej na celu zapobieganie powstawaniu stanów powodujących konieczność pomocy społecznej i świadczeń ze strony Państwa,
- 6) inicjuje działalność w zakresie rozwoju form pomocy społecznej oraz współpracę w tej dziedzinie z organizacjami społecznymi, a przede wszystkim z Polskim Komitetem Pomocy Społecznej, Ligą Kobiet, Związkami Zawodowymi, PCK, Komitetami Blokowymi, Związkiem Harcerstwa Polskiego i Towarzystwem Przyjaciół Dzieci,
- 7) obejmuje opieką oraz udziela odpowiedniej pomocy w wychowywaniu dzieci i młodzieży zaniedbanej, zagrożonej moralnie, żyjącej w szczególnie trudnej sytuacji wychowawczej i materialnej, wychowującej się w środowisku alkoholików, prostytutek, przestępców itp.
W tym zakresie opiekun społeczny ściśle współdziała z inspektorem oświaty, kuratorem sądowym i organami Milicji Obywatelskiej,
- 8) wydaje opinie w sprawach przysposobienia dzieci i przyjmowania ich przez rodziców zastępczych, a także podejmuje starania w celu umożliwienia dzieciom przebywającym w zakładach opiekuńczo-wychowawczych powrotu do domu rodzinnego lub uzyskania rodziny zastępczej,
- 9) sprawdza zasadność zużycia udzielanych świadczeń i celowości udzielonej pomocy.

§ 9. W celu podnoszenia kwalifikacji zawodowych powiatowi (miejscy, dzielnicowi) opiekunowie społeczni obowiązani są do systematycznego szkolenia się na zasadach określonych przez Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej.

III. Zakres działania terenowych opiekunów społecznych.

- § 10. 1. Zadania określone w § 7 ust. 1, pkt 1—14 dotyczą również terenowych opiekunów społecznych.
2. Zadania, o których mowa w ust. 1, terenowi opiekunowie społeczni wykonują przez:

- 1) rozpoznawanie potrzeb materialnych, socjalnych, zdrowotnych i wychowawczych występujących indywidualnie lub zbiorowo w bloku, osiedlu, gromadzie, wsi,
 - 2) odwiedzanie rodzin w domach, ujawnianie przypadków wymagających interwencji właściwych organów państwowych (władzy opiekuńczej, oświaty, zdrowia, pomocy społecznej, MO, prokuratury), ustalanie odpowiednich form pomocy dla poszczególnych rodzin lub osób,
 - 3) organizowanie siłami miejscowego społeczeństwa lub organizacji społecznych oraz organów służby zdrowia pomocy pielęgniarstwu, pomocy w nauce, drobnych usług itp,
 - 4) zgłaszanie konkretnych wniosków w zakresie pomocy społecznej i działalności opiekuńczej do właściwego powiatowego (miejskiego, dzielnicowego) opiekuna społecznego, bądź też bezpośrednio do zainteresowanych organów władzy i administracji państwowej lub organizacji społecznych.
- § 11. Terenowy opiekun społeczny może otoczyć opieką rodzinę lub osoby — w wybranej przez siebie dziedzinie zagadnień zgodnie ze swymi zainteresowaniami lub kwalifikacjami (np. organizowanie wolnego czasu młodzieży, wykonywanie zabiegów pielęgniarstwu, dawanie korepetycji itp).
- § 12. Terenowi opiekunowie społeczni obowiązani są do zachowania w tajemnicy wobec niepowołanych osób informacji uzyskanych z tytułu pełnienia swych obowiązków.
- § 13. 1. Terenowi opiekunowie społeczni przyjmują interesantów i załatwiają czynności urzędowe co najmniej dwa razy w tygodniu, w określonych dniach i godzinach, w lokalu wyznaczonym w tym celu przez właściwy do spraw pomocy społecznej organ prezydium właściwej rady narodowej.
2. Lokal, o którym mowa w ust. 1 powinien być łatwo dostępny dla interesantów oraz oznaczony odpowiednią tablicą informacyjną.
3. Sprzęt i materiały kancelaryjne zapewniają terenowym opiekunom społecznym organy zatrudnienia i spraw socjalnych właściwych prezydiów rad narodowych.
- § 14. Terenowi opiekunowie społeczni wykonują swą pracę bez wynagrodzenia, otrzymują natomiast z kredytów przeznaczonych na pomoc społeczną (Dz. VIII. rozdz. 250)

zwrot wydatków poniesionych w związku z wykonywaniem czynności opiekuńczych.

Zwrot wydatków na koszty przejazdów otrzymują w formie ryczałtu w wysokości określonej przez organ do spraw pomocy społecznej prezydium właściwej rady narodowej.

IV. Zasady współpracy opiekunów społecznych z organami władzy i administracji państwowej, sądami i prokuraturą oraz szkołami i innymi zakładami wychowawczymi

§ 15. 1. Właściwe organa władzy i administracji państwowej obowiązane są w granicach swego działania do udzielania powiatowym (miejskim, dzielnicowym) opiekunom społecznym (§ 1) oraz terenowym opiekunom społecznym (§ 4) wszechstronnej pomocy w ich działalności oraz do współdziałania z nimi przy wykonywaniu czynności opiekuńczych.

2. Pomoc i współdziałanie z opiekunami społecznymi organów wymienionych w ust. 1 zmierza do rozwiązywania trudnej sytuacji rodziny, matki, dziecka, osób starych, niezdolnych do pracy itp. i wyraża się:

- 1) w zakresie działania służby zdrowia — w udostępnianiu korzystania z urzędzeń służby zdrowia, a w szczególności w przypadku konieczności:
 - a) izolacji rodzica alkoholika,
 - b) umieszczenia dziecka w zakładzie społecznym służby zdrowia (np. w żłobku, domu małych dzieci, prewentorium, sanatorium, szpitalu itp.),
 - c) organizacji nadzoru lekarskiego poszpitalnego dla ozdrowieńców w okresie adaptacji,
 - d) organizacji usług lekarskich i pielęgniarских w domu,
 - e) umieszczenia chorego na gruźlicę w zamkniętym zakładzie przeciwgruźliczym, jeżeli chory stanowi dla otoczenia niebezpieczeństwo zarażenia gruźlicą,
 - f) udzielenia pomocy osobom pozostającym w wyjątkowo trudnych warunkach bytowych, dotkniętym gruźlicą lub mającym na utrzymaniu dzieci chore na gruźlicę, bądź zagrożone tą chorobą i wymagające dożywiania,
 - g) zapewnienia osobom chorym na gruźlicę, ozdrowieńcom i inwalidom z powodu gruźlicy opieki po-

- radni przeciwgruźliczej i warunków umożliwiających przestrzeganie zaleceń poradni;
- 2) w zakresie działania organów oświaty — w udostępnieniu korzystania z urządzeń wychowawczych i oświatowych, jakimi dysponuje inspektorat oświaty i podległe mu placówki szkolne i wychowania pozaszkolnego, a w szczególności w:
 - a) okazywaniu pomocy dzieciom i młodzieży zaniebującej się w nauce z powodu trudnej sytuacji rodzinnej lub materialnej,
 - b) okazywaniu pomocy dziecku znajdującemu się w chorej lub zdemoralizowanej rodzinie (dziecku rodziców chorych na gruźlicę, chorych wenerycznie, chorych psychicznie, prostytutek, alkoholików itp.) — przez umieszczenie w odpowiednich placówkach wychowawczo-opiekuńczych,
 - c) rozwijaniu instytucji rodzin zastępczych,
 - d) rozwijaniu poradnictwa dla rodziców w sprawie wychowania dzieci i młodzieży,
 - e) inicjowaniu systemu środków administracyjno-wychowawczych, zapobiegających demoralizacji młodzieży, np. zakazanie młodzieży szkolnej przebywania w późnych godzinach wieczornych w lokalach publicznych lub na ulicach, bez opieki rodziców,
 - f) organizowaniu nadzoru i opieki nad sierotami, opuszczającymi zakłady wychowawcze i kierowanymi do zatrudnienia,
 - g) udostępnieniu placówek wychowania pozaszkolnego i opieki otwartej,
 - h) okazywaniu pomocy opiekunom społecznym w opracowaniu ich planu działania w zakresie pomocy dzieciom i młodzieży wymagającej opieki,
 - i) współpracy z właściwymi organami do spraw społecznych w sprawach szkolenia opiekunów społecznych w zakresie opieki nad dziećmi i młodzieżą;
 - 3) w zakresie działania prokuratorów, sądów, sądowych organów egzekucyjnych, kuratorów sądowych oraz inspektorów społecznych — w informowaniu właściwego opiekuna społecznego o sprawach, w których konieczne jest okazanie pomocy społecznej rodzinie lub poszczególnym osobom, a w szczególności w przypadkach:
 - a) pozbawienia lub ograniczenia praw rodzicielskich,
 - b) pozbawienia wolności jedynych żywicieli rodzin,

- c) stwierdzenia trudności przy egzekucji świadczeń alimentacyjnych,
 - d) przestępczości wśród nieletnich, spowodowanej brakiem właściwej opieki,
- 4) w zakresie działania organów Milicji Obywatelskiej w udzielaniu w miarę potrzeby informacji w zakresie zwalczania: chuligaństwa, pijaństwa, prostytucji, żebractwa itp., zagrażających prawidłowemu funkcjonowaniu rodziny i wychowaniu młodzieży oraz udzielaniu wszechstronnej pomocy opiekunom społecznym w zakresie ich działania.
- § 16. Właściwy organ prezydium rady narodowej zawiadamia opiekuna społecznego o sposobie załatwienia sprawy opiekuńczej, wszczętej na jego wniosek.

V. Przepisy końcowe.

- § 17. Powiatowy (miejski, dzielnicowy) opiekun społeczny nie może być delegowany do prac nie związanych bezpośrednio z zakresem jego działania.
- § 18. Kierownicy właściwych do spraw pomocy społecznej organów prezydiów powiatowych (miejskich, dzielnicowych) rad narodowych organizują dla terenowych opiekunów społecznych periodyczne zebrania informacyjne z udziałem kierowników organów oświaty, zdrowia, Milicji Obywatelskiej, prokuratorów i sędziów dla nieletnich na tematy wchodzące w zakres działania opiekunów społecznych.
- § 19. W miarę potrzeby kierownicy właściwych do spraw pomocy społecznej organów prezydiów wojewódzkich (miejskich, miast wyłączonych z województw) rad narodowych zwołują narady powiatowych (miejskich, dzielnicowych) opiekunów społecznych w celu udzielania instruktażu oraz dokonania wymiany doświadczeń i osiągnięć w pracy opiekunów społecznych.
- § 20. Zarządzenie wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

MINISTER PRACY I OPIEKI
SPOŁECZNEJ
S. Zawadzki

Prezydium Nr akt
Rady Narodowej w w sprawie

WYWIAD SPOŁECZNY

Nazwisko i imię data ur.

Miejsce zamieszkania

- a) Czy pracuje — gdzie, względnie miejsce ostatniej pracy (ostatnio wykonywany zawód — czynność) — od kiedy nie pracuje i dlaczego?
- b) niezdolny do pracy (czasowo — stale) — przyczyna (kalectwo, choroba, wiek) stwierdzono na podstawie świadectwa lekarza*)

Warunki materialne w/w:

- a) Czy posiada nieruchomość (dom, gospodarstwo rolne — ile ha), stan budynków mieszkalnych i gospodarczych, inwentarz żywy, (konie, krowy, trzoda chlewna itp)
- b) Zarobek z pracy — dorywczy, stały, — dzienny, tygodniowy, miesięczny w kwocie
- c) Czy pobiera zaopatrzenie — renta (z jakiego tytułu i kto płaci) zasiłek, zapomoga i w jakiej wysokości
- d) Inne źródła dochodu — jakie w kwocie
- e) Warunki mieszkaniowe petenta (czy posiada mieszkanie i jakie?)

*) Wypełnić po polsku na podstawie orzeczenia KIZ — podając grupę inwalidów. Orzeczenia KIZ nie są wymagane przy udzielaniu zapomóg (pomoc pozazakładowa).

Członkowie rodziny zamieszkali wspólnie z petentem — ich warunki mieszkalne i stan zdrowia:

L.p.	Nazwisko i imię	Stopień pokrewieństwa	Wiek	Wykonywana praca i miejsce pracy	Wysokość dochodu, zarobku
1					
2					
3					
4					
5					

Stan zdrowia rodziny — czy występują w rodzinie choroby społeczne (gruźlica, alkoholizm)

Osoby niezamieszkałe wspólnie z petentem, a zobowiązane do alimentacji:*)

L.p.	Nazwisko i imię	Adres	Stopień pokrewieństwa	Stan rodzinny	Wysokość dochodu, zarobku	Czy pomaga petentowi i w jakiej formie
1						
2						
3						
4						

*) Do alimentacji zobowiązani są: rodzice, dzieci, rodzeństwo.
W razie stwierdzenia, że ubiegający się o pomoc jest inwalidą, który może być przeszkolony wzgl. zatrudniony, Prezydium PRN (MRN) zobowiązane jest skierować go na przeszkolenie wzgl. do zatrudnienia zgodnie ze wskazaniami i przeciwwskazaniami KIZ.

Informacji udzielił np. komitet blokowy, sąsiedzi itp.
O co petent ubiega się
Opinia i wnioski przeprowadzającego wywiad co do potrzeb
i rodzaju pomocy
Data Podpis
Wnioski i decyzja Prezydium
Rady Narodowej
Data Podpis

Załącznik 3a *)

Data złożenia wniosku.....
w sprawie.....

WNIOSEK O UDZIELENIE POMOCY **)

1. Nazwisko i imię..... data ur.....
Miejsce urodzenia.....
Stan cywilny.....
Miejsce zamieszkania
2. Czy pracuje — gdzie, miejsce ostatniej pracy (ostatnio wykonywany zawód — czynność) — od kiedy nie pracuje i dlaczego:
 - a) zarejestrowany, nie zarejestrowany w Wydziale Zatrudnienia, jeżeli nie, to dlaczego,
 - b) niezdolny do pracy czasowo — trwale (przyczyna kalectwo, choroba, wiek) stwierdzono na podstawie świadectw lekarskich.
3. Warunki materialne:
 - a) czy posiada nieruchomość (dom, gospodarstwo rolne — ile ha, stan budynków mieszkalnych i gospodarskich, inwentarz żywy — konie, krowy, trzoda chlewna itp.),

*) niniejszy kwestionariusz został wprowadzony tytułem próby narazie na terenie m. st. Warszawy.

**) wypełnia osoba zgłaszająca się o pomoc, a w razie jej niezaradności pracownik pomocy społecznej powinien udzielić pomocy przy wypełnianiu wniosku.

- b) zarobek z pracy — dorywczej, stały — dzienny, tygodniowy, miesięczny w kwocie,
- c) czy pobiera zaopatrzenie — renta (Nr renty, kto wypłaca i z jakiego tytułu), zasiłek, zapomoga i w jakiej wysokości. Jeżeli renty nie pobiera, to czy się o nią ubiega,
- d) czy ma prawo do alimentacji z wyroku sądowego umowy o dożywociu itp., w jakiej wysokości i kto jest zobowiązany (podać imię, nazwisko i tytuł zobowiązań alimentacyjnych)
- e) inne źródła dochodu — jakie — w kwocie.

4. Członkowie rodziny zamieszkali wspólnie z petentem.

L.p.	Nazwisko i imię	Stopień pokrewieństwa	Wiek	Wykonywana praca i miejsce pracy (dorosłych), szkoła i przedszkole (młodzieży i dzieci)	Wysokość dochodu uzgodnione renty
1					
2					
3					
4					
5					

5. Osoby niezamieszkałe wspólnie z petentem, a zobowiązane do alimentacji:

L.p.	Nazwisko i imię	Adres	Stopień pokrewieństwa	stan rodzinny	Wysokość dochodu zarobku	Czy pomagają petentowi w jakiej formie
1						
2						
3						

6. Z jakich świadczeń socjalnych korzystał dotychczas (pomoc społeczna, lekarska, wychowawcza itp.).

Oświadczam, że podane przeze mnie informacje co do stanu majątkowego, wysokości zarobków, sytuacji rodzinnej i inne są zgodne z prawdą i że jestem świadom, że za fałszywe zeznania mogę być pociągnięty do odpowiedzialności zgodnie z art. 140 Kodeksu Karnego oraz zobowiązany do zwrotu pobranych świadczeń.

O zaszłych zmianach w sytuacji materialnej i rodzinnej zobowiązuję się powiadomić organy pomocy społecznej.

Podpis petenta

Prezydium..... Data wywiadu.....

Rady Narodowej w..... Nr akt.....

w sprawie.....

Nazwisko i imię.....

Miejsce zamieszkania.....

WYWIAD SPOŁECZNY

Pracownik pomocy społecznej, po zapoznaniu się z wnioskiem o udzielenie pomocy uzupełnia, względnie prostuje dane we wniosku na podstawie odwiedzin domowych u petenta — zgodnie z załączonymi wskazówkami dla przeprowadzających wywiad.

Opinia i umotywowane wnioski przeprowadzającego wywiad co do konieczności udzielenia pomocy i jej rodzaju.
Plan pomocy dla rodziny (osoby)

Podpis przeprowadzającego wywiad

Decyzje właściwych organów pomocy społecznej

Prezydium Rady Narodowej w.....

Data.....

Podpis.....

Wskazówki dla przeprowadzających wywiad społeczny

1. Wywiad społeczny jest zasadniczym, podstawowym dokumentem przy udzielaniu świadczeń z zakresu pomocy społecznej. Informacje zawarte w wywiadzie powinny dać obraz sytuacji rodziny (osoby) ubiegającej się o pomoc — (sytuację materialną, rodzinną, uprawnienia i warunki życia).

Warunki egzystencji rodziny powinny być gruntownie poznane przez przeprowadzającego wywiad i, jako podstawowy warunek — stwierdzone bezpośrednio w miejscu jej zamieszkania i najbliższym otoczeniu.

Relacja z wywiadu, ma na celu uzupełnienie (ewent. sprostowanie) danych zawartych we wniosku o udzielenie pomocy, który wypełnia osoba ubiegająca się o pomoc oraz powinny w niej być zawarte indywidualne informacje uwzględniające w pierwszym rzędzie sprawy następujące:

- a) uprawnienia do świadczeń emerytalnych i zasiłków chorobowych;
 - b) stwierdzenie czy osoby zobowiązane do alimentacji są zdolne do udzielenia pomocy;
 - c) ogólna charakterystyka warunków materialnych rodziny, ogólny poziom życia, jakie podstawowe braki występują u tej rodziny (osoby);
Warunki mieszkaniowe i higieniczno-sanitarne;
 - d) przyczyny, które powodują potrzebę udzielania pomocy społecznej (np. choroba, utrata głównego żywiciela, niezaradność, alkoholizm itp.);
 - e) wzajemne współżycie rodziny (np. dobre, niezgodne itp.);
 - f) zjawiska występujące w rodzinie wymagające interwencji społecznej jak: alkoholizm, prostytutka, rażące zaniedbanie opieki nad dzieckiem, starcem;
 - g) trudności w wychowaniu dzieci, niewykonanie obowiązku szkolnego, kradzieże, przestępczość.
2. Należy przestrzegać zasady sprawdzania informacji podanych przez petenta, gdyż nie zawsze można oprzeć się na informacjach przez niego podanych.

Sprawdzenie informacji (w Komitecie Blokowym, od bliskich sąsiadów itp.) nie może mieć charakteru śledztwa. Trzeba wszelkich starań dołożyć, by nie ucierpiała na tym godność ludzka, by u osób zgłaszających się o pomoc nie utracić za-

ufania, gdyż stanowi ono zasadniczą podstawę do pracy pracownika pomocy społecznej.

Informacje uzyskane na podstawie wywiadu są ściśle poufne i mogą być wykorzystane wyłącznie dla użytku służbowego. Oświadczenie petenta zamieszczone we wniosku o udzielenie pomocy w pkt. 1, 2, 3, 4 i 5 należy ustalić na zasadzie dokumentów: dowodu osobistego, świadectwa urzędu stanu cywilnego, świadectwa śmierci, zaświadczeń o zarobkach i dochodach, oraz zaświadczeń lekarskich zakładów społecznej służby zdrowia, orzeczeń lekarskich KIZ, jeżeli petent jest inwalidą, poradni zdrowia psychicznego dla dziecka umysłowo niedorozwiniętego.

Niezbędne zaświadczenia lekarskie należy załączyć do wywiadu, ewent. podać w wywiadzie krótki wypis z orzeczenia lekarskiego.

Należy również ustalić, na podstawie zaświadczeń, danych dotyczących dochodów wszystkich członków rodziny ubiegającej się o pomoc jak i osób zobowiązanych do alimentacji, a mianowicie: zaświadczenia od pracodawcy, co do wysokości otrzymywanego wynagrodzenia miesięcznego; zaświadczenia właściwego organu finansowego prezydium rady narodowej o wysokości przychodu szacunkowego, ustalonego dla wymiaru podatku gruntowego w stosunku do osób, których podstawowym źródłem utrzymania jest gospodarstwo rolne; zaświadczenia co do dochodu ustalonego przez organy administracji finansowej właściwych prezydiów rad narodowych dla wymiaru podatku w stosunku do osób prowadzących własne przedsiębiorstwo (sklepy, warsztaty itp.) oraz w stosunku do osób tzw. wolnych zawodów (artyści, wolno praktykujący lekarze, adwokaci). Podania i załączniki do podań, czynności urzędowe i świadectwa, zezwolenia, pełnomocnictwa i poręczenia w sprawach pomocy społecznej, zgodnie z art. 4 ust. 1, pkt. 3 ustawy z dnia 13 grudnia 1957 r. o opłacie skarbowej (Dz.U. Nr 1, poz. 1) wolne są od opłaty skarbowej.

3. Na podstawie wszechstronnego rozpoznania sytuacji i potrzeb rodziny (osoby) wymagającej pomocy społecznej ustalić należy plan pomocy, uwzględniający pomoc doraźną oraz zespół środków działania — w czym należy pomóc, aby umożliwić rodzinie lub jej członkom samodzielną egzystencję, biorąc pod uwagę w pierwszym rzędzie odpowiednie środki w ramach pomocy otwartej jak zatrudnienie, pomoc materialna, lecznicza, prawna, wychowawcza, opieka ze strony rodziny itp.

4. Terminy przeprowadzania ponownych wywiadów uzależnione są od toku realizacji planu opieki nad rodziną.
W zasadzie ponowne wywiady przeprowadza się raz do roku w odniesieniu do:
- osób korzystających z otwartej pomocy społecznej;
 - rodzin pensjonariuszy przebywających w zakładach pomocy społecznej (z wyjątkiem tych pensjonariuszy, u których uprzednio stwierdzone warunki rodzinne nie mogą ulec zmianie).
5. W sprawozdaniach z ponownych wywiadów należy wskazać jedynie stwierdzone zmiany w sytuacji materialnej i rodzinnej (bez powtarzania danych zawartych już w poprzednim wywiadzie).

Załącznik 4

I N S T R U K C J A

NR 11/2

MINISTRA PRACY I OPIEKI SPOŁECZNEJ

z dnia 8 marca 1958 r. Znak: SA 600-W-7/58 r.

w sprawie kierowania do zakładów pomocy społecznej

- § 1. 1. Osoba ubiegająca się o umieszczenie w zakładzie pomocy społecznej dla dorosłych względnie rodzina lub opiekunowie ubiegający się o umieszczenie dziecka w zakładzie dla dzieci głęboko niedorozwiniętych umysłowo, składają podanie o przyjęcie do tych zakładów do prezydium rady narodowej (gromadzkiej, dzielnicowej, miejskiej) właściwej dla ich miejsca zamieszkania.
2. Z wnioskiem o umieszczenie w zakładzie może również wystąpić z urzędu właściwe prezydium rady narodowej.
3. Umieszczenie w zakładzie może nastąpić na stałe bądź czasowo w zależności od poprawy warunków bytowych rodziny zobowiązanej do alimentacji oraz stanu zdrowia osoby skierowanej do zakładu.
- § 2. 1. Prezydium rady narodowej (gromadzkiej, miejskiej) bezzwłocznie po otrzymaniu podania:
- a) przeprowadza wywiad społeczny, na podstawie którego kieruje do prezydium powiatowej rady narodowej

wniosek o zakwalifikowanie kandydata do zakładu. Wywiad powinien zawierać niezbędne podstawowe informacje co do warunków bytowych i stosunków rodzinnych osoby ubiegającej się o pomoc oraz zawierać umotywowany wniosek co do konieczności zapewnienia pomocy zakładowej.

Przed wystąpieniem z wnioskiem w sprawie umieszczenia kandydata w zakładzie, należy przeprowadzić wywiady u wszystkich osób zobowiązanych do alimentacji.

W wyjątkowo pilnych przypadkach kandydat może być umieszczony w zakładzie bez uprzedniego przeprowadzenia wywiadu u członków rodziny wspólnie z kandydatem niezamieszkałych. Wywiady te powinny być jednakże przeprowadzone niezwłocznie po skierowaniu kandydata do zakładu.

- b) uzyskuje od osób prawnie zobowiązanych do alimentacji zobowiązanie do pokrywania kosztów utrzymania kandydata w zakładzie pomocy społecznej.

2. W razie stwierdzonego braku osób prawnie zobowiązanych do alimentacji lub stwierdzonej niemożności pokrywania przez te osoby kosztów utrzymania w zakładzie pomocy społecznej, prezydium rady narodowej (gromadzkiej, miejskiej) kieruje sprawę do prezydium powiatowej rady narodowej z wnioskiem o zwolnienie od odpłatności, zgodnie z postanowieniami § 11 instrukcji Nr 48/54 Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dnia 26 czerwca 1954 r. Znak Psd 1a-6-54 w sprawie ponoszenia kosztów utrzymania w zakładach pomocy społecznej.

3. Inspektorzy rent i pomocy społecznej prezydiów dzielnicowych rad narodowych oraz rad narodowych miast stanowiących powiaty po otrzymaniu podania przeprowadzają wywiad społeczny oraz uzyskują ewent. zobowiązanie do odpłatności i podejmują decyzję o zakwalifikowaniu kandydata do zakładu oraz o ewent. zwolnieniu od odpłatności we własnym zakresie.

- § 3. W przypadku gdy osoby prawnie zobowiązane do alimentacji zamieszkują na terenie innej rady narodowej, prezydium rady narodowej (gromadzkiej, dzielnicowej, miejskiej) właściwe dla miejsca zamieszkania kandydata zakwalifikowanego do zakładu, występuje do prezydium rady narodowej właściwej dla miejsca zamieszkania oso-

by zobowiązanej do alimentacji z wnioskiem o przeprowadzenie wywiadu społecznego w celu ustalenia możliwości zapewnienia opieki ze strony rodziny. W przypadku stwierdzonej niemożności jej zapewnienia występuje o uzyskanie pisemnego zobowiązania tych osób do pokrywania kosztów utrzymania kandydata w zakładzie. Wzór zobowiązania — załącznik Nr 1.

Po skompletowaniu akt, tj. podania zobowiązania rodziny do odpłatności ewent. wniosku o zwolnienie od odpłatności, prezydium rady narodowej (gromadzkiej, dzielnicowej, miejskiej) przesyła całość akt wraz z własną opinią co do konieczności umieszczenia w zakładzie do prezydium rady narodowej wyższego szczebla. W przypadku jeśli podanie wpłynęło do prezydium dzielnicowej bądź miejskiej rady narodowej miasta stanowiącego powiat, inspektor rent i pomocy społecznej prezydium DRN (MRN) jest zobowiązany do uzyskania również opinii lekarskiej, zgodnie z wytycznymi zawartymi w § 4.

- § 4. Po otrzymaniu wniosku z prezydium gromadzkiej (miejskiej) rady narodowej, inspektor rent i pomocy społecznej prezydium PRN kieruje natychmiast kandydata na badanie lekarskie zgodnie z Instrukcją Ministrów Zdrowia oraz Pracy i Opieki Społecznej z dnia 7 lutego 1958 r. w sprawie kwalifikowania pod względem lekarskim kandydatów do zakładów pomocy społecznej.

Po uzyskaniu opinii lekarskiej na kwestionariuszu, którego wzór stanowi załącznik nr 2 do wyżej wymienionej instrukcji i sprawdzeniu prawidłowości przeprowadzenia wywiadu, inspektor rent i pomocy społecznej prezydium PRN (DRN, MRN — miasta stanowiącego powiat) podejmuje decyzję o umieszczeniu w zakładzie.

Po podjęciu decyzji o zakwalifikowaniu kandydata do zakładu — inspektor rent i pomocy społecznej prezydium (PRN, DRN, MRN — miasta stanowiącego powiat) występuje bezzwłocznie z wnioskiem do wydziału rent i pomocy społecznej prezydium wojewódzkiej rady narodowej (rady narodowej miasta wyłączonego z województwa) o skierowanie kandydata do zakładu.

Do wniosku należy dołączyć:

- a) podanie,
- b) wywiad społeczny,
- c) orzeczenie lekarskie,

- d) zobowiązanie rodziny do pokrywania kosztów utrzymania w zakładzie.
- e) zobowiązanie do zabrania członka rodziny z zakładu w przypadku poprawy warunków bytowych rodziny oraz poprawy stanu zdrowia osoby umieszczonej w zakładzie.

W odniesieniu do dzieci do wniosku należy dołączyć dodatkowo:

- a) metrykę urodzenia,
- b) zaświadczenie o dokonaniu obowiązujących szczepień,
- c) świadectwo szkolne, jeśli dziecko takie posiada.

- § 5. 1. W przypadku niezakwalifikowania kandydata do zakładu, inspektor rent i pomocy społecznej prezydium rady narodowej (powiatowej, dzielnicowej, miejskiej) powiadamia o tym kandydata względnie rodzinę lub opiekunów oraz występujące z wnioskiem prezydium rady narodowej, podając motywy decyzji.
2. Od negatywnej decyzji inspektora rent i pomocy społecznej prezydium rady narodowej (powiatowej, dzielnicowej, miejskiej) przysługuje odwołanie do wydziału rent i pomocy społecznej prezydium rady narodowej wyższego szczebla w terminie 14-to dniowym.
- § 6. 1. Wydział rent i pomocy społecznej prezydium wojewódzkiej rady narodowej (rady narodowej miasta wyłączonego z województwa) po otrzymaniu wniosku i zaaprobowaniu decyzji przesyła kandydatowi skierowanie do zakładu.
- Wzór skierowania stanowi załącznik nr 2.
- Jeżeli kandydat ma być umieszczony w zakładzie na okres czasowy, należy to w skierowaniu zaznaczyć.
2. Odpis skierowania wydział rent i pomocy społecznej prezydium wojewódzkiej rady narodowej (rady narodowej miasta wyłączonego z województwa) przesyła do wiadomości właściwemu zakładowi i wnioskującemu prezydium rady narodowej w celu dopilnowania, ażeby kandydat przybył do zakładu w oznaczonym w skierowaniu terminie.
- § 7. W razie braku wolnych miejsc w zakładzie wydział rent i pomocy społecznej prezydium wojewódzkiej rady narodowej (rady narodowej miasta wyłączonego z województwa) powiadamia o tym kandydata względnie rodzinę lub opiekunów dziecka oraz wnioskujące prezydium rady na-

rodowej z zaznaczeniem, że skierowanie do zakładu, kandydat otrzyma z chwilą zwolnienia się miejsca.

- § 8. W przypadku, gdy skierowanie do zakładu stało się w międzyczasie z jakichkolwiek względów nieaktualne, prezydium rady narodowej (gromadzkiej, dzielnicowej, miejskiej) powiadamia o powyższym niezwłocznie wydział rent i pomocy społecznej prezydium wojewódzkiej rady narodowej (rady narodowej miasta wyłączonego z województwa).
- § 9. Kierowanie do zakładów objętych działaniem Zrzeszenia Katolików „Caritas” — odbywa się w trybie ustalonym niniejszą instrukcją, przy czym wydział rent i pomocy społecznej prezydium wojewódzkiej rady narodowej (rady narodowej miasta wyłączonego z województwa) zobowiązany jest do:
- 1) uwzględniania każdorazowo życzenia kandydata bądź jego rodziny, dotyczącego umieszczenia go w zakładzie „Caritas”,
 - 2) uwzględniania interwencji oddziału wojewódzkiego „Caritas” w sprawie skierowania konkretnych osób do zakładów „Caritas”,
 - 3) powiadamiania o każdorazowym skierowaniu do zakładu „Caritas” oddziału wojewódzkiego „Caritas”.
- § 10. Kierownik zakładu obowiązany jest:
- 1) powiadomić natychmiast o każdym wolnym miejscu w zakładzie, w drodze telefonicznej lub telegraficznej wydział rent i pomocy społecznej prezydium wojewódzkiej rady narodowej (rady narodowej miasta wyłączonego z województwa),
 - 2) zawiadomić rodzinę pensjonariusza oraz organa pomocy społecznej właściwe dla miejsca zamieszkania rodziny w tych przypadkach, gdy poprawa stanu zdrowia pensjonariusza nie wymaga już dalszego pobytu w zakładzie i umożliwia pobyt w warunkach domowych,
 - 3) powodować co rok przeprowadzanie wywiadów społecznych u rodzin pensjonariuszy zobowiązanych do alimentacji dla ustalenia, czy zachodzi możliwość powrotu pensjonariusza z zakładu do rodziny, o ile stan jego zdrowia nie wymaga pobytu w zakładzie.
- § 11. Wydział rent i pomocy społecznej prezydium wojewódzkiej rady narodowej (rady narodowej miasta wyłączonego z województwa) prowadzi ewidencję wolnych miejsc w zakładach pomocy społecznej oraz ewidencję kandyda-

tów oczekujących na miejsca w zakładach w sposób uznany przez siebie za najbardziej właściwy i celowy.

- § 12. 1. W przypadku jeśli na terenie wojewódzkiej rady narodowej (rady narodowej miasta wyłączonego z województwa) nie ma zakładu specjalnego danego typu, a wydział rent i pomocy społecznej otrzyma wniosek o umieszczenie w takim zakładzie, wówczas zwraca się do wydziału rent i pomocy społecznej prezydium właściwej wojewódzkiej rady narodowej o miejsce dla swego kandydata zgodnie z wykazem ustalającym rejonizację zakładów — załącznik nr 3. Rejonizacja zakładów specjalnych dla dzieci głęboko niedorozwiniętych umysłowo zostanie ustalona w terminie późniejszym.
2. Po otrzymaniu zawiadomienia o przydzieleniu miejsca w zakładzie — wydział rent i pomocy społecznej prezydium wojewódzkiej rady narodowej (rady narodowej miasta wyłączonego z województwa), zgłaszający zapotrzebowanie dla swojego kandydata, wysyła skompletowane akta i kandydata do wydziału rent i pomocy społecznej prezydium rady narodowej przydzielającego miejsce w zakładzie w celu załatwienia i przesłania skierowania do zainteresowanego. Odpisy skierowania wydział rent i pomocy społecznej, dysponujący zakładem, przesyła również do wydziału rent i pomocy społecznej prezydium wojewódzkiej rady narodowej (rady narodowej miasta wyłączonego z województwa), który zgłosił zapotrzebowanie.
3. Wydziały rent i pomocy społecznej prezydiów wojewódzkich rad narodowych, które są zobowiązane, zgodnie z ustaloną rejonizacją, do umieszczania w zakładach specjalnych kandydatów z innych województw, prowadzą oddzielną ewidencję kandydatów zgłoszonych przez te województwa.
- § 13. Uchyła się instrukcję nr 47/54 Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dnia 30 kwietnia 1954 r. Znak: SD-1-3/54 w sprawie kwalifikowania i kierowania kandydatów do zakładów pomocy społecznej, tracą również moc obowiązującą pisma Ministerstwa Oświaty z dnia 18 kwietnia 1952 r. nr Op. 2-2054/52 i dnia 9 stycznia 1956 r. nr Op. 2-5319/55 w sprawie trybu kierowania do zakładów dla dzieci głęboko niedorozwiniętych umysłowo.
- § 14. Instrukcja wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

Minister: St. Zawadzki

**ZAŁĄCZNIKI DO INSTRUKCJI Nr 11/2 MINISTRA PRACY
I OPIEKI SPOŁECZNEJ Poz. 12**

Załącznik Nr 1

Zobowiązanie rodziny

Zobowiązanie

Ja
(nazwisko i imię)

zamieszkały
(dokładny adres)

zobowiązuję się do pokrywania kosztów
utrzymania w zakładzie za Ob.

.....
w wysokości zł.
(słownie:)

miesięcznie od dnia

.....
(podpis)

.....
(miejscowość i data)

Stempel (PWRN)

Załącznik Nr 2

..... dnia 195..... r.
Obyw.

Skierowanie

Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej
Wydział Rent i Pomocy Społecznej w

.....
kieruje do Ob.
zamieszkałego
Koszty utrzymania w zakładzie pokrywa

.....
Data ważności skierowania

Uwaga: Jeżeli Obywatel w wyznaczonym ter-
minie nie zgłosi się do Zakładu, skierowanie
traci ważność i Obywatel po tym terminie nie
zostanie przyjęty do Zakładu.

Odpis otrzymuje:

1. Prezydium Powiatowej (Miejskiej) Ra-
dy Narodowej w
2. Zakład w podpis

Pouczenie

Obywatel udający się do zakładu winien ze
sobą zabrać:

- a) kartę wymeldowania i dokumenty osobiste;
- b) w miarę możliwości odzież, obuwie, bieliznę
pościelową i osobistą oraz rzeczy osobiste-
go użytku,

INSTRUKCJA

**Ministrów Zdrowia oraz Pracy i Opieki Społecznej
z dnia 7 lutego 1958 r.**

**w sprawie kwalifikowania pod względem lekarskim kandydatów
do zakładów pomocy społecznej**

- § 1. 1. Zakłady pomocy społecznej w resorcie pracy i opieki społecznej sprawują opiekę nad osobami dorosłymi (od lat 18) kwalifikującymi się do pomocy społecznej, niezdolnymi do samodzielnego życia z powodu wieku lub stanu zdrowia i nie wymagającymi leczenia w zakładach zamkniętej służby zdrowia oraz nad dziećmi głęboko niedorozwiniętymi umysłowo w wieku od lat 3.
2. Rodzaje zakładów pomocy społecznej oraz warunki jakim powinni odpowiadać kandydaci kierowani do tych zakładów, określa załącznik Nr 1 do niniejszej instrukcji.
- § 2. 1. Kandydatów do zakładów pomocy społecznej badają lekarze zakładów społecznych służby zdrowia na pisemny wniosek organów pomocy społecznej prezydiów rad narodowych, sporządzonych na formularzu według wzoru stanowiącego załącznik Nr 2 do niniejszej instrukcji. W przypadkach zakwalifikowania kandydata do zakładu specjalnego dla przewlekle chorych opinia lekarza kwalifikującego podlega zatwierdzeniu przez Komisję Lekarską do Spraw Inwalidztwa i Zatrudnienia. Kandydaci pozbawieni możliwości osobistego zgłoszenia się do badania (chorzy leżący) są kwalifikowani przez KIZ na podstawie badania (opinii) lekarza społecznej służby zdrowia.
2. Część I wniosku, o którym mowa w ust. 1, wypełnia organ pomocy społecznej.
- § 3. 1. Lekarz zakładu społecznego służby zdrowia po dokonaniu szczegółowego badania stanu zdrowia kandydata wnosi o skierowanie go do odpowiedniego rodzaju zakładu pomocy społecznej, wypełniając II część wniosku, o którym mowa w § 2. ust. 1.
2. W przypadku trudności w rozpoznaniu, od którego uzależnione jest skierowanie kandydata do zakładu pomocy społecznej odpowiedniego rodzaju, lekarz kieruje kandydata na badania specjalistyczne (kliniczne lub laboratoryjne).

- § 4. Uchyła się Instrukcję Ministra Zdrowia Nr 74/51 z dnia 24 sierpnia 1951 r. (Nr GM II. 1099/51) w sprawie badań lekarskich i kwalifikowania kandydatów do zakładów specjalnych oraz internatów dla kobiet pracujących podległych Ministerstwu Pracy i Opieki Społecznej (Dziennik Urzędowy Ministerstwa Zdrowia Nr 17, poz. 176).
- § 5. Instrukcja wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

MINISTER ZDROWIA
w/z Dr A. Pacho
MINISTER PRACY I OPIEKI
SPOŁECZNEJ
w/z. W. Kłosiewicz

Załącznik 6

Załącznik Nr 1
do instrukcji z dnia 7. II. 1958 r.

RODZAJE ZAKŁADÓW POMOCY SPOŁECZNEJ

Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej prowadzi następujące rodzaje zakładów pomocy społecznej:

Zakłady specjalne dla przewlekle chorych

— przeznaczone dla osób, dotkniętych przewlekłą chorobą względnie ciężkim kalectwem, które wymagają stałej opieki pielęgniarzkiej lub nie mogą poruszać się o własnych siłach i z tego względu wymagają częstych zabiegów i pomocy, pod warunkiem, że osoby te ze względu na stan zdrowia nie kwalifikują się do leczenia szpitalnego.

Zakłady specjalne pracy chronionej dla ciężko poszkodowanych inwalidów

— przeznaczone dla osób, które z uwagi na kalectwo, względnie schorzenie nie kwalifikują się do pracy w normalnym zakładzie pracy oraz spółdzielczości inwalidzkiej i z tego względu nie są zdolne do zapewnienia sobie samodzielnej egzystencji, lecz mogą pracować w zakładzie w warunkach pracy chronionej dostosowanej do ich możliwości fizycznej, jeżeli posiadają orzeczenie KIZ.

Zakłady specjalne dla niewidomych

— przeznaczone dla osób pozbawionych wzroku całkowicie lub w stopniu tak znacznym, że uniemożliwia im to prowadze-

nie samodzielnego trybu życia, a które to osoby jednocześnie ze względu na stan fizyczny bądź wiek, nie kwalifikują się do przeszkolenia i zatrudnienia w ramach produktywizacji inwalidów.

Zakłady specjalne dla umysłowo niedorozwiniętych zdolnych do pracy

— przeznaczone dla osób umysłowo niedorozwiniętych w stopniu pozwalającym na rozumienie i wykonywanie określonych poleceń (debilizm, imbecyizm lżejszego stopnia) fizycznie zdrowych i zdolnych do pracy w warunkach zakładowych (głównie do pracy w gospodarstwach rolnych) nie wymagających jednocześnie stałej opieki pielęgniarstwiej koniecznej przy chorobach przewlekłych.

Zakłady specjalne dla umysłowo niedorozwiniętych zdolnych do pracy

- a) — przeznaczone wyłącznie dla b. wychowanków zakładów wychowawczych powyżej lat 18,
- b) — przeznaczone wyłącznie dla osób umysłowo niedorozwiniętych głuchoniemych.

Zakłady specjalne dla umysłowo niedorozwiniętych niezdolnych do pracy

— przeznaczone dla osób umysłowo niedorozwiniętych w stopniu uniemożliwiającym rozumienie i wykonywanie poleceń (imbecyizm głębokiego stopnia, idiocyzm), ewent. wymagających stałej opieki pielęgniarstwiej z powodu przewlekłej choroby — niezdolnych do pracy nawet w warunkach zakładowych.

Zakłady specjalne dla psychicznie chorych chroniczów

— przeznaczone dla b. pacjentów szpitali psychiatrycznych. Wskazania i przeciwwskazania do umieszczenia psychicznie chorych chroniczów w zakładach specjalnych reguluje instrukcja Ministerstwa Zdrowia z dnia 5. II. 1957 r. Nr S N-IVB/57, która ustala następujące zasady kwalifikowania:

Wskazania ogólne

Chorzy psychicznie chroniczcy, u których dalsze leczenie nie rokuje nadziei na poprawę w stanie zdrowia, a w szczególności:

- 1) chorzy psychicznie chroniczcy, u których terapia pracy nie dała, lub nie rokuje pożądanego wyniku,

- 2) chorzy psychicznie, nie wykazujący niebezpieczeństwa dla otoczenia, dla samych siebie, jak również nie wykazujący tendencji ucieczki,
- 3) chorzy psychicznie o stanach zejściowych w postaci niedołąstwa psychicznego, niezdolności do samodzielnego bytowania,
- 4) chorzy neurologicznie o stanach zejściowych w postaci trwałego kalectwa z zaburzeniami psychicznymi.

Wskazania szczegółowe

- 1) schizofrenia w postaci zejściowej, nie nadająca się do reaktywizacji,
- 2) porażenie postępujące w postaci stacjonarnej o głębokim ośpieniu intelektualnym, nie nadającym się do rehabilitacji,
- 3) kiła mózgu w postaci stacjonarnej o głębokich defektach zarówno psychicznych, jak też neurologicznych,
- 4) parkinsonizm ze zmianami psychotycznymi,
- 5) niedorozwój intelektualny głębokiego stopnia (idiotyzm i imbecylizm o poziomie nie nadającym się do nauki w sensie szkolnym) bez społecznych cech charakterologicznych — osoby dotknięte umysłowym niedorozwojem kierowane być mogą wyłącznie do zakładów pomocy społecznej przeznaczonych dla umysłowo niedorozwiniętych,
- 6) sprawy naczyniowe w postaci zejściowej o głębokich defektach zarówno psychicznych, jak też neurologicznych,
- 7) ośpienie starcze ze zmianami psychotycznymi,
- 8) kalectwa neurologiczne pourazowe z głębokimi defektami psychicznymi,
- 9) epilepsja z objawami głębokiego ośpienia padaczkowego, jednakże z wyłączeniem stanów pomrocznych i gwałtownych cech charakteru padaczkowego.

Przeciwwskazania ogólne

- 1) chorzy ze stanami stałego podniecenia lub niepokoju,
- 2) chorzy z aktywnymi chorobami somatycznymi, w szczególności chorzy gorączkujący i zakaźnie chorzy.

Przeciwwskazania szczegółowe

- 1) psychopaci,
- 2) alkoholicy,

- 3) chorzy skierowani do zakładu psychiatrycznego orzeczeniem sądu,
- 4) chorzy wymagający stałego karmienia zgłębnikiem,
- 5) epileptycy ze stanami pourazowymi i gwałtownymi cechami charakteru padaczkowego oraz ze wzmoczoną częstotliwością ataków.

Domy rencistów i domy opieki

— przeznaczone dla osób niezdolnych do samodzielnej egzystencji w zasadzie z powodu wieku, a w poszczególnych przypadkach ze względu na stan zdrowia, nie wymagających jednocześnie stałej specjalnej opieki pielęgniarstwa.

Inne zakłady

Oprócz zakładów dla dorosłych Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej prowadzi zakłady dla dzieci głęboko niedorozwiniętych umysłowo w wieku od 3 do 18 lat.

Do zakładów dla dzieci kwalifikują wychowanków wyłącznie poradnie zdrowia psychicznego oraz szpitale psychiatryczne posiadające oddziały dziecięce — w oparciu o zasady kwalifikowania zawarte w instrukcji Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej z dnia 16. II. 1957 r. Nr Sa 600-W-1/57.

Zakwalifikowanie do zakładu dla dzieci głęboko niedorozwiniętych powinno być uzupełnione każdorazowo aktualnym zaświadczeniem lekarskim o stanie niezakaźności dziecka.

Do zakładu pomocy społecznej nie przyjmuje się osób:

- a) w wieku poniżej lat 18 (z wyjątkiem dzieci głęboko niedorozwiniętych umysłowo),
- b) zdolnych do pracy w warunkach pozazakładowych,
- c) wymagających leczenia szpitalnego,
- d) chorych zakaźnie,
- e) chorych na gruźlicę,
- f) chorych z nowotworami,
- g) chorych psychicznie niebezpiecznych dla siebie i otoczenia,
- h) nałogowych alkoholików.

**ZARZĄDZENIE Nr 19/3
MINISTRA PRACY I OPIEKI SPOŁECZNEJ**

z dnia 17 marca 1959 r.

Znak: Sp 600-W-7/59

**w sprawie udzielania pomocy społecznej w formie świadczeń
pieniężnych przez właściwe do spraw pomocy społecznej
organy prezydiów rad narodowych.**

- § 1. Z pomocy społecznej w formie świadczeń pieniężnych mogą korzystać osoby, których sytuacja materialna uzasadnia konieczność udzielenia tej pomocy, a w szczególności:
- 1) osoby w wieku 65 lat — mężczyźni, 60 lat — kobiety i osoby będące inwalidami I i II grupy, nie pracujące i nie mające uprawnień do renty, nie posiadające żadnych środków utrzymania ani rodziny zobowiązanej i zdolnej do alimentacji,
 - 2) osoby i rodziny przejściowo znajdujące się w wyjątkowo ciężkich warunkach materialnych, np. z powodu:
 - czasowej niezdolności do pracy jedyne go żywiciela rodziny po wyczerpaniu zasiłków chorobowych,
 - utraty jedyne go żywiciela rodziny,
 - szkolenia jedyne go żywiciela rodziny — inwalidy w zakładach szkolenia inwalidów lub na kursach przysposobienia zawodowego,
 - 3) osoby, dla których udzielenie pomocy jest koniecznym warunkiem umożliwiającym podjęcie pracy, np. w przypadku zwolnienia z zakładu karnego lub z zakładu służby zdrowia,
 - 4) osoby mające częściowe środki utrzymania (alimenty, pomoc rodziny), dla których pomoc pieniężna jest koniecznym uzupełnieniem posiadanych środków materialnych,
 - 5) osoby, w sprawach których toczy się postępowanie rentowe, do czasu przyznania im świadczeń rentowych, jeżeli nie posiadają żadnych środków utrzymania i są niezdolne do pracy.
 - 6) renciści znajdujący się w ciężkich warunkach materialnych, np. wskutek choroby, utraty członka rodziny pomagającego renciście, opieki nad inną osobą itp.

- § 2. 1. Ustala się następujące rodzaje i wysokość świadczeń pieniężnych:
- 1) Stałe zasiłki pieniężne dla osób określonych w § 1 pkt 1. Wysokość stałego zasiłku nie powinna przekraczać odpowiednio 80% minimalnej renty starczej lub rodzinnej. Wysokość zasiłku dla osób chorych na gruźlicę (I i II grupa inwalidów) w zasadzie powinna wynosić tyle, ile minimalna renta starcza.
 - 2) Zapomogi okresowe wypłacane przez kilka kolejnych miesięcy z rządu, nie więcej jednak niż przez 6 miesięcy w ciągu roku, dla osób o których mowa w § 1 pkt. 2—6. Zapomogi okresowe wypłacane osobom wymienionym w § 1 pkt. 5 podlegają potrąceniu ze świadczeń rentowych na podstawie art. 20 ust. 1, pkt. 3 dekretu z dnia 25 czerwca 1954 r. o powszechnym zapatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz. U. z 1958 r. Nr 23, poz. 97).
 - 3) Zapomogi celowe, np. zakupienie żywności, opału, odzieży i pościeli, bielizny osobistej i pościelowej, niezbędnych sprzętów domowych, stanowiące uzupełnienie koniecznych środków utrzymania, szczególnie w okresie jesienno-zimowym.
 - 4) Zapomogi jednorazowe (doraźne), które powinny być przyznawane tylko wyjątkowo dla osób określonych w § 1 pkt 2—6.
 - 5) Zapomogi na pogrzeby osób zakwalifikowanych do pomocy społecznej.
2. Wysokość zapomóg, wymienionych w ust. 1, należy ustalać w zależności od niezbędnych potrzeb oraz posiadanych środków utrzymania.
- § 3. 1. Świadczenia z funduszy pomocy społecznej są świadczeniami osobistymi.
2. Świadczenia, o których mowa w § 2, nie mogą stanowić dopłaty do płac i nie mogą być udzielane osobom uchylającym się od podjęcia odpowiedniej dla nich pracy zaproponowanej przez właściwy do spraw zatrudnienia organ prezydium rady narodowej.
3. Osoby przebywające w zakładach pomocy społecznej, służby zdrowia, opiekuńczych lub wychowawczych nie mogą korzystać ze świadczeń, określonych w § 2.
- § 4. Zasiłki i zapomogi, określone w § 2, przyznają właściwe do spraw pomocy społecznej organy prezydiów powiatowych (miejskich, dzielnicowych, gromadzkich, osiedlo-

wych) rad narodowych miejsca zamieszkania lub pobytu osoby kwalifikującej się do udzielenia pomocy.

- § 5. 1. Organy pomocy społecznej udzielają zapomóg z własnej inicjatywy w przypadku stwierdzenia konieczności udzielenia pomocy społecznej osobie zamieszkałej lub przebywającej na ich terenie, a także na ustny lub pisemny wniosek zainteresowanego, albo na wniosek opiekuna społecznego, urzędu, instytucji lub organizacji społecznej.
2. Zasiłki i zapomogi powinny być udzielane przez organy wymienione w § 4 ze środków finansowych przeznaczonych na te cele.
- § 6. 1. Świadczenia z funduszków pomocy społecznej udzielane są na podstawie wywiadu społecznego, przeprowadzonego przez organy, o których mowa w § 4 lub przez opiekunów społecznych.
2. Nie pracujący inwalidzi I i II grupy, ubiegający się o udzielenie im pomocy społecznej, powinni przedstawić orzeczenie (odpis) komisji lekarskiej do spraw inwalidztwa i zatrudnienia, zaliczające ich do jednej z tych grup inwalidów.
3. Osoby czasowo niezdolne do pracy, ubiegające się o udzielenie im pomocy społecznej, powinny przedstawić zaświadczenie wydane przez zakład społeczny służby zdrowia (przychodnię, ośrodek zdrowia, szpital, poradnię przeciwgruźliczą itp.).
4. Organy, o których mowa w § 4, przeprowadzają wywiad społeczny z własnej inicjatywy lub niezwłocznie po otrzymaniu wniosku w sprawie udzielenia pomocy społecznej.
5. Jeżeli z przeprowadzonego wywiadu społecznego wynika, że dana osoba kwalifikuje się do pomocy społecznej, właściwy do spraw pomocy społecznej organ prezydium rady narodowej obowiązany jest niezwłocznie podjąć decyzję w sprawie udzielenia pomocy w formie jednego z wymienionych w § 2 rodzajów świadczeń pieniężnych, nie później jednak niż w ciągu 2 dni od dnia przeprowadzenia wywiadu.
6. Decyzja o przyznaniu (wzór według załącznika nr 1 i 2) względnie o wstrzymaniu (wzór według załącznika nr 3) wypłaty zasiłku stałego lub zapomogi okresowej powinna być doręczona osobie zainteresowanej.
7. W decyzji przyznającej osobie wymienionej w § 1 pkt 5 zapomogę okresową należy zastrzec, że wypłacone kwo-

ty podlegają potrąceniu ze świadczeń rentowych. Organ, który przyznał taką zapomogę, zawiadamia o tym właściwy terytorialnie organ do spraw rentowych, który dokona potrąceń ze świadczeń rentowych. Dokonywane potrącenia powinny być wpłacane przez właściwe do spraw rentowych organa na wznowienie kredytu budżetu terenowego część 11, wydział zatrudnienia i spraw socjalnych, dział VIII inne świadczenia socjalne — rozdział 250, zasiłki i zapomogi.

8. Świadczenia pieniężne, należy w zasadzie przysyłać osobom, którym zostały przyznane, przy pomocy przekazów pocztowych.

9. Organy, o których mowa w § 4, przekazują decyzję o przyznaniu świadczeń właściwym do spraw finansowych organom prezydentów rad narodowych dla dokonania wypłaty. Osoby podejmujące przyznane im świadczenia pieniężne kwitują tylko jeden raz odbiór tego samego świadczenia.

10. Kontrolę zasadności przyznanych stałych zasiłków należy przeprowadzać w drodze wywiadów społecznych co pół roku.

§ 7. 1. Organy pomocy społecznej prowadzą karty świadczeń osób korzystających z zasiłków stałych lub zapomóg okresowych według wzoru, stanowiącego załącznik 4. Na kartach tych odnotowują świadczenia udzielane danej osobie.

2. Dla każdej osoby korzystającej z jednego ze świadczeń, o których mowa w § 2 ust. 1, pkt. 1 i 2, należy założyć teczkę akt zawierających podanie (protokół, wniosek), wywiad społeczny, decyzję o przyznaniu lub wstrzymaniu świadczenia oraz inne dowody.

3. Organ pomocy społecznej obowiązany jest prowadzić alfabetyczną kartotekę osób korzystających ze świadczeń, jeżeli ilość korzystających z zasiłków stałych i zapomóg okresowych przekracza 20 osób. Gdy ilość korzystających z pomocy nie przekracza 20 osób, karty świadczeń mogą być dołączone do akt danych spraw. Teczki z aktami winny być ułożone alfabetycznie.

4. Organy pomocy społecznej prowadzą wykazy osób korzystających ze świadczeń wymienionych w § 2 ust. 1, pkt. 3, 4 i 5. Wykazy powinny posiadać następujące rubryki: liczbę porządkową, nazwisko i imię osoby korzystającej ze świadczeń, adres, cel na jaki została udzielona pomoc,

wysokość świadczenia, datę wypłaty świadczenia. Akta osób korzystających z tych świadczeń powinny być ułożone w segregatorach kolejno według numerów wykazu.

- § 8. 1. Tryb i zasady przyznawania zapomóg na podróże w formie zlecenia-biletu reguluje zarządzenie Nr 46/5 Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dnia 17 czerwca 1958 r. w sprawie wydawania biletów-zleceń na kredytowany przejazd koleją dla osób kwalifikujących się do pomocy społecznej (Dziennik Urzędowy Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej Nr 5, poz. 83).
2. Tryb i zasady przyznawania zapomóg dla osób czasowo pozostających bez pracy reguluje instrukcja Nr 20/6 Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dnia 1 lipca 1957 r. w sprawie zasad i trybu postępowania przy przyznawaniu zapomóg dla osób czasowo pozostających bez pracy (Dziennik Urzędowy Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej nr 6, poz. 41).
3. Tryb i zasady udzielania pomocy dla osób zwolnionych z zakładów karnych oraz dla rodzin więźniów reguluje pismo okólne Nr 85/9 Ministrów Pracy i Opieki Społecznej oraz Sprawiedliwości z dnia 11 grudnia 1958 r. w sprawie wzmoczenia i usprawnienia opieki nad osobami zwolnionymi z zakładów karnych oraz nad rodzinami więźniów (Dziennik Urzędowy Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej Nr 9, poz. 60).
4. Tryb i zasady przyznawania zapomóg dla osób poszkodowanych wskutek klęsk żywiołowych reguluje zarządzenie Nr 72/6 Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dnia 15 października 1958 r. w sprawie pomocy osobom poszkodowanym wskutek klęsk żywiołowych (Dziennik Urzędowy Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej Nr 9, poz. 58).
- § 9. Właściwe do spraw pomocy społecznej organy prezydów wojewódzkich (miast wyłączonych z województw) i powiatowych rad narodowych obowiązane są przynajmniej raz w roku kontrolować bezpośrednio podległe sobie organy do spraw pomocy społecznej w zakresie prawidłowego gospodarowania kredytami przeznaczonymi na pomoc społeczną, celowego ich zużycia i stosowania odpowiednich form pomocy społecznej. W szczególności zwracać należy uwagę na skuteczność udzielanej pomocy, sposób organizacji pracy organów pomocy społecznej i formy współpracy tych organów z organizacjami społecznymi.

- § 10. Do czasu objęcia działaniem komisji lekarskich do spraw inwalidztwa i zatrudnienia osób nie będących pracownikami i osób nie ubiegających się o zaopatrzenie rentowe, organy określone w § 4 przyznają świadczenia osobom wymienionym w § 1, pkt 1—4 na podstawie zaświadczeń lekarskich wydawanych przez zakłady służby zdrowia, stwierdzających ich niezdolność do wykonywania jakiegokolwiek pracy.
- § 11. Tracą moc instrukcje: Nr 50/54 Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dnia 26 czerwca 1954 r. w sprawie pomocy społecznej w formie zapomóg pieniężnych; nr 98 Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dnia 14 grudnia 1956 r. zmieniająca instrukcję z dnia 26 czerwca 1954 r. w sprawie pomocy społecznej w formie zapomóg pieniężnych (Dz. Urz. M.P.i.O.S. z 1957 r. Nr 1 poz. 4).
- § 12. Zarządzenie wchodzi w życie z dniem ogłoszenia z mocą od dnia 1 stycznia 1959 r.

MINISTER
w/z. T. Wolański

Załącznik 8

WYKAZ PLACÓWEK OPIEKI ZDROWOTNEJ I WYCHOWAWCZEJ NAD DZIEĆMI I MŁODZIEŻĄ

I. W zakresie ochrony macierzyństwa i zdrowia dziecka — działają:

1. **Poradnia dla kobiet (K)** — udziela porad i leczy w zakresie chorób ginekologicznych, czuwa nad prawidłowym przebiegiem ciąży, otacza opieką kobietę rodzącą, zajmuje się leczeniem bezpłodności oraz udzielaniem porad i pomocy w zakresie świadomego macierzyństwa. Poradnie K znajdują się w każdej przychodni obwodowej, rejonowej i ośrodka zdrowia. Na wsi prowadzone są pod nadzorem ośrodków zdrowia **izby porodowe i punkty położnicze**, które oprócz opieki nad kobietą ciężarną i pomocy przy porodzie udzielają porad w zakresie zapobiegania niepożądaney ciąży i pielęgnowania niemowląt.

2. **Poradnia dla dzieci zdrowych (D)** — sprawuje opiekę nad dziećmi od urodzenia do 3 lat życia oraz starszymi do 7 lat, o ile nie są one objęte opieką lekarską w przedszkolu. Kontro-

luje systematycznie rozwój dziecka oraz udziela matce porad i wskazówek co do jego pielęgnacji, odżywiania i trybu życia, przeprowadza też wszystkie ochronne szczepienia oraz skierowuje dziecko w razie potrzeby do specjalistów.

Korzystanie z poradni dla dzieci zdrowych — jako placówki profilaktycznej — jest dostępne i bezpłatne dla wszystkich. W razie choroby kieruje się dzieci do poradni dla dzieci chorych (D 1).

3. Poradnia dla dzieci chorych (D 1) leczy dzieci chore od urodzenia do 14 lat życia. Leczenie dzieci w poradni D 1 odbywa się na prawach ubezpieczonych. Nieubezpieczeni pokrywają koszty w/g ustalonych stawek.

Wszystkie świadczenia lecznicze dla dzieci do 1 roku życia są bezpłatne.

Obie poradnie D i D 1 znajdują się w każdej przychodni obwodowej, rejonowej i ośrodka zdrowia.

4. Poradnia przeciwgruźlicza — czuwa nad zdrowiem dzieci od urodzenia do 14 lat zagrożonych gruźlicą (ze styczości z gruźlicą), leczy dzieci chore na gruźlicę, przeprowadza odpowiednie badania, szczepienia i zabiegi, kieruje w razie potrzeby do prewentoriów i sanatoriów.

Porady i leczenie w poradni przeciwgruźliczej — jako placówki profilaktycznej — są bezpłatne. Poradnie przeciwgruźlicze dla dzieci znajdują się w każdej przychodni obwodowej (na szczeblu powiatu).

5. Poradnia reumatologiczna — leczy dzieci od urodzenia do 14 lat chore na reumatyzm, artretyzm, gościec stawowy i inne rodzaje chorób reumatycznych, czuwa nad zdrowiem dzieci reumatycznych po wyleczeniu z ostrych chorób, przeprowadza systematyczne badania, stosuje środki zapobiegawcze, w razie potrzeby kieruje dzieci do sanatoriów rehabilitacyjnych lub na inne specjalne zabiegi. Poradnie reumatologiczne powinny znajdować się w zasadzie w każdej przychodni obwodowej.

6. Poradnia zdrowia psychicznego — udziela bezpłatnie porad i leczenia dzieciom, młodzieży i dorosłym w przypadku neuropsychiatrii jak: nerwicy, psychopatii, psychozy, upośledzenia umysłowego różnego stopnia, epilepsji, zaburzeń mowy i innych. Znajduje się na szczeblu wojewódzkim i podlega wojewódzkim wydziałom zdrowia. Przyjmuje pacjentów skierowanych przez lekarzy szkolnych i rejonowych.

7. Prewentoria dziecięce — są przeznaczone dla dzieci słabych zagrożonych gruźlicą (ze styczości z gruźlicą) lub po przebytych i wyleczonych stanach gruźliczych i mają na celu wzmocnienie organizmu dziecka przez oddziaływanie klima-

tyczne, odpowiednią organizację życia dziecka, racjonalne odżywianie i inne środki leczniczo-zapobiegawcze. Do prewentoriów są kierowane dzieci tylko przez poradnię przeciwgruźliczą. Pobyt w prewentorium jest bezpłatny i trwa 3 miesiące. W prewentoriach są zorganizowane szkoły, w których dzieci pobierają normalną naukę.

8. **Sanatoria dziecięce** — są przeznaczone dla dzieci chorych na gruźlicę, stosują leczenie klimatyczne, chirurgiczne, zabiegowe i inne stosownie do potrzeb i rodzaju schorzenia. Do sanatoriów są kierowane dzieci przez poradnię przeciwgruźliczą i szpitale. Pobyt w sanatorium trwa od 2 miesięcy do wyleczenia i jest bezpłatny. Dla dzieci zdolnych do nauki organizowane są też lekcje zbiorowe lub indywidualne.

9. **Sanatoria rehabilitacyjne** — są przeznaczone dla dzieci reumatycznych, z wadami serca i układu krążenia, astmatycznych i z chorobami górnych dróg oddechowych, dla rekonwalescentów po żółtaczce zakaźnej i po chorobie Heine Medina. Pobyt jak w szpitalach na prawach ubezpieczeniowych. Skierowania wydają odpowiednie poradnie i szpitale.

10. **Woj. przychodnie higieny szkolnej** — opiekują się zdrowiem dzieci szkolnych. Czuwają nad właściwą organizacją opieki lekarskiej i higienicznej nad dziećmi w szkołach. Prowadzą rozmaitego typu gabinety lekarskie i poradnie, do których są kierowane przez lekarzy szkolnych dzieci, wymagające specjalistycznych badań i leczenia.

II. W zakresie pomocy w wychowaniu i opiece nad dzieckiem — działają:

1. **Żłobki** — zapewniające opiekę w czasie pracy matki dzieciom od 6 tygodni do 3 lat życia. W zależności od potrzeb żłobki mogą być dzienne, z których korzystają matki zatrudnione stale w porze przedpołudniowej: zmianowe, czynne na 2 lub 3 zmiany i dostosowane do pracy matek zatrudnionych w rozmaitych porach dnia oraz tygodniowe, z których korzystają matki mające trudne warunki mieszkaniowe, trudny dojazd do miejsca pracy, częste wyjazdy służbowe itp. W żłobkach tygodniowych dziecko jest zabierane przez matkę do domu tylko na niedzielę i święta.

Żłobki przykładowe — prowadzą zakłady pracy zatrudniające większą liczbę kobiet, **żłobki dzielnicowe**, przeznaczone dla dzieci z określonej dzielnicy — wydziały zdrowia prezydentów właściwych rad narodowych. Korzystanie ze żłobków jest częściowo odpłatne w zależności od wysokości zarobków rodziców.

2. **Przedszkola** — zapewniają wychowanie i opiekę dzieciom od 3 do 7 lat. Przeznaczone są przede wszystkim dla dzieci matek pracujących poza domem, uczących się, chorych, obarczonych dużą liczbą dzieci, mających złe warunki mieszkaniowe lub rodzinne. Przedszkola prowadzą zakłady pracy, inspektoraty oświaty i organizacje społeczne. Pobyt w przedszkolu jest odpłatny w zależności od wysokości zarobków rodziców. O przyjęciu do przedszkola decyduje komisja społeczna działająca przy każdym przedszkolu.

Uzupełnienie sieci przedszkoli stanowią:

**przedszkola przy szkołach na wsi,
ogniska przedszkolne,
dziecińce miejskie.**

3. **Świetlice dziecięce**, organizowane przez szkoły, zakłady pracy i organizacje społeczne, zapewniają dzieciom w wieku szkolnym i młodzieży opiekę wychowawczą i zajęcia odpowiadające ich zainteresowaniom w czasie wolnym od zajęć szkolnych.

4. **Place zabaw** — organizowane przez inspektoraty oświaty i organizacje społeczne (koła przyjaciół dzieci, komitety blokowe, koła gospodyń wiejskich, organizacje młodzieżowe) zapewniają dzieciom w różnym wieku odpowiednie zabawy na świeżym powietrzu pod fachową opieką instruktora.

5. **Ogrody jordanowskie** — są to placówki wychowawcze, organizujące opiekę i zajęcia z dziećmi od 0 do 14 lat na świeżym powietrzu w oparciu o duży ogród podzielony na odpowiednie do wieku miejsca zabaw, boiska sportowe, ogrody oraz miejsca świetlicowe do zajęć w czasie niepogody.

6. **Domy kultury dziecka i pałace młodzieżowe** — znajdują się tylko w większych miastach przeważnie wojewódzkich i zapewniają dzieciom szkolnym i młodzieży rozwijanie swoich zainteresowań i zdolności przez branie udziału w odpowiednich kołach, klubach, pracowniach nastawionych różnokierunkowo na: prace techniczne, artystyczne, naukowe, sportowe itp.

7. **Wczasy letnie i zimowe** — organizowane przez zakłady pracy, szkoły, organizacje społeczne zapewniają dzieciom i młodzieży wypoczynek w czasie wakacji i ferii zimowych przez stosowanie następujących form:

Kolonie — są przeznaczone przede wszystkim dla dzieci zdrowych w wieku szkolnym (7—16 lat) i zapewniają im 26-dniowy pobyt poza miastem, w miejscowościach zdrowych klimatycznie, pod opieką przeszkolonych wychowawców.

Półkolonie — są przeznaczone przede wszystkim dla dzieci przedszkolnych i młodszych dzieci szkolnych. Zapewniają odpoczynek w warunkach zdrowych klimatycznie (park, ogród) w miejscu zamieszkania dzieci, które wracają codziennie na noc do domu.

Kolonie zdrowotne — są przeznaczone dla dzieci zdrowych, ale bardzo osłabionych, niedożywionych, po długotrwałej chorobie, nerwicowych, z wyjątkowo złych warunków materialnych i rodzinnych.

Wczasy w mieście — przeznaczone są dla dzieci w wieku szkolnym, które pozostają w mieście podczas wakacji.

Obozy wypoczynkowe — przeznaczone są przede wszystkim dla młodzieży w wieku 14—18 lat. Organizacją ich zajmują się szkoły zawodowe i licealne, organizacje młodzieżowe: ZHP, ZMS.

Obozy wędrowne — przeznaczone są dla starszych dzieci szkolnych i młodzieży silniejszej. Organizowane są przez szkoły, zakłady pracy, ZHP i ZMS. Zapewniają 14-dniową wędrowkę w celach krajoznawczo-turystycznych po wybranej okolicy i trasie.

Wczasy zimowe — organizowane są przez szkoły i zakłady pracy dla dzieci szkolnych i młodzieży w okresie ferii zimowych.

8. Domy wczasów dziecięcych są czynne cały rok, przyjmują w ciągu roku szkolnego na 6-tygodniowy wypoczynek turnusami dzieci z klas II—V szkół podstawowych w celu wzmocnienia ich zdrowia, sprawności fizycznej i przywrócenia równowagi psychicznej. Zapewniają dzieciom pobieranie normalnej nauki szkolnej. Są prowadzone przez kuratoria okręgów szkolnych i większe zakłady pracy.

9. Poradnictwo wychowawcze. Organizowane są obecnie coraz szerzej przez inspektoraty oświaty, Towarzystwo Przyjaciół Dzieci i Ligę Kobiet wszelkiego typu poradnie psychologiczne i wychowawcze, służące pomocą rodzinie i szkole w wychowaniu i przygotowaniu do życia dzieci i młodzieży.

Są to:

Poradnie społeczno-wychowawcze Towarzystwa Przyjaciół Dzieci — udzielające pomocy szkole i rodzinie w wykrywaniu i usuwaniu przyczyn występujących u dzieci szkolnych trudności wychowawczych i w nauce. Są one czynne w miastach wojewódzkich i niektórych powiatowych.

Poradnie społeczno-prawne Ligii Kobiet — udzielają porad prawnych, wychowawczych i życiowych rodzinom mającym

trudne warunki życia i komplikacje rodzinne (matki samotne, porzucone itp.).

Czynne są tylko w niektórych miastach wojewódzkich i powiatowych.

Poradnie zawodowe zwane psychologicznymi prowadzone przez kuratoria okręgów szkolnych (w miastach wojewódzkich) udzielają informacji i porad dzieciom kończącym szkołę podstawową i starszej młodzieży w zakresie wyboru zawodu, kierunku dalszej nauki i pracy.

III. W zakresie opieki nad dzieckiem osieroconym i opuszczonym — prowadzone są:

1. **Domy małego dziecka** — przeznaczone dla dzieci, w wieku od 0 do 3 lat, osieroconych, opuszczonych przez rodziców lub nie mających odpowiednich warunków do wychowania w domu rodzicielskim (rodziny zdemoralizowane, matki porzucone przez mężów, wdowy, matki niezamężne, nie mające mieszkania i środków do życia). Niektóre domy małego dziecka przyjmują także matki karmiące i kobiety ciężarne, które znalazły się w trudnych warunkach życiowych (bez opieki, mieszkania, środków do życia).

O przyjęciu do domu małego dziecka decydują wydziały zdrowia prezydentów wojewódzkich rad narodowych, którym te zakłady podlegają. Po ukończeniu 3 lat życia dzieci o ile nie zostaną zabrane przez usamodzielnione rodziny własne lub adoptowane przez rodziny obce, są kierowane do domów dziecka prowadzonych przez resort oświaty.

2. **Domy dziecka** — przeznaczone dla dzieci o normalnym rozwoju, w wieku od 3 do 18 lat, znajdujących się w podobnych warunkach życiowych, jak dzieci skierowane do domów małego dziecka. O przyjęciu decydują komisje kwalifikacyjne przy kuratoriach okręgów szkolnych (w miastach wojewódzkich).

3. **Rodzinne domy dziecka** — tworzy para małżeńska o nieskazitelnej opinii, z której przynajmniej jedno jest pedagogiem, przyjmująca na wychowanie dzieci (w ilości 8—20) zakwalifikowane do domów dziecka. Jest to eksperymentalna forma opieki nad dziećmi osieroconymi i opuszczonymi, dająca jak najlepsze rezultaty. O zakwalifikowaniu rodziny i dzieci do tego typu opieki decyduje kuratorium okręgu szkolnego.

4. **Rodziny opiekuńcze** — są to rodziny wartościowe, przyjmujące na wychowanie dziecko obce lub spokrewnione, ale prawnie nie zobowiązane do jego utrzymania, na określony

umową okres czasu, za zwrotem kosztów utrzymania w wysokości 500 zł mies.

Akcję rozpoczęło Ministerstwo Zdrowia w stosunku do małych dzieci pozbawionych opieki własnych rodziców, a wymagających indywidualnej pielęgnacji.

5. Przystosowanie dzieci (adoptacja) — prowadzone jest przez wszystkie placówki opiekuńczo-wychowawcze (domy dziecka, domy małego dziecka). Jest to przyjęcie dziecka osieroconego przez rodzinę obcą lub spokrewnioną za własne na podstawie aktu prawnego, wydanego przez sąd powiatowy za zgodą opiekuna prawnego dziecka.

6. Pogotowia opiekuńcze — są to placówki obserwacyjno-rozdzielcze, do których kierowane są dzieci opuszczone, trudne wychowawczo (między innymi dzieci przestępcze — do 13 roku życia) w wieku od 3 do 18 lat, celem ustalenia — po rozpatrzeniu stanu ich rozwoju psychofizycznego, sytuacji rodzinnej i prawnej — dalszej opieki nad nimi. Stosownie do postawień diagnozy dzieci kierowane są z pogotowia do odpowiednich zakładów (domów dziecka, zakładów wychowawczych, zakładów specjalnych) lub do rodziny. Pogotowia opiekuńcze są prowadzone przez kuratoria okręgów szkolnych.

7. Zakłady wychowawcze — sprawują opiekę całkowitą nad dziećmi i młodzieżą moralnie zagrożoną, skierowaną tam przeważnie na podstawie wyroku sądu dla nieletnich. Zakłady te prowadzone są przez kuratoria okręgów szkolnych, podlegające Ministerstwu Oświaty.

IV. W zakresie opieki nad dziećmi upośledzonymi umysłowo lub fizycznie — są prowadzone:

1. Szkoły specjalne dla dzieci upośledzonych umysłowo, ale wychowalnych, stosujące specjalne metody nauczania i odpowiedni program. Szkoły te są włączone do obowiązującego systemu szkolnego. Dzieci są do nich kwalifikowane po przeprowadzeniu odpowiednich badań i obserwacji w ośrodkach selekcyjnych, czynnych przy kuratoriach okręgów szkolnych.

2. Zakłady specjalne, połączone ze szkołami specjalnymi, są przeznaczone dla dzieci umysłowo upośledzonych, które nie mają w domu opieki i odpowiednich warunków wychowania. Zakłady te prowadzi kuratoria okręgów szkolnych.

3. Zakłady specjalne dla dzieci głuchych, niewidomych i o innym upośledzeniu fizycznym — są prowadzone przez poszczególne kuratoria okręgów szkolnych. Zapewniają dzieciom opiekę, naukę i przygotowanie do zawodu i pracy.

**INSTRUKCJA Nr 51/58 MINISTRA ZDROWIA
z dnia 27 września 1958 r. (DW 4303-3-58)**

**w sprawie tymczasowych zasad umieszczania małych dzieci
w rodzinach opiekuńczych**

§ 1

Użyte w instrukcji określenie „rodzina opiekuńcza“ oznacza kobietę samotną bądź wspólnie zamieszkałych małżonków, którzy w drodze umowy przyjęli na siebie obowiązek opiekowania się dzieckiem w wieku od 6 miesięcy do 3 lat, przebywającym dotychczas w domu małych dzieci.

§ 2

1. W rodzinie opiekuńczej może być umieszczone dziecko w wieku od 6 miesięcy do 2 lat, którego pobyt w zakładzie przewidziany jest na okres dłuższy niż 6 miesięcy, jeżeli:

- a) wyrażą na to zgodę rodzice lub opiekun dziecka,
- b) dziecko zostanie zakwalifikowane przez lekarza domu małych dzieci,
- c) istnieje możliwość roztoczenia właściwego nadzoru nad wykonywaniem przez rodzinę opiekuńczą jej obowiązków.

2. Zgoda na umieszczenie dziecka (ust. 1 pkt. 1) powinna być wyrażona na piśmie, z tym, że opiekun obowiązany jest wykazać się uzyskaniem na to zezwolenia władzy opiekuńczej.

3. Jednej rodzinie opiekuńczej nie można powierzyć więcej niż dwoje dzieci, z tym, że różnica wieku pomiędzy nimi powinna wynosić co najmniej jeden rok.

§ 3

1. O umieszczeniu dziecka w rodzinie opiekuńczej i o wyborze takiej rodziny decyduje wydział zdrowia prezydium rady narodowej stopnia wojewódzkiego, właściwej ze względu na położenie domu małych dzieci, w którym przebywa dziecko.

2. Umieszczenie w rodzinie opiekuńczej następuje w wykonaniu umowy zawartej przez wydział zdrowia (ust. 1) z osobą (małżonkami), której powierza się dziecko na wychowanie.

3. Przed zawarciem umowy wydział zdrowia powinien zbierać dokładne dane dotyczące osoby (małżonków), której zamierza powierzyć dziecko oraz jej warunków życia i pracy.

§ 4

Zasady wykonywania opieki nad dzieckiem umieszczonym w rodzinie opiekuńczej określają:

- a) umowa — według wzoru, stanowiącego załącznik nr 1,
- b) regulamin obowiązków rodziny opiekuńczej, stanowiący załącznik nr 2,
- c) regulamin opiekunki, stanowiący załącznik nr 3 do instrukcji.

§ 5

1. Na rodzinę opiekuńczą należy wybierać osoby, które dają rękojmię należytego wypełniania obowiązków wobec przyjętego na wychowanie dziecka. W szczególności powinny być zachowane następujące warunki:

- 1) dzieckiem musi opiekować się osobiście kobieta nie pracująca zarobkowo poza domem i posiadająca niezbędne środki utrzymania, która ze względu na wiek i stan zdrowia może podołać temu obowiązkowi,
 - 2) rodzina opiekuńcza powinna czerpać środki utrzymania z:
 - a) pracy najemnej własnej lub dorosłego członka rodziny,
 - b) prowadzenia indywidualnego gospodarstwa rolnego lub warsztatu rzemieślniczego, albo dochodów uzyskiwanych z tytułu członkostwa w rolniczej spółdzielni produkcyjnej bądź w spółdzielni pracy,
 - c) pracy wykonywanej chałupniczo,
 - d) pobieranej renty,
 - 3) w rodzinie opiekuńczej nie wychowuje się więcej niż dwoje dzieci własnych w wieku przedszkolnym,
 - 4) członkowie rodziny i inne osoby wspólnie zamieszkałe powinny zgodzić się na przyjęcie dziecka,
 - 5) stan zdrowia domowników, wśród których ma przebywać dziecko nie może stanowić niebezpieczeństwa dla zdrowia dziecka, jak również nikt z otoczenia nie może być alkoholiczkiem,
 - 6) osoby, wśród których ma przebywać dziecko, nie mogą być karane sądownie,
 - 7) rodzina opiekuńcza powinna dysponować odpowiednim pomieszczeniem dla dziecka.
2. Okoliczności określone w pkt. 1, 2, 3, 4 i 6 powinny być odpowiednio udokumentowane przez osobę ubiegającą się o powierzenie jej dziecka oraz w miarę potrzeby potwierdzone przez prezydium powiatowej (miejskiej, dzielnicowej) rady narodowej właściwej ze względu na miejsce zamieszkania kandydata na rodzinę opiekuńczą.

§ 6

1. Rodzina opiekuńcza obowiązana jest zapewnić dziecku mieszkanie, wyżywienie, ubranie, pielęgnację i opiekę wychowawczą, przy czym jako ekwiwalent tych świadczeń otrzymuje 500 zł miesięcznie.

2. Przy zawarciu umowy rodzina opiekuńcza otrzymuje wyprawkę dla dziecka, w której skład powinny wchodzić przedmioty wymienione w załączniku nr 4 do instrukcji.

§ 7

1. W czasie przebywania w rodzinie opiekuńczej dziecko jest uprawnione do bezpłatnych świadczeń zakładów społecznych służby zdrowia opieki zdrowotnej zamkniętej i otwartej, a także do bezpłatnego otrzymywania leków w aptekach otwartych na równi z dziećmi przebywającymi w domach małych dzieci.

2. Dowodem stwierdzającym uprawnienia dziecka do świadczeń, o których mowa w ust. 1, jest zaświadczenie wystawione przez wydział zdrowia prezydium powiatowej (miejskiej, dzielnicowej) rady narodowej.

§ 8

1. Bezpośredni nadzór nad wykonywaniem przez rodzinę opiekuńczą jej obowiązków sprawuje wydział zdrowia prezydium powiatowej (miejskiej, dzielnicowej) rady narodowej, właściwej ze względu na miejsce pobytu dziecka, za pośrednictwem wyznaczonej w tym celu opiekunki.

2. Opiekunką może być osoba posiadająca kwalifikacje pielęgniarские bądź pedagogiczne, doświadczenie w opiekowaniu się małymi dziećmi oraz umiejętności właściwego obcowania z ludźmi. Najbardziej pożądane jest, aby opiekunka była pielęgniarką, zatrudnioną na stanowisku:

- a) instruktorki referatu opieki nad matką i dzieckiem w wydziale zdrowia,
- b) pielęgniarki poradni „D“, albo
- c) przełożonej pielęgniarki, domu małych dzieci.

3. Wykonywanie obowiązków opiekunki powinno należeć do zakresu normalnych obowiązków wyznaczonej do tego osoby i za te czynności nie otrzymuje ona osobnego wynagrodzenia.

§ 9

1. W razie stwierdzenia, że rodzina opiekuńcza nie wykonuje należycie swych obowiązków wobec dziecka wydział zdrowia prezydium powiatowej (miejskiej, dzielnicowej) rady

narodowej powinien bezzwłocznie odebrać dziecko i skierować je do domu małych dzieci, w którym ostatnio dziecko przebywało, lub jeżeli dziecko jest chore — do właściwego zakładu opieki zdrowotnej zamkniętej.

2. O odebraniu dziecka należy bezzwłocznie powiadomić wydział zdrowia prezydium rady narodowej stopnia wojewódzkiego, który zawarł umowę w sprawie umieszczenia dziecka w rodzinie opiekuńczej.

3. Postanowienie ust. poprzedzających stosuje się odpowiednio, jeżeli osoba, która przyjęła dziecko na wychowanie, nie może z uzasadnionych powodów zapewnić dziecku należytej opieki.

§ 10

1. Prawo kontroli warunków życia dziecka umieszczonego w rodzinie opiekuńczej przysługuje władzy opiekuńczej, a w szczególności inspektorowi społecznemu działającemu stosownie do przepisów rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 lipca 1956 r. o inspektorach społecznych przy sądach powiatowych (Dz. U. Nr 29, poz. 134).

2. Na żądanie władzy opiekuńczej wydział zdrowia prezydium właściwej rady narodowej obowiązany jest bezzwłocznie odebrać dziecko w trybie określonym w § 9, ust. 1 i 2.

§ 11

1. Koszty związane z umieszczeniem dzieci w rodzinach opiekuńczych będą pokrywane z budżetów prezydiów rad narodowych stopnia wojewódzkiego.

2. Do czasu uwzględnienia tych wydatków w budżetach terenowych odpowiednie kredyty będą przekazywane z budżetu centralnego Ministerstwa Zdrowia.

§ 12

Za dzieci umieszczone w rodzinach opiekuńczych domy małych dzieci pobierają opłaty przewidziane w przepisach dotyczących opłat za świadczenia udzielane przez domy małych dzieci.

§ 13

1. Dziecko, które ukończy trzeci rok życia, może pozostać nadal w rodzinie opiekuńczej, z tym, że obowiązki i uprawnienia wydziału zdrowia prezydium rady narodowej stopnia wojewódzkiego w stosunku do dziecka i do rodziny zastępczej przechodzą na kuratorium szkolne, jeżeli zawrze ono stosowną umowę.

2. Właściwy wydział zdrowia prezydium rady narodowej obowiązany jest przekazać do kuratorium szkolnego całość akt dziecka umieszczonego w rodzinie opiekuńczej, najpóźniej na 3 miesiące przed ukończeniem przez dziecko trzeciego roku życia, w celu umożliwienia powzięcia decyzji przez kuratorium.

§ 14

Zasady doboru rodzin opiekuńczych oraz tryb przekazywania dzieci pod opiekę rodzinom, jak również metody kontroli i nadzoru określą wytyczne Zarządu Ochrony Macierzyństwa i Zdrowia Dziecka.

§ 15

Instrukcja wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

MINISTER ZDROWIA
w/z Dr A. Pacho

Uwaga: instrukcja ta posiada 4 załączniki, z których:

1. ustala wzór umowy o wychowaniu dziecka,
2. ustala regulamin obowiązków rodziny opiekuńczej,
3. ustala regulamin obowiązków opiekunki wykonywającej nadzór nad warunkami bytu dziecka w rodzinie opiekuńczej,
4. określa specyfikację wyprawki przydzielanej dzieciom w rodzinie opiekuńczej.

Załącznik 10

MINISTERSTWO PRACY
I OPIEKI SPOŁECZNEJ
Zarząd Pomocy Społecznej
Sz 624a—33/58

Warszawa, dn. 25.XI.1958 r.

WYCIĄG

Dla zapewnienia w pierwszej kolejności opieki zakładowej dzieciom najbardziej i najpilniej tej opieki potrzebującym, Ministerstwo ustala następujące podstawowe zasady kolejności kierowania dzieci do zakładów specjalnych dla dzieci głęboko niedorozwiniętych umysłowo — w pierwszym rzędzie kierować należy:

1) dzieci-sieroty, pozbawione jakiejkolwiek opieki np. w wyniku śmierci jedynej opiekunki bądź opiekuna,

2) dzieci-sieroty pozostające pod opieką ludzi obcych, którzy nie zapewniają bądź nie mają możliwości zapewnienia koniecznej opieki,

3) dzieci samotnych ojców lub matek pracujących, obarczonych poza dzieckiem niedorozwiniętym jeszcze innymi dziećmi,

4) dzieci z rodzin wielodzietnych, w których pozostawianie dziecka niedorozwiniętego w domu, wywierałoby ujemny wpływ wychowawczy na inne dzieci,

5) dzieci w rodzinach wychowujących jedno dziecko umysłowo niedorozwinięte — znajdujących się w ciężkiej sytuacji bytowej.

6) dzieci w rodzinach posiadających dostateczne możliwości materialne dla zapewnienia opieki i wychowania dziecka, w tych przypadkach, gdy pozostawianie dziecka w domu utrudnia w znacznym stopniu wykonywanie ważnych funkcji społecznych lub państwowych.

Ministerstwo przewiduje, iż będą zachodzić przypadki, w których trzeba będzie odstąpić od wyżej podanych zasad (np. rodzice znajdujący się wg podanych wyżej zasad na dalszym miejscu a starający się od 5 lat o umieszczenie dziecka w zakładzie), jednakże — zdaniem Ministerstwa — przypadki odstępowania od ustalonych zasad należy ograniczyć do minimum.

Załącznik 11

Wykaz zarządzeń określających zasady zaopatrywania inwalidów w przedmioty ortopedyczne

Szczegółowe zasady zaopatrywania w przedmioty ortopedyczne osób ubezpieczonych, inwalidów wojskowych, inwalidów b. funkcjonariuszy organów bezpieczeństwa publicznego, MO i Służby Więziennej, studentów oraz członków ich rodzin określają następujące zarządzenia Ministra Pracy i Opieki Społecznej:

1) zarządzenie Ministrów Pracy i Opieki Społecznej oraz Zdrowia z dnia 31 marca 1955 r. w sprawie zaopatrywania ubezpieczonych i członków ich rodzin w przedmioty ortope-

dyczne (Monitor Polski nr 32, poz. 307 z późniejszymi zmianami),

2) zarządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dnia 20 lipca 1955 r. w sprawie zaopatrywania inwalidów wojskowych w przedmioty ortopedyczne (Monitor Polski nr 70, poz. 887 z późniejszymi zmianami),

3) zarządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dnia 27 lipca 1956 r. w sprawie zaopatrywania w przedmioty ortopedyczne inwalidów b. funkcjonariuszów organów bezpieczeństwa publicznego, Milicji Obywatelskiej i Służby Więziennej oraz członków ich rodzin (Monitor Polski nr 66, poz. 772),

4) zarządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dnia 7 czerwca 1956 r. w sprawie zaopatrywania w przedmioty ortopedyczne studentów szkół wyższych oraz członków ich rodzin (Monitor Polski nr 55, poz. 607).

Załącznik 12

Wykaz zakładów i ośrodków szkolenia inwalidów prowadzonych przez Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej

I. Zakład Szkolenia Inwalidów we Wrocławiu — ul. Inwalidzka 17/19 prowadzi:

1. Technikum Ekonomiczne — 4-letnie, specjalność handel (CRS — Samopomoc Chłopska), dla inwalidów z uszkodzeniami kończyn górnych, niedowładami i schorzeniami wewnętrznymi.
2. Technikum Rachunkowości Rolnej (wygasające), dla inwalidów z uszkodzeniami jak w pkt. 1.
3. Szkołę Laborantów Medycznych (Technikum 4-letnie), dla inwalidów z uszkodzeniem kończyn dolnych.
4. Zasadniczą Szkołę Mechaniczną — 3-letnią o specjalnościach: mechanika maszyn biurowych i mechanika precyzyjna — dla inwalidów z uszkodzeniem kończyn dolnych.
5. Zasadniczą Szkołę Spawalniczą — 2-letnią dla inwalidów z uszkodzeniem jednej kończyny górnej.
6. Zasadniczą Szkołę Rymarską — 2-letnią dla inwalidów z uszkodzeniem kończyn dolnych.

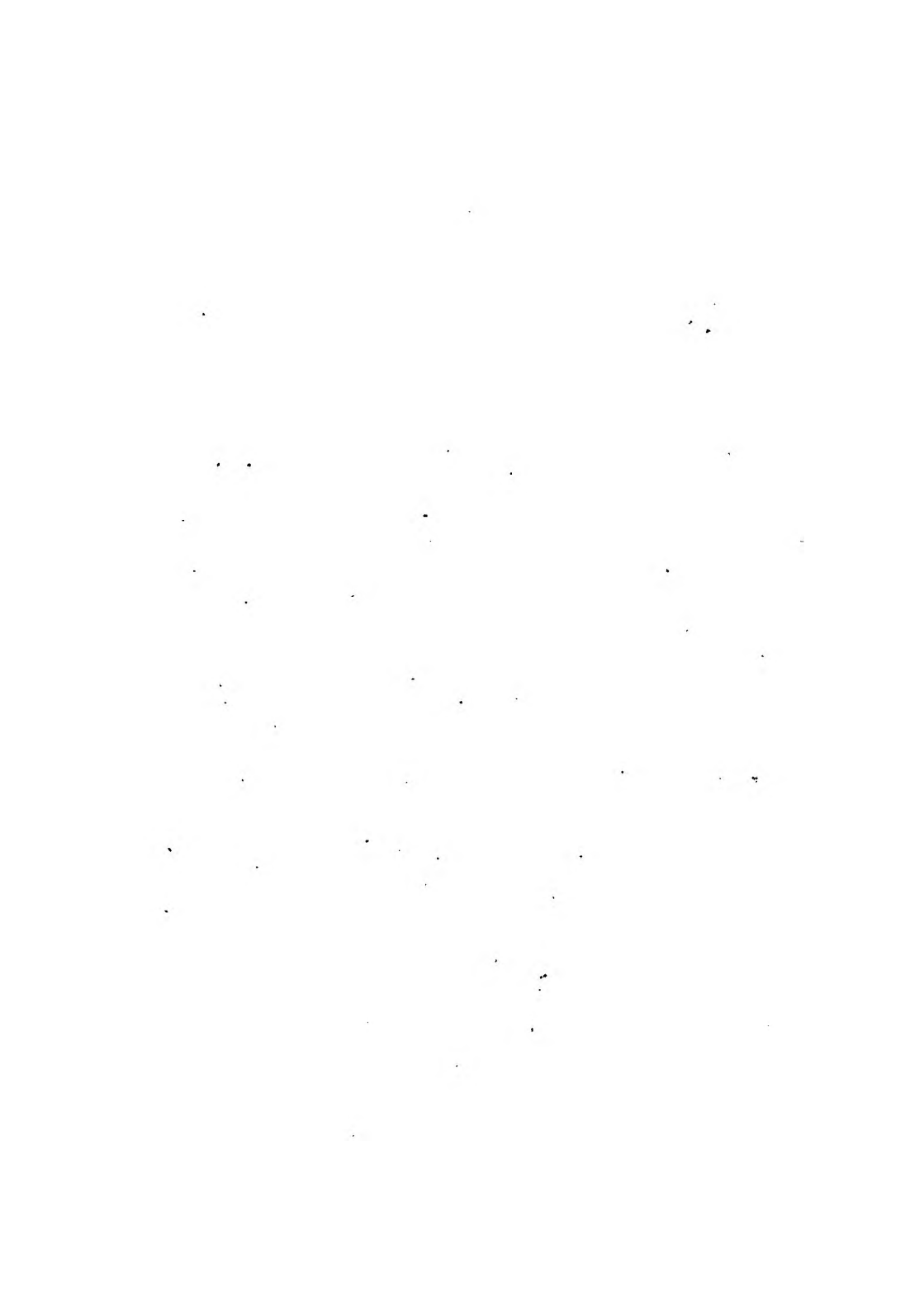
Warunkiem przyjęcia do szkół wymienionych w pkt. 1—5 jest posiadanie wykształcenia w zakresie 7-miu klas szkoły podstawowej.

7. Zasadniczą Szkołę Ślusarską dla Głuchych (głusi i głuchoniemi).
 8. Zasadniczą Szkołę Szewską dla Głuchych (głusi i głuchoniemi).
 9. Zasadniczą Szkołę Dziewiarską dla Niewidomych.
Warunkiem przyjęcia do szkół wymienionych w pkt. 7—9 jest posiadanie wykształcenia w zakresie 5-ciu klas szkoły specjalnej.
- II. Zakład Szkolenia Inwalidów — Poznań, ul. Szamotulska 67 prowadzi:
1. Technikum Ortopedyczne — 5-letnie dla inwalidów z lżejszymi uszkodzeniami kończyn dolnych (deformacje, skrócenia kończyńy itp.).
 2. Zasadniczą Szkołę Radiomechaniczną — 3-letnią dla inwalidów z uszkodzeniami kończyn dolnych.
Do wymienionych obydwu szkół wymaga się od kandydatów posiadania wykształcenia w zakresie 7-miu klas szkoły podstawowej.
- III. Zakład Szkolenia Inwalidek — Przemysł, ul. Tatarska 4, prowadzi:
1. Zasadniczą Szkołę Krawiecką (krawiectwo damskie miarowe) — 3-letnią dla dziewcząt inwalidek z uszkodzeniami kończyn dolnych. Wymagane wykształcenie od kandydatek w zakresie 7-miu klas szkoły podstawowej.
 2. Wydział dla Głuchych (głuche i głuchonieme).
Wymagane wykształcenie — 5 klas szkoły specjalnej.
- IV. Zakład Szkolenia Inwalidów — Kraków, ul. Stanisława 12, prowadzi:
1. Zasadniczą Szkołę Tkacką dla Głuchych — (głusi i głuchoniemi) wymagane wykształcenie w zakresie 5 klas szkoły specjalnej.
- V. 1. Ośrodek Szkolenia Zawodowego przy Sanatorium Rehabilitacyjnym im. Hanki Sawickiej w Otwocku — ul. Narutowicza 5 (dla rehabilitantów po gruźlicy) prowadzi:
- kursy dziesięciomiesięczne laborantów medycznych (po maturze) i księgowości handlowej (po 10 kl. szkoły ogólnokształcącej), radiomechaników (po 9 kl. szkoły ogólnokształcącej), zegarmistrzów (po 8 kl. szkoły ogólnokształcącej), krawiectwa damskiego (po 7 kl. szkoły podstawowej),

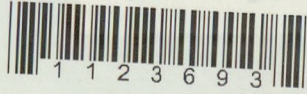
- kursy sześciomiesięczne: intronigatorstwa (po 7 kl. szkoły podstawowej), galanterii skórzanej (po 7 kl. szkoły podstawowej).
- 2. Ośrodek Szkolenia Zawodowego dla Niewidomych w Krakowie, ul. 18 stycznia 86, prowadzi:
 - kurs masażu leczniczego (roczny) wymagane wykształcenie — 9 kl. szkoły ogólnokształcącej.
- 3. Ośrodek Szkolenia Zawodowego Reumatyków — Śrem, ul. Mickiewicza 51 prowadzi:
 - kursy przyuczania do zawodu, roczne, w specjalnościach: tkacko-siatkarski, galanterii skórzanej, bambosznictwo, zabawkarstwo, krawiectwo.

23693 KPiP

1123693

2